

मंस्कृत भागोपदेशिका.

किंमत रु. १-०-०

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૭૦૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સંસ્કૃત માર્ગોપદેશિકા

વિષય મ ૨૪ : ૮૪૩ : ૧૩૫

શ્રેષ્ઠ ઇલાકાતું સરકારી કેળવણી ખાતું.

સંસ્કૃત માર્ગોપદેશિકા.

સર રામકૃષ્ણ ગોપાળ બાંડારકર

એમ. એ.-પી. એચ. ડી.-એલ. એલ્. ડી.-ઈ. ઇ.

વિરચિત

સંસ્કૃત પાઠાવલી.

શ્રીધર રામકૃષ્ણ બાંડારકર એમ. એ.

સંશોધિત.

ગુજરાતી ભાષાંતર રચનાર

મદદાર ભિકાજી બેલસરે,

વાઈસ પ્રિન્સિપાલ ગુજરાત ટ્રેનિંગ કોલેજ, અમદાવાદ.

•૨૭(૦)૨૭•

દશમી આવૃત્તિ.

અમદાવાદ.

જયંતીલાલ નારણલાલ મોતીલાલ શાહ.

પ્રકાશક એન્ડ પબ્લિશર.

સંવત ૧૯૮૫

પ્રત ૫૦૦૦.

સને ૧૯૨૬.

મૂલ્ય ૧-૦-૦ રૂપીઆ.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૯૭૭

મુદ્રણસ્થાન : પ્રજાહિતાર્થ પ્રેસ; સાહપુર નવીપોળ : અમદાવાદ.

મુદ્રક : સોમાભાઈ દક્ષપતરામ પટેલ.

अथ

मार्गोपदेशिका

संस्कृतं जिज्ञासूनाम् ।

—(०)—

एम् ए-पी. एच्. डी-एल. एल. डी. इत्याद्युपपदार्वालिधारिणा

अनेकविद्वत्परिषत्संमार्जितेनाध्यापकवर्येण

भाण्डारकरकुलोत्पन्नेन गोपालसूनुना

रामकृष्णेन

विरचिता ।

तत्सूनुना एम्. ए.-इत्युपपदभृता

श्रीधरेण संशोभिता ।

तदन्तेवासिना

बेलसरे इत्युपाद्वेन

भिकाजि सूनुना मल्हारेण

भाषान्तरं नोता च ।

—◆—
दशग्यावृत्तिः
—

मूल्यम् १ रूपकः ।

All Rights Reserved.

આ પુસ્તકના સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

ડાક્ટર રામકૃષ્ણ ગોષાલ માંઢારકરની માર્ગોપદેશિકા આધુનિક જ્ઞાનના વિદ્યાર્થિઓને સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરવામાં પહેલું પગલું છે. તેની પદ્ધતિ અને રચના સર્વત્ર પ્રતિષ્ઠા પામી છે. ધીમે ધીમે વિદ્યાર્થિઓ એકેક પગલું આગળ વધીને, ટુંકી મુદતમાં અંગ્રેજી જેવી અતિ લિખ અને અતિ અપરિચિત ભાષામાં બીજા વિષયનો અભ્યાસ ચલાવી, સંસ્કૃત જેવી નષ્ટ-જીવિત પણ પ્રૌઢ ભાષામાં વ્યુત્પન્ન બની, ગીર્વાણવિદ્યાભાણ્ડગારના અધિકારી થાય છે.

માર્ગોપદેશિકાની સરણીનો લાભ ગુજરાતી વિદ્યાર્થિઓ લઈ શકે, એવા હેતુથી રા. રા. કેશવલાલ હર્પદરામ ધ્રુવ, બિ. એ. તરફથી આગળ તેનો ગુજરાતી તરજુમો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો હતો. તેની નકલો ખપી ગયાથી, ફરી છપાવવાની જરૂર જોઈ, ડાક્ટરની રજાથી આ નવી આવૃત્તિ તૈયાર કરી છે.

પહેલાંના આવૃત્તિ રા. રા. કેશવલાલે ધણો શ્રમ લઈ બનાવેલી હતી, તેથી આ નવી આવૃત્તિમાં થોડોજ ફેરફાર કરવો પડ્યો છે. ફક્ત કેટલાએક દુર્બોધ સ્થળમાં સુગમતા લાવવાને ચત્ન કર્યો છે. પરંતુ, આ આવૃત્તિની વિશેષતા એટલીજ છે કે, હાલના દિવસમાં કેળવણીના વધારાને લીધે ગુજરાતીમાં સંસ્કૃત શબ્દો સાધારણ રીતે વાપરવામાં આવ્યાથી, સુગમ થયા છે; તેથી ગુજરાતના વિદ્યાર્થિઓને છંદ્રેજી, અથવા યુરોપના વિદ્યાર્થિઓને ગુજરાતી કે સંસ્કૃત, શિખવવું હોય ત્યારે, જે પદ્ધતિ અનુસરવી પડે છે, તેની પદ્ધતિ રા. રા. કેશવલાલની આવૃત્તિમાં દેખાય છે. “જન” શબ્દનો અર્થ, ગુજરાતના વિદ્યાર્થિઓને, શિખવવો પડે તેમ નથી; ત્યારે “જન” શબ્દની આગળ તેનો અર્થ સમજાવવા “દોહત” લખવાથી “જન” શબ્દ અપરિચિત છે, એવો ભાસ વિદ્યાર્થિ-

ઓના મનમાં ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે; વળી “ધન” શબ્દ અપરિચિત છે, અને તે નરો શિખરો છે, એવો ભાસ થયા પછી તેની આગળ સ્ત્રીલિંગનો “દોહત” શબ્દ મૂકવાથી, તે સંસ્કૃતમાં સ્ત્રીલિંગનો હશે, એવો ખોળે ભાસ ઉત્પન્ન થાય છે, તે દૂર કરવા, તે નપુંસક લિંગનો (નાન્યતરગતિનો) છે, એવું વધારે ગોખવાની વિદ્યાર્થીઓને જરૂર પડે છે; અને, એવી રીતે સંસ્કૃત શિખરોથી અજ્ઞાન દૂર કરવું, સંપાદન કરેલા જ્ઞાનમાં વધારો કરવો, અને વિદ્યાર્થીઓનો માર્ગ સુગમ કરવો, એવો માર્ગાપદેશિકાનો અર્થ છે બધાં પુરતકાને—જે હેતુ છે, તે નિષ્ફળ થાય છે. તેમજ “બુધ્” ધાતુનો અર્થ “જાણવું” દ્વારા વિદ્યાર્થીઓનો શ્રમ અનેક રીતે વ્યર્થ વધે છે.

હાલના વખતના કેળવણીના વધારાનો લાભ લઇને, વિદ્યાર્થીઓનો શ્રમ ઓછો કરવાનો પ્રયત્ન કરોએ, તો “ધન” શબ્દનો અર્થ આપવાની જરૂર નથી. સંસ્કૃત ભાષામાં શબ્દની જે જાતિ હોય, તેજ જાતિ તેની ગુજરાતીમાં પણ હોય છે, એવો નિયમ સામાન્ય છે; તેને અપવાદ છે ખરા, પણ તે ધણુ થોડા છે, તેથી, અપવાદક સ્થળોમાંજ સંસ્કૃત શબ્દોની જાતિ કહેવાની જરૂર છે; બાકીના શબ્દોની જાતિ પણ કહેવાની જરૂર નથી. તેમજ “બુધ્” ધાતુનો અર્થ “જોધ થવો” એવો કહેવાથી, “સંસ્કૃત શિખરું તેમાં કાંઈ નવું નથી” એવું જાણીને વિદ્યાર્થીઓને હિંમત આવે, અને તેઓ ઉત્સાહથી સંસ્કૃત શિખે—એટલીજ અસર આ આવૃત્તિથી થાય, તો તે પણ એક મોટાજ લાભ છે.

સંસ્કૃતની વાક્ય રચના ગુજરાતીમાં આવેલી છે તેથી ગુજરાતી વાક્યોનું સંસ્કૃતમાં ભાષાંતર કરવું ધણું સુગમ છે; તેથી સુગમતા લાવવા સારૂ, ગુજરાતીની અપ્રસિદ્ધ વાક્યરચનાનો ઉપયોગ કરીએ, તો તેથી તેવાં વાક્યો આધુનિક રૂઢ ભાષા વાંચનારની નજરે અયોગ્ય દેખાય. ગુજરાતીમાં સામાન્ય રીતે, ભૂતકાળમાં

સકર્મક ક્રિયાપદનો કર્તારિ પ્રયોગ થતો નથી, એવાં વાક્યોમાં કર્તા ત્રીજી વિભક્તિમાં આવે છે. પણ સંસ્કૃતમાં એવાં વાક્યોમાં કર્તારિ પ્રયોગ થાય છે, અને વળી જુદા કર્મણિ પ્રયોગ પણ થાય છે. એવાં વાક્યો—રામે રાવણને હત્યો, ૪૦—ફેરવીને, “રામ રાવણને હત્યો હતો,” ૪૦ શુદ્ધ પણ અપ્રસિદ્ધ પ્રયોગમાં લખ્યાથી, ગુજરાતીની જે વાક્ય રચના તેજ સંસ્કૃતની પણ છે, એ તત્ત્વનું દ્રવીકરણ થાય છે. તેમજ, સંસ્કૃતમાં પ્રથમ પુરુષમાં તથા તૃતીય પુરુષમાં આદ્યર્થ થાય છે, અને ગુજરાતીમાં સાધારણ રીતે થતો નથી, પણ કેટલીએક વખતે થાય છે ખરો; તેનો લાભ વિદ્યાર્થીઓને આપવા સાર, “ધનર રાણીનું કન્યાણુ ઠરો” એવે પ્રયોગ સામાન્ય રીતે વાપરી શકાય. હવે, વિધ્યર્થમાં ગુજરાતી વાક્યોનો ફાઇ પણ પ્રકારે કર્તારિ પ્રયોગ થતો નથી, તે નિરૂપારની વાત છે; એવે ઠેકાણે કર્મણિ પ્રયોગમાંજ વાપરવો પડે છે.

માર્ગોપદેશિકાની પદ્ધતિ પ્રમાણે જે ઠેકાણે જે નિયમની જરૂર દેખાઇ, તે ઠેકાણે તે નિયમ દાખલ કર્યો છે. ફાઇપણ નિયમની જરૂર જણાયા વિના, તે નિયમ આપવો નહીં—આ તત્ત્વનો સ્વીકાર કર્યાથી બાકરણનો અમુક નિયમ જોવો હોય તો, તે જોળવાનું સાધન નથી, તથા બધા નિયમો એક ઠેકાણે મળી શકતા નથી, એ દુર્ગંભતા દૂર કરવાના હેતુથી ડાકટર માંડારકરની મંજુરી મેળવીને, આ આવૃત્તિમાં પુસ્તકને છેવટે વ્યાકરણ સંગ્રહ જોડ્યો છે, તથા વ્યાકરણનાં જૂદાંજૂદાં પ્રકરણ બતાવવા સારૂ મૂળ પુસ્તકના ૧૨ ભાગ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવ્યા છે.

સંસ્કૃતના અભ્યાસમાં વિદ્યાર્થીઓનો ભોજ ઓછો થાય, તેઓને શ્રમ ઓછો પડે, અને તેઓ હિસાહથી સંસ્કૃત શિખે, એવી મતલબથી આ ફેરફાર કર્યો છે. આ મતલબ પાર પડશે, એવી હમેદ છે.

અમદાવાદ,
ઓક્ટોબર. ૧૮૯૫

}

મ. લી. બેલસરે.

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ આવૃત્તિ પાછલી આવૃત્તિની કેવળ પુનરુક્તિ છે. તેમાં
વિશેષ ફેરફાર કરી ક્યો નથી.

અમદાવાદ.

સને ૧૯૦૪.

મ. લિ. બેલસરે.

દસમી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ આવૃત્તિ, ડૉ. ભાંડારકરનાં માર્ગોપદેશિકાના અંગ્રેજી
પુસ્તકની ૨૨ મી આવૃત્તિને અનુસરી, સુધારા વધારા સાથે અને
સંધિ નિયમોનાં પરિશિષ્ટમાં સંગ્રહ કરી, બહાર પાડવામાં આવી છે.

અમદાવાદ.

સને ૧૯૨૯.

જે. એન. એમ. શાહ.

પબ્લીશર.

અનુક્રમણિકા.

પાદ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
અક્ષર ...	...	૧
ભાગ ૧ જો.		
૧ વર્તમાનકાળ એકવચન-પરસ્પૃષ્ટ	...	૪
૨ વર્તમાનકાળ બહુવચન	,,	૬
૩ ,, દ્વિવચન	,,	૮
૪ વર્તમાનકાળ સમગ્ર	,,	૧૦
સારાંશ તથા સવાલ	...	૧૧
ઉપસર્ગ	...	૧૩
ભાગ ૨ જો.		
૫ અકારાંત પુલિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામ, પ્રથમાવિભક્તિ		૧૪
હકારાંત	,,	૧૬
૬ અકારાંત	,,	૧૮
હકારાંત	,,	૨૦
૭ અકારાંત ને હકારાંક પુલિંગ તથા નપુંસક નામ, તૃતીયા		૨૨
૮	,,	અતુર્થી, પંચમી. ૨૫
૯	,,	જામી, સપ્તમી,
		અને સંબોધન... ૨૮
સારાંશ તથા સવાલ	...	૩૨
અવયો	...	૩૫
ભાગ ૩ જો.		
૧૦ વર્તમાનકાળ—	આત્મનેપદ એકવચન.	૩૬
૧૧ ,,	દ્વિવચન અને બહુવચન	૩૯
ભાગ ૪ જો.		
૧૨ કર્મણિરૂપ અને ભાવેરૂપ	...	૪૨

પાઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
સારાંશ તથા સવાલ	... ..	૪૫

માગ ૬ મો.

૧૩ આકારાંત અને ફકારાંત સ્ત્રિલિંગ નામો—પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિલક્ષિત	... ..	૪૬
૧૪ આકારાંત અને ફકારાંત સ્ત્રિલિંગ નામો—તૃતીયા, ચતુર્થી અને પંચમી.	૪૬	
૧૫ ,, ,, પછી, સપ્તમી, અને સંબોધન.	૫૨	
સારાંશ તથા સવાલ	... ..	૫૫

માગ ૬ ઠો.

૧૬ ભરતનભૂતકાળ એકવચન અને દ્વિવચન...	૫૨સ્ત્રમેપદ.	૫૬
૧૭ ,, બહુવચન—૫૨સ્ત્રમેપદ; તથા એકવચન	—આત્મનેપદ.	૫૯
૧૮ ,, દ્વિવચનજ, અને બહુવચન—આત્મનેપદ.	૬૧	
સારાંશ તથા સવાલ	... ..	૬૪

માગ ૭ મો.

૧૯ ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો, પ્રથમા, દ્વિતીયા, તૃતીયા અને ચતુર્થી વિલક્ષિત	... ..	૬૫
૨૦ ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો, પંચમી પછી, સપ્તમી, અને સંબોધન	... ..	૭૦
સવાલ	... ..	૭૪
૨૧ ફકારાંત, ઉકારાંત, ઋકારાંત અને ઋકારાંત, સ્ત્રિલિંગ, નામો	... ..	૭૪
સવાલ	... ..	૭૬

માગ ૮ મો.

૨૨ આગાર્થ—૫૨સ્ત્રમેપદ	... ..	૮૦
૨૩ ,, —આત્મનેપદ	... ..	૮૨

ભાગ ૯ મો.

૨૪ ફેટલાક બહુ ઉપયોગી કૃત્ત	...	...	...	૮૫
સવાલ	...	...	...	૮૬

ભાગ ૧૦ મો.

બ્યંજનાંત નામ

૨૫ જ્ઞ, દ્વ, ત્વ, વત્, મત્ અંતવાળા નામે	...	...	...	૮૦
સવાલ	...	...	...	૮૬
૨૬ અન્ તથા જન્ અંતવાળાં નામે	...	...	...	૮૭
સવાલ	...	...	...	૧૦૪
૨૭ સ્, વસ્, ફ્યસ્, ષ્યસ્ અંતવાળાં નામે	...	...	...	૧૦૪
સવાલ	...	...	...	૧૧૧

ભાગ ૧૧ મો

૨૮ વિધ્યર્થ	...	...	...	...	૧૧૧
સવાલ	...	...	...	...	૧૧૬

ભાગ ૧૨ મો.

૨૯ સર્વનામ	...	...	...	...	૧૧૭
સવાલ	...	...	...	...	૧૨૩
૩૦ પહેલા અને બીજા પુરુષનાં સર્વનામ	...	...	...	...	૧૨૩
૩૧ અવસ્, ને હવમ્નાં રૂપો	...	...	...	...	૧૨૭
સવાલ	...	...	...	...	૧૩૨

સંકીર્ણ.

૩૨ ચુંટી કાઢેલાં વાક્યો	...	...	...	૧૩૩
પરિશિષ્ટ—સંધિ નિયમો	...	...	...	૧૩૬
સંસ્કૃત ગુજરાતી શબ્દકોશ...	...	...	...	૧૪૪
ગુજરાતી સંસ્કૃત	...	...	...	૧૮૦

વર્ણસંકેત.

આ.	આત્મને. }	આત્મનેપદી.	પ.	પરસ્મે. }	પરસ્મેપદી.
ઉપ.		ઉપસર્ગ.	પં.		પંચમી.
ઉભય.		ઉભયપદી.	પુ.		પુલ્લિંગ.
એક.		એકવચન.	પ્ર.		પ્રથમા
કર્મણિ		કર્મણિ ૩પ.	બહુ.		બહુવચન
ગ.		ગણ.	ભૂ. કૃ.		કર્મણિભૂતકૃદંત.
ચ.		ચતુર્થી	વ. કૃ.		કર્તારિવર્તમાનકૃદંત
તૃ.		તૃતીયા	વિશે.		વિશેષણ.
ત્રિ.		ત્રિલિંગ.	ષ.		ષઠી.
દ્વિ.		દ્વિતીયા.	સ.		સ.
દ્વિ. વ.		દ્વિવચન.	સં.		સંબોધન.
ન.		નપુંસક.	સ્ત્રી.		સ્ત્રીલિંગ.
સર્વ.		સર્વનામ.			

સંસ્કૃત માગોંપદેશિકા.

અક્ષર.

સ્વર.

અ અ, આ આ, ઇ ઇ, ઈ ઈ, ઉ ઉ, ઊ ઊ, ઋ ઋ, ૠ ઋ,
ઋ ઋ, ૡ ડ, ણ ણે, ણે ણે, ણ ણે, ણ ણે, ણ ણે,
અનુસાર : વિસર્ગ.

વ્યંજન.

કંઠ્ય. . . ક્ ક, ખ ખ, ગ ગ, ઘ ઘ, ઙ ઙ
તાલવ્ય. . . ચ ચ, છ છ, જ જ, ઝ ઝ, ઞ ઞ;
મૂર્ધન્ય. . . ટ ટ, ઠ ઠ, ડ ડ, ઢ ઢ, ણ, ૠ;
દંત્ય. . . ત ત, થ થ, દ દ, ધ ધ, ન ન;
ઓષ્ઠ્ય . પ પ, ફ ફ, બ બ, મ મ, મ મ;

અંતઃસ્થ અથવા	}	તાલવ્ય.....ચ ચ;
અર્ધસ્વર		મૂર્ધન્ય.....ટ ટ;
		દંત્ય.....દ દ;
		દંત્યોષ્ઠ્ય.....પ પ;
ઉપમાક્ષર	}	તાલવ્ય.....જ જ;
		મૂર્ધન્ય.....ઘ ઘ;
		દંત્ય.....ત ત;
મહાપ્રાણ		ક ક;

● આ અક્ષરો ધણુખરે ગુજરાતી ઉચ્ચારમાં શુદ્ધરૂપે જણાતા
વથી; મટે, તેમનો ઉચ્ચાર કોઈ શુદ્ધ વક્તાને મોઢે શીખી લેવો.

પહેલા પાંચ વર્ગો માંહેલા દરેકના છેલ્લા ત્રણ વ્યંજનો અને અંતઃસ્થ, તથા મહાપ્રાણને ઘેર્ય વ્યંજન કહે છે, બાકીના વ્યંજનોને અધોધ્વ વ્યંજન કહે છે.

સ્વરો ત્યારે વ્યંજનમાં મળે છે, ત્યારે તેમની આકૃતિ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

ત્યારે વ્યંજન નીચે (૨) આવે છેકા ન હોય, ત્યારે તે વ્યંજનમાં જ મળેલો છે, એમ જાણ; ઉદાહરણ, -ક, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઝ, જ, ળ, લ, ઘ, એ, ઓ, ઓ, આ સ્વરોનું ઉમેરણ છેકા વિનાના વ્યંજનો ૧, િ, િ, િ, િ, િ, િ, િ, િ, િ, એવા નિશાની લાગેલી હોવાથી સમજાય છે; ઉદાહરણ:—ક ક, કા કા, કિ કિ, કી કી, કુ કુ, કૂ કૂ, કૃ કૃ, કૃ કૃ, કે કે, કૈ કૈ, કો કો, કૌ કૌ.

મુખ્ય સંયુક્ત વ્યંજન કે જોડાઅક્ષર નીચે પ્રમાણે છે:—

ક ક-ક	ઘ ઘ-ઘ	ચ્છ ૨-૭-૧	ઢ ઢ-૪
ક ક-ત	ઘ ઘ-ન	ચ્છ ૨-મ	ણ ૭-૭
કચ્છ ક-ત-૧	ઘ ઘ-ર	ચ્છ ૨-૪	ળમ ૭-મ
ક ક-ન	ઘ ઘ-૨-૪	જ્ઞ ૪-૪	ળય ૭-૪
કમ ક-મ	ઘ ઘ-ત	જ્ઞ ૪-૨	ળવ ૭-૧
ક ક-ર	ઘ ઘ-૧	જ્ઞ ૪-૧	ત્ત ૧-૧
કય ક-૪	ઘ ઘ-૪	ટ ૨-૮	ત ૧-૨
ક ક-લ	ઘ ઘ-૧	ટ ૨-૪	ઞ ૧-૨-૪
ક ક-વ	ઘ ઘ-૨	ટ ૨-૨	ત્થ ૧-૪
ક્ષ ક-૪	ઘ ઘ-૧	ઠ ૨-૪	ત્ત ૧-૧
ક્ષ્ણ ક-૪-૭	ઘ ૨-૬	ટ ૨-૨	ત્પ ૧-૪
ક્ષમ ક-૪-મ	ઘ ૨-૨-૧	ટ ૨-૪	ત્પ્ર ૧-૪-૨
ક્ષપ ક-૪-૪	ચ્છ ૨-૪	ટ ૨-મ	ત્ફ ૧-૬
ક્ષવ ક-૪-૧	ચ્છ ૨-૭	ઢ ૨-૪	સ્મ ૧-મ
લ્ય ૪-૪	ચ્છ ૨-૨-૨	ઢ ૨-૧	ત્ર ૧-૨

ભાગ ૧ લો.

પાઠ ૧ લો.

ક્રિયાપદ.

વર્તમાન કાળ;-પરસ્મૈપદ.*

એકરચન,

પ્રત્યય:-પુરુષ ૧, મિ; પુરુષ ૨, મિ; પુરુષ ૩, તિ.

પહેલા ગણના ધ તુ.

ગમ્ [ગચ્છ:] ગમ;	બુધ્ (બોધ્) બોધ થવો,	વદ્ વદતું, બોલતું.
ત કરતું, જતું.	જાણવું.	વસ્ વસવું, રહેવું.
ની (નય્+) લેખ	મૂ (મચ્) હોતું, થતું.	સૃ (સર્) સરતું,
જતું, દોરતું.	રક્ષ્ રક્ષણ કરવું, બ-	ખસવું, જવું.
પત્ પતન પામવું,	ચાવવું, મંભાળવું.	
પડવું.		

* સંસ્કૃતમાં ક્રિયાપદના રૂપાખ્યાનના પ્રત્યયો બે પ્રકારના છે:-

પરસ્મૈપદ પ્રત્યય, અને આત્મનેપદ પ્રત્યય. કેટલાક ધાતુઓ કેવળ પરસ્મૈપદ પ્રત્યય લેનારા એટલે આત્મનેપદી, કેટલાક કેવળ આત્મનેપદ પ્રત્યય લેનારા એટલે આત્મનેપદી, અને કેટલાક બે પ્રકારના પ્રત્યયોમાંથી ગમે તે પ્રકારના પ્રત્યય લેનારા એટલે ઉભયપદી હોય છે.

જુ ગણનાર્ય થતાં, એટલે વિકરણ પ્રત્યય અથવા ચણની નિશાની લાગતાં, કેટલાક ધાતુનું જે વિશેષરૂપ [જેમ કે ગમ ને બદલે ગચ્છ] અથવા આદેશ [જેમ કે દૃશ ને બદલે પરચ] થાય છે, તે કાટખૂણ- [ ] કાંઠામાં બતાવેલા છે.

† પહેલા ગણના વિકરણ પ્રત્યય અ પૂર્વે ધાતુના અંતમાં હ્રસ્વ કે દીર્ઘ સ્વરનો, તથા ઉપાંત્ય (એટલે છેલ્લા વ્યંજનની પૂર્વેના) હ્રસ્વ સ્વરનો ગુણ થાય છે. ઈ ઇ નો ગુણ એ; ઉ ઊ નો અ; ઋ ઋ નો અર્ અને ૠ નો અલ્ થાય છે.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ની ધાતુનું ને રૂપ થાય, તેને વિવરણ પ્રત્યય અ અને પછી પુરુષ-બોધક પ્રત્યય તિ લગાડવાનો છે. સંસ્કૃતમાં બે સ્વરો લગોલગ આવે, તો સંધિ થાય છે; તેથી કરીને ને અને અ ની

* બીજા ગણના ધાતુ.

અસ્ થતું, હોતું.

|

અદ્ ખાતું.

પહેલા ગણના ધાતુઓમાં પ્રથમ વિકરણ પ્રત્યય અ ઉમેરાય છે, ને ત્યારપછી તે તૈયાર થયેલા રૂપને એટલે અંગને પુરુષઓધક પ્રત્યય લગાડાય છે.

બીજા ગણના ધાતુઓને પુરુષઓધક પ્રત્યય લાગલાજ લગાડાય છે.

પહેલા પુરુષના મ્ અને વ્ થી શરૂ થતા પ્રત્યયો લગાડવાના હેતુ, અને, તે મ્ અને વ્ ની પહેલાં અ હોય તો, તે અ નો આ થાય છે.

વદામિ ।	સરસિ ।	ગચ્છતિ ।	મવતિ ।
રક્ષસિ ।	નયામિ ।	અગ્નિ ।	અસ્તિ ।
પતતિ ।	વસસિ ।	નયતિ ।	અસ્તિ ।
બોધસિ ।	સરામિ ।	બોધામિ ।	

પહેલો ગણ.

ચર ચરતું, ચાલતું.

જીવ જીવતું.

ત્યજ્ ત્યાગ કરવો, તજવું.

દદ્ દાઝતું, બળતું, બાળતું.

નમ્ નમતું.

પચ્ પકાવતું, રાંધવું.

સંધિ કરવી જોઈએ. હવે એક નિયમ એવો છે કે, એ એ ઓ અને ઓ પછી કોઈ પણ સ્વર આવે, તો તેમને બદલે અનુક્રમે અયૂ, આયૂ, અવ્, અને આવ્ મુકવામાં આવે છે, તેથી કરીને, ને+અ=નય્+અ=નય, તેને તિ લાગવાથી નયતિ થાય છે; તેજ પ્રમાણે મ્+અ=મો+અ=મવ્+અ=મવ. આવી રીતના સ્વરવિહારને લીધે, ધાતુનાં જે રૂપ થાય છે, તે અર્ધચંદ્ર ( ) ફોર્મમાં આપ્યાં છે.

● બીજા ગણના ધાતુનું રૂપાખ્યાન ધાતુ' કહ્યું હોય છે, તેથી આ ચોપડીમાં બીજા ગણના બેજા ધાતુ આપ્યા છે, બીજા ગણ બીજા ચોપડીમાં સવિસ્તાર આપ્યા છે.

§ અનુનાસિક સિવાય કોઈ પણ સ્પર્શ વ્યંજન પછી અધોષ વ્યંજન આવે તો, તે સ્પર્શ વ્યંજનને બદલે તેનાજ વર્ગનો પહેલો અક્ષર

(તું) બોલે છે.	(તે) જાણે છે.	(તે) તજે છે.
(તે) બોલે છે.	(તું) દોરે છે.	(હું) નમે છે.
(તું) જાણે છે.	(ત) ખસે છે.	(હું) રાંધું છું.
(હું) જાણું છું.	(હું) ચાઉં છું.	(તું) બાળે છે.
(ત) રહે છે.	(તું) ખાય છે.	(હું) બચાવું છું.
(હું) રહું છું.	(હું) છું.	(તે) ચાલે છે.
(તું) પડે છે.	(તું) છે*	(હું) જીવું છું.
(તું) ચાલે છે.	(તે) રહે છે.	(તે) રાંધે છે.
		(હું) તળું છું.

પાઠ ૨ જો.

બહુ વચન. §

પ્રત્યય:-પુરૂષ ૧, મસ્; પુરૂષ ૨, થ; પુરૂષ ૩ અન્તિ+
ચોથા ગણ.

છકો ગણ.

નશ્ નાશ પામવું.
નૃત્ નૃત્ય કરવું, નાચવું.
પુષ્ પોષવું, પાપણ કરવું.
મૃદ્ મોહ પામવું, મુંઝવું,
ધેલા થવું, બેમાન થવું.
કૃમ્ જોભ કરવો.

ઇષ્ [ઇચ્છ] ઇચ્છવું.
પ્રચ્છ [પૃચ્છ] પૂછવું.
મુચ્ [મુચ્ચ] મુંઝવું, ઠાડવું.
વિશ્ પ્રવેશ કરવો, ગેશવું.
સૃજ્ છોડી દેવું, પેના કરવું.
સ્પૃજ્ સ્પર્શ કરવો, અડકવું.

મૂલવામાં આવે છે. ઉ. કકુમ્+પ્રાન્ત=કકુ+પ્રન્ત અને દૃશદ્+વતતિ=
દૃશતવતતિ.

* મિ પ્રત્યયની પહેલાં અસ્ ધાતુનો અંત્ય સ્ લોપાય છે.

§ સંસ્કૃત ભાષામાં દ્વિવ (બે-પાણું) દર્શાવવું હોય, ત્યારે દ્વિવ-
ચન વાપરવામાં આવે છે. એ દ્વિવચન નવા વિધાર્થીબાને કેવળ નવતર
હોવાથી, તે ત્રીજા પાઠમાં આપ્યું છે. ખરી અનુક્રમ તો એવો છે, કે
એકવચન, દ્વિવચન, ને બહુવચન.

+ અ થી શરૂ થતા પ્રત્યયની પહેલાં અ આવે, તો તે અ લોપાય
બોધ+અ+અન્તિ=બોધ+અન્તિ=બોધન્તિ.

પુરુષ-બોધક પ્રત્યય લગાડતાં પહેલાં, ચોથા ગણના ધાતુમાં
ય, અને છઠ્ઠા ગણના ધાતુમાં અ, લગાડવો જોઈએ.*

હિવચનના તથા બહુવચનના પુન્યબોધક પ્રત્યયોની પહેલાં
અસ્ (ગ. ૨) ધાતુનાં પહેલાં અ નો લાપ થાય છે.

વદામઃ + ।	દહામઃ ।	લુભ્યન્તિ ।
ગच्छन्ति ।	સન્તિ ।	સ્પૃશામઃ ।
बोधथ ।	जीवथ ।	सृजथ ।
नयामઃ ।	નમન્તિ ।	इच्छन्ति ।
भवथ :	पुष्यामઃ ।	पृच्छथ ।
वसन्ति ।	नश्यन्ति ।	मुञ्चामઃ ।
स्थ ।	नृत्यथ ।	विशन्ति ।
अदति ।	मुह्यामઃ ।	

પાંડુરો ગણ

ચોથો ગણ.

जि (जय्) જય પામવો, જીતવું.	अस् ફેંકવું.
वृश् [पश्य्] દર્શન કરવું, જોવું.	कुस् ભેટવું. [થવું.
धाव् ધાવું, દોડવું.	तुष् સંતોષ પામવો, પ્રસન્ન
पा [पय्] પાન કરવું, પીવું.	लुद् ભેટવું, આલેટવું.
यज् યજ્ઞ કરવો, પૂજવું.	शुष् સુકોષ્ટ જાડું, નોંસાડવું.
वह् વહેવું. વાવું, લેઈ જવું.	છઠ્ઠો ગણ.
स्मृ (स्मर्) સ્મરણ કરવું,	क्षिप् ફેંકવું.
સંભારવું.	तुद् પીડવું, ઠન્ડવું, સતાવવું.
ह (हर) હરણ કરવું, લેઈ	दिश् દેખાડવું, બતાવવું.
લેવું, લઈ જવું.	सिद् [सिञ्ज्] સીંચવું, છાંટવું.

* આ બે ગુણોમા, પહેલા ગણમાં જેમ ગુણ થાય છે તેમ,
ધાતુના સ્વરનો ગુણ થતો નથી.

+ પદને અંતે સૂ હોય તો તેનો વિસર્ગ થાય છે, તેમજ પદાંત
ર નો અધોપ વ્યંજનની પહેલાં, અગર હંશુએ ન આવે, તો વિસર્ગ
થાય છે.

(તમે) બોલો છો.	(તેઓ) પોષે છે.	(અમે) ફેંકીએ છીએ.
(અમે) જમીએ છીએ.	(અમે) નાશ પામીએ છીએ.	(અમે) પિયે છીએ.
(તેઓ) સમજે છે.	(તેઓ) નાચે છે	(તમે) યગ કરો છો.
(તમે) દોરો છો.	(તમે) ઘેલા થાઓ છો. [છીએ.	(તેઓ) વહે છે.
(તેઓ) થાય છે.	(અમે) લોભ કરીએ	(અમે) સંભારીએ છીએ.
(અમે) રહીએ છીએ.	(તેઓ) અડકે છે.	(તમે) ફેંકા છો.
(તમે) ખાઓ છો.	(અમે) જીતીએ છીએ.	(તેઓ) ભેટે છે [છીએ.
(અમે) છીએ.	(તમે) હરી જાઓ છો.	(અમે) મંત્રોષ પામીએ
(તેઓ) બાળે છે.	(તેઓ) જીવે છે.	(તેઓ) સુકાય છે.
(અમે) જીવિએ છીએ.		(તમે) આળોટો છો.
(તેઓ) પીડે છે.		(તમે) છાંટો છો.
(તમે) જીવો છો.		

પાઠ ૩ જો.

દ્વિવચન.

પ્રત્યય-પુરુષ ૧, વસ્; પુરુષ ૨, થસ્; પુરુષ ૩, તસ્.

દશમા ગણના ધાતુ.*

ઠથ્ કથન કરવું.	ચિન્ત્વ ચિંતન કરવું,	પ્રી [પ્રીણ] પ્રેમ ઉપ-
કહેવું.	વિચારવું.	જાનવો, ખુશ કરવું.
ગુણ ગણવું.	+ચુદ્ ચોદ્ ચોરવું.	સ્પૃહ્ અંખવું, તૃષ્ણા
કુષ્ (ઘોષ્) જાહેર કરવું.	પીદ્ પીડવું, દુઃખ દેવું.	રાખવી.
	પ્રથ્ પ્રસિદ્ધ કરવું.	રચ્ રચવું, ગોઠવવું.

* સામાન્ય રીતે કહેતાં દશમા ગણના ધાતુઓ ભવ્યપદી છે.

+ વિકરણ પ્રત્યય અય લગાડવો હોય, ત્યારે ધાતુના અંત્ય સ્વરની તથા ઉપાંત્ય અની વૃદ્ધિ થાય છે; અને અ સિવાય બાકીના ઉપાંત્ય સ્વસ્વ સ્વરનો ગુણ થાય છે. આ ફેરફાર કથ્, ગણ્, રચ્, પ્રથ્, સ્પૃહ્, સૃગ્, તથા બીજા કેટલાક ધાતુમાં થતો નથી, અર્થાત્ આ ધાતુનો સ્વર બદલાતો નથી. અ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઋ, ૠ, અને એની વૃદ્ધિ અનુક્રમે આ, ઇ, ઈ, ઊ, ઊ, ઋ, ૠ અને ઇ છે. એનાં ઉદાહરણો:—

દસમા ગણના ધાતુમાં વિકરણ પ્રત્યય અથ ઉમેરાય છે.

ચોરયાવઃ ।	ઘોષયથઃ ।	નમથઃ ।
પોઙ્ગયથઃ ।	સ્પૃહયાવઃ ।	સ્તઃ ।
કથયતઃ ।	ચિન્તયતઃ ।	સ્મરાવઃ ।
ગણયાવઃ ।	પ્રીણયથઃ ।	જયથઃ ।
પ્રથયાવઃ ।	ગચ્છતઃ ।	નશ્યતઃ ।
રજ્યતઃ ।	નયાવઃ ।	નૃત્યાવઃ ।
અઙ્ઃ ।	વિશતઃ ।	દૃચ્છતઃ ।
પહેલો ગણ.	ચોથો ગણ	છઠ્ઠો ગણ.
અટ્ અટન કરવું.	કુપ્ ક્રોપ કરવો,	હઙ્છ વીણવું.
ચલ્ ચાલવું, ખ.	ક્રોપવું.	ક્રુષ આકર્ષણકરવું.
સવું.	શ્લુમ્ ખગમળવું,	ખેંચવું, ખેડવું.
જઠ્ઠ ખખડવું.	ગભરાવું.	સ્ફુર સ્ફુર્તિ થવી,
નિન્દ્ નિંદવું.	મ્લિષ્ ભેટવું.	ધડકવું, ફરકવું,
શંસ્ પ્રશંસાકરવી.		તરકડવું.

દશમો ગણ.

પૂજ્ પુજવું. વર્ણ વર્ણવવું, વખાણવું. સાન્ત્વ શાંત પાડવું.		
(તમે બે) ચોરો છો.	(તમે બે) ઝંખો છો.	(અમે બે) નિંદીયે
(તેઓ બે) કનડે છે.	(તેઓ બે) ભહેર	છીયે.
(અમે બે) કદિયેછીયે.	કરે છે.	(તમે બે) ક્રોપો છો.
(તમે બે) ગણો છો.	(અમે બે) વિચારિએ	(આપણે બે) પૂજીયે
(તેઓ બે) જીએછે.	છીયે છો.	છીયે.
(અમે બે) રચિયે	(તમે બે) પ્રસિદ્ધ કરી-	(તેઓ બે) ખેડે છે.
છીયે.	(તેઓ બે) ખુશ કરે છે.	(તમે બે) ભટકો છો.

ચિ+અય+તિ=(ટહિ થવાથી) ચૈ+અય+તિ=ચાય્+અય+તિ=ચાયયતિ
 તઙ્+અય+તિ=(ટહિ થવાથી) તાઙ્+અય+તિ=તાઙયતિ. ઘુષ્+અય+તિ=

(ગુણ થવાથી) ઘોષ્+અય+તિ=ઘોષયતિ.

(તેઓ બે) ગભરાય છે.	(અમે બે) વખાણિયે	(અમે બે) સંતોષ
(અમે બે) વીણીએ	છિયે.	પામીએ છીએ.
છિયે.	(તમે બે) બોલો છો.	(તમે બે) લોભ કરો
(તેઓ બે) વર્ણવે છે.	(તેઓ બે) થાય છે.	છો.
(અમે બે) મેટિયે	(તમે બે) રાંધો છો.	(તેઓ બે) લોટે છે.
છિયે.	(અમે બે) સમજીયે	(અમે બે) અડકીએ
(તમે બે) અમડો છો.	છિયે.	છિયે.
(તેઓ બે) શાંતપાડે છે.	(તેઓ બે) ખાય છે.	(તમે બે) પૂછો છો.

પાઠ ૪ થો.

વર્તમાનકાળ સમમ.

પહેલો ગણ.

ક્ષિ(ક્ષય) ક્ષય થવો, ધસાઇ જવું.

દ્ર (દ્રવ) ભિન્નવું.

રૂઢ (રોઢ) આરોહણ કરવું,

બિગવું, વધવું.

સ્થા (તિઠ) સ્થાનમાં હોવું,

સ્થિતિમાં હોવું, ઉભા રહેવું.

દ્વે (દ્વય) બોલાવવું.

ચોથો ગણ.

મદ્ (માદ) મસ્ત થવું, ગાંડા

થવું ભૂવવું, ચૂકવું.

વદસિ ।

इच्छामि ।

वसथ ।

मुञ्चथ ।

बोधामः ।

स्पृशति ।

रक्षति ।

स्मरथ ।

पतामि ।

ताडयसि ।

मुद्यति

बोवयथ ।

શમ્ (શામ) શાંત હોવું, શાંત

રહેવું-થવું. [કી જવું.

અમ્ (આમ) અમલાગવો, થા-

દશમો ગણ.

ક્ષલ્ (ક્ષાલ) પખાળવું, ધોવું.

તઢ્ (તાઢ) તાડન કરવું, મા-

રવું, ઠોકવું, માર મારવો.

તુલ્ (તોલ) તોળવું બેખવું.

મૂષ્ આભૂષણ પહેરાવવું, શણુ-

ગારવું, સુશોભિત થવું.

रोहन्ति ।

पिबन्ति ।

पूजयति ।

पश्यः ।

तिष्ठामि ।

द्वयति ।

स्पृहयथ ।

नयसि ।

हरतः ।

अथ ।

जयसि ।

नयणति ।

સન્તિ ।	સિઙ્ચતિ ।	શંસથ ।	પચન્તિ ।
નશ્યસિ ।	લુદ્યન્તિ ।	ક્ષલયતિ ।	પુષ્યામિ ।
નૃત્યતિ ।	તુષ્યામિ ।	ક્ષયનઃ ।	પીડયન્તિ ।
વિશામઃ ।	અસ્યથઃ ।	અન્નિ ।	યજામઃ ।
પૃચ્છથઃ ।	કથયામિ ।	જીવામઃ ।	શ્રામ્યામિ ।
વહતઃ ।	કૃષામઃ ।	ત્યજથ ।	દ્રવન્તિ ।

ચિન્તયતિ ।

(તે) પેપે છે.	(તું) થામે છે.	(અમે) દરી નાથે
(હું) નાનુ છું.	(તું) પ્રચું છું.	છિયે.
(તમે) નાલ કરો છો.	(અમે બે) પિયે છિયે.	(તમે) કરો છો.
(તે) પેસે છે.	(તમે) બાળો છો.	(તું) અરુ છે.
(તું) ઇચ્છે છે.	(તેઓ) ધુએ છે.	(તેઓ) અંખે છે.
(હું) પૂજું છું.	(તે) ધસાઇ જાય છે.	(તમે બે) જાઓ છો.
(તું) નડે છે.	(તું) કહે છે.	(તે) ચોરે છે.
(તે) જિગે છે.	(તે) તોળે છે.	(આપણે બે) છિયે.
(અમે) બોલાવિયે	(તેઓ) ચોરે છે.	(તું) ખુશ કરે છે.
છિયે.	(તમે) ગોઠવો છો.	(હું) પેસું છું.
(તે) થેલો થાય છે.	(તે) જાહેર કરે છે.	(તેઓ) મારે છે.
(તેઓ) મંત્રોપાસમે છે.	(હું) સંભારું છું.	(અમે બે) રાંધિયે
(હું) જીતું છું.	(તેઓ બે) વસે છે.	છિયે.
(તમે) જાઓ છો.		(તમે) પૂજો છો.

સારાંશ તથા સવાલ.

વર્તમાન કાળ.

પહેલો ગણ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરુષ ૧.	બોધામિ	બોધાથઃ	બોધામઃ
પુરુષ ૨.	બોધસિ	બોધથઃ	બોધથઃ ।
પુરુષ ૩.	બોધતિ	બોધતઃ	બોધન્તિ

ત્રીથા ગણ.

પુરુષ ૧.	પુષ્યામિ	પુષ્યાવઃ	પુષ્યામઃ
પુરુષ ૨.	પુષ્યસિ	પુષ્યથઃ	પુષ્યથ
પુરુષ ૩.	પુષ્યતિ	પુષ્યતઃ	પુષ્યન્તિ

છઠ્ઠી ગણ.

પુરુષ ૧.	વિશામિ	વિશાવઃ	વિશામઃ
પુરુષ ૨.	વિશસિ	વિશથઃ	વિશથ
પુરુષ ૩.	વિશતિ	વિશતઃ	વિશન્તિ

દશમી ગણ

પુરુષ ૧.	ચોર્યામિ	ચોર્યાવઃ	ચોર્યામઃ
પુરુષ ૨.	ચોર્યસિ	ચોર્યથઃ	ચોર્યથ
પુરુષ ૩.	ચોર્યતિ	ચોર્યતઃ	ચોર્યન્તિ

૧. કંઠ્ય, તાલ્લબ્ય, મૂર્ધન્ય, દંત્ય, ઓઠ્ય, અંતઃસ્થ, ઘોષ વ્યંજન અને અઘોષ વ્યંજન કયા છે તે ગણાવો.

૨. હ, ઠ, ઋ અને લ્ નાં ગુણ અને વૃદ્ધિનાં રૂપ આપો.

૩. પહેલા, ત્રીથા, છઠ્ઠા, દશમા તથા બીજી ગણનાં વિશેષ લક્ષણ (વિકરણ પ્રત્યય) શાં છે ?

૪. વર્તમાનકાળના પુરુષબોધક પ્રત્યયો આપો.

૫. પહેલા પુરુષના ષ્ અને મ્ થી શરૂ થતા પ્રત્યયની પહેલાં પૂર્વના અ માં શો ફેરફાર છે ?

૬. ય, ઓ, યે, અને ઔ પછી સ્વર આવે, તો, તેમને કેકાણે અનુક્રમે શાં રૂપ મુકવામાં આવે છે ? ઉદાહરણો આપો.

૭. કેકા પછી વ્યંજન પછી અઘોષ વ્યંજન આવે તો પૂર્વના વ્યંજનમાં જે ફેરફાર થાય છે, તે ઉદાહરણ સાથે સમજાવો.

૮. પદાંત સ્ અને રૂ નું શું થાય છે ? એ ફેરફાર રૂ ના સંબંધમાં ક્યારે થાય છે ?

૯. નીચેના ધાતુનાં વર્તમાનકાળનાં રૂપ આપો:—

(વિદ્યાર્થીના મનમાં પાઠાઠક્ષી જાય, તેટલા માટે શિક્ષકની નજરમાં જોટલા ધાતુ આપવાની જરૂર જણાય, તેટલા અર્થિ આપવા.)

ઉપસર્ગ.

ઉપસર્ગ, ધાતુની પૂર્વે આવી, ધણું કરીને, ધાતુના અસલ અર્થમાં ન્યૂનાધિક્ય કરી, વિશેષ અર્થ ઉપજાવે છે. મુખ્ય ઉપસર્ગો નીચે આપ્યા છે:—

અતિ—હદ બહાર; અતિક્રામ્યતિ તે હદબહાર પગલું બારે છે; તે ઉલ્લંઘન કરે છે.

અધિ—ઉપર; અધિગચ્છતિ તે ઉપર થઈ જાય છે, તે મેળવે છે, એટલે જાણો જાય છે.

અનુ—પાછળ, સરખું, જેવું: અનુસરતિ, અનુગચ્છતિ, તે પાછળ જાય છે, તે અનુસરે છે.

અભિ—તરફ, પાસે; અભિગચ્છતિ તે તરફ જાય છે, અથવા પાસે જા. છે.

અવ—નીચે, દૂર; અવતરતિ તે નીચે જાય છે, ઉતરે છે.

આ—હદ અથવા મર્યાદાના અર્થે, ઉત્પટપણાના અર્થે, “મુધી” ના અર્થે; આગચ્છતિ તે આવે છે; આરોહતિ તે (અમુક ઉંચાઈ મુધી) વધે છે, ચઢે છે.

ઉદ્—ઉચ્ચે, ઉપર, વિશેષ; ઉત્પત્તિ તે ઉચ્ચે જા. છે, કુદે છે; ઉદ્ગચ્છતિ તે ઉપર જાય છે, ઉચ્ચે ચઢે છે.

ઉપ—પાસે, ઉપગચ્છતિ તે પાસે જાય છે, જમ્મ મળે છે

નિ—અંતર, નીચે, નિષીદતિ તે નીચે બેસે છે.

પરા—“પાછું” એવા અર્થે, ઉત્પટપણાને અર્થે પરાજયતે તે હારે છે.

પ્રતિ—સામાં, ઉત્કટું; પ્રતિભાષતે તે સામાં કહે છે, જવાબ દે છે.

પ્ર—આગળ; પ્રયાતિ તે આગળ જાય છે.

વિ—નહિ, જૂઠું, દૂર, વિશેષે કરીને, વિશ્લિષ્યતિ તે જુદો પડે છે.

સમ—સાથે, એકઠાં; † સંગચ્છતે તે સાથે જાય છે; મળે છે.

† પદાંત મ પછી કોઈ પણ સ્વરો જ્યંજન આન્ધા હોય, તો તે મ ન

ભાગ બીજો.

પાઠ ૫ મો.

*પ્રથમા વિભક્તિ.

૧. અકારાંત નામ.

પ્રત્યય.

	એકવચ ૧.	દ્વિવચન	બહુવચન
*પુલ્લિંગ.	સ્	ઔ	અસ્
*નપુંસકલિંગ	મ્	ઈ	આનિ
નૃપ:	નૃપૌ	નૃપાઃ	

બદલે વિકલ્પે પર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર થાય છે; અથવા મ્ ને ઠકાણે પછીના વ્યંજનના સ્થાનને અનુનાસિક થાય છે. જો પદાંત મ્ પછી ય્ વ્ કેલ્ હોયતો મ્ ને બદલે પુર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર, વિકલ્પે મ્ ને ઠકાણે અનુક્રમે નાસિકાસ્થાને બોલાતો ય્, વ્, કેલ્ થાય છે; પરંતુ જો પદાંત મ્ પછી શ્, ષ્, સ્, ર્, હ્, હોય, તો મ્ ને બદલે અવસ્થે પુર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર ૪ લખાય છે.

* ગુજરાતી ભાષામાં સાત વિભક્તિઓને માટે પહેલી, બીજી, ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી, છઠ્ઠી અને સાતમી એ શબ્દો વપરાય છે; તે બદલ સંસ્કૃત ભાષામાં, પ્રથમા, દ્વિતીયા, તૃતીયા, ચતુર્થી, પંચમી, ષષ્ઠી, સપ્તમી, એ શબ્દ વાપરવામાં આવે છે, તેમજ, નરભતિ, નારીભતિ ને નાન્યતરભતિ કહેવા બદલ પુલ્લિંગ, સ્ત્રીલિંગ અને નપુંસકલિંગ એમ કહેવાય છે.

† અ કે આ પછી એ કે એ આવે, તો પાસે આવેલા સ્વરો મળી જઈને, તે બંનેને ઠકાણે એ થાય છે; વળી, ઇ કે આ પછી ઓ કે ઔ આવે, તો પાસે આવેલા સ્વરો મળી જઈને ઔ થાય છે; અર્થાત્ ઇ કે આ+એ કે એ=એ અને ઇ કે આ+ઓ કે ઔ=ઔ.

‡ ઉદાહરણ સ્વરો (એ, એ, ઔ, ઔ) સિવાય બાકીના કોઈપણ

ફલમ્	ફલે* નામ (પુલ્લિંગ).	ફલાનિ
અનલ અગ્નિ. અશ્વ ધોડો. ઈશ્વર ઈશ્વર. કર્મ કાયમો. જન જન, લોક. જીવ જીવ, પ્રાણી. નર નર, પુરુષ.	નૃપ રાજા. પવન પવન પુત્ર પુત્ર શાલ આલક, છોકરો. શુભ ડાહ્યો માણસ. મૂર્ખ મૂર્ખ, મૂરખ. (નપુંસકલિંગ.)	મેઘ વાદળું. રામ રામ. વૃક્ષ વૃક્ષ, ઝાડ. સમુદ્ર દરિયો, સમુદ્ર. સૂદ રસોષ્યો. હસ્ત હસ્ત, હાથ.
કમલ કમળ. ગૃહ ઘર. જલ જળ, પાણી. કુઃસ્વ કુઃખ.	ધન ધન, દોલત. નેત્ર નેત્ર, આંખ. ર્ષણ પાંદડું. ફલ ફળ.	મિત્ર મિત્ર. મુખ મુખ, મોઢાડું. સુખ સુખ. હૃદય હૃદય, હૈયું.

વાક્ય.

નૃપોઽ જયતિ | સુર્ણં પ્રીણયતિ | કૂર્મઃ સરતિ

હસ્ત અથવા દીર્ઘ સ્વર પછી સંજ્ઞાતીય સ્વર હસ્ત કે દીર્ઘ આવે, તે પાસે આવેલા બે સ્વરો મળી બધ બંનેને ઠેકાણે દીર્ઘ સ્વર થાય છે. ઉઃ-દૈત્ય+અરિ=દૈત્યારિ; કવિ+ઈશ=કવીશ, ઇં (પ. ૬ દીપ x પ્રથમ તથા દ્વિતીયા રૂપને લાગુ નથી).

* ને અ કે આ પછી હસ્ત કે દીર્ઘ ઇ, ઉ, ઋ, કે લ આવ્યો હોય, તે પાસે આવેલા બે સ્વરને બદલે પર (પછોના) સ્વરનો શુદ્ધ સુકાય છે; અર્થાત્, અ કે આ+ઈ કે ઈ=ઐ;+ઉ કે ઊ=ઔ, +ઋ કે ઋ=ઋ;+ૃ=ૃ.

† વિસર્ગની પુર્વે અ હોય તેમજ તેની પછી અ કે ઘાષ વ્યંજન આવ્યો હોય, ત્યારે વિસર્ગનો ઉઘાસ છે, અને તે ઉ પુર્વાના (પહેલાના) અ માં મળી, ઓ થાય છે. (ઉપરની દીપ* જુઓ.)

§ ૫. ૧૩ ની દીપા જુઓ.

સાધ્વાવુત્પનતઃ* ।
જનાં વદન્તિ ।
બાલઃ સ્પૃહયન્તિ ।
ગૃહાણિઃ રક્ષન્તિ ।
નેત્રે પશ્યતઃ ।
મેઘઃ સિઞ્ચતિ ।
બુધૌ મુઞ્ચનઃ ।
પવનો હરતિ ।

રાજાઓ રક્ષે છે. [છે.
(બે) છોકરા આળોટે
દીકરા ખુશ કરે છે.
ધોડાઓ ફૂટે છે.
પવન વાય છે.
ધનુર સરગે છે.
વૃક્ષો ઉગે છે.
બે કાચખાઓ સરે છે.

જીવો મુઞ્ચતિ ।
હસ્તૌ હરતઃ ।
મુખાનિ વ્રવન્તિ ।
દુઃખં પીડયન્તિ ।
રામઃ પૂજયતિ ।
પુત્રૌ તુષ્યતઃ ।
જલં શૂષ્યતિ ।
મૂર્ખૌ કુપ્યતઃ ।

પ્રાણીઓના શપામે છે.
હાથ ફેંકે છે.
અગ્નિ બળે છે.
આંખ ફરે છે.
(બે) સરુદ્રો બળબળે
છે. [રહે છે.
ડાહ્યો માણસ શાન્ત
મૂંખાઓ બકે છે.

ફલે પતતઃ ।
ધનં નશ્યતિ ।
નરા ગच्छन्ति ।
કમલે નૃત્યતઃ ।
મિત્રાણિ કથયન્તિ ।
સૂદો વિશતિ ।
સમુદ્રઃ શામ્યતિ ।

ગિત્ર પૃછે છે.
પાંદડાં પડે છે.
હૃદય ધરાય છે
રસોષ્ઠઆ રાધે છે.
લોકો નીંદે છે.
માણસ કહે છે.
કમળ શણગારે છે.
મુખ બોલે છે.

૨. ફકરાન્ત નામ.

પ્રત્યય.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પુલ્લિંગ.

સ્

૦

અન્

* પૃ. ૪ દીપ † ભુઓ.

† વિસર્ગ પુર્વે આ હોય ને પછી સ્વર કે ધ્રાપ વ્યંજન આવે,
તો વિસર્ગ ઉડી જાય છે. વળી વિસર્ગની પુર્વે અ હોય ને પછી અ
સિવાય કોઈ પણ સ્વર હોય, તો પણ વિસર્ગ લોપાય છે; વિસર્ગ લોપ
હયાંથી પાસે આવેલા સ્વરોની સંધિ થતી નથી. ઉં નરાઃ હમે=નરા
હમે; બુધઃ હચ્છતિ=બુધ હચ્છતિ.

‡ સમાનપદે (એકને એક જ શબ્દમાં) ક્ષ, ર, ષ, પછી લા-
ગ્યોજ ન આવેલા હોય તો તે ન નો જ થાય છે. વળી ક્ષ, ર, ષ,
અને ન ની વચ્ચે સ્વર, લ્ સિવાય અર્ધસ્વર, મહાપ્રાણ હ્ર, તેમજ
ઠંઠય કે બોઠય વગેરેના વ્યંજન હોય, તો પણ ન નો જ થાય છે. પરંતુ
જો ન પહાંતે આવેલા હોય તો તે ન નો જ થતો નથી. ઉં નરાન્.

પ્રથમાના દ્વિવચનમાં **હ** દીર્ઘ થાય છે, અને બહુવચનમાં **અસ્** પ્રત્યય લાગતાં **હ** નો શુષ્ક થાય છે; એ નિયમ પ્રમાણે—

હરિ:	હરી	(હરે+અસ્) હરય:
નપુંસકલિંગ. ૦	ઈ	ઈ.

હકારાંત નપુંસક નામોને સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં, નૂ ઉમેરવામાં આવે છે. વળી પ્રથમા અને દ્વિતીયાના બહુવચનમાં **હ** દીર્ઘ થાય છે. તેને લીધે—

વારિ	વારિણી	વારોણિ
નામ. (પુલ્લિંગ)		
અગ્નિ અગ્નિ, દેવતા.	કપિ વાંદરો, વાનર.	પવિ ઇંદ્રનું વજ્ર.
અરિ શત્રુ, દુશ્મન.	કવિ કવિ.	પાણિ હાથ.
અસિ તરવાર.	ગિરિ ગિરિ, પર્વત.	યતિ જતી, યોગી.
ઉદધિ મહાસાગર.	ધૂજંટિ શિવ.	વ્યાધિ વ્યાધિ, રોગ.
ઋષિ ઋષિ.	નૃપતિ રાજા.	હરિ હરિ, ઇંદ્ર.
ન (અવ્યય) નહિ.	વારિ (નપુંસકલિંગ)	પાણી.

વાક્યો

ઉદધિ. ક્ષુભ્યતિ ।	નૃપતિર્વ્યજતિ ।*	ગિરિર્વહતિ ।
કપયઃ ક્ષિપન્તિ ।	વ રોણિ શુશ્યન્તિ ।	વ્યાધયો નશ્યન્તિ
ઋષી ચિન્તયતઃ ।	અગ્નિર્દહતિ ।	પત્રિઃ પતન્તિ ।
અરિઃ પીડયતિ ।	કવયઃ શંસન્તિ ।	અસયઃ પતન્તિ ।
પાણી હરતઃ ।	વારિ નાસ્તિ ।	યતી ચિન્તયતઃ ।

હુ જેમને વિમકિતના પ્રત્યય લાગતા નથી, એટલે જેમનું લિંગ સિન્ન રૂપાણ્યાન થતું નથી, તેમને અવ્યય કહે છે.

* સૂ અથવા વિસર્ગની પહેલાં અ કે આ સિવાય કોઈ પણ સ્વર હોય, તે પછી સ્વર કે યોગ વ્યંજન આવે, તો તે સૂ અથવા વિસર્ગનો **હ** થાય છે.

ધૂર્જટિ રક્ષે છે.
ઋષિયોઃ શાન્ત હોય
છે.
રાંદરાઓ દોડે છે.
પ્રિ વણુવે છે.

રાજાઓ લખ જાય છે.
(એ) અગ્નિ શાન્ત થાય
વ્યાધિ દુઃખ દે છે. [છે].
યોગીઓ તૃષ્ણા રા-
ખતા નથી.

તરવાર પડે છે.
(એ) દુશ્મનો હતે છે.
હરિ કોપ કરે છે.
હાથ છાંટે છે.
પર્વત ઉભો રહે છે.*

પાઠ ૬ ઠે. દ્વિતીયા વિભક્તિ. પ્રત્યય.

૧. અકારાંત નામ.

પુલ્લિંગ.	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
	મ્	ઔ	આન્
	બુધમ્	બુધૌ	બુધાન્

પુંસકલિંગ.—પ્રથમા પ્રમાયે.

નપુંસક નામોની દ્વિતીયા વિભક્તિનાં રૂપો હમેશાં પ્રથમા વિભક્તિ જેવાં જ હોય છે.

નામ (પુલ્લિંગ)

મગધ ઓસડ.
મોદન ભાત, રાં-
ધેલા ચોખા.
કિફૂર ચાકર.
હોશ ખળનો. ભં-
ગડા હાથી. [ડાર.
ગામ ગામ.
તનક ખાપ.
દેહ, શરીર.

પાદ પગ.
પુરુષ પુરુષ, મરદ.
પ્રજ્ઞ ડાહ્યો માણસ.
બિહાલ મિલાડો.
બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણ.
ભાર ભાર, ખોળે.
મોક્ષ, મોક્ષ, મુક્તિ.
યોધ યોધા, લડવૈયા.
વેદ વેદ.

બ્યાઘ વાધ.
બ્યાધ શિકારી.
શઠ ખળ, લુચ્ચો.
શર તીર.
શિષ્ય શિષ્ય.
સિંહ સિંહ.
સૂર્ય સૂર્ય, સૂરજ.
સ્તેન ચોર.
સ્વર્ગ સ્વર્ગ.

† ર પછી ર આવે, તો પૂર્વ (પહેલાંનો) ર લોપાય છે, તથા ના પૂર્વનો સ્વર દ્વન્વ હોય તો દીર્ઘ થાય છે.

‡ વિસર્ગ પછી શ્ ષ્ કે સ્ આવે તો વિસર્ગ કાયમ રહે છે, થવા વિકલ્પે તે વિસર્ગને બદલે અનુક્રમે શ્, ષ્, કે સ્ મૂકાય છે.

● વિસર્ગની પછી ચ્ કે છ આવે તો વિસર્ગનો શ્ થઈ જાય છે.
કે ર આવે તો ષ્, ને ત્ કે થ આવે તો સ્ થઈ જાય છે. જેમકે;
:ચરતિ=હરિશ્ચરતિ; રામ:તરતિ=રામસ્તરતિ અને રામ:ટીકતે=રામષ્ટીકતે.

(નપુંસકલિંગ.)

અરણ્ય અરણ્ય, જન્-	નગર નગર, શહેર.	વચ્ચ વચ્ચ, હુમકું.
તત્ત્વ તત્ત્વ. [યલ.	પાપ પાપ.	વિષ વિષ, એર.
તૃણ તરણ, ધાસ.	પુસ્તક પુસ્તક.	સુવર્ણ સોનું.
ધાન્યધાન્ય, અનાજ.	માંસ માંસ.	

ગણ્ય ૧૦ માના ધાતુ.

વળકે દંડ કરવો, શિક્ષા કરવી; મક્ષ્ બક્ષ્ય કરવું, ખાવું;
માર્ગ શોધવું.

વાક્યો.

ઈશ્વરં જનઃ પૂજયતિ ।	કવિઃ બુધો યંસતિ ।
નૃપઃ શઠાન્ વળકયતિ ।	પુત્રો જનકં સાન્સ્વયતિ ।
રામોઽશ્વમારોહતિ ।	પુસ્તકં માર્ગયામિ ।
વ્યાઘ્રો માંસમસિ ।	સુવર્ણં તોલયામઃ ।
હરિર્હસ્તો ક્ષાલયતિ ।	ગ્રામાનટાવઃ ।
યોધઃ શરાન્ ક્ષિપતિ ।	ફલે મક્ષયામિ ।
ધનં લુભ્યતિ ।	કમલાનિ પશ્યતિ ।
સ્તેનો ધાન્યં ચોરયતિ ।	ભારં વહતિ કિઙ્કરઃ ।
નગર *ગચ્છામિ ।	પ્રજ્ઞાન્ વર્ણયન્તિ જનાઃ ।
પાપં વદસિ ।	વચ્ચં ત્યજતિ મૂર્ખઃ ।
સ્મરસિ મિત્રાણિ ।	તૃણાન્યસ્યશ્વઃ x ।
બુધો મોક્ષમિચ્છતિ ।	યતિર્દેહં મુચ્ચતિ ।

† પદાન્તે એ કે ઓ હોય, ને પછી મ આવે, તે તે અ, પૂર્વના સ્વરમાં એટલે એ કે ઓ માં હુખી નય છે; એટલે તે બોલાતો નથી, ને લખાતો એ નથી; પણ તેને ઠેકાણે (ડ) અવગ્રહ ચિન્હ ધણું કરીને મૂકવામાં આવે છે.

* ક્રિયાપદ ગતિવાચક હોય તો, જે સ્થાને જવાનું હોય, તે સ્થાન બતાવનાર શબ્દ દ્વિતીયા વિભક્તિમાં, ને કોઈ વખત અતુર્થા વિભક્તિમાં આવે છે.

x શ્વેત્વ કે દીર્ઘં ઈ, ઉ, ઋ ને લૂ પછી વિભતીય (લુહીભવના) સ્વર આવે તો, તે ઈ, ઉ, ઋ ને લૂ ને ઠેકાણે અનુક્રમે યૌ, વૌ, રૌ ને લૂ મૂકાય છે.

व्याधयो नरान् पीडयन्ति ।

जलं पिबथ ।

રામ વાધો બુઝે છે.

ધોડા ખળતો વહે છે.

ડાહ્યો માણસ સ્વર્ગે ચઢે છે.

સિંહો હાથીઓને ખાઈ નાથ છે.

(તે) કળો ગણે છે.

ચોગી વન નાથ છે.

ચોધો (બે) તીર ફેંકે છે.

પરમેશ્વર માણસોને સંભાળે છે.

(બે) ગામેમાં (અમે) પેસીએ

(તેઓ) પગ ધુએ છે. [છિયે.

દીકરો આપને ખુશી કરે છે.

માણસો કાચખાઓ ખાય છે.

વાંદરાઓ ઝાડો પર ચઢે છે.

(તે) ચાકરોને પૂછે છે.

विद्यालांx स्ताडयति पुढवः।

गृहं प्रविशामः ।

(બે) મુખાઓ ઝેર પીએ છે.

રાજાઓ ચોરને સજા કરે છે.

(તેઓ) પુસ્તકો ગોઠવે છે.

(તમે) ભાત ખાઓ છો.

રાખને મિત્રો સંભારે છે.

લોકો રાજાઓને વખાણે છે.

ડાહ્યા માણસો લોકોને દોરે છે.

(હું) સત્ય સમજું છું.

વેદો સૂરજને વખાણે છે.

આપ (પોતાનાં બે) છોકરાંને

ખોડાવે છે.

મુખાઓ ડાહ્યા માણસોને નિંદે

રાજા ચોદાને કહે છે. [છે.

૨. ફકરાંત નામ.

એકવચન.

દ્વિવચન.

અહુવચન.

પુલ્લિંગ.

મ

૦

ન

અહુવચનમાં નૂ પ્રત્યય લાગનાં, તેમજ દ્વિવચનમાં પણ અંત્ય ફ દીર્ઘ થાય છે; તેથી કરીને—

हरिम्

हरी

हरीन्

x પદાન્ત નૂ પછી જ છે, તૂ થૂ તથા દૂ દૂ આવે તો, તે નૂ ને ઠેકાણે અનુસ્વાર અને વિસર્ગ થાય છે. આ સંધિમાં તે વિસર્ગનો સ્ થાય છે. (જુ. ૧૧ ટિકા * પૃષ્ઠ ૧૮.)

‡ દ્વિતિયા વાપરવી, કેમકે રૂઢ (=પર ચઢવું, પલાણવું) ધાતુ ગતિવાચક છે.

§ વિશૂ (પ્રવેશ કરવો, પેસવું) સકર્મક છે, માટે દ્વિતિયા વાપરવી.

નામ (પુલ્લિંગ)

અતિથિ પરાણો.
અધિપતિ ઉપરી,
ધણી.
અલિ ભમરો, મધ-
માખ.
કલિ કબ્જો.

કિરિ ભૂંડ, હુકર
બલિ બળિદાન
ભિક્ષુક ભિખારી,યા-
મર્ણિ મણિ [ચક.
રવિ રવિ, સુઃજ.
રાશિ ઢગ, ઢગનો.

વાયસ કાગડો.
વિધિ અદષ્ટ, નશીબ.
બ્રીહિ જુદીજુદી જા-
તના ચોખા કે દાણા.
સારથિ સા. થો, રથ
હાંકનારો.

મ્ર+ક્ષલ્ ગ. ૧૦, પખાળિયું, ધેવું.
ગળ્ ગ. ૧૦, ગણકારવું.
દા [ચચ્છ] ગ. ૧, દેડું, આપવું.
અભિ+નન્દૂ ગ. ૧, આનંદ પા-

મવો, ગમવું.

આ+ની ગ. ૧, આણવું, લાવવું.
અનુ+સૃ ગ. ૧, અનુસરવું.
અપિ (અવ્યય) પણ, એ.

વાયસો બલિં મક્ષયતિ ।
નૃપતિરરીઝ*જયતિ ।
હરિં પીડયતિ વ્યાધિઃ ।
મેઘો ઘારિ સિઞ્ચતિ ।
કમલમલીન્ પ્રીણયતિ ।
રામો રવિં નમતિ ।
પાણી પ્રક્ષાલયામઃ ।
અસોન્વદન્તિ યોધાઃ ।
કર્ણિ મુઞ્ચામિ ।
નૃપતિં વર્ણયન્તિ કવયઃ ।

મર્ણિ ચોરયતિ સ્તેનઃ ।
અધિપતીન્કિકરા અનુસર-
ઉદધિ ગચ્છાવઃ । [ન્તિ ।
ઋધો નમામઃ ।
ઘ્યાઘ્રઃ કિરીનન્તિ ।
સારથીનાહ્વાયામઃ ।
ઈશ્વરો વિધિં જયતિ ।
રાશિં નયતઃ ।
બ્રીહીનુઞ્ચતિ ભિક્ષુકઃ ।

* જ્યારે સ્ કે અ ય ઇત્ય વ્યંજન, શ્ કે અન્ય તાલબ્ય વ્યંજન સાથે જોડાય ત્યારે ઇત્યને ઠકાણે તેને મળતો તાલબ્ય મૂકાય છે-એટલે કે, સ્ ને ઠકાણે શ્, ત્ ને ઠકાણે ચ્, દ્ ને ઠકાણે જ્ ઈં થાય છે; જ્યારે ઇત્ય ને મૂર્ધન્ય જોડાય ત્યારે પણ, એવીજ રીતે ઇત્યને ઠકાણે મૂર્ધન્ય થાય છે, એટલે કે સ્ ને ઠકાણે ષ્, ત્ ને ઠકાણે દ્, ષ્ ને ઠકાણે ઠ્ ઈં, થાય છે. અર્થાત્, તાલબ્ય કે મૂર્ધન્ય સાથે ઇત્યના સંયોગમાં ઇત્યનો અનુક્રમે મળતો તાલબ્ય કે મૂર્ધન્ય થાય છે.

ગિરીઃ આરોહન્તિ ।
 કર્ષિ જનઃ પૂજયતિ ।
 યતિ પૃચ્છન્તિ શિષ્યાઃ ।
 કવિયો ઋષિઓને વખણે છે.
 રામ કવિઓને નમે છે.
 યોગી પર્વત (તરફ)* જાય છે.
 (એ) વાંદરાને (હું) મારું છું.
 હરિ ઢગલા લાવે છે.
 તે હાથને સ્પર્શ કરે છે.
 ઓસડો રાગેને હરખ કરે છે.
 (તે) પારધી(એ) કુકરોને જીએ છે.
 હરિ (પોતાના) શત્રુને મારે છે.

ઘર્ષિ ન ગણયામિ ।
 અતિથી પૂજયન્તિ બ્રાહ્મણાઃ ।
 કલોન્નામિનન્દતિ બુધઃ ।
 યોધો તરવાર ફેંકે છે.
 (હું) મણિઓ ધરું છું.
 (તે) દરિયાઓ (ઉપર) ‡ બટકે છે.
 માણસ અગ્નિમાં પેસે છે. x
 (એ) સારથીઓને (તે) પૂછે છે.
 લોકો રાજાઓને ખુશી કરે છે.
 રાજાઓ પણ યોગીઓને નમે છે.
 ઘોડાઓ પાણી પીએ છે.
 માણસો બળિદાનો આપે છે.

પાઠ ૭.

તૃતીયા વિભક્તિ.

અકારાંત તથા હકારાંત નામ.

પ્રત્યય.

	ઐકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુલ્લિંગ.	અકારાંત—ઇન	મ્યામ્	મેસ્
	હકારાંત—ના	”	મિસ્
	મ્યામ્ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વેનો અ દીર્ઘ થાય છે.		

§ એ સ્વરો પાસે આળ્યા છતાં સંધિ થતી નથી, એટલે થાડેજ પ્રસંગે બને છે. આ ઠેકાણે એવો નિયમ લાગુ પડે છે કે જ્યારે નામ કે ક્રિયાપદના દ્વિવચનના છેડે દીર્ઘ ઈ, ઊ, કે એ આળ્યા હોય ત્યારે પછીના સ્વર સાથે તેની સંધિ થતી નથી.

* પૃ. ૧૯ દીપ * જીઓ.

‡ દ્વિતીયા વાપરવી; કારણ કે અટ્ ગતિવાચક છે.

x પૃ. ૨૦ દીપ ‡ જીઓ.

ઘળ્લેન મળિના	ઘળ્લમ્યામ્ મળિમ્યામ્	ઘળ્લૈઃ મળિમિઃ
નપુંસકલિંગ. } અક્ષરાંત નપુંસક નામોનાં રૂપો પહેલી બે વિભક્તિ સિવાય બાકીની બધી વિભક્તિઓમાં અક્ષરાંત પુલ્લિંગ નામ જોવાંજ થાય છે.		
નપુંસકલિંગ અક્ષરાંત—આ	મ્યામ્	મિસ્ત્
વારિજાડું	વારિમ્યામ્	વારિમિઃ
નામ (પુલ્લિંગ)		
અલંકાર અશ્વંકાર, આતપ તડકા[ધરેણું. ફન્દ્ર ઈંદ્ર. ઝપહાર ભેટ. કર હાથ, કર. કાસાર તળાવ. કૌશિક કુશનો વંશજ, કૌશિક ગોત્રનો પુરુષ.	ઘળ્લ હાકડી, ઈંડ. દેવ દેવ, ઇશ્વર. નદ નદી. [નાર. નાવિક નાવ ચક્રાવ- પત્તિ પાળો. ઘાણ બાણ, તીર. મન્ત્ર મંત્ર (વેદના) સૂક્તાની કડો.	યજમાન જળમાન, ધરધણી. યન્ન પ્રયત્ન, મહેનત. રથ રથ. [રાજા. રાવણ રાવણુ લંકાનો વિધિ વિધિ, શાસ્ત્ર- ની આજ્ઞા. શ્લોક શ્લોક, કવિ- તાની કડી.
	(નપુંસકલિંગ.)	
અન્ન અન્ન, ખોરાક. અર્ધ્ય અર્ધ્ય, પુખ્તનો સામાન. ફલ્લન બળતણ જ્વનિત્ર કાદાળો. ગોજગોત્ર, વંશ, કુળ.	ચક્ર ચક્ર, પૈડું, ચાક. નલ નખ. પુણ્ય પુણ્ય. યન્ત્ર યંત્ર, સાંચા. રત્ન રત્ન, જાતિર.	શરીર શરીર. શાસ્ત્ર શાસ્ત્ર. શીર્ષ શીષ, માથું. સૂક્ત સૂક્ત, વેદની કવિતાનું પદ.

વિશેષણ—જ્વજ્વ લંગડો. પ્રમૂળ પુષ્કળ.

દીપ—વિશેષણને વિશેષની જાતિ, રચન અને વિભક્તિ લાગે છે.

કુ. પ. ૧૭ નો નિયમ, તથા પ. ૧૬ ની દીપ ઠીક છે.

ધાતુઓ.

જાન્ ગ. ૧, ખણ્વું, ખોઢવું.
 અઘ(ઉપ.)+ગમ્ ગ. ૧, ગમણ્વું.
 જલ્ ગ. ૧ ચાણ્વું, ખસવું.
 પ્ર(ઉપ.)+હ ગ. ૧, પ્રહાર
 કરવા; મારવું; માર મારવા.

અવ+નમ્ નમવું, નમી જવું.
 ચિ+રાજ્ પ્રહાણવું, સુંદર
 દેખાવું.
 દૃ (દાર) ગ ૧૦, દૃણ્વું.
 સહ (અવ્યય) સહિત, સાથે.

વાક્યો.

પુરુષઃસ્તેનં દણ્ડેન તાઢયતિ।
 શરીરમલંકારેર્ભષયતિ। [ન્તિ
 નાવિકા નદેન સમુદ્રં પ્રવિશ-
 યોધો બળેરિજ્જયતિ।
 પાદેન સ્વજ્જઃ। [હરિઃ।
 પુત્રેઃ*સદ્ગ્રામં ગચ્છન્તિ
 ચક્રાભ્યાં ચલતિ રથઃ।
 સ્ત્રિત્રેણ ચતતિ।
 રામોડર્ધેન§કૃપિંજયતિ।
 કવયઃ*લોકેનૃપં વણયન્તિ।
 બુધાઃ સુત્રેન જોવન્તિ।
 નેત્રાભ્યાં પશ્યતિ જનઃ।
 ઘારિણા હસ્તૌ જ્ઞાલયન્તિ।

પાણિભ્યાં સ્પૃશતિ શીર્ષમ્।
 સિંહો ગર્જનજાન્ દારયતિ।
 અગ્નિના ગૃહં દહતિ। [તિ।
 બુધઃ જ્ઞે*સ્તત્ત્વમણગચ્છ-
 પત્તિમિગચ્છન્તિ યોધઃ।
 પદાભ્યાં ધર્વાન્નિ ચાલાઃ।
 પુણ્યેન હરિં પશ્યન્તિ।
 કરેણાઢયન્તિ રામં હરિઃ।
 રામઃકૃપેમિજયતિ રાવણમ્।
 ગાત્રેણ કૌશિકોડસ્મિ।
 દુઃસ્ત્રેન મુહ્યતિ જોષઃ।
 હન્ધનૈઃ પવત્યોદનમ્।

* જે નામને સહ અવ્યય લેડવામાં આવે છે, તે નામ તૃતીયા વિશ્લક્ષિતમાં મૂકવું લેખે.

§ છેલ્લા ચાર સ્વર (એ, ઇ, ઓ, ઊ) સિવાય બીજા કોઈ પણ સ્વર પછી હ્રસ્વ ઋ આવે તો સંધિ કરવી, અથવા તો સંધિ ન કરવાં માત્ર પુર્વનો સ્વર ઠીક ઢોય તો હ્રસ્વ કરવો.

* પૃ. ૧૮ ની ટીપ • જુઓ.

રામ મણીઓવડે શરીર શણગારે છે.
 માણસ મુખવડે બોલે છે.
 માણસો અન્નવડે શરીર પોષે છે.
 (તેઓ) માથે ભાર વહે છે.
 હરિ પ્રચત્નોથી ઋષિને સંતુષ્ટ
 કરે છે.
 રાજાઓ ભેટાવડે સંતુષ્ટ થાય છે.
 રથો યત્રાવડે ચાલે છે.
 બ્રાહ્મણો (બે) સુકંતોવડે દેવને
 બોલાવે છે.
 તે વિધિથી ઇશ્વરને પૂજે છે.
 (બે)શ્લોકવડે (તે) રામને વખાણે છે.
 માણસ શત્રુને તરવારવડે મારે છે.
 રામ સારથિ સાથે જાય છે.
 તળાવ કમળોવડે શોભે છે.

લોકો મણા મણીઓથી પણ ખુશી
 થતા નથી.
 (અમે) રથમાં (બેશીને) ગામ
 જઈએ છીએ.
 તે દેવોને બ્રહ્મિદાનવડે ખુશી કરે છે.
 વાધ માંસવડે જીવે છે.
 તે ચિતથી ઇશ્વરનું ચિંતન કરે છે.
 ઈંદ્ર (પોતાના) વજ્રવડે પર્વતોને
 મારે છે.
 વૃક્ષો પાણીવડે ઊગે છે.
 વાદરાઓ ફળોવડે સંતોષ પામે છે.
 વસંતઋતુ ઝાડોને પાંદડાંવડે શ-
 ણીમારે છે.
 તળાવો સૂર્યવડે સુકાઈ જાય છે.
 માયુ' ભારવડે નીચે નમી જાય છે.

પાઠ ૮ ભા.

ચતુર્થી અને પંચમી વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
અકારાંત { ચં ય	મ્યામ્	મ્યસ્
પુલ્લિંગ { પં આત્.	"	"
અકારાંત { ચં	"	"
નપુંસક. { પં		

ચ તથા મ્યામ્ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વેનો અ દીર્ઘ થાય છે.
 અને મ્યસ્ પ્રત્યય લાગતાં અ નો ષ થાય છે.

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
રામાય	રામામ્યામ્	રામેભ્યઃ
રામાત્	"	"
इकारांत पुल्लिङ्ग, { ચં ષ	મ્યામ્	મ્યસ્
તથા નપુંસકલિંગ { પં અસ્	"	"

અં—હરે*+પ=હરયે	હરિમ્યામ્	હરિમ્યઃ
પં—હરે+અન્=હરેઃ†	”	”
અં—વારિણે	વારિમ્યામ્	વારિમ્યઃ
પં—વારિણઃ	”	”

નામ—પુલ્લિંગ.

અશ્વપતિ વિશેષ નામ.	નિષ્ક સેના મહેર.	વરાહ બૂંડ.
આચાર્ય આચાર્ય, ધર્મગુરુ	પર્વત પર્વત	વિનય વિનય, નમ્રતા.
કૃષીચલ ખેડુત.	પાપ પાપી, દુષ્ટ.	શિખર શિખર, ટોચ.
કૃષ્ણ વિશેષ નામ.	પ્રાસાદ મહેસ.	સાર્ય સાથ, કાફલો,
ક્રોધ ક્રોધ	મૃત્યુ ચાકર.	ટાળું.
ક્રોશ ક્રોશ, ખેમાધલ.	માષ અઠઠ.	સેનાપતિ સેનાપતિ.
તિલ તલ.	મોદક લાડું.	સૈનિક લશ્કરીસિપાઇ
ક્રીપ ક્રીપ, ખેટ, ખંડ.	યાચક યાચક, માગણુ.	વિશેષણ: મૂક મુંગો.
	લોક લોક, દુનિયા.	
	વધ વધ, ધાત.	

નપુંસકલિંગ.

અજ્ઞાન અજ્ઞાન.	જ્ઞાન જ્ઞાન.	યોજન યોજન, ચાર
આકાશ આકાશ.	તારક તારો, ચાંદરણી	કોમ.
આસન આસન, ખેડક	પદ પગલું.	રાજ્ય રાજ્ય.
ઉદાન વાડી.	પલ્લવ તળાવડું,	વન વન.
કલ્યાણ કલ્યાણ,	ખાખોચિયું	શત સો.
કુસુમ કુંડ [બડું.	ભોજન ભોજન.	સીંહાસન સીંહાસન
ક્ષેત્ર ખેતર	મૌન શાંતતા.	સ્વકૃત્ય સ્વધર્મ,
જાડચ આળસ.		પોતાની ફરજ.

* ચતુર્થી, પંચમી, અને ષષ્ઠીના એક વચનના પ્રત્યયલાગતાં, જેસ્વ
 ઇ કારાંત તથા ઉ કારાંત પુલ્લિંગનાભોના અંત્ય સ્વરનો ગુણ થાય છે.
 † અસ્ પ્રત્યયની પુર્વે એક ઓ હોય, તો તેનો અ લોપાય છે.

ધાતુઓ.

ગણ ૧.

અધિ (ઉપ.)+ગમ્ મેગવવું;
પ્રતિ+આ (ઉપ.)+ગમ્ પાઠું
આવવું.

દા [ચક્ષ્] દાન કરવું, આપવું.
પ્રતિ (ઉપ.)+દા બદલે આપવું.

મજ્ મજવું.

ઉદ્ (ઉપ.)+મ્ ઉદ્ભવ થવો,
ઉપન થવું, નીપજવું.

ઉદ્ (ઉપ.) + સ્થા [તિષ્ઠ]
ઠેવું, ઉભા થવું.

ઉપ (ઉપ.)+દિશ્ ગ૦ ૬, ઉપદેશ કરવો, શિખવવું, સમજાવવું.
દ્યુ ગ૦ ૧૦, ધારણ કરવું, પડેરવું; દેણદાર હોવું*, દેવું હોવું.

અવ્યય.

નમસ્ઃ નમસ્કાર. વિના શિવાય. સ્વસ્તિ સ્વસ્તિ, અખંડ કલ્યાણ.
વાક્યો.

હરિર્બ્રાહ્મણેભ્યો નિષ્કાન્
ચક્ષતિ ।

મનુષ્યો ગ્રામાય ગચ્છતિ ।

કલ્યાણાય હરિં મજતિ ।

ફલેભ્યો ગચ્છામિ ।

હરયે નૃપતિઃ કુપ્યતિ † ।

મોદકેભ્યોબાલઃ સ્પૃહયતિ ।

નગરાદાગચ્છતિ । §

અશ્વાત્પતતિ ।

અતિથિભ્યોઽન્નં ચક્ષતિ ।

તિલેભ્યઃ પ્રતિચક્ષતિ માષાન્ ।

આસનેભ્ય ઉત્તિષ્ઠન્ત્યાચાર્યાઃ

* જ્યારે ધ ધાતુનો અર્થ દેણદાર હોવું થાય છે, ત્યારે લેણદારનું નામ ચતુર્થીમાં આવે છે, અને લેણું બતાવનાર શબ્દ દ્વિતીયામાં આવે છે, તથા દેવાદાર પ્રથમામાં આવે છે.

‡ જે નામને નમઃ કે સ્વસ્તિ બોડવામાં આવે, તે ચતુર્થીમાં આવે છે. વિના બોડવામાં આવે, તે બીજી, ત્રીજી, કે પાંચમીમાં આવે છે.

† ક્રોધ, દ્રોહ, (=દ્વેષ,) ઇર્ષ્યા (=ચડસાચડસી), કે અસૂચા (=અદે-ખાઈ)ના અર્થના ક્રિયાપદો સાથે, ક્રોધ વગેરે જેના પ્રત્યે બતાવવામાં આવે છે તેને ચતુર્થી બતાડવામાં આવે છે. સ્પૃહ ક્રિયાપદની સાથે ઇચ્છિત વસ્તુવાચક શબ્દ પણ ચોથીમાં આવે છે.

§ અતુનાસિક તથા અંતર્ય સિવાયના કોઈપણ વ્યંજન પછી ઘોષ વ્યંજન કે શબ્દનો પ્રથમાક્ષર સ્વર આવે તો પૂર્વના વ્યંજનને બદલે પૂર્વ વ્યંજનના વર્ગનેજ ત્રીજો અક્ષર મૂકાય છે.

અધાઘ્રિનારિર્ન શામ્યતિ ।	નગરં વનાધોજનમ્ ।
રવેર્લોકઃ સુસ્ત્રમધિગચ્છતિ ।	નમો દેવેભ્યઃ ।
પ્રાસાદાઽઙ્ગનં પશ્યતિ નૃપઃ ।	સ્વસ્તિ હરયે ।
શિષ્યાય શાસ્ત્રમુપદિશતિ ।	પલ્લવેભ્યો વરાહા ઉત્તિ-
કલિભ્યો દુઃસ્વાન્યુદ્ભવન્તિ ।	ઘટન્તિ ।
શિશ્વરાત્પતન્તિ ગજાઃ ।	ચિનયઃ સુસ્વાય ભવતિ ।
ઝીપાદ્ ઝીપમદતિ સાર્થઃ ।	નિષ્કાન્ ધારયતિ રામાય
મૃત્યં ક્રોધાત્રામસ્તાદ્યતિ ।	હરિઃ ।

રામ ભોજનને વાસ્તે ઘેર જાય છે.	પ્રાહ્લણે રાજાએ પાસેથી ધન
ફળો વૃક્ષો ઉપરથી પડે છે.	મેળવે છે.
(હું) યાચકોને ધન આપું છું.	પર્વત સમુદ્રથી (જે) યોજન છે.
હરને અશ્વપતિની સેા (મોહારો)	હરિ પુલોનેમાટે બામ તરફ જાય છે.
દેવી છે. †	દુઃખ પાપમાંથી નિપજે છે.
ગણો માણસ મોક્ષ સાધે ધર્મરને	દેવો પાપીઓને સ્વર્ગમાંથી ફેંકી
બળે છે.	દે છે.
સેનાપતિ લશ્કરી સિપાઈઓને	રામ સ્વધર્મથી ચૂકે છે.
(એક) ગામથી (બીજે) ગામ	(જે) હમલામાંથી (તે) ચોખ્ખા
લઈ જાય છે. ‡	લાવે છે.

† ૫૦ ૨૧ ની ટીપ * જુઓ.

‡ ૫૦ ૨૭ ની ટીપ * જુઓ.

‡ કેટલાક ખાતુ દ્વિર્ભક છે; જેમ કે, ની પ્રચ્છ, યાચ્. વળી, આ
ખાતુના જેવા અર્થવાળા બીજા ખાતુ પણ દ્વિર્ભક છે.

શિષ્યો (પોતાના) આચાર્યો પાસેથી	(હું) બાગમાંથી ખાઉં ફરું છું.
જ્ઞાન મેળવે છે.	ખેડુતો ધાન્યને મારે ખેતર ખેડે છે.
રાજાઓ (પોતાના) રાજ્યોનું	છાકરો બાપ પાસેથી ધન મેળવે છે.
શત્રુઓથી રક્ષણ કરે છે.	મૂખાઓ અજ્ઞાનને લીધે બડબડે
રાજા સિંહાસન ઉપરથી (પોતાના)	છે.
સેનાપતિને કહે છે.	કુકરો તળાવમાંથી પાણી પીએ
આળસને લીધે (તે) (એક) પગલું	છે.
પણ ચાલતો નથી.	આકાશમાંથી તારાઓ પડે છે.
વિનયને લીધે (તે) મુંગો બને રહે છે.	કવિઓને અખંડ કલ્યાણ !

પાઠ ૯ મો.

પછી, સંભોધન અને સંબોધન.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
અકારાંત પુલ્લિંગ.	{ ૫૦ સ્ય સ૦ ઇ	ઓસ્ ,,	નામ્ ષુ
અકારાંત નપુંસક—પુલ્લિંગ પ્રમાણે.			

નામ્ પ્રત્યયની પહેલાં અંત્ય હ્રસ્વ સ્વર દીર્ઘ થાય છે; ઓસ્ તથા ષુ પ્રત્યય લાગતાં અંત્ય અ નો ષ થાય છે.

इकारांत पुल्लिङ्ग	{ ५० अस् स० औ	ओस् ,,	नाम् षु
-------------------	------------------	-----------	------------

औ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વની ઇ ભોપાય છે.

અકારાંત નામના સંબોધન એકવચનમાં મૂળરૂપ જ વપરાય છે; અને ઇકારાંત નામનું સંબોધન એકવચન મૂળરૂપના અંત્ય ઇકારનો ષ કરવાથી થાય છે; બંનેનાં દ્વિવચન ને બહુવચન, પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જેવાં જ છે.

પદ્ધી	રામસ્ય	રામયો:	રામાણામ્
સપ્તમી	રામે	”	રામેષુ
સંબોધન	રામ	રામૌ	રામા:
પદ્ધી	હરે:	હર્યો:	હરીણામ્
સપ્તમી	હરૌ	”	હરિષુ
સંબોધન	હરે	હરી	હરય:
<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="margin-right: 10px;"> ફકારાંત નપુંસક. { </div> <div style="display: flex; flex-direction: column; align-items: center;"> <div>પ૦ અસ્</div> <div>સ૦ હ</div> </div> <div style="display: flex; flex-direction: column; align-items: center; margin: 0 10px;"> <div>ઓસ્</div> <div>”</div> </div> <div style="display: flex; flex-direction: column; align-items: center;"> <div>નામ્</div> <div>ષુ</div> </div> </div>			

ફકારાંત નપુંસક લિંગના સંબોધનનું એકવચન, મૂળરૂપના અંત્ય ફકારનો વિકલ્પે ગુણ કરવાથી, થાય છે; અને દ્વિવચન તે બહુવચન પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જેવાં જ છે.

પદ્ધી	વારિણ:	વારિણો:	વારીણામ્
સપ્તમી	વારિણિ	”	વારિણુ
સંબોધન	વારે, વારિ	વારિણી	વારીણિ

નામ. (પુલ્લિંગ).

અવકાશ જગ્યા, અવકાશ.	ધનિક પૈસાદાર, તવંગર	પ્રસાદ મહેરબાની.
આચાર આચાર, ચેત્ય ચાલ.	ધર્મ ધર્મ, ફરજ.	ચક્ષુ કુબેરનો ચાકર.
સ્વજ્ઞ ખડગ, તલવાર	નિધિ બંડાર, ખજાનો.	વર્ણ વર્ણ, જાતિ, રંગ.
ગ્રીષ્મ ગ્રીષ્મ, ઉષ્ણ	પરાક્રમ પરાક્રમ, પુરુષાથ.	વાસ વાસ, રહેઠાણ.
ઋતુ.	પાલક પાળનાર,	વીર વીર, લડવૈયો.
ચન્દ્ર ચન્દ્ર.	રક્ષણ કરનાર	વૃષ બળદ.
દીપ દિવો.	પ્રકાશ પ્રકાશ, તેજ.	શ્વાપદ શિકારી પશુ
ધનપતિ કુબેર		સુમન્ત્ર રામનો સારથિ (વ. નામ)

नपुंसकलिङ्ग.

औषध औषध,
ओसऽ.
कारण कारण.
घृत घी.
चरित संसारभां
वर्तवानी रीत.

चित्त चित्त.
प्रमाण प्रमाण,
साप्तिती.
युद्ध युद्ध, दण्ड.
यूथ नथो, टाणुं.
लाङ्गूल पूछुं.

वचन वचन.
वैर वैर, दुश्मनाद्य.
सौन्दर्य सुन्दरपणं,
पुष्पसुरती.
हिम हिम, अरक्ष.
हर्म्य धर, ढवेली.

विशेषण.

आह्लादक पुशकारक
गर्ह्यं निन्दवालायक
श्रेष्ठ श्रेष्ठ, सर्वोत्तम.

चण्ड प्रत्यङ्ग, गरम, उग्र.
दीर्घ दीर्घ, लम्बु.
प्रथम प्रथम, पहिलुं.

प्रशस्य प्रशंसाने
पात्र, वामाणवालायक
लक्षण आर्ह.

क्षम [क्षाम्] ग. ४. क्षमा करवी,
भाक्ष करवी.
प्र+रुह उगवुं.

उप (उपसर्ग) + विश् भेसवुं.
क (व्यत्यय) क्यां ?

वाक्ये.

नराणां पालको नृपः ।
समुद्रस्य जलं लघणम् ।
देवस्य प्रसादेन जीवामि ।
शास्त्राणां तत्त्वं प्रज्ञो बोधति ।
वीरयोर्युद्धं भवति ।
वारीणां निधिरुद्धिः ।
आसनेषूपविशन्ति ।
गिरेः शिखराद् वृषः पतति ।
कासारं कमलान्युद्भवन्ति ।
गजानां यूथं चरति ।

ग्रीष्मे सूर्यस्य प्रकाशश्चण्डो
भवति ।
वर्णानां ब्राह्मणः श्रेष्ठः ।
ऋषीणां वचनं प्रमाणम् ।
शठानां चरितं गर्ह्यम् ।
कवयो लोकेषु वीराणां परा-
क्रमान् प्रथयन्ति ।
हरेः पुस्तकं कास्ति ।
नगरे जना वसन्ति ।
रामस्य पुत्रा ग्रामं गच्छन्ति ।
वनेषु श्वापदाः सन्ति ।

આચાર્યાઃ શિષ્યાણાં ધમ
કથયન્તિ । નશ્યન્તિ ।
મનુષ્યાનામગદેન વ્યાધયો
રામસ્ય સારથિઃ સુમન્ત્રો
વનં રથં નયતિ ।

ચન્દ્રસ્ય પ્રકાશો જનાના-
હરિના (મે) છોકરાની ચાલ
વખાણવા લાયક છે.

ધરેમાં દિવા છે.

મક્ષો કુમ્ભેરના ચાકરો છે.

વાંદરાઓનાં પુંછડાં લાંબાં હોય છે.

કવિઓમાં કાલિદાસ પ્રથમ છે.

માણસનો ચાકર ગામ જાય છે.

રાજાઓ મહેલોમાં રહે છે.

પૈસાદારો હવેલીઓમાં રહે છે.

રામ માણસોમાં શ્રેષ્ઠ છે.

સરોવરનું પાણી ખારું છે.

પર્વતોનાં શિખરો ઉપર ખરક છે

ચોર ખાલણનું ધન ચોરો છે.

(હું) વાડીઓના સાન્ધ્યવડે ખુશ
થાઉં છું.

(તે) ઝાડનું પાંદડું લાવે છે.

માહાત્મકો મર્યતિ ।

નિરિપુ વસન્તિ સિંહાઃ ।

અરીણાં સૈનિકાન્ નૃપતિર્જ-
યતિ ।

યોધસ્ય પાણૌ સ્વઙ્ગોઽસ્તિ ।

ધૂજટૌ યતીનાં ચિત્તમસ્તિ ।

(હું) દેવતામાં ધી નાખું છું.

ખલાસીઓનું વેર લઢાણનું કારણ છે.

મૂખાને (સુધારવાને) મારે કથું

ઓસડ નથી.

ઓ હરિ, લોકો વિનયથી સંતુષ્ટ

થાય છે.

વાદળાંઓ આકાશમાં ચાલે છે.

ચોગીઓનું રહેઠાણ જંગલોમાં

હોય છે.

હરિયામાં ધણું રત્નો હોય છે.

પ્રુલો બાગમાં ઝાડોને શણગારે છે.

ડાહ્યો માણસ (પોતાના) મનમાં

ક્રોધને જગ્યા આપતો નથી.

ધન્ય પાપીઓનાં પાપ ક્ષમા

કરે છે.

કમળો પાણીમાં ઉગે છે.

સારાંશ તથા સવાલ.

નૃપ—પુલ્કિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	નૃપઃ	નૃપૌ	નૃપાઃ

द्वितीया	नृपम्	नृपौ	नृपान्
तृतीया	नृपेन	नृपाम्भ्याम्	नृपैः
चतुर्थी	नृपाय	"	नृपेभ्यः
पंचमी	नृपात्	"	"
षष्ठी	नृपस्य	नृपयोः	नृपानाम्
सप्तमी	नृपे	"	नृपेषु
संज्ञोपनि	नृप	नृपौ	नृपाः

कलि—पुंल्लिङ्ग.

प्रथमा	कलिः	कली	कलयः
द्वितीया	कलिम्	"	कलीन्
तृतीया	कलिना	कलिभ्याम्	कलिभिः
चतुर्थी	कलये	"	कलिभ्यः
पंचमी	कलेः	"	"
षष्ठी	"	कल्योः	कलीनाम्
सप्तमी	कली	"	कलिषु
संज्ञोपनि	कले	कली	कलयः

वन—नपुंसकलिङ्ग.

प्रथमा	वनम्	वने	वनानि
द्वितीया	"	"	"
तृतीया	वनेन	वनाभ्याम्	वनैः
चतुर्थी	वनाय	"	वनेभ्यः
पंचमी	वनात्	"	"
षष्ठी	वनस्य	वनयोः	वनानाम्
सप्तमी	वने	"	वनेषु
संज्ञोपनि	वन	वने	वनानि

સુરભિ—નપુંસકલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સુરભિ	સુરભિભી	સુરભીણિ
દ્વિતીયા	”	”	”
તૃતીયા	સુરભિના	સુરભિમ્યામ્	સુરભિભિઃ
ચતુર્થી	સુરભિને	”	સુરભિભ્યઃ
પંચમી	સુરભિનઃ	”	”
ષષ્ઠી	”	સુરભિનોઃ	સુરભીણામ્
સપ્તમા	સુરભિણિ	”	સુરભિષુ
સંજોધન	સુરભિ, સુરભે	સુરભિણી	સુરભીણિ

(ક) છેલ્લા ચાર સિવાય સજ્જતીય સ્વરની સંધિ શી ?

(સ્વ) અ કે આ પછી હ્રસ્વ કે દીર્ઘ ઈ, ઉ, ઋ કે લૃ આવે તો, સંધિ શી ?

(ગ) અ કે આ પછી ઘ, ઘે, ઓ, ઔ આવે, તો સંધિ શી ?

(ઘ) હ્રસ્વ કે દીર્ઘ ઈ, ઉ, ઋ, લૃ પછી ક્રાષ્ટપણુ વિજ્ઞતીય સ્વર આવે, તો સંધિ શી ?

(ઙ) ઘ કે ઙો પછી અ આવે તો, સંધિ શી ?

(ચ) નામના દ્વિવચનને છેડે આવેલા ઈ, ઋ, કે ઘ પછી ક્રાષ્ટપણુ સ્વર આવે તો, અને છેલ્લા ચાર સિવાય ક્રાષ્ટપણુ સ્વર પછી ઋ આવે તો, સંધિ શી ?

(છ) પદને અંતે મ્ આવે તો, શું થાય ?

(જ) જોડે આવેલા દંત્ય અને તાલબ્ય બંજનની સંધિ શી ?

(ઝ) જોડે આવેલા દંત્ય અને મૂર્ધન્ય બંજનના સંધિ શી ?

(ઞ) પહેલા પાંચ વર્ગના અનુનાસિક સિવાય ક્રાષ્ટપણુ બં-

જન પછી ઘોષ બાંજન કે શબ્દનો પ્રથમાક્ષર સ્વર આવે, તો સંધિ શી ?

(ટ) રૂ પછી રૂ આવે, તો સંધિ શી ?

૨. નૂ નો ણૂ ક્યારે થાય છે ?

૩. ક્યારે વિસર્જનો ણો, ક્યારે રૂ, અને ક્યારે શ્, ષ્, સ્ થાય છે ? અને ક્યારે તે લોપાય છે ?

૪. પદાંત નૂ નો ક્યારે અનુસ્વાર અને વિસર્જ થાય છે ?

૫. નાચેનાં ક્રિયાપદો સાથે, ને અવ્યયો સાથે, સંબંધ ધરાવતાં પદો કયે વિભક્તિમાં આવે છે:—

(ક) ગતિવાચક ક્રિયાપદો,

(સ્) ગુસ્સો, દ્રેષ, ચડસાચડસી, અને અદેખાધના અર્થનાં ક્રિયાપદો;

(ગ) “દેણુદાર હોવું” એવા અર્થમાં ધૃ ધાતુ તથા સ્પૃહ્ ધાતુ;

(ઘ) સહ, નમઃ અને સ્વસ્તિ, અને વિના.

૬. કેટલાંએક દ્વિકર્મક ધાતુ ગણાવો.

૭. નાચેનાં નામોનાં રૂપાખ્યાન કરો:—(અક્ષરાંત કે હકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસક નામો જરૂર જોટલાં પૂછવાં.)

કેટલાંએક સાધારણ રીતે વપરાતાં અવ્યયો.

અતઃ આથી, અ-
હિંથી.

અત્ર અહિં.

અથ આજ.

અધુના હમણાં.

અપિ બિ, પથ્ય.

इति इति, એમ, આ
પ્રમાણે.

इत्थम् આવી રીતે.

इव પેઠે, જેમ, જાણે.

एव નહીં.

एवम् એ પ્રમાણે.

कथम् કેમ, શી રીતે?

कदा ક્યારે ?

किन्तु પરંતુ, પણ.

કુતઃ ક્યાંથી? ક્યાંથી?
 કુત્ર, ક ક્યાં ?
 ચ* અને.
 ચિરમ્ ક્યાંવા વખત
 સુધી.
 તતઃ તેથી, ત્યાંથી.
 તત્ર ત્યાં.
 તથાતેમજ, તેપ્રમાણે.

તદા ત્યારે.
 પુનર ફરીને.
 પુરા પહેલાં.
 યતઃજેથી, જ્યાંથી.
 યત્ર જ્યાં.
 યથા જે પ્રમાણે, જેમ.
 યદા જ્યારે.
 વા* અથવા, કે.

ઘૃણા વૃથા, ફેાગટ.
 શ્વસ આવતી કાલે.
 તદા તદા, હમેશાં.
 સર્વત્રસર્વઠેકાણે, બધે.
 સુખદુ સારી રીતે,
 બેશ.
 હે હે, અરે.
 ઘાત્ ગઈ કાલે.

ભાગ ૩ જો. પાઠ ૧૦ મો.

વત્માનકાળ;—આત્મનેપદ પ્રત્યય.†

એકવચન.

પુરુષ ૧.

હ
 વન્દે

પુરુષ ૨.

સે
 વન્દતે
 ધાતુઓ.
 ગણ ૧.

પુરુષ ૩.

તે
 વન્દતે

ઈક્ષ્ ભેવું.

અપ(ઉપ.)+ઈક્ષ
 આશા રાખવી.

પ્ર (ઉપ.)+ઈક્ષ
 પેખવું, ભેવું.

પરિ (ઉપ)+ઈક્ષ

પરીક્ષા કરવી.

કમ્પ્ ધ્રુજવું, હાલવું.

પ્ર (ઉપ)+ક્રાશ્ પ્રકા-
 શવું, ચળકવું.

માણ્ ભાખવું, કહેવું.

મુદ્(મોદ્) ખુશ થવું.

યત્ યત્ન કરવો.

આ(ઉપ)+રમ્ આ-
 રંભ કરવા, શરૂ કરવું.

* જે પદો જોડવાનાં હોય કે છૂટા પાડવાનાં હોય, તે સઘળાને
 છેડે એકજગ્રાર, કે દરેકને છેડે જુદી જુદી ગાર ચ કે વા મૂકાય છે.
 ઉદાહરણ, હરિશ્ચ ગોવિન્દશ્ચ જલપતઃ ।

† આત્મનેપદમાં રૂપાખ્યાન કરતાં પશુ, પડેલાં વિકરણ પ્રત્યયો
 ધાતુઓમાં ઉમેરવા બેઠાં.

રમ્ રમવું.	શુષ્ (વર્ષ) વધવું.	શિક્ષ્ શિક્ષણ ભેદવું.
રજ્ (રોજ) રમિ	ચેપ્ મુજવું, ચરચરવું.	શિખવું.
હોવી, પદ્મં ૬ પડવું.	શાહ્ શંકા લેવી,	શુષ્ (શોષ) શોષવું.
હમ્ મેળવવું.	વહેમ આણવો.	લાયક હોવું.
વમ્ વંદન કરવું, નમવું.	આ (ઉપ.) + શંસ	મ્લાષ્ વખાણવું,
વૃત્ (વર્ત) વર્તવું,	આશા રાખવી,	સહ્ સકન કરવું.
હોવું.	તકાસવું.	સેવ્ સેવા કરવી.

ગણ ૪.

ગણ ૬.

જન્ [જા] જન્મ થવો, ઉત્પન્ન થવું.	મૃ* [મ્રિય્] મરવું.
યુષ્ યુદ્ધ કરવું, લડવું.	વિદ્ [વિન્દ્] મેળવવું.

ગણ ૧૦

અવ (ઉપ.) + ધોર્ [તરસ્કારવું.	નિ (ઉપ.) + સૂદ્ [નિષૂદ્]
મૃગ્ + મામ્ શોધવો, શોધવું.	નાશ કરવો.

નામ વગેરે.

અધ્યયન નં અભ્યાસ.	ત્રિક, આત્માની સાથે સંબંધ
અર્ચન નં અર્ચા, પૂજા.	રાખનાર.
અસંલયેય (વિશેષણ) અસંખ્ય,	ઉદ્ગમ પું જન્મ, ઉત્પત્તિ, દેખાવો.
અગણિત, ધણા.	ઉદ્ગમ પું ઉદ્ગમ, મહેનત.
અસત્ય નં અસત્ય, જુઠું.	કટ પું સાદડી.
અક્ષ નં અક્ષ, મંત્ર લખીને	કૃષ્ણ પું કૃષ્ણ.
ફેંકવાનું ચમત્કારિક હથિયાર.	ક્લેશ પું કલેશ, દુઃખ.
અધ્યાત્મિક (વિશે.) આધ્યાત્મિક.	દ્વંડ પું દંડ, શિક્ષા.

*૯૬૩ ગણના ધાતુના અંત્ય ક્રનો રિ થાય છે, અને તેમાં વિદ્-
રણ પ્રત્યય અ ઉમેરાતાં રિય થાય છે; જેમકે, દ અને પૂનાં મ્રિયતે અમે
મ્રિયતે એવાં રૂપ થાય છે.

† આ ધાતુના ઉપાન્ત્ય સ્વરનો ગુણ થતો નથી; ૫. ૮ની દીપિકા.

જો. આ ધાતુ કેવળ આત્મનેપદી છે.

દુરાચાર્ય પું દુરાચાર.
 ધ્યાન નં ધ્યાન, વિચાર,
 નારાયણ પું નારાયણનું નામ,
 નાશ પું નાશ, નુકસાન.
 ન્યાય પું ન્યાય, ન્યાયશાસ્ત્ર.
 પારિતોષિક નં ધનનામંભજ્યુત
 પ્રબલ (વિશે.) પ્રબળ જોરાવર,
 પ્રાપ્ત (અવ્યય) ધણું કરીને.
 વિમ્બ નં પિંખ.
 ભક્ત પું ભક્તા, ભક્ત.
 ભય નં ભય, ઓઢ.

મનિકારક પું ઝવેરી, કીડ
 માણિકનો વેપારી.
 માસ પું માસ, મહીનો,
 લાભ પું લાભ, ફાયદો,
 વાત પું વાયુ, પવન.
 વિશ્વામિત્ર પું ઋષિનું નામ.
 શાસન નં શાસન, હુકમ.
 શુદ્ધપક્ષ પું શુદ્ધપક્ષ, શુદ્ધ.
 સદાચાર પું સારી ચાલ.
 સ્નેહ પું સ્નેહ, પ્રેમ.
 સ્વાસ્થ્ય નં સ્વસ્થતા, શાંતિ.

વાક્યો.

દેવં વન્દે ।
 મયં શંકુસે ।
 મયાદ્વેપતે હૃદયમ્ ।
 સૂર્યઃ પ્રકાશતે ।
 વ્યાઘ્રો મ્રિયતે ।
 અસત્યં ભાષસે ।
 હરેરુચમં શ્લાઘે ।
 પુસ્તકાનિ મૃગયસે ।
 વીરોઽરિં નિવૃદ્યતે ।
 મોદકો બાલકાય* રોચતે ।
 કટઃ કુપ્ર વર્તતે ।
 મળીન્પરીક્ષતે મનિકારઃ ।
 પુત્રસ્ય લાભેન મોદતે ।
 બુધો મોક્ષ લભતે ।

હે રામ સુષ્ટુ શોભસે વિનયેન
 જ્ઞાનાત્સુખં જાયતે ।
 નારાયણે રામસ્ય સ્નેહો વર્ધતે
 જનાનાં કલ્યાણાય નૃપો યતતે ।
 આચાર્ય શિષ્યઃ સેવતે ।
 વિશ્વામિત્રાદિભિઃ શિક્ષતે
 રામઃ ।
 સદાચારેણ મનુષ્યઃ સ્વાસ્થ્યં
 લભતે ।
 પુત્રસ્ય દુરાચારાત્સુખં ના-
 શંસે ।
 દેવાનામર્ચનમારભે ।
 પ્રબલેનાપિ વાતેન પર્વતો ન
 કમ્પતે ।
 શિશ્વરસ્ય ધ્યાને રમે ।

* રુચ્ અને એવા અર્થનાં બીજાં ક્રિયાપદો સાથે, ખુશ થનારું નામ અતુર્થામાં આવે છે.

(હું) ન્યાયનો અધ્યાસ કરું છું.

(તું) દુઃખ સહન કરે છે.
કૃષ્ણ છોકરાઓ જોડે રમે છે.
ઝાડ હાલે છે.

(તું) રાજાને સેવે છે.

(હું) ધન મેળવું છું.

(તે) ઋષિઓને વંદન કરે છે.
યોધો શત્રુઓ જોડે લડે છે.

(તું) ધનામ(ની) આશા રાખે છે.

(હું) મિત્રોના બલાથી ખુશ થાઉં છું.
લુચ્ચો રાજાના હુકમને તિરસ્કારે છે.

(હું) વાંદરાને જોઉં છું.

રામ (પોતાના) અસંખ્ય ગુણોવડે પ્રકાશે છે.

ધનુરના બચથી (તે) અસત્ય

બોલતો નથી.

ચંદ્રનું બિંબ શુક્રપક્ષમાં વધે છે.

પાપી (સાતાના) મિત્રોની અવધાનતા લે છે.

ઝાડ ફળોના દેખાવથી શોભે છે.

પાપમાંથી આધ્યાત્મિક નાશ ઉત્પન્ન થાય છે.

(તે) રત્નો શોધે છે.

ધણું કરીને માણસ ધનને માટે ચત્ર કરે છે.

બક્કા ધનુરની પૂજાને ચાહે છે.

(હું) દંડના બચથી ધ્રુવું છું.

(હું) આચાર્ય પાસેથી ધર્મ શિખું.
કવિ રાજાને વખાણે છે. [હું.]

(હું) શત્રુઓના બાણોથી મરું છું.

પાઠ ૧૧ મો.

દિવચન અને બહુવચન.

	પુ. ૧.	પુ. ૨.	પુ. ૩.
દિવચન	વદે	હયે	હતે
બહુવચન	મદે	હવે	અન્તે †

પરસ્પૃષ્ટની પેઠેજ, આત્મનેપદમાં પશુ, જ ને મૂર્ધા કરી
થતાં પ્રત્યયો લગાડતાં પૂર્વનો જ દીર્ઘ થાય છે.

† પ, હ ની દીપ + બહુવો.

	पु १	पु. २	पु. ३
दि० १०	वन्द्यावहे	वन्देये	वन्देते
अ० १०	वन्दामहे	वन्दस्वहे	वन्दन्ते

धातु.

गण १.

कार्थ् वप्थायुवुं, भुशाभत करवी. क्षम् क्षमा करवी. म (उप.)+गरम् भडाध भारवी. हो (ह्य्) उडुवुं.	मिक्षे*लिक्षा-भीष्म भागवी भागवुं. याच् यायना करवी, भायवुं, भागवुं. हपन्दू धडकवुं, इरकवुं. स्मि (स्मय्) हसवुं,	भेहां भलडाववुं. धि (उप.) + स्मि (स्मय्) विरभय यवुं, यभकवुं. स्वाद् याभवुं.
---	--	--

गण ४.

गण १०

अनु (उप.)+रुध् मानवुं, अनु- सरवुं, ताभे रहेवुं.	अभि(उप.)+घाद् नभवुं, पगे पडवुं,
--	---------------------------------

नाम वगेरे.

अपराध पु. शुन्हे. अभ्युदय पु. उदय; आप्तादी, यदती. आन्न न. आंभानुं इण, डेरी. आराधन न. आरा धना; कृपा संपा- दन करवी ते. छद्योग पु. उद्योग, भहेनत. [भेह्युं. छपालम्भ पु. छपडा,	कपट न. कपट. गात्र न. अवयव. गान न. गायन. गायक पु. गानारे. गुण पु. गुण. चातुर्य न. यतुराध, होशियारी- तण्डुल पु. योभा. दिवा(अभ्यय)द्विसे. ब्रव्य न. द्रव्य, पैसो. नयन न. नेन, आंभ.	नारायण पु. विशेष नाम. [हुकम. निर्देश पु. इरमान, नृश्यन. नाय, नायवुं ते. भङ्ग पु. लंग, लांगवुं ते. भोग पु. उपभोग. मयूर पु. मोर. वचनीय न. निंदा, निंदाने लायक वस्तु. वसन्त पु. वसंतऋतु वाक्य न. वाक्य.
--	---	--

વાતાયન ન. ખારી.	વૈયાત્ય ન. અસ-	સંસારપુ. સંસાર, દુનિચ્છ
વિવિધ (વિશે.) વિ-	ભયતા, ધૃષ્ટતા.	સત્ય (વિશે.) સાચું.
વિધ; જુદી જુદી	શક્ષ ન. શક્ષ,	સ્વીય (વિશે.) પોતાનું.
જાતનું.	શુક પુ. સૂડો, પોપટ.	હિતકર (વિશે.) હિત-
વિદગ પુ. પક્ષી.	સંગીત ન. ગાયન.	કર; કાપકાકારક.

વાક્યો.

મોદકાન્ સ્વાદન્તે બ્રાહ્મણાઃ ।
 ધર્નિકં વ્રવ્યં યાચેતે ભિક્ષુકૌ ।
 સ્વીયાન્ ગુણાન્ કથેથે ।
 ઉદ્યોગાદ્ધનં લભધ્વે ।
 વૃથા પ્રગન્ભધ્વે ।
 બુધા મોક્ષં વિન્દન્તે
 કપટં શક્ષેથે । [વન્તે ।
 મિત્રાણામભ્યુદયે નરા મો-
 સુનીનભિવાદયાવહે ।
 મૂર્ખાં વૈયાત્યં ન સદ્ધામહે ।
 વૃક્ષેષુ કુસુમાનિ વર્તન્તે ।
 આચાર્યસ્ય નિર્દેશમનુવ્રજ્યધ્વે ।
 મૃત્યાનામપરાધાન્ ક્ષમામહે ।
 રામસ્ય નયને સ્પન્દેતે ।

આકાશે વિદગા હ્યન્તે ।
 કૃષ્ણસ્ય ચાતુર્યેણ વિસ્મયન્તે
 જનાઃ ।
 દેવસ્યારાધનાય ગાનમારભા-
 મહે ।
 દિવા તારકાગ્નિ ન પ્રકાશન્તે ।
 પાપા ન વચનીયમીક્ષન્તે ।
 સત્યં હિતકરં ચ વાક્યં ભાષાન્તે
 પ્રજ્ઞાઃ ।
 શાસનસ્ય મજ્જં ન ક્ષમન્તે
 નૃપતયઃ ।
 ગાયકાત્સંગીતં શિક્ષાવહે ।
 મોક્ષાય યતન્તે બુધાઃ ।
 વાતેન વૃક્ષાઃ કમ્પન્તે ।
 દેવાન્ ભોગાન્ ભિક્ષન્તે નરાન્

(આપણે) વસંત ઋતુમાં જશે
 મેળવીએ છીએ.
 (તમે) જૂઠાં બોલો છો.
 પર્વતો હાલે છે.
 તારા પ્રકાશે છે.
 (તમે) નાચ સિખો છો.

નારાયણના ઉદયને સારુ (તેના
 (મે) મિત્રો યતન કરે છે.
 (અમે) રાજાને સેવાએ છીએ.
 (તમે) ?રીઓ ચાખો છો.
 (અમે) હવેલીની ટોચે મોર
 જોઈએ છીએ.

વાધા ધાસ અને ઝાડોનાં પાંદડાં
ચાખતા નથી.

(અમે એ) ઋષિઓને નમીએ
છીએ. [ઉત્પન્ન થાય છે.

દુઃખ અને નુખ સંસારમાંથી
(તમે એ) કારણ વિના યુદ્ધ કરો છો.

(એ) છોકરાં વાડીમાં રમે છે.

(અમે એ) હરિ તરફથી કલ્યાણ-
ની આશા રાખીએ છીએ.

(તમે એ) મિત્રોના અપરાધ માફ
કરો છો. [વખાણુ છે.

(તેઓ) ડાહ્યા માણસોના ગુણો

પાપથી દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે.
માણસો મરે છે.

ચાચકો ચોખા માગે છે.

પોપટો બારીએ ઉડે છે.

માણસો (પોતાના) યત્નોનું ફળ
મેળવે છે.

મૂર્ખના અવયવો વધે છે, પણ
(તેનું) જ્ઞાન વધતું નથી.

(અમે એ) દુશ્મનોના કપકા સહન
કરીએ છીએ.

ચોદાઓ વિવિધ શસ્ત્રો વડે (પો-
તાના) શત્રુઓનો નાશ કરે છે.

ભાગ ચોથો.

પાઠ ૧૨ મો.

*કર્મણિ રૂપ અને ભાવે રૂપ.

આ રૂપો મૂળ ધાતુને ય લગાડીને, અને આત્મને પદ પ્રત્યયો ઉમેર-
વાથી રચાય છે; જેમકે †ત્યજ્+ય+તે=ત્યજ્યતે; ત્યજ્યસે, ત્યજ્યે, ધ૦

* ગુજરાતી વ્યાકરણમાં એને સહલેદ કહે છે.

‡ ધાતુનાં વિશેષ રૂપ કે આદેશને આ ચ લાગતો નથી, તથા ગણનો
બિંદરણુ પ્રત્યય પણ લાગતો નથી, પરંતુ લાગલો ધાતુને જ ચ લાગે છે;
જેમકે, ગમ્ (નચ્છ) ઉપરથી ગચ્છ્યતે નહિ પરંતુ ગમ્યતે.

‡ કર્મણિ રૂપ કે ભાવે રૂપ ગણલેદ કરી જુદાં જુદાં થતાં નથી. એ રૂપો
તો બધાએ ધાતુ ઉપરથી એકસરખીજ રીતે રચાય છે, માત્ર કેટલાક ધાતુ-
ઓમાં જ અમુક ફેરફાર રચાય છે; આથી કરીને, જે ગણો ગુંચવણ ભરેલા
હોવાથી આ પુસ્તકમાં દાખલ કર્યા નથી, તે ગણના પણ ધાતુઓ આજુ પાઠમાં
આપ્યા છે. અલબત્ત, શિખનાર તેમનાં કર્તરિ રૂપો દાખલ કરી શકશે નહિ.

જો ધાતુને છેડે ક્રઃ હોય, અને તે ક્રઃ ની પહેલાં જોડાયેલ ન હોય, તો આ રૂપોમાં ય લાગતાં. ક્રઃ ને બદલે રિ મૂકાય છે; જેમકે, ક્રૂ નો ક્રિ, અને ય લાગતાં ક્રિય થાય છે.

જો ધાતુને છેડે હ કે ઝ હોય તો, ય લાગતાં પહેલાં તે હ કે ઝ દીર્ઘ થાય છે, જેમકે, જિ નો જીય થાય છે.

ધાતુ.

પ્ર (ઉપ.) + અર્થપ્રા-
થનાકરવી, (વનવવું.
ક્રૂ કરવું.
જ્ઞાપયવું, ઓળખવું.
દર્શ[વી] દાન કરવું.
આપવું.

આ (ઉપ.) + વિશ્
ક્ર. માવવું.
પદ (પરમ. ૫૬)
ગ. ૧. શિખવું
પા [પી] પા - કરવું,
પીવું.

ક્રૂ ૨૩૫.
ક્રૂ પ્રાપ્ત કરવું,
સાંભળવું.
સ્થા [સ્થો] ઉભા
રહે.
હન હથવું.

નામ

આદેશ પુ. ફરમાન, હુકમ.
કાષ્ઠ ન. લાકડું.
ચાપ પુ. કામડું.
છાત્ર પુ. વિદ્યાર્થી.

ધ્વનિ પુ. ધ્વન, અવાજ.
પૌર પુ. પુરમાં રહેનારો,
નગરવાસી.
પ્રાજ્ઞ પુ. ડાહ્યો માણસ.

વાક્ય.

નિષ્કાઞ્ચ ક્ષણેભ્યો વીયન્તે ।
નૃપતેરાદેશઃ ક્રિયતે ।
અગ્નિના કાષ્ઠં દહતે ।
શઠૌ પુરુષેસ્તાઢ્યેતે ।*
આચાર્યૈર્ધર્મ ઉપદિશ્યતે ।
મૃત્યૈઃ સેવ્યસે ।
મિત્રૈસ્ત્યજયે ।

જનૈર્દશ્યામહે ।
ઠ્યાધિમિઃ પીઢશ્ચઘ્વે ।
પ્રેક્ષ્યસે જનેન ।
પુત્રૈઃ પૂજ્યેયે ।
ધાન્યસ્ય રાશયો નીયન્તે ।
તત્રં બુઘ્યતે પ્રાજ્ઞૈઃ ।
નૃપેણારયો જીયન્તે ।

ડું કર્મણિ રૂપ કે ભાવે રૂપનો ય લાગતાં, ધાતુનું જે વિશેષ રૂપ થાય છે, તે અહિં કાટપ્રયુજ્ય કૌંસમાં મૂકેલું છે.

● દશમા ગણના ધાતુઓના સ્વરમાં જે ગુણ કે વૃદ્ધિનો ફેરફાર કર્ત્વિર રૂપમાં થાય છે, તે ફેરફાર કર્મણિ રૂપ કે ભાવે, રૂપનો ય પ્રત્યય લગાડતા પહેલાં પણ કરવામાં આવે તે; ઉ. ઉર્, કર્ત્વિરૂપ ચોર્યતિ, તેણે કર્મણિરૂપ ચુર્યતે નહિ પણ ચોર્યતે થાય છે.

બાલકૌં દધતે ।
 સારથી દન્યેતે ।
 ઋષયો જતેન વન્ધન્તે ।
 સૂર્યેણ પ્રકાશ્યતે ।
 ર્શ્વરેણ ભૂયતે ।
 લૌકૈઃ પ્રશસ્યન્તે ।

શિષ્યૈર્નમ્યાવહે ।
 મોદકાઃ સ્વાદન્તે બાલૈઃ ।
 છાત્રૈઃ શ્લોકાઃ પઠન્તે ।
 ઓદનઃ પચ્યતે સૂર્યેઃ ।
 દેવો વન્ધતે ।

શત્રુ તીરવડે ખરાય છે
 ખાલકના હાથ પાણીએ ધો-
 વાય છે.
 (તું) કવિઓવડે વખણાય છે.
 (તમે) લોકોવડે શોધાઓ છે.
 (હું) આકરોવડે સેવાઉં છું.
 (આપણે) ઇશ્વરવડે સંભાળાપાઓ
 છીએ.
 (તમે એ) લોકોવડે ઓળખાઓ છો.
 હાથીઓ પલાણાય છે.
 (અમે એ) નગરવાસીઓવડે વિન-
 વાઈએ છીએ.
 સંસાર યોગીઓવડે તળાય છે.
 શરીર ખેરાકવડે ગોપાય છે.
 (એ) ઘોડાઓ ચોરોવડે લઈ
 જવાય છે.

પાણી ઝાડો ઉપર છંટાય છે.
 ધાન્યના ઢગલા રચાય છે.
 કૃષ્ણનું શરીર ધણીવડે શણ-
 ગારાય છે.
 ડાહ્યા માણુઓના ગુણો કવિઓ-
 વડે પ્રસિદ્ધ કરાય છે.
 શબ્દ સંભળાય છે.
 ચીરો રાજવડે દંડાય છે.
 (એ) કળો હરિવડે ખવાય છે.
 (એ) તીરો ફેંકાય છે.
 (તમે) રાજવડે ફરમાવાઓ છો.
 હમેશાં સુખ માણસોવડે ઇચ્છાય છે.
 સમુદ્રનું પાણી પીવાતું નથી.
 દેવો સગવડશુથી ખુશી થાય છે.
 સીપાઈઓ સેનાપતિવડે ગણાય છે.

† પૃ. ૧૭ દીપ ૭ બુઓ.

‡ એ ધાતુમાં બિપાન્ત્યે કે અનુસ્વાર હોય, તો, કેટલાએક ખાસ
 ધાતુ સિવાય, ખીજે બધે ય પ્રત્યય લાગતાં, તે ન કે અનુસ્વાર લેવાય છે.

સારાંશ તથા સુવાણ.

સ્મિ ગ. ૧. આ. ૫. હસવું.

(વર્તમાનકાળ કર્તૃરિરૂપ)

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરૂષ ૧.	સ્મયે	સ્મયાચ્છે	સ્મયામહૈ
પુરૂષ ૨.	સ્મયસે	સ્મયેથે	સ્મયધ્વે
પુરૂષ ૩.	સ્મયતે	સ્મયેતે	સ્મયન્તે

શુ સાંભળવું. (વર્તમાનકાળ કર્તૃરિરૂપ.)

પુરૂષ ૧.	શ્યયે	શ્યયાચ્છે	શ્યયામહૈ
પુરૂષ ૨.	શ્યયસે	શ્યયેથે	શ્યયધ્વે
પુરૂષ ૩.	શ્યયતે	શ્યયેતે	શ્યયન્તે

૧. છઠ્ઠા ગણમાં અંત્ય ઋદનો શો ફેરફાર થાય છે? તેવોજ ફેરફાર બીજા કયા પ્રસંગે થતો જોવામાં આવે છે ?

૨. કર્મશ્ચિરૂપ કે ભાવેરૂપનો જ પ્રત્યય લાગતાં, ધાતુના અંત્યહસ્ત્વ રચરનો શો ફેરફાર થાય છે? અને દશમા ગણના ધાતુઓના સંબંધમાં શો નિયમ છે? તેમજ, સ્થા, જ્ઞા અને પા (પીવું) એ ધાતુઓમાંના અન્ત્ય જ્ઞા ને બદલે શું મુકાય છે ?

૩. નીચેના ધાતુનાં વર્તમાનકાળ કર્તૃરિરૂપ લખો:—

શુષ્, પૃ ગ. ૬, [અહિં જરૂર હોય તેટલા આત્મનેપદી] ધાતુ મૂકવા.]

૪. જ્ઞ, ને એવા અર્થનાં બીજાં ક્રિયાપદોસાથે, રુચિ ધરાવનાર કંઈ વિભાકતમાં આવે, તે દાખલા સાથે લખો.

૫. નીચેના ધાતુનાં કર્મશ્ચિરૂપ યા ભાવેરૂપ આપો.

ગમ્, હજ્, સ્થા [અહિં જરૂર હોય તેટલા પરસ્મીપદી અને આત્મનેપદી ધાતુ મૂકવા.]

૬. જ અને જા નો પ્રયોગ સીરીતે થાય છે, તે લખો.

માર્ગ ૫ મો.

પાઠ ૧૩ મો.

આકારાંત અને ફકારાંત ઓલિંગ નામો.

પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.	
આકારાંત.	૩૦ દ્વિ. ૦	• આમ્	• રમે	અંસ્ રમાઃ
	૩૦ દ્વિ. ૦	રમા રમામ્	૦ ઓ	અંસ્ ઈસ્
ફકારાંત	૩૦ દ્વિ. ૦	૦ મ્	૦ નયૌ*	અંસ્ નયઃ
	૩૦ દ્વિ. ૦	નદી નદીમ્	• નામ.	ઈસ્ નદીઃ
		ઓલિંગ.		

અદન્ધતી વસિષ્ઠ	જનની મા.	માલા માળા, હાર.
અપિની વહનું નામ.	નદી નદી, સૂત્રધારની	રજની રાત્રિ.
આજ્ઞા આજ્ઞા, હુકમ.	વહુ.	લજ્જાશરમ, શરમા-
કથા કથા, વાત.	નદી નદી.	ળપણું.
કન્યા કન્યા, દીકરી,	નારી નારી, ઓ.	લતા વેલ.
છોકરી.	પત્ની પત્ની, વહુ.	લલના ઓ.
કલા કળા, હુન્નર.	મુદત્વી પૃથ્વી.	લાપી લાવ.
કુમારી કુમારી, ન	પ્રજા પ્રજા, સંતતિ.	શોભા શોભા.
પરણેલી છોકરી.	પ્રમદા ભુવાન ઓ.	સહોદય, પહેનપણી.
ક્ષમા ક્ષમા, માફી.	માર્યા બાર્યા, વહુ.	સહચરી સહચર,
ગજા ગંગા	મહી પૃથ્વી.	સોભાસંભ.

* પૃ. ૧૬ ની ટીપ ૫ મુજબ.

આત્મીય (વિશેષ) આપણું, પોતાનું
 આધાર પુ. આધાર.
 આરમ્ભ પુ. આરંભ, શરૂઆત.
 ઉપવન ન. વાન, વાડી.
 કળ્પ પુ. ઠંઠ, ડોક, મળું.
 ગમન ન. ગમન, જવું, નીકળવું.
 જનક પુ. સમની વડુ સીતાનો
 બાપ.
 નાટક ન. નાટક.
 નારદ પુ. નારદ

પ્રાસાદ પુ. મહેલ.
 તલ ન. તળિયું, તળ, પૃષ્ઠ.
 પ્રાસાદ તલ ન. આમણી, મેહેલનું
 ઉપહું પૃષ્ઠ.
 વલ ન. લકર, જોર, તાકાત.
 ધર પુ. ધાર.
 મૂષણ ન. ધોણું, ભૂખણ.
 વિશ્વ ન. વિશ્વ, દુનિયા, સંસાર.
 સુવધાર પુ. સુત્રધાર.
 હરિણ પુ. હરણ.

ધાતુ.

સમ્ (ઉપ.) + ગમ્ આ. પ.
 મંગમવું, જોડાવું, મળવું.
 આ (ઉપ.) + ચર આચરવું, કરવું.
 તન્મ્ ૪૦૧૦ આ. પ. સંભાળવું.
 વૃ (તદ્) ગ. ૧. પ. પ. તરવું, ઓળંગવું.
 અવ (ઉપ.) + વૃ (તદ્) ઉતરવું.
 પરિ (ઉપ.) + ની પરણવું.

અપ + ની લઈ જવું, ખસેડવું.
 સમ્ (ઉપ.) + અધ્ અધવું; આબાધવું
 શુષ્ ૪૦૧ પ. પ. શોક કરવો.
 અનુ (ઉપ.) + સ્ત અનુસરવું,
 પાછળ જવું.
 હ મન હરવું, મોહ પમાડવો.

વાક્યો.

વલિષ્ઠસ્ય પત્ન્યહન્ધતી ।
 નાર્યો હમ્ચાણાં વાતાયનેભ્યઃ
 વશ્યન્તિ ।
 કૃષ્ણઃ કલા શિક્ષતે ।
 રામો જનકસ્ય કન્યાં પરિ-
 જયતિ ।

ગજા સમુદ્રં ગચ્છતિ ।
 ક્ષમા ધીરસ્ય મૂવજમ્ ।
 નારાયણો જનનીમાહવતિ ।
 ઉપવને નૃપસ્ય કન્યે રમેતો
 લતે સ્પૃશતિ ।
 ચન્દ્રેણ રજની શોભતે ।

મહો હંગણેતે ।
કુમારી સરખો માપતે ।
ચરાહાઃ સ્ત્રવચરોઃ શોચન્તિ ।
લજ્જાં ત્યજતિ મૂર્ચ્ઝાઃ ।
નદી સૂત્રધારસ્ય માર્યા ।
પ્રજા નૃપતિના રક્ષ્યન્તે ।
ઉષાનસ્ય શોભાં પદ્યતિ ।
હલનાઃ પ્રાસાદતલમારોહન્તિ ।

નૃપસ્યાજ્ઞેઃ અનુદ્યયેતે ।
પ્રાજ્ઞાના મહીમદન્તિ ।
રામસ્ય કથાઃ શ્રૂયન્તે ।
વને પ્રમદે વૃદ્ધયેતે ।
ચાપી નગરાત્કોશૌ ।
નૃપતેર્બલસ્ય મરેજ પૃથ્વી
કમ્પતે । [નીયન્તે ।
કુસુમાનાં માલાઃ કણ્ઠાદપ-

નારદ સ્વર્ગથી પૃથ્વી ઉપર ઉતરે છે.
કૃષ્ણ રાજાઓની વાતો કહે છે.
જીવાન સ્ત્રીઓ આગમાં રમે છે.
(તે) ગળે કુત્રોના (બે) હાર
પહેરે છે.
રામની વહુ અરુન્ધતીને નમે છે.
અમે(બે)કુમારીઓને જોખ્યેછીએ.
હરજીની સોખતણો હરજીને
અનુસરે છે.
ગામમાં (બે) વાવ છે.
સૂત્રધાર નદીને બોલાવે છે.
હરિ નદીએ* જાય છે.
રામના વનમાં વસવા માટે નિ-
હળવાનો (તેની બે)મા શોક
કરે છે.

નારીઓ વાવો તરફ જાય છે.
પ્રજા રાજાના હુકમ માને છે.
હરિની કન્યાઓ નૃત્ય શિખે છે.
કળાઓ ઉંઘમવડે વધે છે.
ગણા માણુમે હમેશાં ક્ષમા કરે છે.
(આ) વિદ્યની શાલા મનને મોહ
પમાડે છે.
મા (પોતાના) આળકાનાં સુખથી
ખુશી થાય છે.
નાટકના આરંભમાં સૂત્રધાર(પે-
તાની) સ્ત્રીને બોલાવે છે.
પુરુષો સ્ત્રીઓનું રક્ષણ કરે છે.
તાનઓ રાત્રિને શોભાવે છે.
સરમાળપણું ધુબ્ધતાથી જીતાય છે.

† પૃ. ૨૨ ની ટીપ ડું જુઓ,

● પૃ. ૧૯ ની ટીપ *જુઓ,

† શુર (શોક કરવો) ધાતુ સક્રમક છે, માટે આ નામ દ્વિતીયામાં
મૂકું. વળી, “વસતા માટ” શબ્દનો અર્થ લાવતા સા. “વન” શબ્દ
અત્યર્થમાં વાપરવો.

વેલાઓ ઝાડોનો આધાર શેધે છે.
(તે) નારી ગુસ્સાને લીધે (પોતા-
ની, સખીને તજે છે.

રાજા (પોતાની) પ્રજાને પોતાની
સંતતિ પ્રમાણે સંભાળે છે.

પાઠ ૧૪ મો.

તૃતીયા, ચતુર્થી, અને પંચમી વિલક્ષિત.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
આકારાંત અને ઈકારાંત નામ	$\left\{ \begin{array}{l} \text{૧. આ} \\ \text{૨. ઇ} \\ \text{૫. અસ્} \end{array} \right.$	બ્યામ્ "	મિસ્ મ્યસ્ "

તૃતીયા વિલક્ષિતનો એક વચનનો પ્રત્યય લાગતાં, છેડનો આ
નો ઇ થાય છે.

ચતુર્થી, પંચમી, ૫મી, અને સપ્તમીના એકવચનના પ્રત્યયો
લાગતાં આકારાંત નામોમાં યા, અને ઈકારાંત નામોમાં આ ઉમે-
રાય છે. ઉ. માલા+યા+ઇ=માલાયૈ. નદી+આ+ઇ=નદૈ.

અથવા તેા એકવચનના નીચે પ્રમાણે પ્રત્યયો મળવા:-

	ચતુર્થી.	પંચમી.	૫મી.	સપ્તમી.
આકારાંત	યૈ	યાસ્	યાસ્	યમ્
ઈકારાંત.	યે	આસ્	આસ્	આમ્
	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.	
તૃતીયા.	માલયા	માલામ્યામ્	માલામિઃ	
ચતુર્થી.	માલાયૈ	"	માલામ્યઃ	
પંચમી.	માલાયાઃ	"	"	

तृतीया.	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
चतुर्थी.	नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
पंचमी.	:नद्याः	"	"
नाम. (अलिङ्ग).			

अचन्ती ओक शहेरनु	जरा ३५५.	
नाम. उन्नय.	दासी दासी.	प्रभा प्रभा, तेज.
कान्ता कान्ता, वहाधी,	देवता देव के देवी	महिषी पदराशी.
वहु.	पञ्चवटी दंडाकारम्बना	वाचा व या, वाशी.
कौशा स्त्री ओक शहे-	ओक लागनु नाम.	व्यथा व्यथा, धर्म,
रनु नाम.	पाठशाला निशाण.	पीडा.
क्रोडा रमत, जेव.	पुरो पुर, नगर.	सीता सीता.
चिन्ता यिता, दिकर.	पूजा पूज	

अनुराग पु. अनुराग, प्रीति.
 करमक पु. हाथीनुं अच्युं,
 नाते हाथी.
 कलह पु. कलह, कलह.
 गीत न. गीत
 जरठ पु. धरडा भाषुस.
 दूत पु. दूत, जशुस.
 नाग पु. हाथी.
 पल्लव पल्लव, कलुमे.
 मौक्तिक न. मोती.
 रक्त (विशे.) रातुं, दाल.
 विरूप (विशे.) विरूप, भेडाण,
 कलुपुं.
 संदेश पु. संदेश.

स्वस्थ (विशे.) स्वस्थ, शांत
 हित (विशे.) हितकारक, न. हित
 धानु.
 निर (उप.) + गम नीकणुं,
 अकार आननुं, जन रदुं.
 प्र (उप.) + इ अ.पनुं नकरुं,
 धत् (घात्) १०१. आ.प्रकाशुं,
 उद् (उप.) पनुं उपर ननुं
 परि (उप.) + वृत्तिरुं.
 नि (उप.) + वृत्ति प.अ. रुं.
 प्र (उप.) + स्था आ. निकणुं
 प्र (उप.) हि मे रुं.
 आ (उप.) + ह्राद १० १० आ-
 रुति वनुं, पुत्र वनुं.

* आ मे पातुमिनां कर्मणि इपो न आ पुस्तकमां वापर्याजे,

દેવતાભ્યો ચર્લિં ચક્ષતિ ।
 ચિત્તસ્યવ્યથયારામો મુદ્ધતિ
 કાન્તાયૈ સંદેશઃ પ્રહીયતે ।
 અવન્ત્યા આગચ્છતિ ।
 કૃષ્ણસ્ય પત્ન્યૈઃ ફલાનિ
 રોચન્તે ।

દાસ્યા સેવ્યતે મહિષી ।
 જરયા ક્ષીયતે શરીરમ્ ।
 મળીતાં પ્રભાભિર્ઘોતતે પ્રા-
 સાદઃ ।

લઙ્ગયા પ્રવિશતિ ગૃહમ્ ।
 દેવસ્ય પૂજાયાઃ સુખં લભતે ।
 પ્રજાભ્યોદિતમિચ્છન્તિ નૃપ-
 તયઃ ।

કૌશામ્બ્યા નિવર્તતે દૂતઃ ।
 ક્રીડાયૈ પ્રવિશત્યુદ્યાનમ્ ।
 સસ્ત્રીભિઃ પરિવ્રિયતે સીતા ।

સહચરીભ્યામનુગમ્યતેનાગઃ ।
 પશ્ચવશ્યા નિર્ગચ્છતિ રામઃ ।
 લતાભ્યાં શોભતે વૃક્ષઃ ।
 ગઙ્ગ્યાઃ પુરી ક્રોશૌ ।
 વાપીભ્યો જલં વહતિ ।
 ચાલકાઃ પાઠશાલામ્ય આ-
 ગચ્છન્તિ ।

ચિતયા દદ્યતે ચિત્તં નરા-
 નામ્ ।

યથા કલહસ્તથાનુશનોઽપિ
 ઘાચાયા ઉદ્ભવન્તિ ।

હરિઃ કન્યાભ્યો મૌક્તિકાનાં
 માલાઃ પ્રયચ્છતિ ।

સ્વસ્થેન ચિત્તેન ધ્રૂયતે મહિ-
 ણ્યા નૃપતેઃ સંદેશઃ ।

ગજસ્ય કરમક્રઃ સીતયા
 પલ્લવઃ પુષ્યતે ।

હરિ વાણ્ણી વડે । મત્રને જ્ઞાન્ત
 કરે છે.

શહેર નદિયોવડે ઘેરાયેલું છે.
 મા થકી માણસ ચિત્તની સ્વ-
 સ્થતા મેળવે છે.

ડાહ્યા માણસો પૃથ્વીપરથી સ્વ-
 ર્ગમાં જાય છે

વસિષ્ઠ અરુન્ધતીની નાંડે આંવે છે.
 રામ દિકરીઓને ધરણ્યા આપે છે.

(તે) હારોવડે શરીર શણગારે છે.
 પટરાણી દાસી ઉપર† યુસ્સે
 થાય છે.

(તે) ધરડા આદમીની વાનોથી
 સુખ મેળવે છે.

નારાયણની વહુ વડે ચોખ્ખા
 રંધાય છે.

રાગના હુકમને કીધે (હું) અ-
 વન્તી જાઉં છું.

‡ પૃ. ૩૮ ની દીપ * જુઓ.

† પૃ ૨૭ ની દીપ † જુઓ.

આ (પોતાના) છોકરાંને કદરૂપાં
હોય તો પણ ચાહે છે.
(બે) થોડાઓ (બે) નગરોમાંથી
જોડે સહિત નીકળે છે.
આકાશ સૂર્યના રાતા પ્રકાશથી
સુશોભિત થાય છે.
લોકોનું સુખ ઘટનાઓ વડે વધે છે.
માણસો દેવો પાસેથી સુખનો
લાભ ઇચ્છે છે.
(બે) દુભારિકાઓ વડે બળિદાન
કરાય છે.
ફિકરથી દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે.

સીતા બેનપણીઓ પાસેથી ગીતો
શિખે છે.
સેનાપતિના હુકમે લશ્કરના સિ-
પાઇઓ શહેરની બહાર આવે છે.
છોકરાંઓ રમતો વડે બાપના
અંતઃકરણને ખુશી કરે છે.
(તે) દેવોની પૂજને માટે પુલ્કા
આણે છે.
દાસીને રાણીથી ધનામ આપાય છે.
પક્ષીઓ પૃથ્વી ઉપરથી આકાશમાં
ઉડે છે.

પાઠ ૧૫ મો.

પઠ્ઠી, સપ્તમી અને સંબોધન વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

આકારાંત અને પઠ્ઠી અસ્
સંજ્ઞા નામો. (સ. આમ્

ઓસ્

નામ્

„

સુ

ઈકાર પઠ્ઠી સુનો પુ થાય છે. ઓસ્ લાગતાં, અંત્ય આનો
પ થાય છે. આકારાંત નામના સંબોધનનું એકવચન, અંત્યસ્વરનો
પ કરવાથી થાય છે, જેમ કે હે રમે ઈકારાત નામનું, ઈને દુઃકા-
વવાથી થાય છે, જેમ કે હે નદિ. બંને પ્રકારના નામોનાં સંબો-
ધનનાં દ્વિવચન અને બહુવચન પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જેવાંજ છે.
પૃષ્ઠ ૨૬ નો નિયમ જુઓ.

પઠ્ઠી

માલાયા:

માલયો:

માલાનામ્

સપ્તમી

માલાયામ્

„

માલાહુ

સંબોધન

માલે

માલે

માલા:

પદ્ધિ	તથા:	નયો:	નદીનામ્
સપ્તમી	નયમ્	"	નદીપુ
સંબોધન	નવિ	નયૌ	નયઃ

રાજક.

અતીવ (અભય) અતિશય, ધણું. અનુદાન ન કરવું તે, કામબળવરવું તે. અયોધ્યા સ્ત્રી. એક શહેરનું નામ. અવચય પુ. એકદું કરવું તે; જથો. ઈન્દ્રાણી સ્ત્રી. ઈન્દ્રની વહુ. ઉદક ન. ઉદક, પાણી. કામ પુ. ઈચ્છા. કૌમુદી સ્ત્રી. ચંદની. ગોશવરી સ્ત્રી. નદીનું નામ. ચક્રોર ૧. એકબળનું પક્ષી. છાયા સ્ત્રી. છાયા. જયન્ત પુ. ઈન્દ્રના પુત્રનું નામ. તીર ન. તીર, કાંઠો. તુષ્ણા સ્ત્રી. તરશ, ઇચ્છા ચંદ્રકા સ્ત્રી. એક જંગલનું નામ. ચક્ષ (વિશે.) ક્રોધાગી, મેહેનતુ.	દક્ષરજ પુ. રાજનું નામ, રામના પિતા દેશ પુ. દેશ. નિરતિશય (વિશે.) પૂર્ણ; જોનાથી બીજું ચઢીયાતું ન હોય એવું, અનુપમ. નિશા સ્ત્રી. રાત. નિશાચર પુ. રાક્ષસ, દુષ્ટ માણસ. પરમ (વિશે.) પરમ, ધણું. (ન. પુણ્ય.) પુણ્ય (વિશે.) પવિત્ર; પ્રતિષ્ઠાપન ન. સ્થા. પના. પ્રવર્તન ન. પ્રેરણા. પ્રવાહ પુ. પ્રવાહ. પ્રાવીણ્ય ન. હુશિયારી. પ્રિય (વિશે.) પ્રિય, વરાણું. પ્રિયજનતા. બાહુલ્ય ન. બહુપણું, મળદ્રુપ પુ. મંડપ, માડવો. મત્સ્ય પુ. માછણું. માધુર્ય ન. મધુરપણું, સુદરતા.	માનવ પુ. માનવ, માણસ. રથ્યા સ્ત્રી. શેરી, પેળા. વચન ન. વચન, ઉપદેશ; વિનંતિ. વલ્લભ પુ. વહાલો, પ્રીતમ, ધણી. વાણી સ્ત્રી. વાણી, વાચા, ભાષા. વિવાહ પુ. વિવાહ. શકુન્તલા સ્ત્રી. એક સ્ત્રીનું નામ. શિલા સ્ત્રી. પથર. શૂદ્રક પુ. એક રાજનું નામ. શ્રદ્ધા સ્ત્રી. શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ. મંઘાત પુ. જથો, સમૂદાય. સંભાર પુ. તૈયારી (બંધવ.) સામગ્રી, સંમાર્જન ન. વાપીદું વળવું તે, કચરો કાઢવો તે.
--	---	--

સદૈવ (સદા+વ)

(અઅમ) સદા,

હમેશાં.

સ્નિગ્ધવિશે.આયાળુ,

મમતાળુ, સ્નેહશીલ,

ધાતુઓ.

અર્હ ગ. ૧. ૫૨૨મૈ.

લાયક હોવું.

સમ્ (ઉપ.)+ક્રઙ્

ગ. ૪. ૫૨૨મૈ.

આખા હ થવું,

ક્રીડ ગ. ૧. ૫૨૨મૈ.

ક્રીડ કરવી, રમવું.

ચદ આલવું.

ફલ. ગ. ૧. ૫૨૨મૈ.

ફળદાયક થવું.

નિ (ઉપ.) + ઙ્

(કર્મણિ પ્રયોગ)

અટકવું.

વિ (ઉપ.)+હ મમ

મારવી, રમવું.

અવન્ત્યાંશૂદ્રકો વસતિ ।

ગર્જાયાં પ્રભૂંત જાલં વર્તતે ।

પ્રજાના ધર્મો પ્રવર્તનં નૃપૈઃ

ક્રિયતે ।

ઉજ્જયિન્યાં શિવસ્ય પૂજાસુ

નૃત્યન્તિ નાર્યઃ ।

સશિ ગચ્છામિ નથાસ્તીરમ્ ।

ગાદાવર્યાં જલે ગર્જો વિહરતઃ ।

ગ્રીષ્મે નદીનામુ દકેષુ નૃપાઃ

પ્રમદાભિઃ ક્રીડન્તિ ।

જ્વતાનાં મળદપં પ્રવિશન્તિ

લલનાઃ ।

વાપ્યા કમલાનિ પ્રરોહતિ ।

વૃક્ષાણાં છાયાસુ શિલાયા-

મુપવિશતિ

કૃષ્ણોભાર્યાંયાવિનયંશંસતિ

ચન્દ્રો નિશાયા વલ્લભઃ ।

કન્યયો વિવાહસ્ય સંભારાઃ

ક્રિયન્તે ।

જનન્યોરાજામનુરુધ્યતેરામઃ ।

પ્રિયે પુત્રોદ્રામં ગચ્છતિ ।

સહયોઃ પરમઃ સ્નેહઃ શકુ-

ન્તલાયાઃ ।

કૌમુદ્યાઃ શોભા ચિત્તં હરતિ ।

બુધાનાં વાણ્યાં સદૈવ માધુર્ય

વર્તતે ।

કાન્તાયા વચનં ક્રિયતે

રામેણ ।

દાસ્યોર્વચનેષુ મહિષ્યાનિર-

તિશ્ચયા * શ્રદ્ધા ।

પાઠશાલાનાં પ્રતિષ્ઠાપનેન

જનેષુ જ્ઞાનં વર્ધતે ।

રથ્યાનાંધંમાર્જનંક્રિયતેપૌરૈઃ ।

અયોધ્યાયા નૃપો રશરથઃ ।

જરાયામપિ માનવાનાં તૃણા

ન શામ્યતિ ।

દેવતાનાં પુજયા કાલાઃ

ફલન્તિ નરાણામ્ ।

● સંસ્કૃતમાં શ્રી લિંગના પ્રત્યય આ અને હૈ છે, અકારાંત વિશે-
પણે હમેશાં તે નહીં, પરંતુ ધણું કરીને, શ્રી લિંગમાં આ પ્રત્યય લે છે.

મંગાના કાંઠાઓ ઉપર ઝાડો છે.
જયન્ત ઈન્દ્રાણીનો દિકરો છે.
રામના મિત્રો કહેરમાં રહે છે.
ચક્રાર ચંદનીમાં ખુશ થાય છે.
(તે) વેલનું પુલ લાવે છે.
હરિ (પોતાની) દીકરીઓના ગુણો
વખાણે છે.
નદિઓમાં માંછલાં હોય છે.
(હું) અયોધ્યાના રસ્તામાં રથો
નેઉં છું.
શકુન્તલા સખીઓના પ્રેમ(ને)
લાયક છે.
રામની વાણીમાં મધુરપણું છે.
સીતાના (બે) દીકરા ક્યાં છે?
હંડકામાં રાક્ષસો છે.
પૃથ્વી ઉપર હોપો છે.
(હું) ઝાડની છાયામાં માણસો
નેઉં છું.

ધણું કરીને રાક્ષસો રાત્રિમાં
ચાલે છે.
માનુ મન (પોતાની) કન્યા તરફ
ધણું મમતાળુ હોય છે.
ગંગા (નદી)નું પાણી પવિત્ર છે.
રાણીના હુકમથી ઠગ હંડાય છે.
કગાઓની પુષ્કળતાથી દેશ
આખાદ થાય છે.
નદીનો પ્રવાહ પથરોના જથ્થાથી
ભરે છે.
દાસી અર્યાની સામગ્રી આણે છે.
(હું) વેલાના કૂત્રો એટલાં કરવાને
માટે બાગ(માં) નાઉં છું.
(તે) રાખના હુકમો અજવવામાં
ઉઘોગી છે.

સારાંશ તથા સવાલ.

શાલા—(ભીલિંગ.) નિશાળ.

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પ્રથમા
દ્વિતીયા
તૃતીયા
ચતુર્થી
પંચમા
ષષ્ઠી
સપ્તમી
સંબોધન

શાલા
શાલામ્
શાલયા
શાલાયે
શાલાયાઃ
"
શાલાયામ્
શાલે

શાલે
"
શાલાભ્યામ્
"
"
શાલયોઃ
"
શાલે

શાલાઃ
"
શાલામિઃ
શાલાભ્યઃ
"
શાલાનામ્
શાલાસુ
શાલાઃ

દાસી (સ્ત્રીલિંગ.) દાસી

પ્રથમા	દાસી	દાસ્યૌ	દાસ્યઃ
દ્વિતીયા	દાસીમ્	,,	દાસીઃ
તૃતીયા	દાસ્યા	દાસીભ્યામ્	દાસીભિઃ
ચતુર્થી	દાસ્યૈ	,,	દાસીભ્યઃ
પંચમી	દાસ્યાઃ	,,	,,
જમી			
સપ્તમી	દાસ્યામ્	,,	દાસીષુ
સંબોધન	દાસિ	દાસ્યૌ	દાસ્યઃ

૧. નીચેના નામોનાં રૂપો લખો:—

સહચરી, પ્રમદા, ધત્વાદિ.

૨. સંસ્કૃતમાં સ્ત્રીલિંગના પ્રત્યય કયા છે ? અને અક્ષરાંત વિશેષણોનાં ઓલિંગી રૂપો કરવાનો સાધારણ નિયમ કયો છે ?

ભાગ ૬ ઠો.

પાઠ ૧૬ મો.

લસ્તન ભૂતકાળ.

પરસ્પૃષ્ટ-પ્રત્યય.

	પુરુષ ૧.	પુરુષ ૨.	પુરુષ ૩.
એકવચન.	અમ્		ત્
દ્વિવચન.	ઘ	તમ્	તમ્

આ કાળનાં રૂપોમાં ધાતુના પહેલાં આગમ અ મૂકાય છે. જો ઉપસર્ગ સહિત ધાતુ હોય, તો ઉપસર્ગની પછી અને ધાતુની પૂર્વે, તે મૂકવો જોઈએ.

એકત્રયન. અબોધમ્ અબોધઃ અબોધત્
દ્વિત્રયન. અબોધાવ અબોધતમ્ અબોધતામ્

હસ્તન ભૂતકાળના પ્રત્યયો લગાડતાં, પ્રથમ ગણોનો વિકરણ પ્રત્યય ઉમેરવો. નામજ્ઞે. સ્ અને ત્ પ્રત્યયો પૂર્વે અસ્ (હાવું) ધાતુમાં હ, અને અદ્ (ખાવું) ધાતુમાં અ વધારવામાં આવે છેઃ ઉઆસીઃ, આસીત્; આદઃ, આદત્.

નામ.

અજ પુ. બકશે.	તનવ પુ. તનય, દીકરો.	સંકટ ન. સંકટ
અસારતા સ્ત્રી- નિરૂપયોગ.	પુરતસ્ (અન્યથા) આગળ, સમક્ષ.	સંકટામણ્ય, આકૃત.
આશા સ્ત્રી. આશા, ગોષ્ઠ પુ. ન. ૩૧૬, ગાયત્રી વાડો.	મહિષ પુ. પાડો.	સમા સ્ત્રી. સમા, કચેરી.
ગ્રન્થ પુ. ગ્રંથ. પુસ્તક	મુષ્ટિ પુ. મુઠી.	સમરાજ્ઞન ન. રણુ- ભૂમિ.
	શનૈસ્ (અન્યથા)	સેના સ્ત્રી, સેના, ૬૨૩૨.
	હળવે હળવે.	

રામો રાવણમજયત્ ।
સીતા ગોદાવર્યાસ્તીરમગ
ચ્છત્
ગજાયા જલમપિવમ્ ।
યોધો ડરો શરાનક્ષિપત્ ।
લલને છાયાયામુપાવિશ-
તામ્ ।

પુત્રાણાં ધર્મકથયઃ ।
સીતાં વનેડત્યજાવ ।
સંકટેભ્યો જનમરક્ષઃ ।
ગિરેઃ શિખરાદજાવપતતામ્
રથં સમરાજ્ઞનમનયમ્ ।

હરિરશ્વમારોહત્ ।
ભિક્ષુકેભ્યોનિષ્કાનયચ્છમ્ ।
દેવાનયજાવ ।
અરણ્યે મહિષાનપશ્યમ્ ।
સ્તેનો ધનિકસ્ય ધનમચોર-
યતામ્ ।

દશરથસ્તનયમાહૃયત્ ।
દેવસ્ય પ્રસાદેન હરેઃ ક્લે-
શોડનશ્યત્ ।
પુરા માર્યયા સહોઞ્જયિન્યા-
મવસમ્ ।
શિષ્યાવાચાર્યમનમતામ્ ।
અવન્ત્યામભવઃ ।

અયોધ્યાયામાસી : ।

અગ્નિર્વનમદદત્ ।

સંસારસ્યાસારતામબોધમ્

સરોવરનું પ.ણી સુકાયું.

સેનાપાતલશરને રણભૂમિ ઉપર લઇ ગયા.

રામને (મે) મિત્રોએ સંભાર્યો.

(તું) રામની આલવડે ખુશ થયો.

(અમે બેએ) ઋષિઓને શાંતકર્મા.

પરમેશ્વરે પૃંવી સરજી.

(મે) માણસો વાડીમાં પેદા.

(મે) હરીને નિંધો.

(તમે બે) વનમાં રહ્યા.

નૃપસ્ય પુરતોડસત્યમવદ-

*છઠ્ઠઃ ।

તદામૂર્ત્ત્વાડસ્મીત્યવાગ્છમ્

સંધ (એક) શહેરથી (બીજે)

શહેરું ભટક્યો.

(મે) પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું.

(તમે બે) હરિની વાડીમાંથી

ફળો હરી ગયા.

(તમે) રામને વાત કહી.

(મે) વાઘ કોટ તરફ દોડ્યા.

કૃષ્ણે પગ ધોયા.

યોદ્ધેશતૃથીનારીઓનુરક્ષણકર્યું.

શાયબો હળવે હળવે આસ્થો,

* જો શબ્દ વાક્યને છેડે કોઇપણ વર્ગના પહેલા ચાર વર્ણોમાંના એક વર્ણ આંચો હોય ને તે વર્ણ પાછળ શ્ આંચો હોય અને તે શ્ની પોતાની પાછળ કોઇ સ્વર, અર્ધસ્વર કે અનુનાસિક આંચો હોય, તો શ નો વિદ્યે છે થાય છે.

§ અહિં નગર શબ્દ વાપરતાં નીચેનો સંધિનો નિયમ વાપરવો જોઈએ:—

પદને, એટલે શબ્દને, ખતે આવેલા વ્યંજન પછી અનુનાસિક આવે તો, તે વ્યંજનને બદલે તેનાજ વર્ગનો અનુનાસિક વિદ્યે મૂકવામાં આવેછે. ઉ. એતદ્+મુરારિ = એતન્મુરારિ. અથવા એતદ્ મુ રિ. જો વ્યંજનની પછી આવનાર અનુનાસિક તદ્દિત પ્રત્યય આધાક્ષર હોય, તો તે વ્યંજનને બદલે અનુનાસિક અવશ્ય મૂકવો જોઈએ ઉ. ચિત્+મય = ચિન્મય.

† કચ્ ધાતુના ખંને કર્મો કેટલીકવાર દ્વિતીયામાં મૂકવામાં આવેછે, અથવા તો અનુપ્રસથ અકથિત કર્મ ચોથીમાં કે છઠ્ઠીમાં મૂકાય છે.

ત્યારે આબાદીની આશા વગર (હું) જીવ્યો.	(તે તારી) સ્ત્રીને કારણ વિના
(અમે બેએ) ભોજનને માટે ચોખા રાંધ્યા.	ત્યજી.
રાણીએ રાજની સમામાં ગાયું.	(તમે બેએ) કારણ વિના ગામ
અનાજની મુઠીઓ વડે (તે) હરણને ખવડાવતી હતી.	ખાવ્યું.
	(તે) ઝાડના શિખર ઉપરથી
	પડ્યો, અને મરી ગયો,
	બાળક હર્ષને લીધે નાચ્યું.

પાઠ ૧૭ મો.

જરેતન શૂતકાંગ.

પરસ્પૃષ્ટ બહુવચન, અને આત્મનેપદ એકવચન.

પ્રત્યય.

	પુરુષ ૧.	પુરુષ ૨.	પુરુષ ૩.
પરસ્પૃ. બહુ.	મ	ત	અન્
	અગચ્છામ	અગચ્છત	અગચ્છન્
આત્માને. એક.	હ	યાસ્	ત
	અલભે	અલભયાઃ	અલભત

જે ધાતુઓને આરંભે સ્વર હોય છે, તેની ખડેમાં અને બહારે આ આગમ મૂકવામાં આવે છે; તે આમાં ધાતુની રૂઝઆતની હ કે હૃ મળવાથી તેનો પે થાય છે; અને ડ કે ઝ મળવાથી ઔ થાય છે; ઙિ. આ+હૃક્+અ+ત+પેશત.

નામ.

આશીર્વાદ પુ.	પ્રથમ ન. શુંયું તે.	દેવીબી.દેરી, પદરાણી
આશીર્વાદ.	ચન્દ્રાણીક પુ. એક	ધાર્તેરુદ્ધ પુ. ધૃત-
ઉડકલમ્(અભય)	રાગપુત્રનું નામ.	રાણે પુત્ર.
સાગકટથી.	ચિત્રકૂટ પુ. એક	નૃસિંહ(વિશે.) ફર.
ગોપ પુ. ગોવાળ.	પર્વતનું નામ	પદ્મર પુ. પા ૪૩.

पण्डित पु. पंडित.
पाण्डव पु. पांडुना-
मना रामना पु.
बलि पु. अंक रामनु-
नाम.
मदिरा श्री. दार,
मदिरा.
माणवक पु. विशेष
नाम.

मादत पु. पवन;
पवनरा अधिष्ठाता
देव.
मार्ग पु. भारम, मार्ग,
रस्तो.
राक्षस पु. राक्षस.
दैत्य.
लव पु. रामना अंक
पुत्रनु नाम.

वसुधाश्री. पृथ्वी.
विश्वपु. अम, पोकार
शव न. अम, मउडु.
शृगाल पु. शिपाय.
संचलन न. आम
तेम आश्रयुं ते.
स्थान न. स्थान,
गया, ठेकायुं.
अति+पृज् आपयुं.

पाण्डवानां धार्तराष्ट्रैः सह
युद्धान्यभवन् ।
आचार्या धर्ममुपादिशन् ।
रामः सीतयासह गोदाव-
र्यांस्तीरेऽरमत ।
उद्यमेन धनमलभथाः ।
व्याघ्रस्य विरावेण नार्या
हृदयमवेपत ।
मित्रस्य कल्याणायायते ।
गोपा अजान् ग्राममनयन् ।
पुरुषमताडयत ।
शृगालेऽग्नियत ।
नृपस्य सभां पण्डिताः प्रा-
विशन् ।
शवमस्पृशन् ।
प्रासादे नार्याऽनृत्यन् ।
माणवकं मार्गमपृच्छाम । *

क्लेशो रामेणामद्यत ।
देवीमभवे ।
नृशंसो राक्षसेऽहन्यत ।
नृपतेः शासनमवाधोरयथाः ।
लवस्य विनयेनर्षयोऽनुप्यन् ।
हरिणा जनकेऽसेव्यत ।
चित्रकूटस्य शिखरेऽवसाम् ।
शृगालं व्याघ्रं वैक्षे ।
वित्तस्य नाशेनामुद्यन् ।
प्रभूतं धनं नृपेण ब्राह्मणे-
भ्योऽत्यसृज्यत ।
चन्द्रापीडस्य बलस्य संचलनेन
मञ्चकम्पत ।
पञ्जरान्निहाममुद्यम ।

(અમે) ઝાડની છાયામાં બેઠા.
(તેણે) ચાકરોના ગુન્હા માફ કર્યા.
આદિજો ગંગાના જળમાં પડ્યા.
ઘોડાઓ રણભૂમી તરફ દોડ્યા.
રામે બાપના હુકમો માન્યા.
હરિ નારાયણ પાસેથી ગાયન
શિખ્યો.

(મે) કેરીઓ ચાખી.
જાસુસ અયોધ્યા ગયા.

(તું) જૂડું બોલ્યો.
કુબજ મિત્રની આત્માદીથી ખુશ
થયો.

(તમે) ત્યારે કૌશભૂમીમાં રહ્યા.
(તે) રામના પરાક્રમેથી આશ્ચર્ય
પામ્યો.

(તું) શત્રુ જોડે લડ્યો.
હુન્નયાને રાજાના હુકમથી માર-
વામાં આવ્યો.

(તમે) સોના મહોરો મળ્યા.
રામવડે ઋષિ પાસેથી આશીર્વાદ
પ્રાપ્તિમાં આવ્યો.
દેવે ના પ્રસાદથી તમે (તમારા)
શત્રુઓને જીત્યા.

અમે દારૂને ઠેકાણે પાણી પીધું.
તમે અહિંથી (તમારે) ઘેર
પુસ્તકો લઈ ગયા.

મધ કાલે સૂર્ય ચળકાટથી ઉગ્યો
પ્રકાશ્યો.

રાત્રિએ ચોરવડે ઘરમાં પ્રવેશ થયો.
અમે સેનાપતિને અને (તેના)
લશ્કરને જોયો.

તેઓ રણસંગ્રમમાંથી રાજાને
લઈ ગયા.

તેઓએ શત્રુઓ તરફ આશોદેહ કર્યા.
(મે) પુત્રોની માળા ગુંથવાને
આરંભ કર્યો.

પાઠ ૧૮ મો.

હરેનન મૂળકાળ (ચાલુ.)

આત્મને પદ પ્રત્યય (ચાલુ.)

	પુરુષ ૧.	પુરુષ ૨.	પુરુષ ૩.
દ્વિવચન.	વહિ	હયમ્	હતામ્
બહુવચન.	મહિ	હવમ્	અન્ત
	અલમાવહિ	અલમેષામ્	અલમેશામ્
	અલમામહિ	અલમહવમ્	અલમન્ત

● મુદ્ર પાઠ વાપરો.

ધાતુઓ.

હર્વસ્ ગ૦ ૧, આત્મને. ફના થવું; નાશ પામવું.

અવ (ઉપ.)+મન+ અવગ્તા કરવી; તિરસ્કાર કરવો.

નિ (ઉપ.)+મન્ઞ ગ૦ ૧૦, આત્મને. આમંત્રણ દેવું, તેડવું. નોતરવું.

વિ (ઉપ.)+મૃશ્ ગ૦ ૬, પરસ્મૈ. પરીક્ષા કરવી; પારખ કરવી.

રમ્ આનંદ પામવો.

લજ્ઞ ગ૦ ૬, આત્મને. લજ્જા પામવી, શરમાવવું, લાજવું.

સ્પર્ધ ગ૦ ૧, આત્મને. સ્પર્ધા કરવી, સરસાઇ કરવી.

હંસ ગ૦ ૧, આત્મને. પડી જવું.

વિ (ઉપ.)+હસ્ ગ૦ ૧, પરસ્મૈ. મસ્કેરીમાં હરાવું.

શબ્દો.

અનિષ્ટ ન. અનિષ્ટ, દુઃખ, સંકટ.

અવધોરણા સ્ત્રી. અવગા.

અધુર પુ. (અ. વ.) દેવનાશત્રુ,

રાક્ષસ,

આરોપણ ન. રોપવું તે.

ઉપદેશ પુ. ઉપદેશ.

કવરો સ્ત્રી. અંબોડો, વેણી.

કાર્ય ન. કાર્ય, કામ.

ગન્ધર્વ પુ. સ્વર્ગમાં રહેનારા

દેવોની એક જાત.

ગ્રહણ ન. પકડવું તે.

ચોર પુ. ચોર.

જાલ ન. જાળ, પાશ.

જોત્સ્ના સ્ત્રી. ચાંદની.

ત્યાગ પુ. ત્યાગ, હજવું તે.

દર્શન ન. દર્શન.

દુષ્કૃત ન. દુષ્ટકૃત. દુષ્ટ કામ.

નાયક પુ. નાયક, આગેવાન.

પરમ્ (અત્યય) તોપણ, પશુ.

પાન્થ પુ. મુસાફર.

પ્રાચી સ્ત્રી. પૂર્વ દિશા.

પ્રાશ્નિક પુ. પ્રશ્ન કરનારો.

બલ ન. બળ, જોર.

બીજ ન. બી.

ભૂષ પુ. ભૂષ, ભૂષાળ, રાગ.

રમણ પુ. ધણી, કાન્ત.

રાજ્ય ન. રાજ્ય.

વીર્ય ન. પરાક્રમ બહાદુરી.

વ્યાધ પુ. શિકારી.

સચિવ પુ. પ્રધાન.

સમૂહ પુ. સમૂહ, સમુદાય.

પાણ્ડવા રાજ્યમવિન્દન્ત ।
 આચાર્યાઃ શિષ્યા અભ્ય-
 વાદયન્ત ।
 સચિવા ભૂપમભાવન્ત ।
 નાર્યાઃ કવર્યાઃ પુષ્પે અલ્હ-
 નેતામ્ ।
 અનેન વ્યહસ્યધ્વમ્ ।
 રથયાયાં જનાનાં સમૂહમેક્ષા
 મહિ ।
 ગમસ્ય દુઃશ્વાન્યધ્વસન્ત ।
 મિત્રાણાં ત્યાગનાલ્લજ્જેથામ્
 વૃક્ષેભ્યઃ શુકા ઉદ્ભવન્ત ।
 મૃગાચ્ચન્યેતાં વ્યાધેઃ ।
 જનાનાં સુશ્વાથાયતામહિ ।
 દેવઃ મહામુરો અસ્પર્ધન્ત ।
 રમણઃ મદ્ જ્યોત્સ્નાયામર-
 મન્ત નાર્યાઃ ।
 ઉજ્જયિન્યઃ કદાન્યવર્તધ્વ
 મિતિ જનૈરપૃચ્છ્યામહિ + ।

વાતેન વૃક્ષા અકમ્પન્ત ।
 અરીણાં પરાજયેનામોદન્ત
 સેનાપતયઃ ।
 ગૃહં પ્રાવિશંશ્ચોરાઃ પં નાલ્હ-
 મન્ત ધનમ્ ।
 કન્યા અવન્દન્ત જનકમ્ ।
 આચાર્યાદેશ્વાણ્યશિક્ષામહિ
 વીર્યેણ વિદ્યાયાશ્ચ બલેન પ્રા-
 કાશન્ત ।
 બીજસ્યારોપણમારમન્ત કૃત્તો
 વદાઃ ।
 નાગાયણન્ય દુષ્કૃતાનિ નારો
 ચ ત જનકાય ।
 ઉચ્ચમાદ્ધરેર્ધનાન્યવર્ધન્ત ।
 નાનિષ્ઠાશક્ત્યમહિ ।
 ધનસ્ય રાશયાં બ્રાહ્મણેભ્યોઽ
 દોયન્ત ।

વાંદરા રાક્ષસો સાથે લઢયા.
 (અમે એ) દ્રાક્ષીમાં પાંડેનો સાથે
 બોલ્યા.
 (તેઓએ) રાસથતાથી મરેણાં
 સભ્યાં
 (મે) તારા પૂર્વમાં પ્રદ્રાશ્યા.

(તમે) માણસોવડે વખણાયા.
 (તમે એ) રામ વડે દરમ વાયા.
 (અમે) જમવાસારે રૂપિએ ને
 નોતર્યા.
 અયેઃ પ્યાથી જાસુસો ક્યારે પાછો
 આગ્યા ?

* પૃષ્ઠ ૨૧ ની ટીપ * જુઓ.

+ કર્મણિરૂપમાં પ્રચ્છ નું પૃચ્છ થાય છે.

§ વર્ગીય પહેલા ચાર વ્યંજનમાંથી કોઈપણ વ્યંજન પછી ઠ આગે
 તેા પૂર્વ વ્યંજનના વર્ગનો સાથો અક્ષર, ઠ ને ઠકાણે ચિહ્ન થાય છે.

(અમે)હરિપાસેથી મહેરબાનીની
આશા ન રાખી.

(અમે) નિશાળમાં ચોપડીએ
મેળવી.

(મે) પરીક્ષકોએ વૃત્તમાં (મે)
કન્યાઓની પરીક્ષા લીધી.

(અમે) માના દર્શનથી અ.
નંદ પામ્યા.

(તમેમે) કામ શરૂ ન કર્યું.

(અમે) ઋષિને નમ્યા.

(તેઓમે) રાજા પાસેથી
અવગતની શંકા રાખી.

(અમે) ગાંધર્વોનાવંશમાંજન્મ્યા.
પ્રક્ષીઓએ (પોતાના) નાયકના
ઉપદેશનો તિરસ્કાર કર્યો, અને
જાળમાં પકડાયા.

બ્રાહ્મણોના અપરાધો રાજા વડે
માફ કરાયા.

(તમે) વાઘના દેખાવથી
કંપ્યા.

(તમે)હાથીને પકડવાનો યત્નકર્યો.

(મે)છોકરા (પોતાની) મા વિના
આનંદ ન પામ્યા.

રામના ગુણો કવિઓ વડે
વખણાયા.

ઉદ્યોગવડે તેઓએ ધણું દ્રવ્ય
મેળવ્યું.

(તેઓમે) અરણ્યમાં (પોતાની)
કન્યાને શોધી.

(મે) કરીઓ (મે) મુસાફરો વડે
ચખાઈ.

સારાંશ તથા સવાલ

ની

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રશ્ન ૧.	અનયમ્	અનયાવ	અનયામ
પ્રશ્ન ૨.	અનયઃ	અનયતમ્	અનયત
પ્રશ્ન ૩.	અનયત્	અનયતામ્	અનયન્

યુત્

	અયોતે	અયોતાવહિ	અયોતામહિ
પ્રશ્ન ૧.	અયોતયાઃ	અયોતેયામ્	અયોતશ્ચમ્
પ્રશ્ન ૨.	અયોતત	અયોતેતામ્	અયોતન્ત

૧. નીચેના ધાતુઓનો હસ્તન ભૂતકાળ આપો.

અસ્, અવ્, ઈક્ષ્, મૃગ્, સૃજ્, રુઙ્, નિ+મન્ઙ્, હૃષ્, શિષ્,
ઝીઙ્ ઙી, મૃ, જન્, કૃત્.

૨. અંત્ય વ્યંજન પછી અતુનાસિક આવે તો શો ફેરફાર થાય છે ? ક્યારે આ ફેરફાર આવશ્યક છે ?

૩. વર્ગીય પહેલા ચાર વ્યંજનમાંથી કોષ્ઠપણુ વ્યંજન પછી હ્ આવે તો, હ્ નો શો ફેરફાર થાય છે ?

૪. જ્ નો જ્ ક્યારે થાય છે ?

ભાગ ૭ મો.

પાઠ ૧૯ મો.

उकारांत अने ऋकारांत पुह्लिङ्ग तथा नपुंसकलिङ्ग नामो,
उकारांत पुह्लिङ्ग नामोनां इपो इकारांत पुह्लिङ्ग नामोनां रुपो
नेवांज थाय છે. તદાવત એટલોજ છે કે, इकारांत नामोमां ण्यः
इ, ई, ए, अथवा यू आवे છે, त्यां उकारांत नामोमां अनुकमे
उ, ऊ, ओ अथवा यू आवे છે.

उकारांत अने ऋकारांत नपुंसक नामोना इपो, चारिना नेवांज
थाय છે. चारिमां अत्य, इ, ई, કે ए थाय છે, तेने બદલે, उका-
रांतमां अनुकमे उ, ऊ, કે ओ, अने ऋकारांतमां ऋ, ॠ કે
अद्, थाय છે.

गुरु (पुह्लिङ्ग)

એકવચન.

દ્વિવચન.

બહુવચન.

પ્રથમા	गुरुः	गुरु	गुरुः
દ્વિતીયા	गुरुम्	,	गुरुम्
તૃતીયા	गुरुणा	गुरुभ्याम्	गुरुभिः
અનુર્થી	गुरवे	,	गुरुभ्यः

મધુ (નપુંસક.)

પ્ર० તથા દિ०	મધુ	મધુની	મધૂની
૧૦૫૫	મધુના	મધુભ્યામ્	મધુભિઃ
અર્થ	મધુને	”	મધુભ્યઃ
	કર્તૃ (નપુંસક) કર્તા.		

પ્ર० તથા દિ०	કર્તૃ	કર્તૃની	કર્તૃણિ
૧૦૫૫	કર્તૃગા	કર્તૃભ્યામ્	કર્તૃભિઃ
અર્થ	કર્તૃને	”	કર્તૃભ્યઃ

ઋકઃસંહિતા પુલ્લિંગ નામેને પ્રથમાનાં ત્રણે વચનના અને દ્વિ-
તીયાનાં એક વચન તથા દ્વિવચનના પ્રત્યયો સામર્તા, ઋક નો આર-
થાય છે. પિતૃ ભ્રાતૃ જામાતૃ દેવૃ, નૃ, અને મન્યેષુ જેવાં
ચોરાંક નામેનાં અત્ય ઋક નો આર થાય છે. બધાંયે ઋકઃસંહિતા
નામેની પ્રથમાના એકવચનમાં રૂનો અને પ્રત્યયના મૂલો લેવા
થાય છે, એટલે છેવટે આ રહે છે.

પ્ર. ૫૫.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સ્	ઓ	અમ્
દ્વિતીયા	અમ્	”	ન્
૧૦૫૫	આ	ભ્યામ્	ભિમ્
અર્થ	ઃ	”	ભ્યસ્

દ્વિ. બ. ને ન પ્રત્યય લાગનાં, પુલ્લિંગ ઋક દીર્ઘ થાય છે.
નેતૃ (પુલ્લિંગ) નાયક, દારનાર.

પ્રથમા	નેતા	નેતારૌ	નેતારઃ
દ્વિતીયા	નેતારમ્	”	નેતૃન્
૧૦૫૫	નેત્રા	નેતૃભ્યામ્	નેતૃભિઃ
અર્થ	નેત્રે	”	નેતૃભ્યઃ

	ભ્રાતૃ (પુલ્લિંગ) ભાઈ,		
	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ભ્રાતા	ભ્રાતરૌ	ભ્રાતરઃ

દ્વિતીયા	આતરમ્	આતરો	આતૃન્
તૃતીયા	આત્રા	આતૃભ્યામ્	આતૃભિઃ
ચતુર્થી	આત્રે	"	આતૃભ્યઃ

નામ (પુલ્લિંગ).

ઇષુ તીર.	પરશુરામ નક્ષત્રિય	મનુહિંદુધર્મશાસ્ત્રો
ઋતુપર્ણ એકરાત્નુ	પૃથ્વી કરનાર	રચનાર.
નામ.	અ. હાથ યેદ્દો	લક્ષ્મણરામનોઆધ
કપોલ ગાત્ર.	પાંસુ ધૂળ, રજ.	વાયુ વાયુ, વા પવન
જામાતૃ જમાધ.	પિતૃ પિતા, આપ.	વિદ્ન વિદ્ન.
તઢાગ તઢાવ.	પ્રભુ પ્રભુ, ધણી.	વિમાર્ગ ખોટો રસ્તો,
તરુ ઝાડ.	બાહુ હાથ, બાહ.	આડો રસ્તો.
ત્વષ્ટ વિશ્વકર્મા.	વિન્દુ ટીપું.	વિષ્ણુ વિષ્ણુ.
દુર્જનદુર્જન, ખરાય	મર્તૃ પતિ, ધણી, માલીક.	શત્રુ શત્રુ, દુશ્મન.
માણસ.	ભીમ પાંકુના છોકરા	શંભુ શંભુ, શિવ.
દેવૃ દિયર.	ઓમાંના એકનું	શિશુ બાલક.
ધાતૃ પેદાકરનાર.	નામ	સચ્ચેષ્ટ સારથિ.
નૃ નર, પુ પ.	અવર ભમરો	
પરશુ ફરસીકુહાડો.		

પુલ્લિંગ તથા નપુંસક.

નપુંસક.

કર્તૃ કર્તા, કરનાર, રચનાર.
ગન્તૃ ગમન કરનાર, જનાર.
દાતૃ દાતાર, દાતા, આપનાર.
ઘ્રષ્ટૃ ઘરશન કરનાર, જોનાર.
ઘ્રેષ્ટૃ ઘેષ કરનાર.
રક્ષિતૃ રક્ષણ કરનાર.

અગ્ર અગ્ર, ટોચ.
અશ્રુ આંસુ.
તાલુ તાળતું.
મધુ મધ.
રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર, દેશ.
વસુ વસુ, ધન,

સ્ત્રીલિંગ.

અમરાવતી ઈંદ્રની રાજધાની. | જિહ્વા જીભ.

વિશેષણ.

સુધિત ભૂખ્યે

| કથામ સ્થામ, કાળો.

અવ્યયે.

અનેકશસ્ત્ર વારંવાર.

સુ પશુ (વાક્યની સરુઆતમાં વપરાતો નથી.)

ધાતુ

અનુ+ઇષ્ ગ. ૪, ૫૨૨મૈ. શોધવું.

અનુ+ગમ્ અનુસરવું, પાછળજવું.

ગલ્ગ. ૧. ૫૨૨મૈ. નિગળવું,

ઝરવું.

છિદ્ (કર્મણિ પ્રયોગમાં)

કપાવું.

પ્ર+ની રચવું.

મૃ ગ. ૧. ૫. આ. ઊરવું.

(ક્રિયતે કર્મણિ.)

અનુ=મન્ ક્રમુદ્ધ રાખવું.

નિર+મા નિર્માણ કરવું.

(નિર્મીયતે કર્મણિ.)

વાઙ્ ગ. ૧. ૫૨૨મૈ. વાંછ

કરવી, ચકાવું, કચ્છવું.

નિષેધ બતાવવાને માટે, બ્યંજનથી શરૂ થતા શબ્દને આરંભે

જા આવે સ્વરથી શરૂ થતા શબ્દને આરંભે અન્ મૂકાય છે.

વાક્યો.

શમ્ભુર્જયતિ ।

બાહુસ્ફુરતઃ ।

ચાયુના તર્ણઃ કમ્પન્તે ।

અમરામણુ પિવન્તિ ।

નરો વસૂનિ વાઙ્છન્તિ ।

શ્ત્રુ શત્રૂનજયત્ ।

યોધોઽરાવિષ્ શ્લિપતિ ।

ચાતકો જલસ્ય ચિન્દુમપિ

ન લભતે ।

ચિષ્ણવે પૂજા રોચતે ।

પ્રભુર્મિદૃત્યા આદિશ્યન્ત ।

ચિશ્વસ્ય કર્તારં નમામિ ।

ગુરુભ્યઃ શિષ્યસ્યાવિનયં

કથયામિ ।

સીતા લક્ષ્મણં દેવરમન્થગ-

ચ્છત્ ।

કન્યાયા ભર્તારં જામાતરં

વદન્તિ ।

નાર્યાઃ કપોલયોર્નયનાભ્યામ-

શ્ચુણિ ગલન્તિ ।

મર્ત્યે સન્દેશઃ પ્રહીયતે ।

ત્વષ્ટામરાત્ની નિરમીયત ।

પિતરો વન્ધન્તે પુત્રૈઃ ।

રામે જનકસ્ય જામાતા ।

પાણ્ડવાઃ શ્વેદૃન્યુચ્છેડજયન્ ।
ભર્તારમનુસરન્તિ ક્રિકરઃ ।
મનુના ધર્મઃ પ્રાણીયત ।
ધાત્રા પ્રજાઃ સૃજ્યન્તે ।

તઢાગસ્ય જલં માર્ગે ગન્તુ-
મિરપોયત ।
યાચકા દ્વાતારં નાલભત ।

રામ છોકરાઓને લાડુ આપે છે.
આકાશ ધૂળથી ભરાઈ જાય છે.
પરશુરામે કંઈશીવડે શત્રુઓને
માર્યા.
પાણીનાં ટીપાં વાદળામાંથી
પડે છે.
રાજાએ શહેરના રક્ષણ કરનારને
બોલાવ્યા.
બાળક આપને તામે રહે છે.
અવન્તીના ધણીએ પ્રભુને કહ્યું.
હરિ જીભવડે તાળવાને અડક્યો.
શ્રીઓ સ્વામી સાથે વાડીએ મધ.
ઋષિઓ મંત્રના જ્ઞેનારા હતા.
લોકો વિષ્ણુને પૂજે છે.
ઋતુપર્ણે સારથીઓને કહ્યું
રામ (પોતાના) લાઠ દક્ષમણ
સાથે વનમાં ગયો.
બાણોથી રાવણના માથાં સુમ
વડે કપાયાં.*
વારંવાર વિઘ્નના ભયને લીધે
માણસો વડે દામ શર કરી
શકવું નથી.

પોતાના હાથવડે બીમ શત્રુ સાથે
લડ્યો.
દેવો અનર્થ કરનારાને શિક્ષા
કરે છે.
ખોટા રસ્તે જનારાઓ લોકો વડે
નિંદાય છે.
નાશમાંથી દેશ (પ્રજા)નો રક્ષણ
કર્તા સદ્ગુણ છે.
દુર્જનની જીભની ટોચ ઉપર મધ
હોય છે. પણ તેના હૃદયમાં
ઝેર હોય છે.
ઝાડો છાયાવડે મુસાફરોને આ-
નંદ પમાડે છે.
વિશ્વામિત્રની સાથે રામનું વનમાં
જવું પિતા વડે કળુલ રખાયું.
પવન કાળાં વાદળાને વિખરે છે.
ભૂખ્યાને અન્નદાન કરનારને લોકો
વખાણે છે.
સીતાના ભર્તા અનેદિપરે સીતાને
શોધી.

* સ્વર પછી છ્ આવા તો ચ્છ થાય છે. તે સ્વર હીર્ષ અને
પદાંતે હોય તો, ચ્છ વિકલ્પે થાય છે, પણ માં (નનહિ) અને બા
(ઉપસર્ગ) પછી છ્નો ચ્છ અવસ્થ થાય છે.

પાઠ ૨૦ મો.

ઠકારાંત અને ક્રકારાંત પુલિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન
ક્રકારાંત	પં. ૦	મ્યામ્	મ્યસ્
પુલિંગ. } પ. ૦		ઓસ્	નામ્
	સ. ૬	,,	પુ

પંચમી અને પછીનું એકવચન, ક્રક્રને બદલે ઊર મૂકવાથી થાય છે. સપ્તમીના એકવચનનો ૬ પ્રત્યય લાગતાં, ક્ર નો પ્રથમ અર્થ થાય છે. વળી પછીના બહુવચનનો નામ્ પ્રત્યય લાગતાં, ક્રક્રને ડેકાણે દીર્ઘ ક્ર થાય છે; પરંતુ નૃ રાજદનાં વિદ્યે દીર્ઘ ક્ર થાય છે. સંબોધનનું એકવચન, ક્રક્રને બદલે અરૂ મૂકવાથી થાય છે. અને દ્વિવચન અને બહુવચન પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જોવાંજ છે.

ગુરુ (પુલિંગ.)

પંચમી	ગુરો	ગુરુમ્યામ્	ગુરુમ્યઃ
પછી	,,	ગુર્વોઃ	ગુરુણામ્
સપ્તમી	ગુરૌ	,,	ગુરુષુ
સંબોધન	ગુરો	ગુરુ	ગુરવઃ

મધુ (નપુંસકલિંગ)

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન
પંચમી	મધુનઃ	મધુમ્યામ્	મધુમ્યઃ
પછી	,,	મધુનોઃ	મધૂનામ્
સપ્તમી	મધુનિ	,,	મધુષુ
સંબોધન	મધો, મધુ	મધુની	મધૂનિ

કર્તૃ (નપુંસકલિંગ)

પંચમી	કર્તૃનઃ	કર્તૃમ્યામ્	કર્તૃમ્યઃ
પછી	,,	કર્તૃનોઃ	કર્તૃણામ્

સમમી	કર્તૃણિ	કર્તૃણો:	કર્તૃષુ
સંબોધન	કર્તૃર, કર્તૃ	કર્તૃણા	કર્તૃણિ
	નેતૃ (પુલ્લિંગ.)		
	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમી	નેતુ:	નેતૃભ્યામ્	નેતૃભ્ય:
પદ્મી	"	નેત્રો:	નેતૃણામ્
સમમી	નેતરિ	"	નેતૃષુ
સંબોધન	નેતર	નેતારૌ	નેતાર:

શબ્દો.

અનુજ્ઞા સ્ત્રી. રજ, પરવાનગી.
 અપ્રિય વિશે. અપ્રિય, અપસંદ.
 અર્જુન પુ. પાંડુના પાંચ પુત્રો-
 માંના ત્રાળનું નામ.
 અલઙ્ઘનીય વિશે. નહિ ઓ-
 ળંગાય એવું.
 અલમ્ (અવ્યય) પૂરવું, બસ.
 (તૃતીયા વિલિકતી સાથે
 વપરાય છે.)
 અવસ્તુ ન. અવાસ્તવિક સ્ત્રીજ,
 મિથ્યા પદાર્થ.
 અવસ્ત્વારોપ પુ. મિથ્યા પદા-
 ર્થની કલ્પના.
 આદર પુ. આદર, માન, સત્કાર.
 આરોપ પુ. આરોપ, આરોપણ.
 આર્ય પુ. આર્ય, સન્નયન; હિંદુના
 પ્રાચીન પૂર્વજોનું નામ.
 ઇચ્છા સ્ત્રી ઇચ્છા.
 ઇન્દુ પુ. ચંદ્ર.

ઉત્કળ્ઠા સ્ત્રી. ઉત્કંઠા, ઇચ્છા.
 ઉત્સાહ પુ. ઉત્સાહ, હેશ.
 કર્ણ પુ. એક શરવીરનું નામ.
 કલઙ્ક પુ. લાંછન, ડાઘો,
 કારણ્ય ન. કરણ, દયા.
 કુહ (અહુવ.) એકદેશનું નામ.
 કૃતજ્ઞતા સ્ત્રી. કૃતજ્ઞતા, કદર.
 કૃપા સ્ત્રી. કૃપા, મહેરબાની.
 જ્ઞાતિ પુ. જ્ઞાતિ, નાત.
 તનુ વિશે. નાનું.
 તલ પુ. કપાસ, ર.
 દ્વિજ પુ. દ્વિજ, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય,
 દેશ જાતિનો કોઈ માણસ.
 નપ્તુ પુ. દિકરાનો દિકરો, પૌત્ર.
 નિર્બંધ પુ. શલાવાલા, આજીજી,
 નિશિત વિશે. તીક્ષ્ણ, ધારવાળું.
 પથ્ય ન. હિતકારક વસ્તુ.
 પશુ પુ. પશુ.
 પાત પુ. પડવું તે, પતન.

पितृव्य पु. क्षीण.
 बन्धु पु. नधुः सगे, भाध.
 भारतर्षीय पु. भारतर्ष
 अटवे द्विद्वेते रहेवासी.
 भीम पु. पांडुते भीमे पुत्र.
 भूत न. प्राणी.
 भ्रातृ पु. भाध.
 भद्र पु. भद्र, भुभारी.
 मृग पु. भृग, हरण.
 मृत्यु पु. भृयु, भोत.
 रघु पु. (अडु०) रघु राजना
 वंशजे.
 रमा स्त्री. विशेष नाम.

कस्मी स्त्री. कस्मी,† विष्णुनी
 पत्नी, धननी देवी.
 लङ्घ. १ग. आ. ओणं गवुं. तोडुं.
 वक्तृ पु. न. वक्ता, भाजनारो.
 वस्तु न. वस्तु, यीज.
 वाता स्त्री. व. ना, वात, पञ्च.
 विभव पु. धन.
 वैकुण्ठ न. विष्णुं दुं रार्गभां
 रदेन नुं ठेकाणुं.
 ओतृ पु. ओता, आणु करनार,
 साजगनार,
 साधु पु. साधु, २२५३५.
 साधु विशेष. साधु.
 स्रष्टृ पु. न. २२५५२.

पक्षिणी.

तरोः पुण्डराण्यरत्नम् ।
 शम्भोः कृपया कल्याणं भवति ।
 गुरुगामादेशाननुष्ठायामहे ।
 साधवो मृत्योर्भयं न गण-
 यन्ति ।
 पितरि रामस्य परममादरः ।
 विश्वस्य स्रष्टुरिच्छाऽलङ्घ-
 नीया ॥
 द्वेष्टृणामुत्साहं न सहते ।
 बाहीर्बलेन पृथ्वीमजयत् ।

इन्द्रो कलङ्को वृश्यते ।
 रामो बन्धुषु स्नेहेन वर्तते ।
 मधुनि माधुर्यमस्ति ।
 नृपु द्विजः श्रेष्ठः ।
 दातृभ्यो धनं लभन्ते ।
 कुम्भ्यो दूत आगच्छत् ।
 पितृव्यः पितुर्भाता ।
 वस्तुन्यवस्तुवारोपोऽज्ञानम् ।
 भीमस्य भ्रातर्यर्जुने कर्णो
 बाणानमुञ्चत् ।

† आ शब्दानी प्रथमाना अक्ष वयनमां ए उत्पद्य तां दे.

* पृष्ठ ५४ नी. * टीका अन्ते.

સૂક્ષ્મસ્વરાશાબગ્નેરિષ મૃદુનિ
મૃગસ્ય શરીરે નિશિતસ્ય
વાણસ્ય પાતઃ ।

તનુષુ વિભવેષુ જ્ઞાતિભિસ્ત્ય-
વ્યન્તે નરાઃ ।

પશુંષ્વપિ કૃતજ્ઞતા દૃશ્યતે ।

શ્રોતૃણાં નિર્બંધાત્કથામારમતા ।

રામ રઘુઓમાં મુખ્ય હતો.

(મે) રચનાક પાસેથી ચોપડી
મેળવી.

લક્ષ્મી† વિષ્ણુની પત્ની હતી.

(તે) સાંભળનારાઓ પાસે માફ
માગે છે.

બનકે (પોતાના) પાત્રોનો રથ
જોયો.

નારાયણે હરિના બ્રહ્માણ્ડોના
ધોડા જોયા,

આર્યો કુરુ દેશમાં રહેતા.

ચોપટ ઝાડ ઉપર બેઠો.

હરિના પૌત્રનો ચાકર માન ગયો.

કર્ણુ દાતારોમાં પ્રથમ હતો.

સિંહ પશુઓનો પ્રભુ છે.

હરિ રમાના ધણીનો બ્રાહ્મણ છે.

ચંદ્રનું બિંબ વધે છે, અને ઓખું
થાય છે. x

(પોતાના) ભાઈ રામની આગાથી

લક્ષ્મણે સીતાને વનમાં તજી.

અમિયસ્યાપિ પૃથ્વસ્ય વહ્નિ
મિત્રેઽર્લં ક્રોધેન ।

નપ્તુર્ભામેઽતીવોત્કણ્ઠા મારત-
વર્ષાવાણામ્ ।

પરમં કારુણ્યં સાધૂનાં મૂલેષુ ।

કન્યાં જામાતાતુર્ગૃહં નયતિ ।

બ્રહ્માથી વિશ્વ ઉત્પન્ન થયું.

(તેણીએ) પોતાના ધણીની ખજા
મેળવી.

(તેણે પોતાના) હાથના બળવડે
જનુને જીત્યા.

જોરાવર પવનથી પણ પર્વતોને
બચ નથી.

ડાહ્યા માણસો બાળકો પા થી
જાન મેળવે છે.

દેશંતુ, (મારા) પાપ ક્ષમા કરો.

ઋષિઓમાં ધૃત્વર તરફ ધણે
પ્રેમ દેખાય છે.

પક્ષીઓ ઝાડોની શાખાઓ ઉપર
બેસે છે.

ચાકરો શેઠના હુકમોનું ઉલ્લંઘન
કરતા નથી.

માને ધેર જવાને માટે ધણી પાસેથી
તેણે પરવાનગી મેળવી.

વિષ્ણુના ભક્તો વડે વૈકુંઠમાં રહે-
દાણુ મેળવાય છે.

† આ નામ પ્રથમા એક વચનમાં સ્ લે છે.

x ક્ષિ ના કર્મણિ પ્રયોગનો ઉપયોગ કરવો.

સવાલ.

૧. નીચેના શબ્દોનાં રૂપાખ્યાન કરો:—

દ્રષ્ટુ પુ. ન., મધુ, મનુ, જામાતૃ, અમ્, ધાતૃ, પુ., નૃ,
દેહ, શત્ર, વિષ્ણુ, પુ. ન., ગ્રાતૃ, જઘૃ પુ., વસ્તુ, વાયુ, ધં, ધ,

૨. હકારાંત પુલ્લિંગ અને હકારાંત તથા ઋકારાંત નપુંસક-
લિંગ નામોનાં રૂપોને હકારાંત નામોનાં રૂપો સાથે સરખાવો.

૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં ઋકારાંત પુલ્લિંગ નામોમાં જે
ફેરફાર થાય છે, તે જણાવો.

૪. છૂ નો જહ્ કયારે થાય છે. ? તેનો આવશ્યક અને
વૈકલ્પિક નિયમ શો છે ?

પાઠ ૨૧ મો.

હકારાંત, ઉકારાંત ઋકારાંત અને ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો.

ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો હકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો
જેવાંજ થાય છે. હકારાંત નામોમાં જ્યાં જ્યાં હૂં કે યૂ આવે
છે, ત્યાં ત્યાં ઋકારાંત નામોમાં અનુક્રમે ઊ, ઋ, કેઃ આવે છે.
અથવાનું અકવચન સ્ પ્રત્યય લગાડવાથી થાય છે.

હકારાંત અને ઉકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોની તૃતીયાના એક-
વચનનો પ્રત્યય આ છે. અને દ્વિતીયાના ગદ્ય વચનનો પ્રત્યય સ્ છે.
આ સ્ પ્રત્યય લાગતાં, પુર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે. બીજી બંધી
વાતે, આ નામોનાં રૂપો હકારાંત અને ઉકારાંત પુલ્લિંગ નામોનાં
જેવાંજ છે. ચતુર્થી, પંચમી, ષષ્ઠી અને સપ્તમીના એકવચનનાં
રૂપો, વિકલ્પે, હકારાંત કે ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં જેવા થાય છે.

ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોમાં, સમાધવાચક શબ્દો આવે છે. તે
આ છે:—સ્વસૃ, માતૃ, કુલિતૃ, જનામ્, અને યાતૃ, દ્વિતીયાના

બહુ વચનનો પ્રત્યય સ્ છે. તે પ્રત્યય લાગતાં, આ નામોનો અંત્ય સ્વર દીર્ઘ થાય છે. બીજી બધી વાતે, સ્વચ્છનાં રૂપો, નપ્તુકે ગમ્તુ પુ. જેવાં, અને બાકીનાનાં પિતૃ જેવાં થાય છે.

શ્રોતૃ, ગમ્તૃ, અને તેવાજ બીજાં શ્લોકારાંત વિશેષણોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ રૂ ઉમેરવાથી થાય છે; જેમકે, શ્રોત્રો, ગમ્ત્રો, ઈત્યાદિ,

શ્વશ્ન

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	શ્વશ્નુઃ	શ્વશ્નૌ	શ્વશ્નઃ
દ્વિતીયા	શ્વશ્નમ્	„	શ્વશ્નઃ
તૃતીયા	શ્વશ્નવા	શ્વશ્નભ્યામ્	શ્વશ્નભિઃ
ચતુર્થા	શ્વશ્નૈ	„	શ્વશ્નભ્યઃ
પંચમી	શ્વશ્નવાઃ	„	„
ષષ્ઠી	„	શ્વશ્નોઃ	શ્વશ્નણામ્
સપ્તમી	શ્વશ્નવામ્	„	શ્વશ્નૃષુ
સંબોધન	શ્વશ્નુ	શ્વશ્નો	શ્વશ્નઃ

મતિ.

	મતિઃ	મતી	મતયઃ
પ્રથમા	મતિઃ	મતી	મતયઃ
દ્વિતીયા	મતિમ્	„	મતોઃ
તૃતીયા	મત્યા	મતિભ્યામ્	મતિભિઃ
ચતુર્થી	મતયે, મત્યૈ	„	મતિભ્યઃ
પંચમી	મતેઃ મત્યાઃ	„	„
ષષ્ઠી	„ „	મત્યોઃ	મતીનામ્
સપ્તમી	મતો મત્યામ્	„	મતિષુ
સંબોધન	મતે	મતો	મતયઃ

	अध्वयन.	ध्वयन.	अध्वयन.
प्रथमा	धेनुः	धेनू	धेनवः
द्वितीया	धेनुम्	"	धेनूः
तृतीया	धेन्वा	धेनुभ्याम्	धेनुभिः
चतुर्थी	धेनवे, धेन्वै	"	धेनुभ्यः
पंचमी	धेनोः, धेन्वाः	"	"
षष्ठी	" "	धेन्वोः	धेनूनाम्
सप्तमी	धेनौ, धेन्वाम्	"	धेनुषु
संज्ञोद्धन	धेनो	धेनू	धेनवः

	मातृ	मातरौ	मातरः
प्रथमा	माता	मातरौ	मातरः
द्वितीया	मातरम्	"	मातृः
तृतीया	मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
चतुर्थी	मात्रे	"	मातृभ्यः
पंचमी	मातुः	"	"
षष्ठी	"	मात्रोः	मातृणाम्
सप्तमी	मातरि	"	मातृषु
संज्ञोद्धन	मातर	मातरौ	मातरः

श्रीसिंह.

अङ्गलमूषि धृष्टाङ्गः।
अनुरक्ति प्रीति.
कान्ति तेज.
कीर्ति यश, कीर्ति.
कृति कृत, काम
गतिरासवान्नी दम्,
जपुं ते.

जाति जति, जत,
नात.
दुष्कृति दुष्ट कृति,
भराय काम.
दुष्टि दुष्टरी.
धृति द्धित, धीरज.
धेनु धेनु, गाय.

ननान्द नथुंः
नोति नीति, राज
नीति.
प्रकृति प्रधान भं-
ङ्गी, प्रकृति,
स्वभाव.

પ્રતિકૃતિ િહી,
નકલ.
પ્રીતિ પ્રીતિ, પ્રેમ.
બુદ્ધિ બુદ્ધિ, અકલ.
ભક્તિ ભક્તિ.
મૂતિ આપાદિ.
મૂમિ ભૂમિ, ભોય.
માતૃ મા.
મુક્તિ મુક્તિ, મોક્ષ.

મૂર્તિ મૂર્તિ, પ્રતિમા.
યાતૃ દેરાણી, જેઠાણી.
રતિ ખુશી, મન;
કામદેવની સ્ત્રી.
રાત્રિ રાત્રિ, રાત.
વધૂ વધુ, જુવાન સ્ત્રી.
વસતિ વસ્તી, રહેઠાણ.
વૃત્તિ વૃત્તિ, ધંધો.
શ્રુતિ સાંભળવું તે;

વેદ, શ્રુતિ,
શ્વશૂ સાસુ.
સુકૃતિ સારી કૃતિ.
સાઈ કામ.
સૃષ્ટિ સૃષ્ટિ.
સ્તુતિ સ્તુતિ.
સ્મૃતિસ્મૃતિ, સ્મરણ.
યાદદાસ્ત; હિન્દુધર્મ.
શાસ્ત્રનું પુસ્તક.
સ્વસૃ બહેન.

આજ્ઞાલ પુ. ઈંગ્રિજ.
આધ્યાન ન. ધ્યાન.
આશ્રમ પુ. આશ્રમ.
અપ્યશુદ્ધશરયતો
જમાઈ, રામતો
બનેવી.
બલાપુર ન. શહેરનું
નામ; વેશન;
અધિ+કૃ અધિકાર
આપવો, કરાવવું
[કર્મણિરૂપ] કરાવું.
અધિકારી થવું.
બલ્લ ગ. ૧. પરસ્પૃ.
ચાલવું.
ચિહ્ન ન. ચિન્હ.
અભિ + ધા (જી)
કર્મણિ પ્રયોગ.

મા) બોલાવવું,
નામ દેવું.
ધીર વિશે. ધીરજ-
વાળો, બહાદુર.
નિન્દા સ્ત્રી. નિન્દા,
બોટું બોલવું તે.
નિપુણવિશે. નિપુણ,
હોશિયાર.
ઉત્ત+પદ્ ગ. ૪.
આત્માને. ઉપજવું,
ઉત્પન્નથવું, નિપજવું,
પર વિશે. પરમ, શ્રેષ્ઠ
પરિણામપુ. પરિણામ.
પચાત્(અભ્યય)પછી.
પિણ્ડ પુ. પિંડ, મર-
નારને બળિ આપ-
વામાં આવે છે તે.

પ્રકર્ષ પુ. અત્યંતતા,
મોટાઇ.
આ (ઉપ) પ્રચ્છ
(પૃચ્છ) આત્માને.
નીકળતી વેળાએ
પૂછવું, વધાય માગતી.
બહુ વિશે. બહુ, ઘણું
મદન પુ. કામદેવ.
મન્દ વિશે. મંદ, ધીમું.
લોભ પુ. લોભ.
વિકાસ પુ. વિકાસ.
પ્રકાશ, વિસ્તાર.
વિષર ન. ગુફા.
શમ્બુક પુ. વિશેષ
નામ.
શાસ્ત્રા સ્ત્રી. રામની
બહેન.

कुत्र पु. शन.

शौर्य न. शौर्य,

पराक्रम.

आ+श्लिष् ग. ४, प.

भेदपुं.

नि+सद(निषीद्)

ग० १. परस्मै.

भे सतुं.

संनिधि पु. पा३।१.

सुजन पु सञ्जन,

सारो भाष्यस.

प्र+सप्तसत्तुं, ईक्ष्वातुं.

स्निह् ग० ४. परस्मै.

स्नेह राभ्या.

वाक्ये।

सुजनस्य कीर्तिलेकि प्रसरति ।

संकटे धीरोधृति न मुञ्चति ।

रामः प्रीत्या पुत्रमाश्लिष्यति ।

मुक्तये देवं भजति ।

यक्षाणां वसत्या आगच्छत् ।

दुःखं दुष्कृतेरुत्पद्यते ।

मदनो रतेर्बल्लभः ।

सृष्ट्याः पालक ईश्वरः ।

बुद्धेः प्रकर्षः कीर्तये भवति ।

भूमौ निषीदति ।

कामातुर्ऋष्यशङ्कस्याश्रमं रा-

मस्य मातरोऽ गच्छन् ।

सातृर्ननान्दरं चापृच्छत सीता

पञ्चादगच्छत्पितुर्गृहम् ।

रघोः पिता वसिष्ठस्य धेनु-

मरश्नत् ।

नारायणस्य कृतयो हरेः प्रीत्यै

न भवन्ति ।

भृत्यां शत्रो नाधिक्रियते ।

मूर्खाणां स्तुतीर्निन्दा वा न

गणयन्ति बुधाः ।

प्रकृतिभिर्नृपः सेव्यते ।

गोपो धेनू रक्षति ।

वध्वो नद्या जलमानयन्ति ।

श्वश्रूजामातरि स्निह्यति ।

चन्द्रस्य कान्तिं पश्यति ।

सुकृतीनां फलमनुभवति ।

लोभेन बुद्धिश्चलति ।

हरिः प्रकृत्या साधुर्वर्तते ।

रामः पित्रे मात्रे च पिण्डान-

यच्छत् ।

स्मृत्यां धर्मः कथ्यते ।

सीता नष्टुदना वर ऋष्यशृंगने
नभा.

विश्वामित्र जते क्षत्रिय हनो,

पछी (ते) आह्वयु थयो.

शङ्ख धधे भेदुत छे.

सीता सासुने हमेश पुश करती

हती.

रामनो प्रधान राजनीतिभां

होशियार छे.

સ્મૃતિઓમાં મનુનીસ્મૃતિ શ્રેષ્ઠ છે.
મહારાષ્ટ્ર દેશમાં જુગન સ્ત્રીઓનો
વિનય વખાણવા લાયક છે.
રામ (પોતાની) બહેન શાંતાને
મળ્યો અને માને નમ્યો.
રામે (તે) માણસને (તેની)
જાત પૂછી.
માણસો આપાદી ચાહે છે.
ઈંગ્રેજો અહીં ઈંગ્લાંડથી આવે છે.
વેરુળના પડોશમાં ગુફાઓમાં
દેવોની ધણી† પ્રતિમાઓ છે.
હરિએ ધ્યાનમાં રાત ગાળી.*
કૃષ્ણને‡ ધણી દીકરીઓ છે.
પરાક્રમ કીર્તિ (મેળવવા) સાડ છે,

માણસોનો સ્વભાવ (તેના) કૃત્યો
ઉપરથી જણાય છે.
નારાયણનો નાશ (તેના) ખરાબ
કામનું પરિણામ છે.
ધૈર્ય માણસોનું શ્રેષ્ઠ ભૂષણ છે.
પરમેશ્વર વિષે ધણી પ્રીતિ એ
ભક્તિ કહેવાય છે.
માણસની ભુદ્ધિનો વિકાસ એ
શિક્ષણનું પરિણામ છે.
કાંતિમાં સીતાનું મોં ચંદ્ર જેવું છે.
હાથીની ચાલ ધીમી ધીમી હોય છે.
આપે કન્યાઓને પુષ્કળ ધન
આપ્યું.
બેહેનની ભેટ એ પ્રીતિનું ચિન્હ હતું.

સવાલ.

૧. (ક) ઉકારાંત અને ફકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો સરખાવો.

(ઘ) ફકારાંત તથા ઉકારાંત પુલ્લિંગ નામોનાં રૂપો સાથે ફકારાંત અને ઉકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો સરખાવો. એવાં સ્ત્રીલિંગ નામોનાં જે વિદેહરૂપ થાય છે તે શાને મળતાં આવે છે ?

(ગ) સ્વસૃ, માતૃ, પિતૃ, નપ્તૃ, અને ગન્તૃ પુ. નાં રૂપો માંહે માંહે સરખાવો.

† ઉકારાંત વિશેષણનું સ્ત્રીલિંગ અંગ મૂળ જેવું જ રહે છે, અથવા તે મૂળમાં ફં હમેરીને થાય છે.

* નૌ ધાતુ વાપરેલો.

‡ હઠ્ઠી વિભક્તિ વાપરવી.

૨. ઉકારાત તથા ઋકારાત વિશેષણોનું ઓલિંગ ૩૫ થી રીતે થાય છે.

૩. નીચેના શબ્દોનાં રૂપો આપો:—

નનામ્હુ, સ્વમ્હુ, રશ્ચિ, કીર્તિ, વધૂ, રજ્જુ ઓ., નીતિ,
પૃથુ ૫. ઓ, ઇ, ઈ.

ભાગ ૮ મો.

પાઠ ૨૨ મો.

આજ્ઞાર્થ.

પરસ્પૃષ્ટ પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરૂષ ૧.	આનિ	આથ	આમ
પુરૂષ ૨.	•	તસ્	ત
પુરૂષ ૩.	તુ	તામ્	અમ્તુ
	વદાનિ	વદાથ	વદામ
	વદ	વદતસ્	વદત
	વદતુ	વદતામ્	વદન્તુ

આજ્ઞાર્થના પ્રત્યયો લાગતાં પહેલાં ધાતુઓને વિકરણ પ્રત્યય. જોડવામાં આવે છે. અસ્ અને અદના આજ્ઞાર્થનાં રૂપો બીજા ચો. પડીમાં આપ્યાં છે.

શબ્દો.

અનૃત ન. અસત્ય.	હુઠમ્(અઘ.) ૬૬,	પૂજ્ય વિ. પૂજ્ય, પૂ.
અમિધાનન. નામ.	મજ્જત રીતે.	જવાને યોઘ.
હિન્દવ પુ. અચ્યુ,	પાઠ પુ. પાઠ.	પ્રતિક્રિયા ઓ. વેર,
બાળક.	પિતૃ (દ્વિવચનમાં)	વેર વાળવું તે.
હુર્નેન. સંકડામથ.	માથાપ.	મદ્રન.બહુ, કલ્યાણ.

अनु+भू अनुभववुं, भोगववुं.	वत्स पु. पञ्च्युं, पुत्र.	सर्वदा (अव्यय).
प्र+मद् भूल करपी.	वयस्य प्र. मित्र.	सर्वदा, सदा, हमेश.
मा (अव्यय) मा, नहि.	शङ्का श्री. शंका, वहेम, शक.	सुवर्णकारपु. सोनी.
रस पु. रस.	वि+अमृ (विश्राभवेवे), थाक भावे.	सोमपु. यशभा वपरा-
रेरे अ० अरे अरे.	सत्त्व न. सत्य, भल-	तो अक वेदो इतेनो रस
वंश पु. वंश, कुण.	भनसाध; प्राप्नु.	अनु+स्था प्रभावे
		यासवुं; कुम्भो
		अमल करवे.

वाक्ये.

सखं जयतु ।
वत्स पितरं प्रणम ।
अयोध्यां दूता गच्छन्तु ।
पुत्रावश्वमारोहताम् ।
रे रे ! मा विनश्यं त्यजत ।
सख्यौ पुष्पाण्यानयतम् ।
वयस्योपवनं प्रविशाथ ।
जलं त्यज घृतं पिब ।
कथं व्याघ्राणां संनिधौ निव-
सानि ।
लोको दुर्गाणि तरन्तु भद्राणि
पश्यतु ।
नराणां व्याधयो नश्यन्तु ।
मयूरी प्रासादस्य शिखरे
नृत्यताम् ।

बाहका अनृतं मा घदत ।
आसनयोर्निधीदतम् ।
हिम्भ जननीमाह्वय ।
भूपतयः सर्वदा प्रजा धर्मज
रक्षन्तु ।
जनः सदानन्दमनुभवतु ।
शत्रोःप्रतिक्रियामुपदिशत ।
पितरौ प्रसीदतम् ।
सत्यान्मा प्रमाणाम ।
सुवर्णकारस्सुवर्णं तोलयतु ।
पित्रोर्गुरोश्च वचनमनुतिष्ठ ।
पूज्यान्पूजय ।
विश्राम्यन्तु पान्थास्तरोश्च-
यायाम् ।
क्षालयतां हस्तौ बालौ ।

(તમાના) ભાષ્ટનું નામ કહો.
 હે બાળકો (તમે) નિશાળે જાઓ,
 ને પાઠ શિખો.
 ધન્ય રક્ષણ કરો.
 (આપણે) ડાહ્યા માણસોની શિ-
 ખામણોને અનુસરીએ.
 દેવો પ્રસન્ન થાઓ.
 અરે હરિ અને માધવ, (તમે)
 બડબડો મા.
 રામની કૃતેહ વિષે* શક તજો.
 આ પ્રમાણે માણસોના શત્રુઓ-
 ના થાઓ.
 ગરીબોને ધન આપ.
 હે ચાંડાલ, પાદ્મણુને અડક મા.
 (તે) સોમ રસ પીએ.
 (તે) (પોતાના) કુળનાં સારાં
 કામો સંભારે.

(અમે) માણસોના વખાણોને
 લાચક થઈએ.
 (આપણા) મિત્રોના અપરાધો
 (આપણે) ક્ષમા કરીએ.
 હે બાળક, (તું) પિતાને દ્વ
 આલિંગન કર.
 હે બાળકો, મુમાં પ્રાણીઓને
 દુઃખ દેતા નહિ.
 હરિનું* મન ક્રોધથી ભરાય નહિ.
 પાપમાં (આપણે) આળોટીએ નહિ.
 ગોવાળને માથે ઘેર લઇ જવાદો†
 સોના વિષેના લોકનો લોભ
 ઓછો થાઓ.
 (એ) છાકરાઓ માને ખુશી કરો.
 બિખારીઓને ચોખા વિણવા દો.
 મૂર્ખાઓને બડબડવા દો.

પાઠ ૨૩ મો.

આજ્ઞાર્થ (આગળ ચાલુ.)

આત્મનેપદ પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરુષ ૧	ષે	આવહૈ	આમહૈ
પુરુષ ૨	સ્વ	ઈથામ્	હવમ્
પુરુષ ૩	તામ્	ઈતામ્	અન્તામ્

* અહિં સંવત્સરી વાપરે.

† જેને સાહાયકારક 'દો' લાગ્યું હોય તે ક્રિયાપદને આજ્ઞાર્થમાં વાપરવું, 'દો' ના અનુપસ્ય કર્મને પ્રથમામાં મુકવું, અને તેના પુરૂષત્વના વચન પ્રમાણે આજ્ઞાર્થનું રૂપ કરવું.

मोदै	मोदावहै	मोदामहै
मोदस्व	मोदेषाम्	मोदस्वम्
मोदताम्	मोदेताम्	मोदन्ताम्

धातुभ्यो,

वि+जिआत्मने. विजयपामने,
इतेष मेणवरी.
प्रति+पदत्तर्क्ष पमत्रां जस्वा,
आयरवुं.
मन् ग० ४. आत्मने भानवुं;
धारवुं, विचारवुं.

अव+लम्ब् ग० १. आत्मने.
आश्वरो लेवा; पङ्कजुं.
प्र+वृत् प्रवृत्ति करवी, भङ्गुं,
कामे लागवुं.

नाभे.

अभिलाष पु. अभिलाषा, कोड.
आचार पु. आचार, योग्य
वर्तणुं, आक्ष.
अजुता श्री. प्रभालिकपणुं.
खल पु. लुप्त्यो.
देवदत्त पु. ओक भाषुमनुनाम.
पात्र न. योग्य भाषुम क वस्तु.

पार्थिव पु. राज.
प्रथय पु. सभ्यता.
विद्या श्री. विद्या.
अम पु. अम.
समृद्धि श्री. पुष्कणता; समृद्धि.
संपत्ति.
सूनु पु. पुत्र.

वाङ्मये.

शत्रुभिः सह युध्यस्व ।
चित्तं स्वास्थ्यं लभताम् ।
शिष्या गुरुन् वन्दस्वम् ।
प्रजाया हिताय पार्थिवाः
प्रवर्तन्ताम् ।
कन्ये गीतं शिक्षेताम् ।
भर्तारं सेवेथाम् ।
कथं दुःखं सहै ।
कीर्तये यतामहै ।

मूपते विजयस्व ।
भ्रातृगुणान् मा प्रह्लादस्वम् ।
नरा धान्यस्य समृद्ध्या
मोदन्ताम् ।
आचारं प्रतिपद्येथाम् ।
जनानां धर्मेऽभिलाषो बर्ध-
ताम् ।
शृगालौ त्रियेताम् ।
वार्ताः श्रूयन्ताम् ।

પ્રજયમવલમ્બસ્વ ।

પ્રકાશન્તાં પરાક્રમેજ નૃપસ્વ
સુભવઃ ।

રમતાં ચિત્તં છાત્રાણાં વિ-
ષાયામ્ ।

સંગીતમારમામદૈ

પ્રજાનાં કલ્યાણાય ક્લેશાઃ

સદ્ગન્તાં નૃપૈઃ ।

પ્રેક્ષસ્વ વનસ્ય શોભામ્
સંકટેઽધ્યનૃત મા ભાષાવદૈ ।

માનિષ્ટમાશક્તેયામ્ ।

શોભન્તાં તરવઃફલનામુદ્ગ-
મેન ।

કુરાચારેભ્યઃ કલ્યાણં માશં-
સપ્ત્વમ્ ।

રાજના શત્રુઓ થરથરો.

(તું) ફરી આખ.

(તમે) સંસ્કૃતનો અભ્યાસ શરૂ
કરો.

(આપણે) ઇષરના હુકમને તાબે
થઈએ.

અંદરને પ્રકાશવા દો.

(બે) પુસ્તકો અહિં અણુાય.

(તમે બે) દેવદત્તને શત્રુ ન ધારો.

(તમે) માણસોની આબાદીમાં
ખુશ થાઓ.

હે લુગ્યા, (તું) મર.

માણસો ખરાબ કામથી લજ્જા
પામો.

ઓસડના ગુણો(ની) પરીક્ષા કરાઓ.

યોગ્ય માણસને ધન અપાઓ.

માણસો હંમેશાં સત્ય શોધો.

પાપીઓને વખાણતા નહીં.

પક્ષીઓને ઝાડની શાખાઓ

ઉપરથી ઉડવા દો.

સાધુ લોકોના પ્રમાણિકપણને
લુગ્યાઓ હસો.

બ્રાહ્મણોને અનાજના ઢગલાઓ
અપાઓ.

રાજાને પુત્ર થાઓ.

(તું) તારો ઇચ્છાઓ મેળવ.

(મારા) પિતાના હુકમોની (હું)
અવગા કરું નહો.

(અમે બે) શત્રુઓનો નાશ કરીએ.

ચાકરના બે અપરાધો શેડ વડે
માફ થાઓ.

અમવડે દ્રવ્ય મેળવે, બીજા
માગતા નહીં.

(બે) બાળકોને મોહકો ચાખરા દો.

(અમે બે) લઘ્વર્ધમાં ન મરો બંધાએ.

માગ ૧ મો.

પાઠ ૨૪ મો.

કેટલાક બહુ ઉપયોગી કૃદંત.

ધાતુને ત લગાડવાથી કર્મણિ બૃતકૃદંત થાય છે; ઉ. જુ. (શ્રવણ કરવું, સાંભળવું) ઉપરથી કૃત કામિણિયું, સાંભળ્યું.

ધાતુને તુમાં લગાડવાથી હેતુર્થ કૃદંત થાય છે; ઉ. જુ. (સાંભળવું) ઉપરથી ઓતુમ્ સાંભળવાને.

ધાતુને ત્વા લગાડવાથી સંબંધક બૃતકૃદંત થાય છે; ઉ. જુ. (સાંભળવું) ઉપરથી જુત્વા સાંભળીને. જો ધાતુની પૂર્વે ઉપસર્ગ લાગેલો હોય, તો ત્વા ને બદલે ચ પ્રત્યય મૂકવામાં આવે છે; ઉ. અનુમૂય અનુભવીને, તેમાં વળી, જો ઉપસર્ગવાળા ધાતુને છેડે હ્રસ્વ સ્વર હોય, તો આ ચ ની પૂર્વે ત્ જોડવામાં આવે છે; ઉ. અનુકૃત્ય અનુકરણ કરીને, નકલ કરીને.

આ ચ, જિવાય બીજા બધા પ્રત્યયો લગાડતાં, કેટલાએક ધાતુમાં જ ઉમેરાય છે; તો પણ જે ધાતુઓનાં અંતમાં હ્રસ્વસ્વર હોય છે, તેઓમાં બાંધ કરીને જ ઉમેરાતી નથી. ધાતુઓમાં બીજા કેટલાક ફેરફાર થાય છે, પણ તે એટલા બધા છે કે, આ ઠેકાણે તે આપી શકાય એમ નથી.

વર્તમાન કૃદંત કરવું હોય તો, પ્રથમ ધાતુમાં વિકરણ પ્રત્યય ઉમેરવો; અને પછી અંગ અર્કારાત હોય તો પરસ્પૃશી ધાતુને

* આ કૃદંતનું શીલિય અંગ ઓ ઉમેરવાથી થાય છે.

† આ પ્રત્યય લગાડતાં અંત્ય સ્વરનો, અથવા ઉપાંત્ય હ્રસ્વ સ્વરનો, ગુણ થાય છે.

‡ સામાન્ય રીતે બોલીયે તો, વર્તમાનકાળ ત્રીજા પુરુષના બહુવચનનો પ્રત્યય લગાડતાં પહેલાં ધાતુનું જે રૂપ થાય છે, તેનું રૂપ લેવું અને પછી તેને વર્તમાન કૃદંતનો પ્રત્યય લગાડવો.

અત્ અને આત્મેપદી ધાતુને માન પ્રત્યય લગાડવો; પણ જો અર્થ અકારણત ન હોય, તો પરસ્મેપદી ધાતુને અત્, અને આત્મેપદી ધાતુને આન, પ્રત્યય લગાડવો.

કર્મણિ વર્તમાન કૃદંતનાં રૂપો ધાતુના કર્મણિ અંગને જાન પ્રત્યય લગાડવાથી થાય છે. ઉ. કૃતું ક્રિયમાજ.

કેટલાએક ધાતુના કર્મણિ ભૂતકૃદંતોની યાદી.

અસ્ ફેંકવું,	અસ્ત	દૃશ્ દર્શન કરવું, જોવું, દૃષ્ટ
આપ પ્રાપ્ત કરવું, મેળવવું, આપ્ત		ધા મૂકવું, ધારણ કરવું, હિત
કમ્ આહવું,	કાન્ત	ધૃષ્ તિરસ્કારપૂર્વક વર્તવું, ધૃષ્ટ
કૃષ્ ક્ષિસોટા કરવા, ખેડવું, કૃષ્ટ		નમ્ નમન કરવું, નમવું, નત
ક્રમ્ આક્રમણ કરવું, જવું ક્રાન્ત		નશ્ નાશ પામવો, ફના થવું.
ક્રુષ્ ક્રોધ કરવો, કોપવું, ક્રુદ્ધ		જતા રહેવું, નષ્ટ
ક્લમ્ થાકી જવું, ક્લાન્ત		પચ્ રાંધવું, પક્ક
ક્ષમ્ લખા કરવી, ખમવું,		પદ્ જવું, પન્ન
માદ્ કરવું.	ક્ષાન્ત	પુષ્ પોષણ કરવું, પોષવું, પુષ્ટ
શ્લુષ્ અળબળવું, બ્યાકુળ		પ્રજ્ઞ પ્રશ્ન કરવો, પુછવું, પૃષ્ટ
થવું, શ્લુષ્થ		સન્ધ્ આંધવું, સદ્
જાન ખણવું, ખોદવું, જ્ઞાત		મજ્ ભજવું, સેવવું, મક્ત
ગમ્ ગમન કરવું, જવું, ગત		મન્ માનવું, વિચારવું, મત
ગુહ્ સંતાડવું, મૂઢ		મહ્ મગન થવું, ડૂબવું, મમ્
જન જન્મ થવો, ઉત્પન્ન		મુચ્ મૂકવું, ડોડાડવું, મુક્ત
થવું, જાત		મુહ્ મોહ પામવો, ઘેલા
તુષ્ સંતોષ પામવો, ધરાવું, તુષ્ટ		થવું, મૂઢ, મુગ્ધ
ત્યજ્ ત્યાગ કરવો, તજવું, ત્યક્ત		મૃ મરવું, મૃત
વદ્ દહન કરવું, બાળવું, વદ્ય		યજ્ યજ્ઞ કરવો, પુજવું, ઇષ્ટ
વિદ્ દેખાડવું, બતાવવું, દિષ્ટ		યુદ્ધ યોજના કરવી, જોડાવું, યુક્ત
વૃષ્ દોષ દોવો, દોષિત કરવું, દુષ્ટ		

રમ્ આરંભવું,	રઠ્ઠ	શૂત્ વર્તવું, હોવું,	શૂત
રમ્ રમવું.	રત	શંસ્ પ્રથંસા કરી,	
રઠ્ઠ આરંભણુકરવું, ઉગવું, કઠ		વખાણુવું,	શસ્ત
લઠ્ઠ લાલ થવો, મળવું, લઠ્ઠ		શમ્ શાંત થવું,	શાન્ત
લુઠ્ઠ લોભ કરવો, લુઠ્ઠ		શિલ્ષ્ ભેટવું,	શિલ્ષ
વચ્ વચન કહેવું, બોલવું, ઉક્ત		સહ સહન કરવું, ખમવું, સોઢ	
વદ્ વદવું, બોલવું, ઉદિત		સૃજ્ સરજવું, સજવું, સૃષ્ટ	
વપ્ વાવવું, ઉપ્ત		સ્પૃશ્ સ્પર્શ કરવો,	
વહ્ વહેવું, લધ જવું, ઠઠ		અડકવું	સ્પૃષ્ટ
વિશ્ પ્રવેશ કરવો, પેસવું, વિષ્ટ		હન્ હણવું, મારી નાખવું, હત	

શબ્દો.

અખિલ વિશે. સખળું, આખું.
 અભિષેક પુ. અભિષેક.
 નિરુ+અસ્ વિખેરવું.
 ઉટજ પુ. ઝુંપકું.
 ઉઘત(ઉદ્+યમ્તો કર્મણિભૂત
 કૃદંત) તૈયાર, તૈયાર-સજ્જ
 થએલો.
 ઉપાય પુ. ઉપાય, ધલાજ.
 કારાગૃહ ન. કેદખાનું, જેલ.
 કુમ્ભકાર પુ, કુંભાર.
 કૂપ પુ. કુવો.
 ક્ષેત્ર ન. ખેતર.
 ઉદ્+સન્ મ. ૧. પરસ્મૈ. અને
 આત્મને. ખોદવું.
 ઘટ પુ. ધડો.

તૂળીમ (અન્યય) મુગું.
 નિરુ+દિશ્+તાવવું, દેખાડવું.
 નિ+ધા મૂકવું.
 ઉત્+ઘૃમ. ૧. ઉભય પ., ઉઠાવ
 કરવો, ખેંચી કાઢવું.
 વિ+ની શિખવું.
 પક્ક પુ. કાદવ.
 પીઢા ઓ. પીડા.
 પ્રાતર (અન્યય) પ્રાતઃ, સવારે,
 પરાડીએ.
 મજ્ મ. ૧. પરસ્મૈ. અને આત્મને.
 આશરો લેવો, પકડવું.
 પ્રતિ+ભાષ્+ઉત્તર આપવો, જવાબ
 આપવો.
 મનિ ઓ. મતિ, શુદ્ધિ.
 મદ પુ. મદ, ગર્વ.

मूळ न. मूण, तणीयुं.
 मूच्छं ग. १. परस्मै. मूर्छा
 आववी.
 यक्षिय विशेष. यक्ष संबंधी.
 राजपुरुष पु. राजानो भाषुस,
 अधिकारी
 आ+रुह् यत्पुं.

प्रति+नि+वृत् पाछ आवपुं.
 समर्थ विशेष. समर्थ, शक्तिमान.
 सम्यक् (अव्यय) सारं, ठीक.
 सर्प पु. सर्प, साप.
 सारमेय पु. कुतरो.
 परि+हृ ग. १. परस्मै. अने
 आत्मने. अपसेपुं, हरकरपुं.

वाक्ये.

जलं पातुं नदीमगच्छत् ।
 कुम्भकारेण घटः कृतः* ।
 हरिणा सर्पा दृष्टः ।
 ग्रामं गन्तुमिच्छामि ।
 जनानां पीडाः परिहर्तुमी-
 श्वरः समर्थोऽस्ति ।
 भार्या त्यक्त्वा धनं गतः ।
 रत्नस्य पीडा नष्टा ।
 उपायमिन्तितः ।
 गृहं प्रविष्टः किंकरः ।
 शम्बूकेन कथितां वार्तां श्रुत्वा
 रामोऽमुद्यत् ।
 नवास्तीरे चिरं विहृत्योदजं
 निवृत्ता सीता ।
 गृहं प्रविश्य क्रमातेत्यपृच्छत् ।
 लक्ष्म्या मदेन स्पृष्टाऽसि ।
 रामेणः बहवः कृपास्तडागा-
 ऽश्वोत्खाताः ।

पशुमुक्तो हरिर्ब्राह्मणाय
 धनमयच्छत् ।
 अश्वमारोढुं मतिर्जाता ।
 शत्रून् जित्वा नगरीं प्राविशत् ।
 सखीभिः पृष्टा लक्ष्म्याऽलज्जित ।
 क्लेशः सोढः सीत्या ।
 पृथिव्यां चरितुं यक्षियोऽश्वो
 मुक्तः ।
 घनात्प्रतिनिवृत्य रामो राज्यं
 कर्तुमारभत ।
 पङ्के पतितां धेनुमुद्धरति ।
 रक्षितोऽस्मि देवेन ।
 बहूनि काव्यानि पठितानि
 हरिणा ।
 आतपेन क्लान्तास्तरोर्मूलं
 भजामः ।

* आववी रीते ते वाक्येभ्यो कर्मणि भूत ईदं वापरितो होय, त्या
 अस्ति क्रियापद अध्याहार समनपुं.

‡ तेह प्रातु उपरथी होत्ये ईदं.

ત્રાહણાં પવન વડે વિખેરાયછે
ખેતરો ખેડુતો વડે ખેડાય છે,
અને અનાજ વવાય છે.
શિખરે સારી રીતે શિખરીને
આચાર્ય (તેને) પરણ્યાની
પરવાનગી આપી.
સમુદ્ર પવનથી ખળબળેલો છે.
કુતરાનાં પગલાંને અનુસરીને દેખા-
ડેલી જગ્યાએ (તે) આવ્યો.
શિવરાવણની ભકિતથી સંતુષ્ટ થયો.
ધન્યવડે સદ્યુણોનું બી માણ-
સોનાં હૃદયમાં મુકાયેલું છે.
(તમારા) શત્રુને જીતવાને તૈયાર
થાઓ.
મુદ્ધમાં ધણી સિપાઈઓ મરાયા.
(પોતાના મરી ગયેલા ભર્તાનું
સ્મરણ કરીને (તે) ફરીથી
મૂર્છા પામી.
અભિષેકની વેળાએ સર્વ માણસો
કેદખાનામાંથી મુક્ત થયા.
બાળક ચંદ્રને પકડવાને ઇચ્છે છે.
(પોતાના) અમનું ફળ નારાયણે
મંગલ્યું છે.

દેરીને નમીને (તે) દેવાલયથી
પાછો આવ્યો.
હરિના અપરાધો પિતાવડે માફ
કરાયા.
પર્વત ઉપર ચઢીને તેણે (એક)
તળાવ જોયું.
ભયનું કારણ જનું રહ્યું છે
સજ્જનોને રસ્તે દુર્જનોને દોર-
વાનો (તે) મત્ન કરે છે.
બાળક સમુદ્રના કિનારા ઉપર
મુકી દેવાયું હતું.
જગતના દુઃખો અનુભવીને, તે
જોગી થયો.
માર્ગમાં સિપાઈઓવડે ધણું ગામે
બાળવામાં આવ્યા.
(પોતાના) મિત્રને જવાબ આપીને
(તે, મુંગો ઉભો રહ્યો.
હરિની ઓને પુત્ર જન્મ્યો છે.
પરોઢિએ ઉડીને* માણસો (પો-
તાનાં) મોહમાં ધ્રુવે છે.
રાજપુરુષોવડે ચેરો બંધાયા હતા.

સવાહ.

૧. નીચેના ધાતુનાં બધાં આચાર્ય રૂપ લખો:—

જીવ્, ફક્ષ, જન્, સ્પૃગ્, હ, જુ, સ્થા (કર્તારિરૂપ અને
કર્મણિરૂપ), પા (પીવું), સ્ફુદ્ અદ, નિન્દ્, શુભ, અનુ+હ્
(કર્તારિરૂપ અને કર્મણિરૂપ), સહ, ધ., ધ.

+ આ વાક્યોનાં ભાષાન્તરમાં, જ્યાં જ્યાં વાપરો રાકાય ત્યાં ત્યાં,
આ પાઠમાં બતાવેલાં ફેરફારો વાપરવાં.

● સ્થા ધાતુના સ્ત્રોત ઉપસમની પૂર્વે લેવાય થાય છે.

૨. કર્મણિ ભૂતકૃદંત, કર્ણરિ વર્તમાન કૃદંત, કર્મણિ વર્તમાન કૃદંત, હેત્વર્થકૃદંત અને ઉપસર્ગરહિત તથા ઉપસર્ગ સહિત સંબંધક ભૂતકૃદંત શી રીતે થાય છે, તે જણાવો.

૩ † નીચેના ધાતુના હેત્વર્થ આદિ બધાં કૃદંતના રૂપો લખો.
મન્, યજ્, મુચ્, खन्, दह्, सृज्, बह्, कम्, रम्
जिह्व, घ, घ.

૪. સ્થા ધાતુનો સ્ કમારે લોપાય છે ?

માગ ૧૦ મો.

પાઠ ૨૫ મો.

વ્યંજનાંત નામ.

સંસ્કૃત વ્યાકરણમાં વિભક્તિના સામાન્ય પ્રત્યય નીચે પ્રમાણે આપેલા છે:—

પ્ર. અને સં.	સ્	ઔ	અસ્
દ્વિતીયા	અમ્	”	”
તૃતીયા	આ	મ્યામ્	મિસ્
ચતુર્થી	ઘ	”	મ્યસ્
પંચમી	અસ્	”	”
ષષ્ઠી	”	ઓસ્	આમ્
સપ્તમી	હ	”	હ

આ પ્રત્યયો ક્રાંતપણુ ફેરફાર થયા વિના પુલ્લિંગ તથા સ્ત્રી-લિંગ વ્યંજનાંત નામોને લગાડાય છે; પરંતુ તે લાગતાં પહેલાં નામોનાં મૂળ રૂપમાંજ કેટલાક ફેરફાર થાય છે, તે આવળ જણાવીશું.

૧. કેટલાંક નામો એવાં હોય છે કે, તેમનું મૂળ રૂપ,

† આ સમયનો જવાબ વધારે જણાવી જાણાવ્યો છે, માટે હવે અલગથી જિહ્વાની મદદથી બહુ પડશે.

પ્રત્યયલાગતાં, એવું ને એવુંજ રહે છે. આ નામે પુલ્લિંગ હોય કે ઓલિંગ હોય, તેપણુ, તેમનાં એકસરખાંજ રૂપ થાય છે; ઉ:-
મૂમૃત્ પુ૦, મરુત્ પુ૦, દશદ્વિઙી૦, ઇ.

મરુત્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્ર. તથા સં.	મરુત્*	મરુતૌ	મરુતઃ
દ્વિતીયા	મરુતમ્	"	"
તૃતીયા	મરુતા	મરુદ્ભ્યામ્	મરુદ્ભિઃ
ચતુર્થી	મરુતે	"	મરુદ્ભ્યઃ
પંચમી	મરુતઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	મરુતોઃ	મરુતામ્
સપ્તમી	મરુતિ	"	મરુતસુ

વાચ્ ઓલિંગ.

	વાક્ર્	વાચૌ	વાચઃ
પ્ર. તથા સં.	વાક્ર્	વાચૌ	વાચઃ
દ્વિતીયા	વાચમ્	"	"
તૃતીયા	વાચા	વાગ્ભ્યામ્	વાગ્ભિઃ
ચતુર્થી	વાચે	"	વાગ્ભ્યઃ
પંચમી	વાચઃ	"	"

* પદને અંતે એકથી વધારે વ્યંજન હોય તો તેમાંના પહેલાજ હાયમ રહેછે, અને બીજા બધાં ઢડી નયછે; જ. મરુત્+સ=મરુત્સ તેનું (સ નો લોપ થતાં) મરુત્.

‡ ચ્ કે જ્ પછી અધોપ અક્ષર આવે તો, તે ચ કેજનો ક્ર્; અને અધોસ્વરકે કે અનુનાસિક સિવાયનો ધોપ અક્ષર આવેતો ગ્ થાયછે. આ અક્ષરો પદને અંતે આન્યા હોય, તેપણુ એ દેશકાર થાયછે. અનુનાસિક સિવાયનો કોઈપણ વ્યંજન પદને છેડે આન્યા હોય તો તેને બદલે તેના વર્જનો વિકલ્પે પહેલાં કે ત્રીમો મૂકાય છે.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
૫મી	વાચઃ	વાચોઃ	વાચામ્
સપ્તમી	વાચિ	,,	વાચુઃ*

થ. મત્ અને વત્ પ્રત્યયવાળાં નામોનાં પુલ્લિંગમાં પડેલાં પાંચ રૂપોમાં છેલ્લા ત્રી પૂર્વે ન ઉમેરાય છે.

મગવત્ પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	મગવાન્	મગવન્તૌ	મગવન્તઃ
દ્વિતીયા	મગવન્તમ્	,,	મગવતઃ
ત્રીતીયા	મગવતા	મગવદ્ભ્યામ્	મગવમ્હિ
ચતુર્થી	મગવતે	,,	મગવદ્ભ્યઃ
પંચમી	મગવતઃ	,,	,,
૬મી	,,	મગવતીઃ	મગવતામ્
સપ્તમી	મગવતિ	,,	મગવત્સુ
સંબોધન	મગવન્	મગવન્તૌ	મગવન્તઃ

૩. આ રૂપોમાં, અને વર્તમાન કૃદંતના પુલ્લિંગ રૂપોમાં, માત્ર એટલો તફાવત છે કે પ્રથમાના એકવચનમાં ઉપર જે અદીર્ઘ કરવામાં આવ્યો છે, તે વર્તમાન કૃદંતના રૂપમાં હ્રસ્વજ રહે છે; ઉ. ગચ્છત્ વ. કૃ; ગચ્છન્ પ્ર. એ.

૪. વ્યંજનાત નપુંસક નામોની પ્રથમા, સંબોધન અને દ્વિતીયાનાં રૂપોના પ્રત્યયો નીચે પ્રમાણે છે:—

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
અંત્ય વ્યંજનને અનુનાસિક કે અર્ધસ્વર (ઙ્ઞ ઙ્ઞ ન્ મ્, ણ્ ર્ લ્ ષ્) ન હોય તો,	તેને	બહુવચનનો

* એ પ્રત્યયના સ્ ના પૂર્વે જ કે આ શિવાયનો કાષ્ઠપણ સ્વર, કંઠ્ય અક્ષર કે ર્ આળે હોય તો, ધણું કરીને સ્ નો ષ્ થાય છે.

૬ વત્ અને મત્ ને ઠેકણે પુલ્લિંગ પ્રથમાના એકવચનમાં વાન્ અને માન્ અને સંબોધનના એક વચનમાં વન્ અને મન્ થાય છે.

લગાડતાં, તે અંત્ય બ્યંજનની પૂર્વે ન ઉમેરાય છે. અકારાંત નપુંસક-
લિંગ નામોની પેઠે અહીં પણ, બાકીની વિભક્તિનાં રૂપો તેમને
મળતાં પુલ્લિંગ નામનાં રૂપો જેવાંજ થાય છે.

પ્ર. સં. અને દિ. જગત્ જગતી જગન્તિ
પ. વર્તમાન કૃદંતના નપુંસકરૂપના પ્ર. સં. અને દિ. ના
દિવચનમાં ૧લા, ૪થા, અને ૧૦ મા ગણના ધાતુના વર્તમાનકૃદંતોને
પ્રત્યય લાગતા પહેલાં અંત્ય ત્ ની પૂર્વે ન આવશે, અને ૬ઠ્ઠા
ગણના ધાતુઓના વ. કૃ. ને વિઠ્ઠપે, ઉમેરાય છે.

પ્ર. સં. દિ. ગચ્છત્ ગચ્છન્તી ગચ્છન્તિ.
પ્ર. સં. દિ. વિશત્ વિશતી-વિશન્તી વિશન્તિ.
શબ્દો.

આપદ્ ઓ. આપ્ત, પડતી.
આયુષ્મત્*વિશે. લાંબી ઉમર-
વાળું.

ગુણવત્ વિશે. ગુણવાન.
જગત્ ન. જગત.
કુશદ્ ઓ. પત્થર.
ધીમત્ વિશે. બુદ્ધિમાન, ડાહ્યું.
પરવત્ વિશે. પરાધીન.
પ્રતિપદ્ ઓ. પડવો.
મગવત્ વિશે. દિવ્ય, પૂન્ય.
મઘત્ સર્વે. આપ, તમે.
મૃત્ પુ. રાજા
મરુત્ પુ. પવન, વાયુદેવ.

ભૂતિમત્ વિશે. પ્રત્યક્ષ, આબેહુબ.
મૃદ્ ઓ. માટી, મટોડી.
યશસ્વત્ વિશે. યશવાળું,
પ્રખ્યાત.
વાચ્ ઓ. વાચા, વાણી,
વિષત્ ઓ. વિઝળી.
નિપદ્ ઓ. વિપત્તિ, સંકટ, દુઃખ.
વિયત્ ન. આઠાથ.
શરદ્ ઓ. શરદઋતુ.
શ્રીમત્ વિશે. શ્રામંત, આત્માદ, સુખી.
સંપદ્ ઓ. સંપત, ચઢતી.
સુખમાજ્ વિશે. સુખભોગવનાર.
સુહૃદ્ પુ. મિત્ર.
હુતમુજ્ પુ. અગ્નિ.

* વત્ અને મત્ છેડાવાળાં વિશેષણાં સ્ત્રીલિંગ અંગે ઉમેરવાથી
થાય છે; ઉ.-આયુષ્મતી લાંબા આયુરકાવાળી; વર્તમાન કૃદંતોની બાબતમાં,
નપુંસક પ્ર. ના દિવચનમાં રૂપ, તેજ તેણું સ્ત્રીલિંગ અંગે થાય
છે. ઉ. મવત્ ઇં મવન્તી, વિશત્ ઇં વિશતી અથવા વિશન્તી.

અકાલપુ (અ+કાલ પુ. કાળ,
વખત) અયોગ્ય કાળ.
અત્યય પુ. નાશ; જવું તે.
અધર્મણ પુ. દેવાદાર, કરજદાર.
અન્તઃકરણ ન. અંતઃકરણ.
અભિ+અર્થ ગ૦ ૧૦, આ.,
પ્રાર્થના કરવો, વિનંતિ કરવો.
ઈહ (અવ્યય) અહીં.
ઉપ+ઈક્ષ નહિ સાંભળવું,
નહિ ગણકારવું.
ઉચ્ચૈસ્ (અવ્યય) તાણીને, ઉ.
મદા મનથી.
ઉચ્ચવ પુ. જન્મ.
ઉચ્ચત (ઉદ્+હનનોકર્મણિભૂત
કૃદંત) ઉચ્ચત, તોછડો, ગર્વિષ્ઠ.
કાર્તિક પુ. કાર્તિક મહિના.
ચચ્ચલ વિશે. ચંચળ, ક્ષણિક.
જીવિત ન. જીવતર, આયુષ્ય.
નલ પુ. એક રાજાનું નામ.
નિષણ્ણ (નિ+સદ્નોઃકર્મણિભૂત
કૃદંત) બેડેદો.

પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. પ્રવૃત્તિ; વલણ.
પ્રાણ પુ. (બહુવચનમાં) પ્રાણ,
જીવ.
બહુશ્ચસ્ (અવ્યય) ઘણી વખત,
વારંવાર, ઘણી બાબતોમાં.
મહોત્સવ પુ. મોટો ઓઝવ.
મૃગ પુ. મૃગ, હરણ; પશુ.
મૃદુ વિશે. મૃદુ, નરમ, સુવાળું.
વાસુદેવ પુ. કૃષ્ણનું નામ.
વિકાર પુ. વિકાર, ફેરફાર,
વિદ્ ગ.૪ આત્મને. વિદ્યમાન
હોવું, હોવું, થવું.
વિદિત (વિ+ધાનો કર્મણિભૂત
કૃદંત) ફરમાવેલું.
વૃન્ત ન. સોડો, થડ.
પ્રલય વિશે. ઢીલું, થયેલું.
સંદેહ પુ. સંદેહ શંકા.
સર્વથા (અવ્યય) સર્વ-રીતે.
હોતુ પુ. હવન કરાવનારો, ગોર.

વર્તમાન કૃદંત.

કુર્વત્ કરતું.	પશ્યત્ જોતું.	ધાતુનો કર્તારિવર્તમાન
ગચ્છત્ જતું.	વસત્ વસતું.	કૃદંત) સાર્થ: ભલું;
ચોદયત્પ્રેરતું, હાકતું.	શાસત્ રાજ્ય કરતું.	પુ. ભલો માણસ,
જયન્ જીતતું.	સત્ (અસ્થવું, હોવું,	સન્નજન, સાધુ.

* આ કૃદંતનાં પહેલાં પાંચ રૂપોમાં ન્ ઉમેરાતો નથી, માત્ર
નપુંસકના પ્ર. દ્વિ. અને સં.ના બહુવચનની ૬ પહેલાંજ, આ ન
વિહલ્યે ઉમેરાય છે.

વાક્યો.

નૃશંસેભ્યો ગુણવત્તામપિ મયં
વિચલે ।

ચન્દ્રસ્વ પ્રકાશઃશરણાઢાવકો
ભવતિ ।

વિકૃતા સહ મેધો વિચલિ
વર્તેતે ।

વત્સ, આયુષ્માન્ ભવ ।

ધોમન્તો લોકે યશસ્વન્તો
ભવન્તિ ।

રામો મૂર્તિમાન્ ધર્મં દૃષ ।

જયતઃ શત્રૂન્ મોપેક્ષસ્વ ।

ભવદ્ધિરાદિષ્ટઃ કિંકરો ન-
ગરમગચ્છત્ ।

નમો ભગવતે વાસુદેવાય ।

પશ્યતો ગુરોઃ* શિષ્યેણા-
વિનયઃ કૃતઃ ।

હુતધુજા દગ્ધમરણ્યમપશ્ય-
ન્નલઃ ।

દિનેષુઽગચ્છત્સુ નારાયણઃ

પણ્ડિતોઽભવત્ ।

મહતાં મર્તાર્જુનં પ્રશુમિચ્છતિ ।

મહીં શાસતિ દશરથેન્મૂર્તિ
જનાઃ શુભમીમોઽભવન્ ।

કથોનાં વાહુ માધુર્યમસ્તિ ।
સુદૃઢોર્ધ્વનમલકુત્રીયન્ ।

મવન્તઃપુત્રૈઃસદ્વાનચ્છન્તિ
શ્રીમતો દેવસ્યાજ્ઞા ।

ચઢા મૃદો વિકારા અલંકા-
રાશ્ચસુવર્ણસ્ય ।

પ્રાણાનામત્યજેઽપ્યસન્તઃ સ-
દ્ભિર્નામ્વચ્ચન્તે ।

દૃઢ જગતિ પુત્રસ્યોદ્ભવ ર-
ત્સવસ્ય હેતુઃ ।

સંદેહે સતામન્તઃકરણસ્ય પ્ર-
વૃત્તયઃ પ્રમાણમ્ ।

વિપશુષ્ઠૈઃ સ્વીયતે સદ્ધિઃ ।
દૃશદિ નિવર્ણો ગુહઃ શિ-

ષ્યાન્ધર્મમુપાદિશત્ ।

અધર્મર્ણાઃ સર્વથા પરવન્તો
ભવન્તિ ।

અકાલો નાસ્તિ ધર્મસ્ય જી-
વિતે ચચ્ચલે સતિ ।

* અનાદૃશર્થે પઢી એ નામોનો પઢીના ખાસ પ્રયોગનો આ
દાખલો છે; તેનો અર્થ “ગુરૂ દેખતાં છતાંએ” એવા શબ્દોથી થાય છે.

૬ આ સતિસંપત્તિ એનામનો સંપત્તિના ખાસ પ્રયોગનો દાખલો
છે; તેનો અર્થ “દિવસો જતા હતા ત્યારે” એવો થાય છે.

નારાયણ પરાધીન નથી.
હરણો જંગમમાં પત્યેરા ઉપર
મેસે છે.
ઈશ દેવોનો રાજા છે.
ઘર્તિક પડવે ઓઝવ છે.
(મે) (એક) ડોકરાને નિશાળે
જતો ભેળે.
ચઢતીમાં માણસને બહુ જાણુ
અનુસરે છે.

પડતીમાં માણસ મિત્રોવડે લગાય છે.
કૃષ્ણે માણસોને ઘોડા હાકતા ભેળા.
મેઝીઓ જગતને જંગલ માને છે.
શુદ્ધિમાન નારાયણુવડે (એક)
પુસ્તક લખાય છે.
શુણુવાન માણસોપણુ કુર્જનો વડે
નિંદાય છે.
માણસો હંમેશાં લાંબી ઉમરવાળાં
(શવાને) ધ્રુવે છે.
ભગવાન મનુવડે એવું ફરમાવેલું છે.
ક્રોધ નરમ ગાણીવડે જ્ઞાંત થાય છે.
નારદ આકાશમાંથી (નીચે) ઉતર્યાં

સજ્જનો ધનવડે ગર્વિષ્ઠ થતા નથી
સ્વર્ગમાં જતી વખતે (આપણા)
ગુરુએ એવું કહ્યું.
વનમાં હેતા હતા ત્યારે રામ
અને લક્ષ્મણે ધણા રાક્ષસોનો
નાશ કર્યા.
આપને ભેળને હું ધણો સંતુષ્ટ
થયો.
શુદ્ધિવાન માણસો રામઓની
સમાઓમાં પૂજાય છે.
પાન થડમાંથી ઢીલાં થએલાં
કુલો હરણુ કરે છે.
વિજળી કવિઓવડે વાદળોની સ્ત્રી
મણાય છે.
અગ્નિ, જે રપર્શકરવામાં આવે
તોમન કરનારને પણ ખાળે છે.
સુખ ભોગવનારાઓની સુખ મા-
ટેની ઈચ્છા સુખના ઉપભોગથી
ધણી વાર વધે છે.
રામ આઘાદ અયોધ્યા શહેરમાં
રહ્યાં

સવાલ.

૧. સંસ્કૃત વ્યાકરણના વિભક્તિના સામાન્ય પ્રત્યયો આપો.
૨. વર્તમાનકૃદંત સાથે, તથા મૂમૃત્ત જેવાં વ્યંજનાંત નામો સાથે, જત્ અને મત્ પ્રત્યયવાળાં નામોના રૂપો સરખાવો.
૩. વર્તમાન કૃદંતના તથા જત્ અને મત્ છેડાવાળા વિશેષણોના સ્ત્રીલિંગ અંગ તથા નપુંસકલિંગ દ્વિવચન, શી રીતે થાય છે?

ફેગુજરાતીમાં માનાયે, બહુવચન છે, પણ સંસ્કૃતમાં એકવચન જ વાપરવું.

૪. જ્ઞ અથવા જ્ઞ પછી અથોષ વ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે, ઘોષ વ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે, અને કશુંએ ન આવ્યું હોય ત્યારે, શું થાય છે ?

૫. ક્યારે સ્ નો જ્ થાય છે ?

૬. નીચેનાં નામોનાં રૂપો આપો:—

મતિપદ્, હુતમુજ્, યશસ્વત્ (ત્રણે જાતિમાં) કુર્વત્ (ત્રણે જાતિમાં), સુસ્તમાજ્ (પુ. ન.), આયુષ્મત્ (પુ. ન.), વિદ્યત્ (ત્રણે જાતિમાં), પરવત્ (પુ.) 'આપદ્, ચોદયત્ (ત્ર. જ્ઞ.) ધ., ધ.

૭. અનાદરાથે પછી અને સતિસપ્તમીના પ્રયોગ ઉદારહરુ સાથે સમજાવો.

પાઠ ૨૬ મો.

અન્ અને ઇન્ અંતવાળાં નામો.

૧. પ્રથમા તથા સંજોધનના એક વચનનો સ્ પ્રત્યય લોપાય છે. (પૃ. ૯૧ની ટીપ્પણુઓ.)

૨. પ્રથમાના એકવચનમાં, અને બીજા વ્યંજનાદિ પ્રત્યય આગળ અંત્ય નૂ લોપાય છે.

૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં જ દીર્ઘ થાય છે: જ માત્ર પ્રથમાના એકવચનમાંજ દીર્ઘ થાય છે; આ નિયમ, નપુંસક નામોને લાગુ પડતો નથી; પરંતુ એ ક્ષિંપમાં પ્રથમા, દ્વિતીયા અને સંજોધનના બહુવચનમાં જ તથા જ દીર્ઘ થાય છે.

૪. દ્વિતીયાના બહુવચનના અસ્ પ્રત્યયથી શરૂ થતા કોઈ પણ સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં જ લોપાય છે. પરંતુ જ્યારે અન્ ના અ નીપૂર્વે એથો નોદાક્ષર આવ્યો હોય કે, તેમાંનો બીજો વ્યંજન

જૂ કે જૂ હોય ત્યારે અહીં જતો નથી. પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગની સ્ત્રીપુરુષોના એક વચનમાં, નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા ને સંબોધનના દ્વિવચનમાં, આ નિયમ વિકલ્પે લાગુ પડે છે.

૫. સંબોધનનું એકવચન મૂળરૂપથી ભિન્ન નથી. નપુંસકલિંગમાં જૂ વિકલ્પે લોપાય છે.

રાજન્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	રાજા	રાજાનો	રાજાન:
દ્વિતીયા	રાજાનમ્	,,	રાજા: †
તૃતીયા.	રાજા	રાજમ્યામ્	રાજભિ:
ચતુર્થી	રાજે	,,	રાજમ્ય:
પંચમી	રાજા:	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	રાજો:	રાજામ્
સપ્તમી	રાજા-રાજાનિ	,,	રાજસુ
સંબોધન	રાજન્	રાજાનો	રાજાન:

આત્મન્ પુલ્લિંગ.

	આત્મા	આત્માનો	આત્માન:
પ્રથમા	આત્મા	આત્માનો	આત્માન:
દ્વિતીયા	આત્માનમ્	,,	આત્માન:
તૃતીયા	આત્માના	આત્મામ્યામ્	આત્માભિ:
ચતુર્થી	આત્માને	,,	આત્મામ્ય:
પંચમી	આત્માન:	,,	,,
ષષ્ઠી.	,,	આત્માનો:	આત્માનામ્
સપ્તમી	આત્માનિ	,,	આત્માસુ
સંબોધન	આત્મન્	આત્માનો	આત્માન:

† અર્થ બન્માં અને લોપ કરવાથી રાજન્ રહ્યો, ૫૭ પૃ ૨૧, ટીપ *માં જતાવેલા સંજિના નિયમ પ્રમાણે રૂનો જૂ થયો તે, પુર્વના જ સાથે જોડાઈ જ થયો.

नामन् नपुंसकविवर्ग.

प्रथमा	नाम	नाम्नो-नामनी	नामानि
द्वितीया	"	"	"
तृतीया	नाम्ना	नामभ्याम्	नामभिः
चतुर्थी	नाम्ने	"	नामभ्यः
पंचमी	नाम्नः	"	"
षष्ठी	"	नाम्नोः	नाम्नाम्
सप्तमी	नाम्नि-नामनि	"	नामसु
संभोधन	नामन्-नाम नाम्नी-नामनी		नामानि

शशिन् पुविवर्ग.

प्रथमा	शशो	शशिनौ	शशिनः
द्वितीया	शशिनम्	"	शशिनः
तृतीया	शशिना	शशिभ्याम्	शशिभिः
चतुर्थी	शशिने	"	शशिभ्यः
पंचमी	शशिनः	"	"
षष्ठी	"	शशिनोः	शशिनाम्
सप्तमी	शशिनि	"	शशिषु
संभोधन	शशिन्	शशिनौ	शशिनः

भाविन् नपुंसकविवर्ग.

प्रथमा	भावि	भाविनी	भावोनि
संभोधन	भाविन्-भावि	"	"

आधीना इप शशिन् प्रभाषे.

शब्दो.

अनुजावन् विशेषे.	अङ्गरेना आत्मा,	अहमन् पु. पत्नर.
आकरी करनार,	उद्य.	आत्मन् पु. आत्मा
आश्रित, आकर.	अपराधिन् विशेषे.	अव; पोते.
अन्तरात्मन् पु.	अपराध, गु-डेगार.	उत्सङ्गवर्तिन् विशेषे.

(ઉત્સજ્ઞ, પુ. ખેળા)
ખેળામાં ખેડેલું,
જ. શ્રુતિનુ કંચુકી,
અંતપુરનો વડો
નોકર.
કર્મનુ. કર્મ. કામ.
કુશલિન + વિશે.
કુશળ, સુખી.
ક્ષયિન વિશે. ક્ષય
પામતું, ઓછું થતું.
ક્ષેત્રગામિન વિશે.
તીર્થભણી જતું.
ચર્મનુ ન. ચામડું.
નામનુ ન. નામ.
પક્ષિનુ. પક્ષી,
પંખી.

પ્રાણિનુ પુ. પ્રાણી.
પ્રિયવાદિનુ વિશે. મીઠું
ખેલનાર.
પ્રેમનુ પુ. પ્રેમ, સ્નેહ.
ફલાશિનુ વિ. ફળ
ખાનાર.
બ્રહ્મનુ પુ. બ્રહ્મદેવ,
બ્રહ્મા.
ભાષિનુ વિશે. ભાવી,
થનાર, થવાનું.
મહિમનુ પુ. મહિમા.
મૂર્ધનુ. મસ્તક, માથું.
મેઘાવિનુ વિશે. ભુદ્ધિ.
માન, ડાહ્યું.
યોગિનુ વિશે. યોગી,
જોગી.

રાજનુ પુ. રાજા.
લઘિમનુ પુ. થોડા-
પણું, હલકાપણું.
વર્મનુ ન. રસ્તો.
વિશ્વકર્મનુ પુ.
વિશ્વકર્મા, દેવનો
શિષ્ટી.
શિખરિનુ પુ. પર્વત.
શૂલિનુ પુ, શિવનું
એક નામ.
સદ્ધનુ ન. ધર.
સીમનુ બી. સીમા,
હદ.
સ્વામિનુ પુ, સ્વામી,
ધણી.
હેમનુ ન. સોતું.

અનર્થ પુ. અનર્થ,
તુકલાન, અનિષ્ટ.
અન્ત. પુર ન. જ,
નાનખાનું.
અમાત્ય પુ. પ્રધાન.
અમ્બર ન. આકાશ

અર્થ પુ. વસ્તુ, ખનાવ,
ખીના.
અવતરત્ (અવ+તૃ
નો વ. ફ.) ઉતરતું.
આત્મજા સ્ત્રી. દીકરી.
આરમ્ભ પુ. આરંભ,
શરૂઆત; કામ.

ઉપકાર પુ. ઉપકાર.
ઉપાનહ* સ્ત્રી. જોડો,
ખાસડું
કુણ્ઠિત (કુણ્ઠનો
બૂ. ફ.) અટકેલું,
અટકાયેલું.

+ ફન્ અંતવાળાં વિશેષણોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ માત્ર ફે ઉમેરવાથીજ થાય છે; ઉ. મેઘાવિની ભુદ્ધિમાન (સ્ત્રી.)

● આ રાખીના અંત્યફનો અવોષ વ્યંજનાઈ પ્રત્યયના પહેલાં ત્ થાય છે, વોષ વ્યંજનાઈ પ્રત્યયના પહેલાં દ્ થાય છે, અને પક્ષિન આપતાં ત્ અથવા દ્ થાય છે.

आचिस्+कृ(आ-
विष्कृ*) उधाहुं
करुं.

केवलम्(अव्यय)
केवल, इकत.

कैकेयो स्त्री. दश-
रथराजनी स्त्रीनुं
नाम.

काशल न. कुशल.
पाण्डु, हंशिपारी.

कवेण (कमनी
तृतीयानुं) ओक व-
यन)धीमे धीमे.

गण ग. १०, गलुवुं.
गुरु विशे. लांशु,
भागे.

जगत्कर्तृ पु. दुनिया
उपजवनार, पर-
मेश्वर.

जीविकास्त्री. उ-
पजीविका.

जीवित न. अवतर,
अङ्गी,

दिन न. दिवस.

दुष्ट (दुष्टनो भू.कृ.)
दुष्ट, भराय.

दूर विशे. दूर.

दैन्य न, हीनपण्ड,
हलकापण्ड

द्रु ग. १. परस्मै.
द्वयाथी पिङ्गणवुं.

न कदापि (अव्यय)
कहि पण्ड नहि.

निर्मित(निर+माते
भू. कृ.) निर्माण्ड
करुं, निमेलुं, अ-
नेलुं.

निर्वृतिमत् विशे.
निरातवाण्ड, सुष्पी.

निवेशित(नि+विश
ना प्रेरकनुं कर्मणि-
भूतकृत) भूकरुं.

परार्ध पु. पाछो
अर्धभाग.

पश्चात् (अव्यय) पछी

पुण्यवत् विशे. पुण्य
वान, पुण्य शाली.

पूर्वार्ध पु. पहले भाग
भाग.

प्रसन्न(प्र(उ.)+सद्
नो भूतकृत]]

प्रसन्न थअलुं.

प्रियवादित्व न.
मीठा मोक्षापण्ड.

बुद्धि स्त्री. बुद्धि.
मधुरम् (अव्यय),
मधुर रीते.

यात्रिकपु. जत्राणुं.

सम्+लक्ष्म. १०,
नेवुं; परीक्षा करवी;
साप्तीत करुं.

लघु विशे. नातुं.
लघु, हुं.

वासुदेव पु. कृष्णना
आपनु नाम

विनाश पु. नाश

विशुद्धि स्त्री. शुद्धि

विश्वास पु विश्वास-
वृद्धिमत् विशे. व-
धतुं, लंआतुं.

व्याली स्त्री. वाषिष्णु

शुभ विशे. सार्ह,

भांगलिक.

श्यामिका स्त्री. अ-
स्वच्छता.

अवण न. अवण
करुं ते, सांल-
णतु ते. (नाम-

ओवेण पु. विशेष

સાશક્ક વિશે. શંકા	સુખ ન. ધુપ, સ્વ-	સોત્કઠ વિશે. આતુર.
વાણ, વહેમી.	સ્થતા, નીરાંત.	સ્વરૂપ પુ. સ્વપ્ન.

વાક્યો.

યોગિનઃ ફલાશિનો ભવન્તિ ।
 અપરાધિનં મા ક્ષમસ્વ ।
 અનુજીવિને કુપ્યતિ ભર્તા ।
 દશરથસ્ય પુત્રો નામ્ના રામઃ ।
 બ્રહ્મણઃ પ્રજાઃ પ્રજાયન્તે ।
 રાજન્ કુશલી મથ ।
 કચ્ચુકી રાજામતઃપુરેઽધિ-
 કૃતઃ પુરુષઃ ।
 ભાવિનોઽનર્થાન્ જ્ઞાતું ન
 સમર્થોઽસ્તિ જનઃ ।
 અશ્મભિરશ્વસ્ય ગતિઃકુણ્ઠિતા
 જગત્કર્તુર્મહિમ્નાં ફલં સર્વં
 દૃશ્યતે ।
 ક્ષેત્રગામિના વર્ત્મના ગચ્છન્તં
 યાત્રિકમપશ્યમ્ ।
 જનસ્ય કલ્યાણાય યતમાનેન
 રામેણાત્માક્લેશમુપાનીયત ।

આત્મનઃપુત્રાણાં કર્મસુ કૌ-
 શલં પ્રશંસતિ ।
 કૃષ્ણોવસુદેવસ્ય સન્નિવસ-
 મ્નઃસ્વરાદવતરન્તંનારદમ-
 પશ્યત ।
 શ્રીષેણસ્ય રાજ્ઞો મહિષો સૂર્ય
 ચન્દ્રં ચાત્મનઃઉત્સન્નવર્તિનો
 સ્વપ્નેઽપશ્યત્ ।
 અપરાધિનઃપુરુષાન્ દણ્યદયન્તુ
 રાજાનઃ ।
 અશ્મનેવ નિર્મિત દુષ્ટાનાં
 હૃદયં પરકીયસ્ય દુઃખસ્ય
 શ્રવણેન ન કદાપિ દ્રવતિ ।
 શુભાનાં કર્મણામારમ્ભઃ ક-
 લ્યાણાય ।
 જગતા કુદુમ્બિનં મન્યતઃ
 આત્માનં સાધુઃ ।

૧ પદને અંતે ડ, ણ, ન્, આવે અને એની પુર્વે હસ્વસ્વર હોય,
 અને એની પછી કોઈ પણ સ્વર હોય તો તે ડ, ણ, ન્, બેવડાય છે.

• નામના કે ક્રિયાપદના પદને અંતે એ, ઈ, ઓ કે બૌ હોય, ને
 પછી કોઈપણ સ્વર હોય, તો સંધિ થતાં એમને બદલે મૂકાયેલા અય,
 આય, અવ કે આવ ના અંત્ય ય કે વ નો ચિહ્ન લેવા થાય છે; આ
 લેખપથી સાથે આવતા બે સ્વરોની સંધિ થતી નથી.

પ્રાણિનામુપકારાયૈવ સાધ્વનાં
જગતિ જાણિતમ્ ।
પ્રિયવાદિનાં પ્રિયવાદિત્વં
દૈન્યં ગણ્યતે શ્વૈઃ ।
અજ્ઞાનાદાત્મનો વિનાશાયૈવ
કેવલં રાક્ષા દશરથેન
વ્યાલીષ કૈકેયાત્મનઃ
સન્નિ નિવેશિતા ।

પ્રસન્નો ભવતોઽન્તરાત્મા ।
દિનસ્ય પૂર્વાર્ધે વૃક્ષાણાં છાયા
આરમ્ભે ગુર્યઃ ક્રમેણ
ક્ષયિણ્યપરાર્ધે તુ લઘવઃ
પદ્માશ્ચ વૃદ્ધિમત્સ્યઃ ।
દેવ્નઃ સંલક્ષ્યતે જ્ઞમૌ વિશુદ્ધિઃ
શ્યામિકાપિ વા ।

દેવદત્ત ખુદ્ધિમાન છે.
બાપ દીકરાને સ્નેહથી બેટ્યો.
નજ વિશ્વકર્માનો પુત્ર હતો.
પંખીઓ આકાશમાં ઉડે છે.
ચાકરો ધણીને અનુસરે છે.
ઝાડો પર્વતો ઉપર ઉગે છે.
(હું) છોકરાઓનાં નામ સંભા-
રતો નથી.
ચામડાના જોડા કરાય છે.
હરિનો નાશ્વ (તેના) કામોનું
પરિણામ છે.
રાણીનો સંદેશ કંચુકી વડે રાખ
તરફ લઈ જવાયો.
(હું) મધુર રીતે બોલતાં છતાં
પણ સત્ય કહું છું.
સર્વ સૃષ્ટિ બ્રહ્માથી ઉત્પન્ન થઈ.

માણસો બિવિધ બનાવ જાણુના-
ને વારંવાર આતુર હોય છે.
યોગીઓ વડે હૃદયમાં શિવ (ની)
પ્રાથના કરાય છે.
શત્રુઓના મસ્તકો ઉપર રાખવડે
પદ્મ મૂકાયો.
વિદ્વાન માણસ સદાચરણની હદ
ઓળંગતો નથી.
દૂર દેશમાં (પોતાના) સુખી
છોકરાઓની વાર્તા સાંભળીને
તે ખુશી થયો.
પશુઓ વડે પણ પોતાનાં બચ્ચાં
ઉપર સ્નેહ દેખાડાય છે.
અરણ્યમાં ફળ ખાનારાઓ વડે
સુખેથી ઉપજીવીકા કરાય છે.
(તેણે) ઘરમાં પરાણુઓને દેવો
પ્રમાણે પૂજ્યા.

માણુસ શુદ્ધિના મહિમાથી પ્ર-
ખ્યાત થાય છે.

સારા રાજા ઉપર પ્રભુઓનો
વિશ્વાસ વધે છે.

માણુસોનું હલકાપણું (તેઓના)
કૃત્યોથી ઉધારું થાય છે.

અહ્યાએ પ્રાણીઓ, પથરાઓ,
અને આકાશ સરખાવાં.

સવાલ.

૧. ક્યારે અન્ અંતવાળાં નામના નૂ નો, અને ક્યારે અનો લોપ થાય છે ? અ નો લોપ ન થતાં હોય એવા નામના દાખલા આપો.

૨. અન્ અંતવાળાં, અને ઇન્ અંતવાળાં, નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૩. નીચેનાં નામોનાં રૂપાખ્યાન આપો:—

મૂર્ધન, મહિમન, ચર્મન, યજ્ઞન, લલિમન, કુશલિન,
સન્નન, પક્ષિન, કર્મન, સોમન, ધ. ધં.

ઇન્ અંતવાળાં નામનું સ્ત્રીલિંગ અંગ શી રીતે થાય છે ?

૫. ક્, જ્, ન્ ક્યારે બેવડા થાય છે ?

૬. પદાંતે ઘ. ઘે, ઓ ડે ઔ ની પછી સ્વર આવે તો શું થાય છે? તેના નિયમ અને દાખલા આપો.

પાઠ ૨૭ મો.

સ્, વસ્, તે ર્ઘ્યસ્ અથવા ઘ્યસ્ અંતવાળાં નામો.

૧. સ્ અંતવાળાં નામોનું પ્રથમાનું એકવચન, સ્ પ્રત્યયનો લોપ કરી અને ઉપાંત્ય અ હોય તો તેને દીર્ઘ કરવાથી થાય છે. પછી નામના અંત્યસ્તો વિસર્ગ થાય છે. (૧. ૭ની રીપ+જુ. મો.)

૨. વ્યંજનાદિપ્રત્યય લાગતાં, સ્તો વિસર્ગ થાય છે; પછી આ વિસર્ગની, પ્રત્યયોના પ્રથમાક્ષરનો સંસર્ગમાં આવતાં પહેલાં આવી ગયેલા વિસર્ગ સંધિના નિયમો પ્રમાણે, સંધિ થાય છે.

(૫. ૧૫ની દીર્ઘા, અને ૫૪ ૧૭ની દીર્ઘ * અને ૫૪ ૧૮ ની દીર્ઘ ઇ જ્યો.)

૩. વસ્ અને ઈયસ્ કે ઘયસ્ અંતવાળાં પુલ્લિંગ નામોનાં અંત્ય સ્ ની પૂર્વે, પહેલાં પાંચ રૂપોમાં, નૂ ઉમેરાય છે તથા ઉપાત્ય અ દીર્ઘ થાય છે; પ્રથમાના એક વચનને છેડે ઘાન્ અને યાન્ થાય છે.

૪. પુલ્લિંગ નામોમાં દ્વિતીયાના બહુવચનથી શરૂ થતા સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં. અને નપુંસક લિંગમાં પ્રથમા, દ્વિતીયા અને સંબોધનના દિવચનનો ઈ પ્રત્યય લાગતાં, વસ્ અંતવાળા નામોના ઘ્નો ડ * થાય છે. અને વ્યંજનાદિ પ્રત્યય લાગતાં, તથા નપુંસક લિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા અને સંબોધનના એક વચનમાં, અંત્ય સ્ નો ત્ કે વ્ થાય છે.

૫. કલમ ૨ માં આપેલા નિયમ ઈયસ્ અને ઘયસ્ અંતવાળાં નામોને પણ લાગુ પડે છે,

૬. નપુંસક લિંગમાં ઉપાંત્યે અ આંબ્યો હોય તો પ્રથમા, દ્વિતીયા, તે સંબોધનના એક વચનમાં તે અ દીર્ઘ થતો નથી. બહુવચનનો ઈ પ્રત્યય લાગતાં, ઉપાંત્યે જે કાઈ સ્વર આંબ્યો હોય, તે દીર્ઘ થાય છે, અને તેના પૂર્વે અનુનાસિક ઉમેરાય છે.

૭. આ બધાં રજૂકોના સંબોધનના એક વચનમાં, ઉપાત્ય અ દીર્ઘ થતો નથી; ઉ, ચન્દ્રમસ્, ચિન્ન, ધત્યાદિ.

ચન્દ્રમસ્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ચન્દ્રમા:	ચન્દ્રમસૌ	ચન્દ્રમસ:
દ્વિતીયા	ચન્દ્રમસંમ્	"	"
તૃતીયા	ચન્દ્રમસા	ચન્દ્રમોમ્યામ્	ચન્દ્રમોમિ:
ચતુર્થી	ચન્દ્રમસે	"	ચન્દ્રમોમ્ય:
પંચમી	ચન્દ્રમસ:	"	"
ષષ્ઠી	"	ચન્દ્રમસો:	ચન્દ્રમસામ્ -

* ઘ્નોની પૂર્વે જે કાઈ નામમાં ઈ આંબ્યો હોય તો ઘ્નો ડ થશે હોય ત્યારે, તે ઈ લોપાય છે. ઉ. સોદેવહ્-સોદવઃ (દિ. બે. ૬)

સપ્તમી	ચન્દ્રમસિ	ચન્દ્રમસોઃ	ચન્દ્રમઃસુ-સ્તુ
સંબોધ ૧	ચન્દ્રમઃ	ચન્દ્રમસૌ	ચન્દ્રમસઃ

વિદ્વસ્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	વિદ્વાન્	વિદ્વાંસૌ*	વિદ્વાંસઃ
દ્વિતીયા	વિદ્વાંસમ્	"	વિદુષઃ†
તૃતીયા	વિદુષા	વિદ્વદ્ભ્યામ્	વિદ્વદ્भिः
ચતુર્થી	વિદુષે	"	વિદ્વદ્ભ્યઃ
પંચમી	વિદુષઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	વિદુષોઃ	વિદુષામ્
સપ્તમી	વિદુષિ	"	વિદ્વત્સુ
સંબોધન	વિદ્વાન્	વિદ્વાંસૌ	વિદ્વાંસઃ

શ્રેયસ્ પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	શ્રેયાન્	શ્રેયાંસૌ	શ્રેયાંસઃ
દ્વિતીયા	શ્રેયાસમ્	"	શ્રેયસઃ
તૃતીયા	શ્રેયસા	શ્રેયોભ્યામ્	શ્રેયોભિઃ
ચતુર્થી	શ્રેયસે	"	શ્રેયોભ્યઃ
પંચમી	શ્રેયસઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	શ્રેયસોઃ	શ્રેયસામ્
સપ્તમી	શ્રેયસિ	"	શ્રેયઃસુ-સ્તુ
સંબોધન	શ્રેયન્	શ્રેયાંસૌ	શ્રેયાંસઃ

મન નપુંસક લિંગ.

પ્ર૦ દ્વિ૦ અને સં૦ મનઃ	મનસી	મનાંસિ
------------------------	------	--------

બાકીનાં રૂપ ચન્દ્રમસ પ્રમાણે.

* પદ્મના અંગમાં ને ન્ ની પછી શ્, ષ્, સ ક હ આવે તો તેનું નો અનુસ્વાર થાય છે.

† પૃ. ૯૨ ટીપ ૭ બુબો.

તસ્થિવસ્તુ નપુંસકલિંગ.

પ્ર. ૬ અને સં. તસ્થિવત્ તસ્થુષીઃ
આક્રીનાં ૩૫ વિઘ્નસ્તુ પ્રમાણે.

તસ્થિવાંસિ

અર્ચિસ્ત્રીલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	અર્ચિઃ	અર્ચિષૌ	અર્ચિષઃ
દ્વિતીયા	અર્ચિવમ્	,	અર્ચિષઃ
તૃતીયા	અર્ચિષા	અર્ચિમ્યાર્યામ્	અર્ચિભિઃ
ચતુર્થી	અર્ચિષે	,	અર્ચિમ્યઃ
પંચમી	અર્ચિષઃ	અર્ચિમ્યાર્યામ્	અર્ચિમ્યઃ
ષષ્ઠી	,	અર્ચિષોઃ	અર્ચિષામ્
સપ્તમી	અર્ચિષિ	,	અર્ચિષુ-ઽષુ
સંબોધન	અર્ચિઃ	અર્ચિષૌ	અર્ચિષઃ

શબ્દો.

અઘ્યર્ચિવસ્તુ વિશે. વપેલું.
કનોયસ્તુ*વિશે. વધારે નાનું.
અધ્યુસ્તુ ન. અધુ, આંખ.
અન્દ્રમસ્તુ પુ. અન્દ્રમાં, અન્દ્ર.
અન્દસ્તુ ન. અન્દ, વેદ.
અઘ્યાયસ્તુ*વિશે. વધારે મોટું.
તપસ્તુ ન. તપ.
તમસ્તુ ન. અંધકાર, અંધારું.

તસ્થિવસ્તુ વિશે. ઉમેલું.
તેજસ્તુ ન. તેજ, તાપ.
દિશૌકસ્તુ પુ. દેવ, સ્વર્ગમાં
રહેનાર.
દુર્વાસસ્તુ પુ. એકઋષિનું નામ.
ધનુસ્તુ ન. ધનુષ્ય, કામડું.
નમસ્તુ ન. આકાશ.

૬ વચ અંતવાળાંનામોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ, નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા, અને સંબોધનના આ દ્વિવચન જેવું હોય છે. હ્યસ્ અને ઇયસ્ અંતવાળાં વિશેષણોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ માત્ર હૈ ઉમેરવાથીજ થાય છે.

* આ નિશાનીવાળા શબ્દોનાં ૩૫ ગ્રેયસ પ્રમાણે થાય છે.

पयस् न. पाणी.
 प्रेयस्^{विशे} वधारे प्रिय, वहालुं.
 भूयस्^{विशे} वधारे भोदुं.
 मनस् न. मन.
 यशस् न. यश, जश, कीर्ति
 रक्षस् न. राक्षस.
 रजस् न. रज, धुण, पराग.
 वक्षस् न. छाती.
 वचस् न. वचन.

घनौकस्^{विशे} वनभां रहेनार.
 वयस् न. वय, उमर.
 वास्तस् न. वस्त्र, दुग्दु, कपडुं.
 विद्वत्^{विशे}, विद्वान्, अणुलुं.
 वेद्यस् पु. अक्षा.
 शिरस् न. शिर, माथुं.
 श्रेयस्^{विशे} वधारे यदुं, आभाद.
 सरस् न. सरोवर.
 हविस् न. अग्निदान.

अधर्म पु. अधर्म, पाप.
 अनन्तरम् (अभ्यय) पञ्च.
 अभूमि स्त्री. अविषय, अगौरव.
 अविचलित (अभविचलित
 वि+चलनुं भू. कृदंत) स्थिर,
 हारे आले नहि अवेनुं.
 कण्टकपु. न. कांटे.
 कीचक पु. विराट् राजाना
 सेनापतिनुं नाम.
 कुश पु. रामना पुत्रनुं नाम.
 कृत (कृनुं भू. कृ.) करायेंनुं,
 करेनुं.
 कृते (अव्यय) माटे, माइ, वास्ने.
 गुणिन् विशे. गुणी, गुणवान्.
 जीर्णजृते क. भू. कृ.) शूरणु-
 भूनुं
 हरिद्र विशे. हरिद्र, भरीय.
 दारुण विशे. अथंकर.

द्वारका स्त्री. अक शहरनुं नाम.
 नव विशे. नवुं.
 निश्चेष्ट विशे. स्तब्ध, स्थिर,
 निश्चण.
 परिहित (परिन्धातो कर्मणि-
 भूत कृ.) पड़ेरेलुं.
 पूजास्यान न. पूजने। विषय,
 सत्कार करवा लायक वस्तु.
 प्रियंवदा स्त्री. शुद्धन्तवाती
 सप्तीनुं नाम.
 भगीरथपु. अक सूर्यवंशी राजा.
 महाराज पु. भोटे राजा.
 रिङ्ग न. जूनि, (स्त्री वर्ग क
 पुत्र वर्ग.)
 सर पु. वरदान, अक्षिप्त, प्रसाद.
 शाखा स्त्री. शाखा, अण, अणी.
 श्वेत विशे. सईद, धाणुं.
 संतप्त (सम्+तप् नुं भू. कृ.)

तपेक्षो, तापथी ऋणक्षो.

अेकअेक.

सहसा (अव्यय) अेकद्वय,

हरण न. हरण्य, लभजुंते.

प्र+अस् ग. ४ परस्मै. नाप्पुं.

वि+आष् व्याप्पुं. छप् २हेपुं.

उद्यत् (उद्+यत् तुं व. कृ.) उगुं.

व्रज् ग. १. परस्मै. जपुं.

आ+श्चि ग. १, उभयपद, आश्रय लेवो, आधार राप्पवो.

आ+ह् आहार करवो, आहुं; यद् करवो.

वाक्ये.

मुनयो वनौकसोऽभवन् ।

मनसा हरिं व्रजति ।

देवान् दिवौकसो वदन्ति ।

तपसां फलमनुभवतु ।

कनोयांसं भ्रातरमाह्वय ।

दुर्वासाः पाण्डवानां वसति-

कुशो लवस्य ज्यायान् भ्राता ।

मगच्छन् ।

प्रेयसो जनान् स्मरति कृष्णः ।

भूयांसोऽत्र धान्यस्य शशयो

उद्यन्तं चन्द्रमसं प्रेक्षस्व ।

वर्तन्ते ।

तमोभिर्नभो व्याप्यते ।

रामो रक्षांसि हत्वा यशो-

वाससो परिहिते कन्यया ।

ऽविन्दत ।

भ्रेयसे यतते ।

गङ्गायाः पयांसि श्वेतानीति

शत्रून् शिरस्सु प्रहरति ।

श्रूयते ।

त्रिद्वन्द्विरुपदिष्टो दशरथो यज्ञमाहरत् ।

भांमेन वक्षसि ताडितः कीचकोऽमुद्यत् ।

बहूनि हवींष्यग्नौ प्रास्यति ।

नगरस्य समीपे तस्थिवज्राजसैन्यमपश्यम् ।

सूर्यस्य तेजसा संतप्तः पान्थश्छायामाश्रयते ।

द्वारकामध्येषुषो जनस्य संपदो *मनसोऽप्यभूमिरभवन् ।

* अेठक्षे के, ते क्षोक्षानी संपति मननी कल्पनाभां पक्ष आवी न
शके अेठक्षी जधी क्षती; तेक्षोनी संपति अत्यंत क्षती.

સતિષ્ઠસ્ય વશાંસિ શ્રુત્વા વિશ્વામિત્રેણ સહ રામસ્ય ગમનં
દશરથોઽન્વમન્યત ।

ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ગુણિષુ ન લિપ્તં ન ચ વયઃ ।

કૈકેય્યા દારુણં વચઃ શ્રુત્વા મહારાજો દશરથઃ સહસા
ભૂમાવપતન્નિષ્ષેષશ્ચામવત્ ।

હરિએ વાણીવડે માને શાન્ત કરી.
નારાયણનો નાનો ભાઇ કાશીમાં
છે.

પાણિનિ વેદોને “છંદસૂ” કહે છે.

પવન પુલોમાંથી પરાગ લાવે છે.

રામની કીર્તિ પૃથ્વી ઉપર પસરે.

ત્રિશવંદા દુર્વાસા પાસે ગઇ અને
તેની માશી માગી.

હરિએ (પોતાની)આંખોવડે સાર-

થિને ઘોડા હાંકતો જોયો.

રામની નાનાભાઇઓવડે સેવા થઇ.

વનમાં રહેનારા ઋષિઓના મઠો

ઝાડોના ડાળાં અને પાંદડાંના

કરવામાં આવ્યા હતા.

ભગીરથે જ્ઞાને (પોતાનાં) તપ

વડે ખુશ કર્યો.

સરોવરોનાં પાણીમાં કમળો છે.

રામ વિદ્વાનેને પૂજે છે.

જેમ માણસ જૂનાં કપડાં તજી

દેછે અને નવાં ધારણુ કરે છે,

તેમ જીવ જૂનાં શરીર તજે છે
અને નવામાં પેસે છે.

રઘુએ ધનુષ્ય અને બાણવડે પૃથ્વી-
ને જીતી.

અગ્નિમાં નંખાએલાં બળિદાન

અગ્નિવડે દેવતાઓ પાસે*

લેઇ જવાય છે.

જે લોકો અયોધ્યામાં રહેતા,

તેઓ સુખી હતા.

પ્રકાશ પછી અંધકાર આવે છે,

અને અંધકાર પછી પ્રકાશ

આવે છે.

કાંટાઓ ઉપર જાગ છોડી દેઇને

પક્ષાઓ આકાશમાં ઉડ્યા.

હરિદ્ર લોકોનું ધન દરણુ કરવામાં

ધણું મોટું પાપ છે.

ચોદ્દાઓ કીર્તને સાર મૃત્યુને

પણુ ગણકારતા નથી.

નાનો ભાઇ મોટા ભાઇની પાછળ

આશ્યો.

† દ્વિતીયા વિમક્તિ વાપરવી.

* ચતુર્થી વિમક્તિ વાપરવી.

દેવો પાસેથી ધણાં વરદાનો તેણે મેળવ્યાં.	સ્થિર મનથી (પોતાના) ભક્તો વડે ઇશ્વર શોધાય છે.
પ્રમાણિક માણસોને (પોતાના) જીવ કરતાં સત્ય વધારે પ્રિય હોય છે.	વિદ્વાન માણસ સર્વત્ર પૂજ્ય છે.

સવાલ.

૧. ઝસ્, ફસ્, ફ્યસ્, અથવા પયસ્, અને ઘસ્, અંત-
વાળાં નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૨. વસ્ના ઘનું કે ક્યારે થાયછે? અને તેમ થતાં પૂર્વની
ફનું શું થાય છે ?

૩. ઘસ્ અને ફ્યસ્ અથવા પયસ્ અંતવાળાં નામોનાં
ઐકલંગરૂપ થી રીતે થાય છે ?

૪. નીચેનાં નામોનાં રૂપો લખો:—

નમસ્, ધનુસ્, જગ્મિવસ્, ઝ્યાયસ્ પયસ્, ચક્રવસ્,
લઘોયસ્, ચક્ષુસ્, ઘનોક્સ્ (પુ., ઐ.), સેદિઘસ્ ઇ.
(વિશેષણ હોય તે ત્રણે લિંગમાં લખવાં.)

ભાગ ૧૧ મો.

પાઠ ૨૮ મો.

વિધ્યથઃ.

પરસ્મેપદ પ્રત્યય *

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુ. ૧	ઈયમ્	ઈઘ	ઈમ

* વિધ્યથના પ્રત્યય હસ્તન ભૂતકાળના જેવાજ છે. અપવાદ માત્ર નીચે
પ્રમાણે છે:—પરસ્મેપદ પુ. ૩. બ. વ પ્રત્યય ઘનૂને બદલે ઝસ્ છે. અને
આત્મનેપદ પુ ૩ બ. વ., પુ ૧ એ. વ. અને પુ.૧ અને પુ.૩નાં દ્વિ. વ. ના

પુ. ૨	ઈસ્	ઈતમ્	ઈત
પુ. ૩	ઈત્	ઈતામ્	ઈયુસ્

આત્મનેપદ પ્રત્યય.

પુ. ૧	ઈય	ઈવહિ	ઈમહિ
પુ. ૨	ઈયા:	ઈયાથામ્	ઈશ્વમ્
પુ. ૩	ઈત	ઈયાતામ્	ઈરન્

વિધ્યર્થના પ્રત્યયો, ધ્રાતુમાં વિકરણ ઉમેર્યા પછી લગાડાય છે.

અસ અને અદૂનાં વિધ્યર્થરૂપો બીજી ચોપડીમાં આપ્યા છે.

વસ્ પરસ્મૈ.

પુ. ૧	વસેયમ્	વસેષ	વસેમ
પુ. ૨	વસે:	વસેતમ્	વસેત
પુ. ૩	વસેત્	વસેતામ્	વસેયુ:

યુધ્ આત્મને.

પુ. ૧	યુધ્યેય	યુધ્યેવહિ	યુધ્યેમહિ
પુ. ૨	યુધ્યેયા:	યુધ્યેયાથામ્	યુધ્યેશ્વમ્
પુ. ૩	યુધ્યેત	યુધ્યેયાતામ્	યુધ્યેરન્

વિધ્યર્થ (૧) સંલવ, આજ્ઞા, પ્રાર્થના, ઇચ્છા, આશા, ઇત્યાદિ બતાવે છે; (૨) વળી તેવા અર્થના પેટા વાક્યોમાં પણ વપરાયછે; (૩) તેમજ જેમાંનું એક વાક્ય બીજા વાક્ય ઉપર આધાર રાખતું હાય, અને હેતુ કે શરત બતાવતું હોય તેવાં સાંકેતિક વાક્યમાં પણ વપરાય છે.

પ્રત્યયો અન્ત, ઇ, ઇતામ્ અને ઇથામ્ને બદલે રન્ અ, આતામ્ અને આથામ્ છે. આ પ્રત્યયોમાં વ્યંજનાદિ પ્રત્યયોની પૂર્વે ઈ અને સ્વરાદિ પ્રત્યયોની પૂર્વે ઈય્ ઉમેરાય છે, એટલે ફેર છે.

• ક્રિયાતિપત્યર્થનાં સાંકેતિક વાક્યો આમાંથી બાતલ કરવાં.

શબ્દો.

અઘ્વસ્વેદ પુ. (અઘ્વન્ પુ. રસ્તો,
અને સ્વેદ પુ. ખેદ, થાક.)
મુસાફરીનો થાક.

અનુરજ્ઞન ન. પ્રસન્ન કરવું તે.

અપણ્નિહત પુ. અબળુ માણસ.

અપાય પુ. અપાય, ઇર્ષ્યા.

અભિમૂળ (અભિ ઉપ. + મૂળ
ભૂ કૃ.) હરાવાયલું, જીતાયલું.

અહિત ન. હિત નહિ તે, નુકશાન.

આચરણ ન. આચારાદન, અંત-
રાય, દાકવું તે.

ઉત્ત (અવ્યય) અથવા.

ઋષ્ ગ. ૧, આત્મને, સમર્થ
થવું.

શ્તુદ્ર વિશે. હલકું, નજીવું, તુચ્છ.

અવ (ઉપ.) + ગાહ્ ગ. ૧,
આત્મને. નહાવું.

જાયાપતી પુ. દિ. વ. વરવહુ.

તપ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. તપવું,
પ્રકાશવું.

તમિસ્ત્રા સ્ત્રી. રાત્રિ.

તૃષિત વિશે. તન્શ્યું.

દારિદ્ર્ય ન. દળદર, ગરીબ હાલત.

દીન વિશે. દીન, કંગાલ,
ગરીબ.

કુર્દશા સ્ત્રી. ખરાબ દશા,
અવદશા, માઠી હાલત.

દ્રહ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. દગો દેવો.

ધીર વિશે. ધીરજવાળો, ડાહ્યો.

નીચૈરાઘ્ય વિશે. (નીચૈસ્
અને આઘ્યા સ્ત્રી. નામ.)
જેનું નીચૈસ્ નામ છે તે.

ન્યાયસભા સ્ત્રી. (ન્યાય પુ.

ઇનસાફ અને સમા સ્ત્રી.

કચેરી) ઇનમાફતી કચેરી.

નિસ્ (ઉપ.) + પદ્ (નિષ્પદ્) *
નિષ્પન્નવું.

પરકોય વિશે. પારકું.

પ્રતિહત (પ્રતિહનવું ઈર્મણિભૂત
કૃદંત) અડચણમાં આવેલું,
અટકાવેલું.

પ્રથમસુકૃત ન. (પ્રથમ વિશે.

પહેલું, પૂર્વવું, અને સુકૃત

ન. સત્કર્મ) પૂર્વવું સત્કર્મ.

પ્રાપ્ત (પ્ર+આપ્ નો ભૂ કૃ.)
પામેલું, પહોંચેલું.

બહિસ્ (અવ્યય) બહાર.

માગીરથી સ્ત્રી. મંગા.

મૂરિ વિશે. બહુ.

મોક્ષ* (અવ્યય) અરે, અહો, રે.

રક્ષણ ન. રક્ષણ, બચાવ.

રજ્જુ સ્ત્રી. દોઃપું.

અધિ+વસ્તુકપર મેસીને વિસામે
લેવો.

વિદ્વ પુ. વિદ્વ, અડચણ, હરકત.

વિપત્તિ સ્ત્રી. વિપત્તિ, સંકટ,
આફત.

વિમાર્ગ પુ. આડો રસ્તો, ખોટી
ચાલ.

વિમુક્ત વિશે. ફેરવેલા મેંવાળું.

વિશ્રામહેતોઃ (વિશ્રામહેતુ પુ.

ની પંચમી. વિશ્રામ પુ.

વિસામે, +હેતુ પુ. સખખ.)

વિસામાના સખખથી.

શોભન વિશે. સારું.

સંશય પુ. આશય, વિશ્રામનું

ઠેકાણું.

સમાજ પુ. સમાજ, સભા.

સુકૃત } ન. સત્કર્મ.

સુચરિત }
સુરભિ વિશે. ખુશખોદાર.

સુવૃત્ત વિશે. સારું, સદ્ગુણી.

વિ+સ્મૃ વિસરવું.

વાક્યો.

વિપદાભિમૂતોઽપિ ન ધર્મં ત્યજેયમ્ ।

इच्छाभि सोमं विवेकवान् ।

किं भो नृत्यं शिक्षेयोत गानम् ।

भूरिणा प्रयत्नेन तत्त्वमवगच्छेः ।

पुत्राः सुचरितैः पितरौ प्रीणयेयुः ।

ईश्वरस्य पूजया शान्तिं विन्देवहि ।

રજ્જું સર્વ ન મન્યેષ્વમ્ ।

दुर्दशां गते नरि भूत्रोऽप्यहितमाचरेत् ।

वर्धमानं व्याधिं जयन्तं शत्रुं च नोपेक्षेत ।

पण्डितानां समाजेऽपण्डिता मौनं भजेयुः ।

કુમુમઃ સુરભિણિ હમ્યેઽધ્યસ્તેદં નયેશ્વાઃ ।

પ્રજાનામનુરજ્ઞનાય સંજ્ઞાનો ઘટેરન્ ।
 સુવૃક્ષ્ણાય નૃપતયે પ્રજા ન મુદ્ધેયુઃ ।
 યદિ હરિર્વિમાર્ગાન્નિવર્તેત શોભનં ભવેત્ ।
 ધર્મે રતાઃ પ્રજા હરિં પશ્યેયુઃ ।
 ઘત્સૌ માતુરાજ્ઞામનુરુધ્ધેયાથામ્ ।
 ધૈર્યમવલ્લભ્ય શત્રુભિઃ સહ યુધ્ધેયાઃ ।
 નારાયણાસ્યાલસ્યાહારિશ્ચં નિષ્પદેત ।
 શિષ્યસ્યાવિનયં ગુરુર્ન સદૈત્ ।

વિપત્તૌ ધોરો ન મુદ્ધેદ્ધર્મં વા ન પરિત્યજેત્ ।
 ઇચ્છામિ પુનરપિ પુણ્યાં ભાગીરથીમવગાહેવહીત્ય-
 વરદ્રામં સીતા ।

સંશ્રયાય પ્રાપ્તે મિત્રે પ્રથમસુકૃતાનિ સ્મૃત્વા ક્ષુદ્રોઽપિ
 ન વિમુખો ભવેત્ ।

તૃષિતાય જલં ઇચ્છેદ્ધરેહીનસ્ય ચાપદમ્ ।
 નીચૈરાઋયં ગિરિમધિવસેસ્તત્ર વિશ્વામહેતોઃ ।
 સૂર્યે તપત્યાવરણાય દુષ્ટેઃ કલ્પેત લોકસ્ય કથં
 . તમિસ્ત્વા ।

ધેર પાછા આવો ત્યારે (તમારે બેએ) હાથ પમ ધોવા બેઠએ.
 માણસોએ* મિત્રોને વિસરવા ન બેઠએ.

(તું) બે ઝેર ખાય તો (તું) મરી નાય.

(બે) ચોપડીઓ (બે) હાથમાં લેધ જવાય.

(તમારે બે જણાએ) ગુરૂ પાસે ન્યાયજ્ઞાન શિખરું.

અહીં જાડની છાયામાં (આપણે) બેસીએ.

રાજાઓએ પ્રજાઓને ધનમાંથી બચાવવી.

(આપણે) પરમેશ્વરને શુદ્ધ અંતઃકરણથી પૂજવો બેઠએ.

† પૃ. ૧૩ ની ટીપ ૬ જુઓ.

* આવા વાક્યમાં ગુજરાતીમાં કર્તા તૃતીયામાં આવે છે. પરંતુ સંસ્કૃતમાં કર્તા પ્રથમામાં જ રહે.

(તારે) ગરીબ માણસોને ધન આપવું જોઇએ.

(તમારી) ફરજોમાં (તમારે) ચૂકવું નહિ.

માણસોએ કારણ વિના ગભરાવું નહિ.

માણસે બીજાનું ધન* તકાસવું નહિ.

(બે) હુઆઓને મારવા એવું રાજાએ ફરમાવ્યું.

(આપણે) દેશના રક્ષણમાં મરીએ, તો કીર્તિ મેળવીએ.

સાક્ષીઓએ ઇન્સાફની કચેરીમાં હમેશાં સાચું બોલવું.

જો (હું) કાશી જાઉં, તો ધણાં મંસ્કૃત પુસ્તકો લાવું.

જો (તમે) જૂઠું બોલો, તો અધિપતિ વડે શિક્ષા પામો.

(હું) શત્રુ સાથે લડું, (એવું વિચારીને) રાજા સિપાઇઓને શહેર બહાર લઈ ગયો.

જો (હું) ખરાબ કામ કરતો જોવાઈ તો, અધિપતિઓ વડે દંડાઉં.

જો ગરીબ બ્રાહ્મણો શહેરમાં બીખ માગે, તો તેઓ કાંઈ ધન મેળવે ?

(મારા) માઆપ ખુશ થાય, એટલા માટે મેં ખડેનોતને બહુ ધન આપ્યું.

વરવહુએ દરરોજ ધરમાં અગ્નિ પૂજવો જોઇએ.

માણસે ફરજ કરવામાં શ્રમને બણકારવો નહિ.

શિષ્યોએ આચાર્યને નમવું જોઇએ.

વિદ્વોથી અડચણ આવેલી હોય, તો પણ તમારે શર કરેલું કામ તજવું નહીં.

સવાલ

૧. હસ્તનભૂત અને વિધ્યર્થના પ્રત્યયો સરખાવો.

૨. વિધ્યર્થ શા શા અર્થમાં વારાય છે ?

૩. મોસ્ ના સ્ નો લોપ ક્યારે થાય છે ?

૪. નીચેના ધાતુનાં વિધ્યર્થરૂપ આપો:—

મૃ, ર્દક્ષ, નિ+મન્થ, સૃજ, હ, હી, મૃગ, સ્થા, જન, યા (કર્તારરૂપ અને કર્મણિરૂપ), કૃ (કર્મણિરૂપ), અનુ+મ્

આખ્યા છે; એમાંના સામ સિવાય બાકીના પ્રત્યયો લાગતાં, આ હ્રસ્વ થાય છે.

અ. એક. પં. એક. ષ. એક. ષ. બહુ. સ. એક.
 સ્યૈ સ્યાસ્ સ્યાસ્ સામ્ સ્યામ્
 સર્વા સ્ત્રીલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સર્વા	સર્વે	સર્વા:
દ્વિતીયા	સર્વામ્	„	„
તૃતીયા	સર્વયા	સર્વાભ્યામ્	સર્વાભિ:
ચતુર્થી	સર્વસ્યૈ:	„	સર્વાભ્ય:
પંચમી	સર્વસ્યા:	„	„
ષષ્ઠી	„	સર્વયો:	સર્વાસામ્
સપ્તમી	સર્વસ્યામ્	„	સર્વાસુ

નપુંસકલિંગ.

પ્ર. તથા દ્વિ. સર્વમ્ સર્વે સર્વાણિ
 બાકીનાં રૂપ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

૩. પુલ્લિંગમાં તદ્, ઇતદ્, યદ્, અને કિમ્, એ સર્વ-નામોનાં રૂપ, ત, ઇત, ય, અને ક, એટલે આકારાત હોય અને જેવાં રૂપ તેઓનાં થાય, તેનાં થાય છે. પરંતુ, તદ્ અને ઇતદ્નું પ્રથમાનું એકવચન અનુક્રમે સઃ* અને ઇષઃ* થાય છે.

૪. સ્ત્રીલિંગમાં આ સર્વ નામોનાં રૂપો, અનુક્રમે તા, ઇતા, યા, અને કા, એટલે આકારાત હોય ને જેવાં રૂપ તેઓનાં થાય તેવાં થાય છે. પરંતુ, તદ્, અને ઇતદ્નું પ્રથમાનું એકવચન અનુક્રમે સા અને ઇષા થાય છે.

* વાક્યમાં સઃ અને ઇષઃ પછી કાષ્ઠપણ વ્યંજન આવેતો, તેમના વિસર્જનો અથવા સ્નો લેાય થાય છે; ઉ.-સ પુરુષઃ ઇત્યાદિ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
નપુંસકલિંગ	તદ્	તે	તાનિ
પ્રથમા અને	પતદ્	પતે	પતાનિ
દ્વિતીયા.	યદ્	યે	યાનિ
	કિમ્	કે	કાનિ

બાકીનાં ૩૫ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

૫. ત્રણે લિંગમાં દ્વિતીયાનાં ત્રણે વચનમાં, તૃતીયાના એક-વચનમાં, અને ષષ્ઠી સપ્તમીના દ્વિવચનમાં, પત્તને બદલે રિક્ષપે ચન વપરાય છે.

પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
દ્વિતીયા	પતમ્ કે પનમ્	પતૌ કે પનો	પતાન્ કે પનાન્
તૃતીયા	પતેન કે પનેન		
ષષ્ઠી-સપ્તમી		પતયોઃ કે પનયોઃ	

ત્રીલિંગ.

દ્વિતીયા	પતામ્ કે પનામ્	પતે કે પને	પતાઃ કે પનાઃ
તૃતીયા	પતયા કે પનયા		
ષષ્ઠી-સપ્તમી		પતયોઃ કે પનયોઃ	

નપુંસકલિંગ.

દ્વિતીયા	પતદ્ કે પનદ્	પતે કે પને	પતાનિ કે પનાનિ
તૃતીયાનું	એકવચન તથા ષષ્ઠી સપ્તમીનું	દ્વિવચન	પુલ્લિંગ પ્રમાણે

શબ્દો.

અક્ષર વિશે. સ્થિર, નિત્ય, અ- વિકારી, જેમાં ફેરફાર થતો નથી તેવું.	અટકો સ્ત્રી. જંગલ.
અલ્પિક વિશે. અખિલ, બધું, સમગ્રું.	મ્+અર્થ આત્મને. ગ. ૧૦, માગવું, પ્રાર્થના કરવી. અલ્પ વિશે. અલ્પ, નાનું. અષ્ટાક્ષર વિશે. ૨૧૨૭, ઉમલ.

આત્મજ પુ. દીકરો.
 આયાસ પુ. પ્રયત્ન, મથ.
 ઇષ્ટ (ઈષ્ નો ભૂ. કૃ.) ઇચ્છેલું,
 ચાહેલું.
 કપિલ પુ. એક ઋષિનું નામ.
 ક્ષાત્રજન ન. સોનું.
 કુલીન વિશે. કુળવાન, ખાનદાન.
 ગુણજ્ઞ વિશે. (ગુણ ગુણ અને
 જ્ઞા જાણવું.) ગુણ જાણનાર,
 કદરદાન.
 જૈ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ગાવું.
 જ્વાર વિશે. સુંદર.
 ચૌર્ય ન. ચોરી.
 જાત્મ પુ. લુચ્ચો, ઠગ.
 દક્ષિણા સ્ત્રી. દક્ષિણા.
 દર્શનીય વિશે. દેખાવડું, ખુબસુરત.
 વિશ્* સ્ત્રી દિશા.
 દુરાપ વિશે. મુશ્કેલીથી મળી
 શકે એવું.
 દુર્ગા સ્ત્રી. દુર્ગા, દેવીનું નામ.
 દેવાયતન ન. દેવળ, દેવાલય.

જાવાપૃષ્ઠી સ્ત્રી. (દિવચન)
 આકાશ અને પૃથ્વી.
 નાટ્ ગ. ૧૦, ઉભય પ. નાટક કરવું.
 ભજવવું.
 નિષ્ણાત વિશે. પ્રવીણ, હોશિયાર.
 પુરાણ ન. પુરુષ.
 પૂત (પૂ નો કર્મણિભૂત કૃ.) પવિત્ર,
 શુદ્ધ કરાયેલું.
 પ્રપન્ન (પ્ર+પદ્+નું ક. ભૂ. કૃ.)
 યુક્ત, જોડાયેલું,
 પ્રયાગ ન. પ્રયાગ, અક્ષાહાખાદ.
 બ્રહ્મવિદ્ બ્રહ્મને જાણનાર, તત્ત્વ-
 જ્ઞાની.
 મહત્† વિશે. મોટું, મહાન.
 મહિષાસુર પુ. પાડાના આકા-
 રનો એક દૈત્ય.
 મેદિની સ્ત્રી. પૃથ્વી.
 રાજપુત્ર પુ. રાજપુત્ર.
 રાણી સ્ત્રી. રાણી.
 રોદન ન. રૂદન, રડવું તે.
 વિત્ત ન. દોલત, ધન.

* વ્યંજનથી શરૂ થતા પ્રત્યય આવે ત્યારે તેમજ પ્ર૦ એકવચનમાં
 દિશ્ શબ્દના જ્ઞો ક્ કે ગ્ થાય છે. અથવા વ્યંજનની પહેલાં ક્ થાય
 છે, અને ઘોષની પહેલાં ગ્ થાય છે. (પૃ. ૨૭ ની ટીપ ૬ જુઓ.)

† વસ અને હ્યસ્ કે ઇયસ્ જેને છેડે આવે છે એવાં નામની માફક
 મહત્ શબ્દનો ઉપાન્ત્ય જ, પુલ્લિંગનાં પ્રથમ ધાંચરૂપમાં, અને નપુંસક-
 લિંગના પ્ર., સં, અને દ્વિ.ના બ. વ. માં દીર્ઘ થાય છે, અને અંત્ય તેની
 પહેલાં ન્ મૂકવામાં આવે છે. સમાસના પૂર્વ ભાગમાં મહત્ શબ્દ વપરાતાં
 તેનો મહા થઈ જાય છે.

विधृत (वि+धृते। धर्मविधृत
कृतं) आश्रये आपेक्षे।
अष्टेय विशेषे विधास राभवा-
ये। ३५.

श्रुतिवत् विशेषे वेदमन्त्रानां, विद्वज्-
सगर पु. सर्ववन्शी राजानु नाम-
साध्य विशेषे भजे तेषु, ६०५.
सामर्थ्यं न. सामर्थ्यं, ७०२.

वर्कयो.

कोऽत्रागतः ।
कस्यैतानि पुस्तकानि ।
कस्याः पुत्रा पते ।
यं पुत्रं द्योऽपश्यं तमेवाह-
यामि ।
सा बाला न किञ्चिदवदत् ।
तेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो वक्षिणाम
यच्छम् ।
कस्मान्नगराद् आगतः ।
पतेषां यद्यदिष्टं तत्तत् क्रिय-
ताम् ।
याः कथाः पुराणेषु भूयन्ते
ता पश्येते नाटयन्ति ।
स पश्येत् प्रदेशो वक्षिणमि-
यया सह विरमवसम् ।
येनैतदखिलं जगन्निरमीयत
तस्मै नम ईश्वराय ।
तेषु तेषु शास्त्रेषु निष्णातैः
पण्डितैः सह राजाऽभाषत ।

कथोक्ते वाससो ।
यथात्मानं पूतं मन्यते वसिष्ठ-
स्तामहन्धर्ती वन्दस्व ।
सर्वासु कलासु प्रावीण्यमुप-
गतो राजपुत्रः ।
यया महिषासुरो हतस्तस्यै
दुर्गायै नमः ।
ते नद्यौ प्रयागे संगच्छेते ।
याभ्यां चौर्यं कृतं तौ पुत्रौ
राजाऽदण्डयत् ।
पतस्यामटव्यां पुरा ब्रह्मविदो
मुनयो न्यवसन् ।
थैर्मेदिन्युत्खाता ये च कपि-
लस्य कोपेन दग्धास्तान्
सगरस्यात्मजान् भगीरथो
गङ्गाया जलेनोद्धरत् ।

* किम् सर्वनामनां रूपेण चित् अथवा अति प्रत्यय समासवाची
प्रत्ययान्तो रक्षिणे अनिश्चयाय यावत् छ; छ. नि चित् (न) दांछ; कश्चित्
(पु.) दांछ, छ.

+ (५.), ५८ नी. दीप इ न्युत्था.

યાસાં વિવાહાઃ સ્વપુત્રૈઃ સહ
સમજાયન્ત તામિર્જનકસ્ય
કન્યાભિઃ પ્રપન્નો રાજા દશ-
રથોઽયોધ્યામગચ્છત્ ।
ન દૃશ્યતેઽપ્ર કોઽપિ રોદનં
સુ શ્રૂયતે ।

પુરા યાનિ વસ્તૂનિ મહતા
અમેજ સાધ્યાન્યાસંસ્તાન્ય-
ધુના યન્ત્રાણાં સામર્થ્યાદિ-
લ્પેનૈવાયાસેન સાધ્યાનિ ।
કિં તયા ધેન્વા ક્રિયતે યસ્યા
દુગ્ધં નોપલભ્યતે ।

યસ્યાસ્તિ વિત્તં સ નરઃ કુલીનઃ
સ પण્ડિતઃ સ શ્રુતિમાન ગુણજઃ ।
સ યથ વક્તા સ ચ દર્શનીયઃ
સર્વે ગુણાઃ કાશ્ચનમાશ્રયન્તે ॥

આ (બ. વ.) ડાણુ છે ?
તેઓનો ધંધો શા છે ?
તે હરિની દીકરી છે.
તેનું નામ શું છે ?
રામે જ્ઞાને એમ કહ્યું ?
તે જીવિંદો બાઈ છે.
(હું) તે (છાકરા) સાથે
નિશાળે ગયો.
તેણે નારાયણને પેજા છાકરાઓ
સાથે રમતો જોયો.
તેના મિત્રોમાંથી તે જ્ઞાને સંભારે
છે ?
તે નદીમાં માછલાં છે.
તે તેથી અનુસરાય છે.
જે તે ગામમાંથી આવેલા છે
તે માણસો ક્યાં છે ?
જે દેશનો શુદ્ધ રાજા છે તે
દેશમાંથી તેઓ આવે છે.

પાસે (=પડોશમાં) જે દાસીઓ
હતી તેઓને રાણીએ તેણીને
માટે પુલો લાવવા ફરમાવ્યું.
મહારાષ્ટ્રીયોનો રાજા આ ધરમાં
રહ્યો.
તે છાકરિયોમાંથી જ (બ. વ.)
માય છે ?
અહિંઆ આ પુસ્તક કોનાવડે
મૂકાયું ?
આ અવિહારી આત્માના સામ-
ર્થ્યવડે આકાશ અને પૃથ્વીને
આશરો અપાય છે.
તેઓ (બે) વડે મોટું કૃત્ય કરાયું
નથી.
તે અરણ્યમાં (હું) લાંબા વખત
સુધી રહ્યો.
જે દિશાએ પેલો લુપ્તો ગયો ?

પેલા દેવાલયમાં લક્ષ્મીની સુંદર
મૂર્તિ છે.
હરિએ તેને વિશ્વાસ ન રખાય
એવી વાર્તા કહી.

જે (માણુસ) ને લક્ષ્મી શોધે
તે તે (લક્ષ્મી) ને મળ
મુશ્કેલ કેમ હોય ?

સુવાલ.

૧. નામનાં રૂપોથી સર્વનામનાં રૂપો શી વ્યાપ્તમાં જુદા પડે છે ?

૨. દર્શક, સંબંધાર્થ, અને પ્રશ્નાર્થ સર્વનામનાં મૂળ વ્યંજનાં છે, કે સ્વરાંત છે ? અને, તેમનાં રૂપો વ્યંજનાંત નામનાં કે સ્વરાંત નામનાં રૂપોને મળતાં છે ?

૩. વાક્યમાં સંધિમાં સઃ અને ષષઃ ના વિસર્ગનું શ્રેય છે ?

૪. યદ્, તદ્, કિમ્, અને ષત્તદ્ નાં ત્રણે લિંગમાં, તથા મહત્ (પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગ) અને દિશ્નાં રૂપો લખો.

પાઠ ૩૦ મો.

પહેલો તથા બીજો પુરૂષ સર્વનામ.

અસ્મદ્ (હું અથવા અમે.)

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	અહમ્	આવામ્	વયમ્
દ્વિતીયા	મામ્ કે મા	,, કે નૌ	અસ્માન્ કે નઃ
તૃતીયા	મયા	આવામ્યામ્	અસ્માભિઃ
ચતુર્થી	મહમ્ કે મે	,, કે નૌ	અસ્મભ્યમ્ કે જ
પંચમી	મત્	આવામ્યામ્	અસ્મત
ષષ્ઠી	મમ કે મે	આવયોઃ કે નૌ	અસ્માકમ્ કે નઃ
સપ્તમી	મયિ	આવયોઃ	અસ્માક્

યુષ્મદ્ (તું કે તમે)

પ્રથમા	ત્વમ્	યુવામ્	યૂયમ્
દ્વિતીયા	ત્વામ્ કે ત્વા	,, કે વામ્	યુષ્માન્ કે વઃ
તૃતીયા	ત્વયા	યુવામ્યામ્	યુષ્માભિઃ
ચતુર્થી	તુમ્યમ્ કે તે	,, કે વામ્	યુષ્મભ્યમ્ કે વઃ
પંચમી	ત્વત્	યુવામ્યામ્	યુષ્મત્
ષષ્ઠી	ત્વ કે તે	યુવયોઃ કે વામ્	યુષ્માકમ્ કે વઃ
સપ્તમી	ત્વયિ	યુવયોઃ	યુષ્માસુ

શબ્દો.

અપરાધલબ પુ. થોડા અપરાધ.
 જહ્ મ. ૧, પરસ્મે રક્ષણ કરવું.
 અવિશ્વાસ્ય વિશે. વિશ્વાસ નહિ રાખવા લાયક.
 આર્યાં સ્ત્રી. માન આપવાલાયક સ્ત્રી.
 ઉચિત વિશે. ઉચિત, યોગ્ય.
 ઋત્વિજ્ પુ. ઋત કરનારો.
 પતાવુશ્ વિશે. આ જાતનું.
 ક્ષાત્રજિક વિશે. ક્ષાત્ર.
 શરણમ્ કે વશમ્ + ગમ્ શરણે જવું, તમને થવું.

જેતૃ પુ. જિતનારો.
 તાદન ન. મારવું તે, માર.
 ત્વદ્ મ. ૧, આત્મને. ત્વરા કરવી, અ. ધીરા થવું.
 દાસજન પુ. દાસ, સેવક.
 દૂરમ્ અવ્યય. દૂર.
 દૈવ ન. દેવ, દશા.
 નન્દિની સ્ત્રી છોકરી.
 નિમિત્ત ન. નિમિત્ત, કારણ, પહોં.
 નિષ્ફલ વિશે. નિષ્ફળ, બ્યર્થ, ફળ. રહિત.

ઘા+પત્ બનવું.
 પર્યાકુલ વિશે. ગભરાએલો.
 પાર મ ૧૦, ઉભયપ. પાર જવું, ઓળંગવું.
 પ્રતનુ વિશે. થોડું, નહોતું.
 મૂતાર્થ પુ. સત્ય, વસ્તુતા.
 મતિ સ્ત્રી. વિચાર, લાભણી.
 માનિની સ્ત્રી. મદમાન બરેલી સ્ત્રી.
 મૈષજાલ ન. વાઢળાંનું ટોળું.
 રઘુનાથ પુ. રઘુ. ઓનો રાજા.

लव पु. देश, भाग,	शिव न. कल्याण, सुभ.	साश्विन पु. साक्षी,
अंश.	सवितृ पु. सविता,	साडेदी.
वियोग पु. वियोग.	सूर्य.	सोमवासर पु.
		सोमवार.

वाक्ये.

नाहमपराधी ।
 रघुनाथः स्निह्यत्यावयोः ।
 कुत्रास्ति मे पुत्रकः ।
 भगवति त्वामहं वन्दे ।
 मास्मानवधीरय ।
 विष्णुर्वोऽवतु ।
 त्वया सहोपवनं गन्तुमि-
 च्छामि ।
 आर्यं कथयामि ते भूतार्थम् ।
 मद्यं धनं न यच्छसि ।
 शिषो जः शिषाय भवतु ।

बालकौ युवयोः पिता कास्ति ।
 पृथिवीं रक्षतु युस्मासु कुतो
 नो भयम् ।
 युष्मदधिगतां वार्तां सर्वेभ्यः
 शंसांमि ।
 तस्य पीडां हर्तुमस्माभिश्चि-
 न्तित उपायो निष्फलो-
 ऽभवत् ।
 तव सुचरितं ममैव प्रतनु
 यतो न दीर्घं कालमात्रं
 सुखमन्वभवाव ।

त्वरते मम मनोऽध्ययनाय ।

अस्माकमश्व एवः ।

क गता ते माता ।

एतस्य वृत्तान्तस्य श्रवणेन पर्याकुलमावयोर्मनः ।

दीनेष्वस्मास्वप्येतादृशो भवतः स्नेहः ।

मदता मेवज्जालमिव दैवेनास्मार्कं सर्वं मनोरथा निरस्ताः ।

किं तव पापे रामेण मया वा पापं कृतमिन्त्यपृच्छत्कुञ्जो

दशरथः कैकेयीम् । केन निमित्तेन तस्यैवं त्वमनर्था-

शोचता ।

*કમપરાચલલં મયિ પદ્યસિત્યજસિ માનિનિ દાસજનં ચતઃ।

તેષાં વધૂસ્ત્વમસિ નમ્હિનિ પાર્થિવાનાં

યેષાં કુલેષુ સવિતા ચ ગુરુર્વયં ચ ॥

યૂયં વયં વયં યૂયમિત્યાસીન્મતિરાવયોઃ

કિં જાતમધુના યેન યૂયં યૂયં વયં વયમ્ ॥

તું ડાહ્યા માણસ છે.

હું ભરંસાદાર માણસ નથી એમ

તું વહેમ લાવે છે ?

જ્યારે તમે પર્વત ચડ્યા ત્યારે

તમારો ભોમિયો કાણુ હતો ?

તમને આ વાત કોણે કહી ?

મારો બાપ કાશી ગયો, અને

જ્યારે તે પાછોઆવ્યો, ત્યારે

તે બહુ પુસ્તકો લાવ્યો અને

મને તે આપ્યાં.

ત્યાં જે થયું તે અમને કહ્યો.

મારી ચોપડી ક્યાં છે, એમ મે

તમને પૂછ્યું.

અમારાંથી છુટા પડવામાં દિલ્લ-

ગીર થાઓ મા.

તારી મહેરબાનીથી અમે સધળાં

સંકટો ઝાળ્યાં.

તમારાવડે તે વખતે જે કરાયું,

તે મને યાદ છે.

સાક્ષિયોને મારાવડે સોમવારે
આવવાનો હુકમ થયો.

જ્યારે તમે મારે ઘેર આવ્યા,
ત્યારે મેં તમને ધાન્યના ઢગલા
આપ્યાં.

તું હરાવાયો એટલે તારા સિપા-

ધયો જિતનારને તાબે થયા.

અમે (એએ) ધણા ઋણીઓના

આશ્રમે ગયા.

આ પુત્રો અમારા(એ) વડે લવાયાં.

મારી પાસેથી તે વાર્તા તેને મળી.

તમે (એ) સધળાં માણસોને
નિંદો છે.

હું તને આ બક્ષિસ આપું છું.

તારી પાસેથી ડાહ્યા માણસોનો

માર્ગ મને જણાયો.

અપરાધ વિના યજ્ઞ કરનારાઓએ

મને માર્યો.

હે દયાળુ પિતા, અમે તારાં

છોકરાં ઉપર ગુસ્સે ન થા.

* આ ધણીનું સ્ત્રી પ્રત્યે કહેલું છે. જ્યારે ઉર્વશી વેલ બની ગઈ ત્યારે પુરૂરવે ઉન્માદમાં આમ કહ્યું છે.

† આ વસિષ્ઠનું સીતાપ્રત્યે બોલેલું છે. રામ જેના વંશમાં જન્મ્યા હતા, તે સૂર્યવંશી રાબાઓનો વસિષ્ઠ પુરોહિત થાય.

અમો તેના મિત્રોથી તે દૂર
બટકાયો.

તારાવડે તે કુતરાને મારવામાં
આવ્યો તે અયોગ્ય કૃત્ય કરાયું.

તું પાળનાર છતાં, તારી પ્રભ
વિપત્તિ કેમ ભોગવી શકે ?

આપણામાં હરિ ત્રેહ છે.

પાઠ ૩૧ મો.

અદસ્ આ કે પેહું, હદમ્ આ.

અદસ્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	અસૌ	અમૂ*	અમી
દ્વિતીયા	અમુમ્	"	અમૂન્
તૃતીયા	અમુના	અમૂભ્યામ્	અમીભિઃ
ચતુર્થો	અમુષ્મૈ	અમૂમ્યાસ્	અમીમ્બ્યઃ
પંચમી	અમુષ્માત્	"	"
ષષ્ઠી	અમુષ્ય	અમુયોઃ	અમીષામ્
સપ્તમી	અમુષ્મિન્	"	અમીષુ

* પ્રથમાના એકવચન વગર અદસુનાં પુલ્લિંગ રૂપ શીખવાની હુકી રીતઃ—એમ ધારો કે, અદસ્ને બદલે મૂળશબ્દ અદ છે; તેનાં સર્વ પ્રમાણે પુલ્લિંગ રૂપ કરો; એ રૂપોમાં વ્ને ઠકાણે મૂ મૂકો, અને સર્વના વર્માં મળેલો સ્વર જો ઈસ્વ હોય તો તેને બદલે ર મૂકો, અને દીર્ઘ હોય તો ળ મૂકો; વળી, તે રૂપોમાં બહુવચનમાં ન્યાં ં હોય ત્યાં ઈ મૂકો; એટલે ઉપર લખેલાં રૂપ થશે. તૃતીયાના એકવચનનાં અને બહુવચનનાં રૂપો અદેન અને અદૈઃ ન ધારતાં, અદના અને અદેભિઃ ધારી બનાવવાં. ૨ નો ૨ થવા બાબત પૂર્વે જે ટીપ આપેલી છે, તે લાગુ પાડવી. આવી જ રીતે ત્રીલિંગમાં પણ મૂળ અદા ધારી સર્વાની પેઠે રૂપ ઉપભવવાં.

ઓલિંગ.

પ્રથમા	અસૌ	અમ્	અમ્:
દ્વિતીયા	અમૂસ્	,,	,,
તૃતીયા	અમુયા	અમૂમ્યામ્	અમૂભિ:
ચતુર્થી	અમુષ્યૈ	,,	અમૂમ્ય:
પંચમી	અમુષ્યા:	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	અમુયો:	અમૂષામ્
સપ્તમી	અમુષ્યામ્	,,	,,

નપુંસકલિંગ.

અ. તથા દ્વિ.	અવઃ	અમ્	અમૂનિ
બાકીનાં ૩૫ પુલિંગ પ્રમ.લે.			

* દ્વિવમ્ પુલિંગ.

પ્રથમા	અયમ્	ઈમૌ	ઈમે
દ્વિતીયા	ઈમમ્	,,	ઈમાન્
તૃતીયા	અનેન	આમ્બ્યામ્	અભિ:
ચતુર્થી	અસ્મૈ	,,	અમ્ય:
પંચમી	અસ્માત્	,,	,,
ષષ્ઠી	અવઃ	અનયો:	અવામ્
સપ્તમી	અસ્મિન્	,,	અણુ

ઓલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ઈવમ્	ઈમે	ઈમા:
દ્વિતીયા	ઈમામ્	,,	,,

● આ સર્વનામમાં દ્વિતીયાનાં ત્રણે વચનમાં, તૃતીયાના એકવચનમાં, અને ષષ્ઠી તથા સપ્તમીના દ્વિવચનમાં, ત્રણે લિંગમાં, પૂર્વે આપેલાં એનથી થયેલાં ૩૫૦ પદ્ય વિહલ્યે વપરાય છે.

તૃતીયા	અનયા	આમ્યામ્	આભિઃ
ચતુર્થી	અસ્યૈ	"	આમ્યઃ
પંચમી	અસ્યાઃ	"	"
ષષ્ઠી	"	અનયોઃ	આસામ્
સપ્તમી	અસ્યામ્	"	આસુ

નપુંસકલિંગ.

પ્ર. તથા દિ. હવસ્
બાકીનાં ૩૫ પુલિંગ પ્રમાણે.

શબ્દો.

અક્ષમા ભી. બહેખાઈ, હરીકાઈ.
અથવા (અભ્યય) અથવા, કે,
કંવા.

ઉર્વશી ભી. એક અપ્સરા.
કર્ણ્ય પુ. કંભુસ માણસ.
કવીશ્વ પુ. (કવિ અને હંશ
રાજ) કવિરાજ.

કિલ (અભ્યય) ખરેખર.
અલમ્+ક્ર ચણગારવું.
ગર્તા ભી. ખાડો.

ગૃધ્રરાજ પુ. ગીધ પક્ષિયોનો
રાજા, જટાયુ.

છન્ન (છદ્મનો ઈર્મણિભૂત કૃદંત)
ધુપાવેલું, ઢાંકેલું.

જવ પુ. ઉતાવળ; ત્વરા.
કુન્નિત વિશે. કુઃખી, દિશગીર.

દશ્ય વિશે. દશ્ય, દેખાય એવું.

દેવદારુ પુ. દેવદાર.

દ્રુતમ્ (અભ્યય) જલદી તરત.
પુત્રીકૃત વિશે. (પુત્ર દીકરો, અને
કૃત કરેલું.) દીકરા તરીકે
માનેલું; દત્તક કરેલું.

પુરા (અભ્યય) સન્નિપા, આગળ.

પુષ્પધારિન્ વિશે. પુષ્પ ધારણ
કરનાર, પુલવાળું.

પૂર ગ. ૧૦, પૂરવું, ભરવું.

પ્રદેય વિશે. દેવા યોગ્ય; લગ્નમાં
આપવા યોગ્ય.

પ્રમથ પુ. ઉત્પત્તિ, ઉત્પત્તિસ્થાન.

પ્રિયતમા વિશે. સાથી પ્રિય-
વહાલામાં વહાલો-ભી.

પ્રિયાપ્રવૃત્તિ(પ્રિયા વહાલી અને
પ્રવૃત્તિ ખખર) વહાલીની ખખર.
મિશ્રા સ્ત્રી. બિશ્વા.
મિશ્ર વિશે. ખીકલુ (સ્ત્રી.)
મદિરાશી સ્ત્રી. મનોહર આં-
ખવાળી.
મધુકર પુ. મધ કરનારો, ભખરો.
રથ્ય પુ. ઘોડો.
ચિ+રમ્ પરસ્મૈ. થોભવું, અટકવું.
રીતિ સ્ત્રી. રીત.
કૃતાગૃહ ન. કૃતામંડપ, વેલનો
માંડવો.
ચરતનુ વિશે. સુંદર અંગવાળું,
પુખ્તચરત.
ચન્દ્રા સ્ત્રી. પત્ની, સહચરી.

વાસ પુ. રહેઠાણ.
વિપ્રિય વિશે. અપ્રિય.
વિપ્રિય ન. વાંક,
ઘોચિ સ્ત્રી. શેરી, રસ્તો.
વૃષભઘ્વજ પુ. શિવ.
વ્યાખ્યેય વિશે. અર્થ કરવા યોગ્ય.
શિવાલય ન. શિવનું દેહેરું.
સંગત ન. સંગતિ, દોસ્તી.
સંગમ પુ. સંગમ, મેળાપ.
સંગમોત્સુક વિશે. મળવાને
આતુર.
સારજ પુ. એક જાતનું પક્ષી.
સાહસ ન. સાહસકર્મ.
હીરત્ન ન. રત્નરૂપ સ્ત્રી.
સ્વાદુ વિશે. સ્વાદિષ્ટ.

વાક્યો.

इदमासनमलंक्रियतां भवता ।

मृगस्य जवस्याक्षमयेवामी रथ्या धावन्ति ।

अनया रीत्या व्याख्येयोऽयं ग्रन्थः ।

वत्स विरमास्मात्साहसात् ।

अमू तौ तरु यौ द्योऽपश्यम् ।

अस्मै विदुषे ब्राह्मणाय दक्षिणां प्रयच्छ ।

अनयोः कन्ययोः संगतं मे रोचते ।

*इमं सारजं प्रियाप्रवृत्तयेऽभ्यर्थये ।

* આ નીચાની જે જે વાક્યો ઉપર મૂકેલી છે, તે તે વાક્યોએક શબ્દનાં બોધેલાં છે. એ રાજ પોતાની પ્રિય પત્ની સાથે એક ડુંગ્રમાં વિહાર કરતો હતો, તેવામાં કાંઈ ચમત્કારી યોગે કરીને, તે સ્ત્રી એકાએક

+ અયં સ તે તિષ્ઠતિ સંજ્ઞમોત્સુકો
વિશક્લેષે ભીરુ યતોઽવધીરણામ્ ।

† અમું પુરઃ પશ્યસિ દેવદાહં
પુત્રીકૃતોઽસૌ વૃષભધ્વજેન ।

* સ્ત્રીરત્નેષુ મમોર્વશી પ્રિયતમા યૂથે તથેયં વશા ।

* મધુકર મદિરાક્ષ્યાઃ શંસ તસ્યાઃ પ્રવૃત્તિમ્
વરતનુરથવાસૌ નૈવ દૃષ્ટા ત્વયા મૈ ।

* હંસ પ્રયચ્છ મૈ કાન્તાં ગતિરસ્યાસ્ત્વયા હૃતા ।
અસ્મિન્નેવ લતાગૃહે સ્વમભવઃ ।

અસ્યૈવાસીન્મહતિ શિખરે ગૃધ્રરાજસ્ય વાસઃ ।

મનોહરા અમી વૃક્ષા દૃશ્યન્તે પુષ્પધારિણઃ ।

અગચ્છદમુયા વીર્યા વાસ્યમ્ ક્રુતમાનય ।

કૃતં કિમેભિસ્તવ વિપ્રિયં ય-
દનિષ્ઠમૈષામસિ કર્તુમુચતઃ ।

પાદાનમીલાં પ્રણતો યતોઽસૌ
ભદ્રં તતોઽપ્રીભિરમુખ્ય કાર્યમ્ ।

પુર્યાં પુરાઽસ્યાં કિલ કાલિદાસો
નામ્નાઽભવશો ન્યવસત્ કલ્પીશઃ ।

યદિ પ્રસન્ના ભગવતીમં ધરં યાચે ।

અસ્મિલ્લોકેઽયત્ક્રિયતે તસ્ય ફલમમુષ્મિલ્લોકેઽનુભૂયતે ।

હોપ થાય છે. તેની શોધમાં તે જંગલનાં પશુ પક્ષીને તેની ખબર પૂછતો કરે છે. આ ચિન્હનું બીજું વાક્ય હાથી પ્રત્યે કહેલું છે.

+ કહાય અને એ અંગીકાર નહિ કરે એની ધાસ્તી રાખતી કુમારિકા પ્રત્યે તેના પ્રિયતમનું આ બોલવું છે.

† શિવને વહાલા એક ઝાડ ત્રિષે, એક જલ્પનું બીજ પ્રત્યે, આ કહેલું છે.

§ હંત્ય વ્યંજન પછી લ્ આબ્યો હોય તો હંત્યનો લ્ થાય છે; પરંતુ, જો ન્ પછી લ્ આબ્યો હોય, તો ન્ ને બદલે અનુનાસિક લ્ થાય છે; એટલે કે ન્ની પહેલાંના અક્ષર ઉપર અર્ધ અનુસ્વાર મૂકાય છે, તથા ન્ ને ઠકાણે લ્ થાય છે.

एभिर्वचोभिः साम्प्रथ्य मे दुःखितां भार्याम् ।
हे सीते पुत्रादिमौ ते ।

આ મારી ચોપડી છે.
આ માણસો પોતાના રાજની
જીતથી ખુશ થાય છે.
આ છોકરીઓ નૃત્યશીલે છે
આ ગામોમાં બહુ વિદ્વાનો છે.
હું આ આંખોએ દેખતો નથી.
આ ઝાડ ઉપર વાંદરો છે.
આ નદીઓમાં બહુ પાણી છે.
આ પર્વતો ઉપરથી બહુ પત્થરો
પડેલા છે.
મેં આ લાકડોચોવડે ચોરને માર્યો.
મેં આ સ્ત્રીઓને શિવના દેહેરામાં
જોઈ.
આ નદિયોનાં ઉત્પત્તિસ્થાન હિ-
માલયમાં છે.
આ છોકરાઓને અને પેલી છોક-
રાયોને કેટલાક લાડુ આપો.
અમે પેલા પર્વતના શિખરપરથી
ઉતરતો વાઘ જોયો.

મેં મારું સોનું આ (મે) ચોરો
પાસેથી બચાવ્યું.
રણસંગ્રામમાંથી હોડતા તે સીપા-
ધને મેં જોયો હતો.
મુસાફર પેલા માર્ગથી ગયો.
માટીથી આ (મે) ખાડા પૂરો.
કંજુસ માણસની પાસેથી હું
બિલાની આશા રાખતો નથી.
આ નદીથી રાજનો મેહેલ (મે)
કોશ છે.
તે સ્વાદિષ્ટ ફેરી મને આપ.
આ હરણુવડે શો અપરાધ કરાયો?
આ (મે) નદીઓનો સંગમ
પવિત્ર છે.
આ વજ્રવડે ઢંકાએતો હું અદૃશ્ય
થાઉં છું.
આ (મે) કન્યાઓ પણ લગ્નમાં
આપવા યોગ્ય છે.

સવાન.

૧. ક્યાં સર્વનામનાં ૩૫ કેવળ વિવ્રજણ થાય છે ?
૨. અદસ અને દ્વદસ ત્રિ., તથા અસ્મદ અને યુગ્મદનાં
૩૫ આપો.
૩. અદસનાં ૩૫ જનાવવાની હુંકી રીત લખો.
૪. દંત્ય બંજન પછી લ્ આવા તે સંધિ શી થાય ?

५।४ ३२

विद्वत्त्वं च मृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
 स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥
 वरमेको गुणी पुत्रो न च मूर्खश्चतान्यपि ।
 एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति न च तारागणोऽपि च
 *एकेनापि सुवृक्षेण पुष्पितेन सुगन्धिना ।
 वासितं तद्वनं सर्वं सुपुत्रेण कुलं यथा ॥
 उत्सवे व्यसने चैव दुर्भिक्षे शत्रुविग्रहे ।
 राजद्वारे श्मशाने च यस्तिष्ठति स बान्धवः ॥
 दुर्जनः प्रियवादी च नैतद्विश्वासकारणम् ।
 मधु तिष्ठति जिह्वारे हृदये तु हलाहलम् ॥
 दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्यालंकृतोऽपि सन् ।
 मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयंकरः ॥
 कुलीनैः सह संपर्कं पण्डितैः सह मित्रताम् ।
 ज्ञातिभिश्च समं मेलं कुर्वाणो न विनश्यति ॥
 यो ध्रुवाणि परित्यज्य अध्रुवं परिषेवते ।
 ध्रुवाणि तस्य नश्यन्ति अध्रुवं नष्टमेव च ॥
 पादपानां भयं वातः पद्मानां शिशिरो भयम् ।
 पर्वतानां भयं वज्रः साधूनां दुर्जनो भयम् ।
 तस्मात्स्वविषये रक्षा कर्तव्या भूतिमिच्छता ।
 यज्ञैर्नाप्यते स्वर्गा रक्षणात्प्राप्यते यथा ॥
 यथा फलानां पक्वानां नान्यत्र पतनाद्भयम् ।
 एवं न तस्य जातस्य नान्यत्र मरणाद्भयम् ॥

न भोक्तो मरणादस्मि केवलं दूषितं यशः ।
 विशुद्धस्य हि मे मृत्युः पुत्रजन्मसमः किल ॥

अपापानां कुले जाते मयि पापं न विद्यते ।
यदि संभाव्यते पापमपापेन च किं मया ॥

अर्थमनथ भाषय नित्यं नास्ति ततः सुखलेशः सत्यम् ।
पुत्रादपि धनभानां भीतिः सर्वत्रैषा विहिता रीतिः ॥
का तव कान्ता कस्ते पुत्रः संसारोऽयमतीव विविधः ।
कस्य त्वं वा कुत आयातस्तत्त्वं चिन्तय तदिदं भ्रातः ॥
शत्रौ मित्र पुत्रे बन्धौ मा कुरु यत्नं विग्रहसंधौ ।
भव समचित्तः सर्वत्र त्वं वाञ्छस्यचिराद्यदि सत्तत्त्वम् ॥

महता पुण्यपण्येन कृतेयं कायनौःस्त्वया ।
पारं दुःखोदधेर्गन्तुं तर यावन्न भिद्यते ॥

धैर्यं यस्य पिता क्षमा च जननी शान्तिश्चिरं नेहिनी
सत्य सूनुरयं दया च भगिनी भ्राता मनःसंयमः ।
शय्या भूमितलं दिशोऽपि वसनं ज्ञानामृतं भोजनं
मेते यस्य कुटुम्बिनो वद सखे+कस्माद्भयं योगिनः ॥

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा
सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।
यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं धृतौ
प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥
आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपुः ।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति ॥

* नौ शब्दानां ३५, संधिना नियमो प्रभाषे, पाठ २५ ने मथाणे
आपेक्षा सामान्य प्रत्ययो बगवत्पाथी पाथ छे.

+ आ शब्दानां ३५ो अनियमित रीते पाथ छे.

अस्ति ब्रह्मारण्ये कर्पूरतिलको नाम हस्ती । तमवलोक्य
 सर्वे शृगालाश्चिन्तयन्ति स्म । यद्ययं केनाप्युपायेन म्रियते
 तदात्माकमेतद्देहेन मासश्चतुष्टयस्य भोजनं भविष्यति ।
 तत्रैकेन वृद्धशृगालेन प्रतिज्ञातम् । मया बुद्धिप्रभावादस्य
 मरणं साधयितव्यम् । अनन्तरं स वञ्चकः कर्पूरतिलकसमीपे
 गत्वा साष्टाङ्गपातं प्रणम्यावदत् । देव दृष्टिप्रसादं कुरु ।
 हस्ती हूते । कस्त्वम् । कृतः समायातः । सोऽवदत् ।
 जम्बूकोऽहं सर्वैर्वनवासिभिः पशुभिर्मिलित्वा भयस्सकाशं
 प्रस्थापितो यद्विना राज्ञाऽवस्थातुं न युक्तं, तदत्राटवीरा-
 ज्येऽभिषेक्तुं भवान्सर्वस्वामिगुणोपेतो निरूपितस्तद्यथा
 लग्नवेला न विचलति तथा कृत्वा सत्पराभागम्यतां देवेन ।
 इत्युक्तवोत्थाय चलितः । ततोऽसौ राज्यलोभाकृष्टः कर्पूर-
 तिलकः शृगालवर्त्मना धावन् महापङ्के निमग्नः । ततस्तेन
 हस्तिनोक्तं सखे शृगाल किमधुना विधेयम् । पङ्के निप-
 तितोऽहं म्रिये परा त्य पश्य । शृगालेन विहत्योक्तम्
 देव मम पुच्छकावलम्बनं कृत्योत्तिष्ठ । यन्मद्वर्चास त्वया
 प्रत्ययः कृतस्तदनुभूयतामशरणं दुःखम् ।

પરિશિષ્ટ.

સંધિ નિયમો.

ગુણ અને વૃદ્ધિ.

૧. હ અથવા હૃ નો ગુણ ઘ, ડ અથવા ડનો ગુણ ઓ, ક્રઃ અથવા ક્રઃ નો ગુણ અરૂ, અને લઃ નો ગુણ અલ્ થાય છે.

૨. અ ની વૃદ્ધિ આ; હ, હૃ અથવા ઘની વૃદ્ધિ ઘે; ડ, ડ અથવા ઓ ની વૃદ્ધિ ઓ; ક્રઃ અથવા ક્રઃ ની વૃદ્ધિ આરૂ; અને અને લઃ ની વૃદ્ધિ આલ્ થાય છે.

સ્વરો.

૩. સંસ્કૃતમાં બે સ્વરો લગોલગ આવે, તો સંધિ થાય છે.

૪. બે સ્વરો પાસે આવ્યા છતાં સંધિ થતી નથી, એવું થોડેજ પ્રસંગે બને છે.

૫. જ્યારે નામ કે ક્રિયાપદના દિવચનને છેડે દીર્ઘ હૃ ડ, કે ઘ આવ્યો હોય ત્યારે પછીના સ્વર સાથે તેની સંધિ થતી નથી; ગિરી + આરોહન્તિ = ગિરી આરોહન્તિ. આની સાથે નીચેના નિયમ ૧૩, ૪૭ અને ૪૨ પણ જુઓ.

૬. છેલ્લા ચાર સ્વર (ઘ ઘે, ઓ ઓ) સિવાય બીજા કોઈ પણ સ્વર પછી હસ્ત્ર ક્રઃ આવે તો સંધિ કરવી, અથવા તો સંધિ ન કરતાં માત્ર પૂર્વનો સ્વર, દીર્ઘ હોય તો, હસ્ત્ર કરવો અઘ્યેણ+ક્રષિમ્=અઘ્યેણ ક્રષિમ્ અથવા (નિયમ ૭ મુજબ) અઘ્યેણર્ષિમ્.

૭ બે અ કે આ પછી હસ્ત્ર કે દીર્ઘ હ, ડ, ક્રઃ કે લઃ આવ્યો હોય, તો પાસે આવેલા બે સ્વરને બદલે પર (પછીના) સ્વરનો ગુણ મૂકાય છે; ફલ+હૃ=ફલે.

૮. અ અથવા આ પછી ઘ કે ઘે આવે, તો પાસે આવેલા સ્વરો બગી જઈને, તે બન્નેને ઠેકાણે ઘે થાય છે; વળી અ કે

આ પછી ઓ કે ઔ આવે, તો પાસે આવેલા સ્વરો બળીજાને ઔ થાય છે, નૃપ+ઔ=નૃપૌ.

૯. છેહા ચાર સ્વરો (ષ, ષે, ઔ, ઔ) સિવાય બાકીના કોઇપણ સ્વર અથવા દીર્ઘ સ્વર પછી સમતીય સ્વર હોય કે દીર્ઘ આવે, તો પાસે આવેલા એ સ્વરો મળી જઇ બંનેને છેહાણે દીર્ઘ સ્વર થાય છે; દૈત્ય+અરિ=દૈત્યારિ; કવિ+ઈશ=કવોશ.

૧૦. હ્રસ્વ કે દીર્ઘ ઇ, ઊ, ઋ, ને લૃ પછી વિભતીય (તેમના શિવાય બીજા) સ્વર આવે તો, ઇ, ઊ, ઋ ને લૃ ને છેહાણે અનુક્રમે ય્, ષ્, ર્, લ્, મૂકાય છે; તૃણાનિ+અત્તિ=તૃણાન્યત્તિ.

૧૧. પદાન્તે કે શબ્દને છેડે ષ કે ઔ હોય, ને પછી અ આવે, તો તે અ પૂર્વના સ્વરમાં એટલે ષ કે ઔ માં ડુબી જાય છે; એટલે તે બોલાતો નથી, લખાતોએ નથી; પણ તેને છેહાણે (ડ) અવગ્રહ ચિન્હ ધણું કરીને મૂકવામાં આવે છે; (નિયમ ૩૬ મુજબ) રામો+અશ્વમ્=રામોડશ્વમ્.

૧૨ ષ ષે, ઔ, અને ઔ, પછી કોઇ પણ સ્વર આવે, તો, તેમને બદલે અનુક્રમે જ્ય, જાય્ અજ્, અને આજ્, મુકવામાં આવે છે. ને+અ=નય.

૧૩ પદને અંતે ષ, ષે, ઔ અથવા ઔ હોય, ને પછી કોઇપણ સ્વર હોય, તો તેમને બદલે મૂકાયેલા જ્ય, જાય્ અજ્, અથવા આજ્ ના અંત્ય ય્-ષ્ નો વિકલ્પે લેવા થાય છે; મન્યતે+આત્માનમ્=મન્યતયાત્માનમ્ અથવા મન્યત આત્માનમ્.

બંધનો.

૧૪. પદને અંતે એકથી વધારે વ્યંજન હોય તો તેમની પહેલોજ કાયમ રહે છે, અને બીજા બધા ઉડી જાય છે; મન્હત્+સ્=મન્હત્, પણ છેલ્લો સ્ ઉડી જવાથી મન્હત્ રૂપ રહે છે.

૧૫. અનુનાસિક સિવાય કોષપણ્ય વ્યંજન પદને છેડે આવ્યો હોય તો તેને બદલે તેના વર્ગનો વિકલ્પે પહેલો કે ત્રીજો અક્ષર મૂકાય છે; મરુત્ અથવા મરદ્.

૧૬. અનુનાસિક સિવાય કોષપણ્ય સ્પર્શ વ્યંજન પછી અધોષ વ્યંજન આવે તો, તે સ્પર્શ વ્યંજનને બદલે તેનાજ વર્ગનો પહેલો અક્ષર મૂકવામાં આવે છે; કકુભ્+પ્રાન્ત+કકુપ્રાન્ત. હુશદ્+પ. તતિ=દશત્પતિ.

૧૭ અનુનાસિક તથા અંતઃસ્થ સિવાયના કોષપણ્ય વ્યંજન પછી ઘેષ વ્યંજન કે જ્ઞપ્દનો પ્રથમાક્ષર સ્વર આવે. તો પૂર્વના વ્યંજનને બદલે પૂર્વ વ્યંજનનાજ વર્ગનો ત્રીજો અક્ષર મૂકાય છે; નગરાત્+આગચ્છાતિ=નગરાદાગચ્છતિ.

૧૮. પદને, એટલે જ્ઞપ્દને, અંતે આવેલા વ્યંજન પછી અનુનાસિક આવે તો તે વ્યંજનને બદલે તેનાજ વર્ગનો અનુનાસિક વિકલ્પે મૂકવામાં આવે છે ષતદ્+મુરારિ=ષતન્મુરારિ અથવા ષતદ્મુરારિ. જો વ્યંજન પછી આવનાર અનુનાસિક તદ્દિત પ્રત્યયનો આઘાક્ષર હોય, તો તે વ્યંજનને બદલે અનુનાસિક અવશ્ય મૂકવો જોઈએ. ચિત્+મય=ચિન્મય.

૧૯ જ્યારે સ્ કે અન્ય દંત્ય વ્યંજન, શ્ કે અન્ય તાલવ્ય વ્યંજન સાથે જોડાય ત્યારે દંત્યને ઠેકાણે મળતો તાલવ્ય મૂકાય છે, -એટલે કે સ્ ને ઠેકાણે શ્, જ્ ને ઠેકાણે જ્, જ્ ને ઠેકાણે જ્ ઇ. થાય છે. જ્યારે સ્ કે દંત્ય, જ્ કે મૂર્ધન્ય સાથે જોડાય ત્યારે પણ, એવીજ રીતે દંત્યને ઠેકાણે મળતો મૂર્ધન્ય થાય છે; એટલે કે સ્ ને ઠેકાણે જ્, જ્ ને ઠેકાણે જ્, જ્ ને ઠેકાણે જ્ ઇ., થાય છે. અર્થાત્, તાલવ્ય કે મૂર્ધન્ય સાથે દંત્યના યોગમાં દંત્યનો અનુક્રમે મળતો તાલવ્ય કે મૂર્ધન્ય થાય છે, -ઋરોઞ્+જ-યતિ=ઋરીઞ્જયતિ; તત્+ટીકા=તટ્ટીકા.

૨૦. દંત્ય વ્યંજન પછી છ આવ્યો હોય તો દંત્યનો છ થાય છે. મગવત્ + લીલા = મગવલીલા. ને ન પછી છ આવ્યો હોય, તો ન ને બદલે અનુનાસિક છ થાય છે; એટલે કે નની પહેલાંના અક્ષર ઉપર અર્ધ અનુસ્વાર મુકાય છે તથા ન ને ઠેકાણે છ થાય છે; અર્ધિપ્રન+લોકે=અર્ધિપ્રલોકે.

૨૧. પદને અંતે ક્, ણ, ન આવે અને એની પૂર્વે હ્રસ્વ સ્વર હોય, અને એની પછી ડાઘપશુ સ્વર હોય તો, તે ક્, ણ, ન બેવડાય છે. વસન્+મન્વરાત્=વસન્નમ્વરાત્.

૨૨. જ્ કે જ્ પછી અથોષ અક્ષર આવે તો, તે જ્ કે જ્ નો ક્; અને અર્ધસ્વર કે અનુનાસિક સિવાય ઘોષ અક્ષર આવે તો ગ થાય છે; મુચ્+ત=મુક્ત. આ અક્ષરો પદને અંતે આવ્યા હોય, તો પશુ એ ફેરફાર થાય છે. વાચ્+યત=વાગ્યત.

૨૩. સ્વર પછી છ આવે તો ચ્છ લખાય છે, અ+છિચન્ત =અચ્છિચન્ત; પશુ પદાંતે દીર્ઘ સ્વર હોય તો ચ્છ વિકલ્પે લખાય છે. લક્ષ્મી+છાયા=લક્ષ્મીછાયા અથવા લક્ષ્મીચ્છાયા. મા (નહિ) અને આ (ઉપસર્ગ) પછી છ નો ચ્છ લખવો જ નોંધવો.

૨૪. પદના અંતભાગમાં ને ન પછી જ્, જ્, જ્, અથવા જ આવે તો તે ન નો અનુસ્વાર થાય છે. વિદ્વાંસૌ.

૨૫. પદાંત ન પછી જ્ જ્, જ્ જ્, અથવા દ્, દ્ આવે તો તે ન ને ઠેકાણે અનુસ્વાર અને વિસર્ગ થાય છે; વિદ્યાલાન્ +તાઢયતિ વિદ્યાલાંઃ તાઢયતિ=વિદ્યાલાંસ્તાઢયતિ.

૨૬. સમાનપદે (એકને એજ શબ્દમાં) ક્ષ, દ્, જ્ પછી લાગશેજ ન આવ્યો હોય, તો તે ન નો ણ થાય છે; વળી ક્ષ, દ્, જ્ અને ન ની વચ્ચે સ્વર, છ સિવાય અર્ધસ્વર, મહા-

પ્રાણ્ય હ, તેમજ કંઠ્ય કે ઓષ્ઠ્ય વર્ગનાં બ્યંજન હોય, તોપણ નૂ નો ણ થાય છે; ગૃહાગ્નિ. પરંતુ જો નૂ પદાન્તે આવ્યો હોય, તો તે નૂ નો ણ થતો નથી. નરાન.

૨૭. પદાંત મૂ પછી કોષ્ઠપણ્ય સ્પર્શ વ્યંજન આવ્યો હોય, તો તે મૂ ને બદલે વિકલ્પે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર થાય છે, અથવા મૂ ને ઠેકાણે પછીના વ્યંજનના સ્થાનનો અનુનાસિક થાય છે. જો પદાંત મૂ પછી ય્, વ્ કે લ્ હોય, તો મૂ ને બદલે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર, વિકલ્પે મૂ ને ઠેકાણે અનુક્રમે નાસિકા સ્થાને બોલાતો ય્, વ્, કે લ્, થાય છે; પરંતુ જો પદાંત મૂ પછી સ્, શ્, ષ્, ર્, હ્ હોય, તો મૂ ને બદલે અવશ્યે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વારજ લખાય છે. સમ્+ગચ્છતે=સંજ-ચ્છતે અથવા સજ્જચ્છતે.

૨૮. પદાંત રૂ નો અધોષ બ્યંજનની પહેલાં, અગર કથુંએ ન આવે, તો વિસર્ગ થાય છે; માતરૂ+પश्य=માત:पश्य.

૨૯. રૂ ની પછી રૂ આવે, તો પૂર્વ (પહેલાંનો) રૂ લોપાય છે; તથા તેના પહેલાંનો ઋ સીવાયનો સ્વર હસ્ત્ર હોય, તો દીર્ઘ થાય છે; ધૂર્જદિરૂ+રક્ષતિ=ધૂર્જટી રક્ષતિ.

૩૦. જો રૂપ્ વા રૂપને છેડે કોષ્ઠપણ્ય વર્ગના પહેલા ચાર વર્ણોમાંનો એક વર્ણ આવ્યો હોય ને તે વર્ણ પાછળ શ્ આવ્યો હોય અને તે શ્ ની પેતાની પાછળ કોઈ સ્વર, અર્ધસ્વર કે અનુનાસિક આવ્યો હોય, તો શ્ નો વિકલ્પે છ થાય છે; અવ-દત્+શઠ=(નિયમ ૧૯ મુજબ) અવદન્ શઠઃ અથવા અ-વદ્છઠઃ

૩૧. સ્થા ધંતુના સ્ ને ઉદ્ ઉપસર્ગની પૂર્વે લોપ થાય છે; ઉદ્+સ્થા+ય=ઉદ્+થાય=ઉત્થાય (નિયમ ૧૬ મુજબ.)

૩૨. વર્ગના પહેલા ચાર વ્યંજનમાંના દાઢપણુ વ્યંજન પછી હૂ આવે તો પૂર્વ વ્યંજનના વર્ગનો ચોથો અક્ષર, હૂ ને ઠાણે વિદ્યે થાય છે. ઉદામાદ્+(નિયમ ૧૭ મુજબ) હરે:=ઉદ-માદ્ હરે: અથવા ઉદમાદ્હરે:.

૩૩. ઉપાનહ શબ્દના હૂનો અધોષ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય પર છતાં, તૂ થાય છે, ધોષ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય પર છતાં દૂ થાય છે, અને પદાન્ત છતાં તૂ અથવા દૂ થાય છે.

૩૪. જો પ્રત્યયના સ્ ની પૂર્વે અ કે આ સિવાય દાઢપણુ સ્વર કે કંઠ્ય અક્ષર કે રૂ આઁઓ હોય તો, ધર્તુ દરીને, સ્ નો ષૂ થાય છે. (નિયમ ૨૨ મુજબ) વાક્+ષુ=વાક્ષુ.

૩૫. પદને અંતે સ્ હોય અને સ્ની પછી કશુંજે આઁયું હોય વા ન આઁયું હોય તો સ્ નો વિસર્ગ થાય છે; વદામસ્=વદામઃ.

સ્ અથવા વિસર્ગ.

૩૬. વિસર્ગની પૂર્વે જ હોય, તેમજ તેની પછી અ કે ધોષ વ્યંજન આઁઓ હોય, ત્યારે વિસર્ગનો ઉ થાય છે; અને તે ઉ પૂર્વના (પહેલાના) અ માં મળી જો (૭ જુઓ) થાય છે. નૃપઃજયતિ=નૃપો જયતિ.

૩૭. વિસર્ગ પૂર્વે આ હોય ને પછી સ્વર કે ધોષ વ્યંજન આવે, તો વિસર્ગ ઉગ્રી જાય છે; વગી વિસર્ગના પૂર્વે અ હોય ને પછી અ શિવાય દાઢપણુ સ્વર હોય, તોપણુ વિસર્ગ લોપાય છે. વિસર્ગ લોપ કર્યાંથી પાસે આવેલા સ્વરાની સંધિ થતી નથી. નરાઃ+ઈમે=નરા ઈમે, બુધઃ+ઈચ્છતિ=બુધઈચ્છતિ.

૩૮. સ્ અથવા વિસર્ગના પહેલાં અ કે આ સિવાય દાઢપણુ સ્વર હોય, ને પછી સ્વર કે ધોષ વ્યંજન આવે, તો તે સ્ અથવા વિસર્ગનો રૂ થાય છે, નૃપતિઃ+યજતિ=નૃપતિર્યજતિ.

૪૯. વિસર્ગની પછી જ્ઞ કે જ્ઞ આવે તો વિસર્ગનો જ્ઞ થઈ બન્ય છે; ટ્ કે ટ્ આવે તો ષ્ થઈ બન્ય છે; ને ત્ કે જ્ઞ આવે તો સ્ થઈ બન્ય છે. હરિઃ+ચરતિ=હરિચ્ચરતિ, રામઃ+તરતિ=રામસ્તરતિ, રામઃ+ટીકતે=રામટીકતે.

૪૦. વિસર્ગની પછી સ્, ષ કે જ્ઞ આવે તો વિસર્ગ કાયમ રહે છે; અથવા વિરૂપે તે વિસર્ગને બદલે અનુક્રમે સ્, ષ કે જ્ઞ મૂકાય છે. ક્રુષયઃ+શામ્યન્તિ=ક્રુષયઃશામ્યન્તિ અથવા ક્રુષ-યશ્શામ્યન્તિ.

૪૧. વાક્યમાં સ્તઃ અને ષ્ઠઃ પછી કોઈપણ વ્યંજન આવે તો, તેમના વિસર્ગનો અથવા સ્તનો લોપ થાય છે. સ્ત પુરુષઃ.

૪૩. મોસ્ પછી કોઈ પણ સ્વર કે ધોષ વ્યંજન આવે તો સ્તનો લોપ થાય છે. મોસ્+નૃત્યમ્=મો નૃત્યમ્.

વાક્ય રચના.

જે નામને સહ અવ્યય જોડવામાં આવે છે, તે નામ તૃતીયા વિભક્તિમાં મૂકવું જોઈએ. પુત્રૈઃ સહ.

કેટલાક ધાતુ દ્વિર્ભક્ છે; જેમકે ની, પ્રચ્છ્, યાચ્; વળી આ ધાતુના જેવા અર્થવાળા બીજા ધાતુ પણ દ્વિર્ભક્ છે; સૈનિકાન્ નગરં નયતિ.

ક્રિયાપદ અતિવાચક હોય તો, જે સ્થાને જવાનું હોય, તે સ્થાન બતાવનાર શબ્દ દ્વિતીયા વિભક્તિમાં, ને કોઈ વખત ચતુર્થી વિભક્તિમાં આવે છે; નગરં અથવા નગરાય ગચ્છામિ.

જ્યારે છૂ ધાતુનો અર્થ “દેશુદાર હોવું” થાય છે, ત્યારે લેશુદારનું નામ ચતુર્થીમાં આવે છે, અને લેણું બતાવનાર શબ્દ દ્વિતીયામાં આવે છે, તથા દેવદાર પ્રથમામાં આવે છે. નિષ્કાન્ ચારયતિ રામાય હરિઃ.

જે નામને નમઃ કે સ્વસ્તિ જોડવામાં આવે તે ચતુર્થીમાં આવે છે. ધિના જોડવામાં આવે તે બીજી, ત્રીજી, કે પાંચમીમાં

આવે છે; નમો દેવેભ્યઃ, વર્ષ, વષેન અથવા વષાદ્ વિના-
રિર્ન શામ્યતિ.

ક્રોધ, દ્રોહ (=દ્રેષ ધર્મા (=ચડતા ચડી), કે અસમા
(=અદેખાધ), ના અર્થના ક્રિયાપદો સાથે, ક્રોધ વિગેરે જેના પ્રત્યે
ખતાવવામાં આવે છે તેને ચતુર્થી લગાડવામાં આવે છે; સ્પૃહ
ક્રિયાપદની સાથે ઇચ્છિત વસ્તુવાચક શબ્દ પશુ ચોથીમાં આવે છે.
હરયે કુપ્યતિ, મોદકેભ્યઃ સ્પૃહયતિ.

જે પદો જોડવાના હોય કે છટાં પાડવાનાં હોય, તે સધળાને
છેડે એકજવાર, કે દરેકને છેડે જુદી જુદી વાર એ કે વા
મુકાય છે; હરિઃ ગોવિન્દઃ અથવા હરિર્ગોવિન્દઃ જલ્પતઃ

રુદ્ધ અને એવા અર્થના બીજાં ક્રિયાપદો સાથે, ખુશ કર-
નાર પુરુષ કે વસ્તુ પ્રથમામાં આવે છે, અને ખુશ થનારનું નામ
ચતુર્થીમાં આવે છે; મોદકો બાલકાય રોચતે.

કથ્ ધાતુનાં બન્ને કર્મો કટલીકવાર દ્વિતીયામાં મુકવામાં આવે
છે, અથવા તેા અતુપસ્ય કર્મ ચોથીમાં કે છઠ્ઠીમાં મુકાય છે;
નૃપં, નૃપાય, અથવા નૃપસ્ય કથયતિ વર્તામ્.

સંસ્કૃત ગુજરાતી શબ્દકોશ.

અ.

અકાલ (અ+કાલ) પુ. અયો-
ગ્ય વખત.અક્ષમા સ્ત્રી. અદેખાઈ, હરી-
કાઈ.અક્ષર વિશે. પુ. ન. બદલાય
નહિ એવું; અવિકારી; સ્થિર;
નિત્ય.અલિલ વિશે. પુ. ન. બધું,
સંવળું.

અગદ પુ. ઓસડ.

અગ્નિ પુ. અગ્નિ, દેવતા.

અગ્ર ન. અગ્ર, ટોચ.

અઠ્ઠલ પુ. ઇંગ્રેજ.

અઠ્ઠલમ્મિ સ્ત્રી. ઇંગ્લાંડ.

અધિરાત્ (અત્રય) જવદી.

અજ પુ. બકરો.

અજ્ઞાન ન. અજ્ઞાન.

અદ્ ગ. ૧. પરસ્પૃ. આટો
મારવો, બટકવું, ભમવું.

અદવી સ્ત્રી. જંગલ, વન.

અતઃ (અબ્યય) આથી, તેથી.

અતિથિ પુ. પરીણો.

અતીવ (અબ્યય) અત્યંત.

અત્યય પુ. નાશ; જવું તે.

અત્ર (અબ્યય) અહિં.

અથવા (અબ્યય) અથવા, કે,
કિંના.

અદ્ ગ. ૨, પરસ્પૃ. ખાવું.

અઘ (અબ્યય) આગ.

અઘમર્ણ પુ. કરજદાર; દેવાદાર.

અઘર્મ પુ. પાપ.

અધિપતિ પુ. અધિપતિ, ઉપરી.

અધુના (અબ્યય) હમણાં.

અધ્યયન ન. અધ્યયન, અભ્યાસ.

અધ્યુષિવસ્ વિશે. વસેલું, રહેલું.

અધ્રુવ વિશે. અનિશ્ચિત.

અઘ્વસ્વેદ પુ. (અઘ્વન પુ.
રસ્તો, અને સ્વેદ પુ. થાક)

મુસાફરીનો થાક.

અનન્તરમ્ (અબ્યય) પછી.

અનર્થ પુ. અનર્થ, અનિષ્ટ.

અનલ પુ. અગ્નિ.

અનિષ્ટ ન. મંકટ, અનિષ્ટ, દુઃખ.

અનુજીવિન્ વિશે. ચાકરી કર-
નાર, ચાકર, સેવક, આશિન.

અનુજ્ઞા સ્ત્રી. પરવાનગી, રજા.

અનુરજ્જન ન. મનોરંજન, પ્ર-
સન્નતા.

અનુરાગ પુ. પ્રીતિ.

અનુષ્ઠાન ન. કરવું તે, કૃત્ય,
કામ.

અનૃત ન. અસત્ય, જૂઠું.

(વિશે.) અસત્ય, જૂઠું.

અનેકશાસ્ત્ર (અભ્યય) વારંવાર

અન્તઃકરણ ન. અંતઃકરણ.

અન્તઃપુર ન. જનાનખાનું.

અન્તરાત્મનુ પુ. અંદરનો જીવ,
આત્મા.

અન્ન ન. ખાન.

અન્યત્ર (અભ્યય) અન્ય-પ્રીતે
ઠેકાણે.

અપણ્ણિત પુ. પણ્ણિત નહીતે, મૂખ.

અપરાધ પુ. અપરાધ, વાંક, ગુન્હો.

અપરાધલક્ષ્ય પુ. થોડો અપરાધ.

અપરાધિન વિશે. અપરાધી,
ગુન્હોગાર.

અપાય પુ. અપાય, તુકશાન,
હરકત.

અપિ (અભ્યય) વળી, પણ.

અપ્રિય વિશે. પુ. ન. અપ્રિય

અભિધાન ન. નામ.

અભિમૂત [અભિ (ઉપ.)+મૂત
ભૂ. કૃ.] હરાયલું, જિતાયલું.

અભિરુચિ સ્ત્રી. રુચિ, ઇચ્છા.

અભિલાષ પુ. ચાહના. ઇચ્છા.

અભિવેક પુ. અભિવેક.

અભિવેક્તુમ્ [અભિ (ઉપ.)+
સિચ્નો હ. કૃ] અભિવેક
કરવાને, રાખ બનાવવાને.

અભૂમિ સ્ત્રી. અવિષય, અગોચર.

અભ્યુદય પુ. ઉદય, ચઢતી.

અમરાવતી સ્ત્રી. ઇન્દ્રતીરાજધાની.

અમાત્ય પુ. પ્રધાન.

અમ્બર ન. આકાશ.

અયોધ્યા સ્ત્રી. અયોધ્યા.

અરણ્ય ન. અરણ્ય, જંગલ.

અરિ પુ. શત્રુ.

અરુન્ધતી સ્ત્રી. વસિષ્ઠપિત્રી સ્ત્રી.

અર્ચ્ય ન. અર્ચ્ય, પૂજનો સામાન.

અર્ચન ન, પૂજ, ચર્ચા.

અર્જુન પુ. અર્જુન.

અર્થ ગ. ૧૦. આત્મને. (ક્ર-
અથવા અભિ-ઉપસર્ગ સાથે)
પ્રાર્થના કરવી, વિનવવું.

અર્થ પુ. પૈસો, ધન, વસ્તુ, ખનાવ.

અર્હ ગ. ૧ પરસ્મૈ. લાયક થવું.

અલંકાર પુ. અલંકાર, પરચું.

અલક્ષ્મીય વિશે. ન ઓળ-
ધાય એવું.

અલમ્ (અભ્યય) પૂરતું, ખસ.

(તૃતીયા વિભક્તિ સાથે વપ-
રાય છે.)

અલિ પુ. ભમરો.

અલ્પવિશે. પુ. ન. અલ્પ, નહાતું.

અલ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. રક્ષવું.

અવકાશ પુ. અવકાશ, જગ્યા.

અવલય પુ. જથો, એકું કરવું.

અવતરત્ [અવ (ઉપ.)+તૃ

મ. ૧, ૫૨૨મૈ. નો વ. ક.]

ઉતરતું.

અવદાત વિશે. પુ. ન. સ્વચ્છ, ઉચ્ચ,

અવધીરણા ઓ. અવગા.

અવન્તો ઓ. ઉચ્ચમિની.

અવલોક્ય [અવ (ઉપ.)+લોક

નો સંબંધક ભૂ. ક.] અવ.

લોકન કરીને, જોઈને.

અવસ્તુ ન. વસ્તુ નહીં તે,

મિથ્યા પદાર્થ.

અવસ્ત્વારોપ પુ. મિથ્યા પદા-

ર્થની કલ્પના.

અવિચલિત (અ+વિચલીત,

ચિ+ચલ નો ભૂત કૃદંત.)

સ્થિર; હાલેચાલે નહીં એવું.

અવિશ્વાસ્ય વિશે. પુ. ન. વિ-

શ્વાસ મરવાને નાલાયક,

અણભરસાદાર.

અશરણ વિશે. પુ. ન. જેનું

શરણુ (રક્ષણુ) કરનાર નથી

તે; અનાથ

અહમન્ પુ. પત્થર.

અશ્વ ન. અશ્વ, આસુ.

અશ્વ પુ. અશ્વ, ઘોડો.

અશ્વપતિ પુ. વિશેષ નામ.

અસ્ ગ. ૨, ૫૨૨મૈ. હોવું.

અસ્ ગ. ૪. ૫૨૨મૈ ફેંકવું.

પ્ર ઉપ+અસ્=ણાસ્ ફેંકવું.

નિરૂ ઉપ+અસ્ નિરૂ વિ.

એવું.

અસંખ્યેય વિશે. પુ. ન. અ-

સંખ્ય; અગણિત.

અસત્ય ન. અસત્ય, ખુટું

અસારતા ઓ. નિરૂપયોગ.

અસિ પુ. તરવાર.

અસુર પુ. (બહુ) અસુર, દૈત્ય.

અઘ્ન ન. અઘ્ન, ચમત્કારી હથિયાર

અહિત ન હિત નહીં તે, નુ-

કશાન, ધન.

આ

આકાશ પુ. ન. આકાશ.

આઙ્લમૌમ પુ. ઈંચે.

આચાર પુ. આચાર, ચાલ,

ચોગ્ય વર્તણુંક.

આચાર્ય પુ. આચાર્ય. ગુરુ.

આજ્ઞા ઓ. આજ્ઞા, હુકમ.

આતાપ પુ. તડકા

આત્મજ પુ. દીકરો.

આત્મજા ઓ. દીકરી.

આત્મન્ પુ. આત્મા, પોતે.

આત્મીય વિશે પુ. ન. પોતાનું.

આવર પુ. આદરસત્કાર.

આદેશ પુ. હુકમ.

આધ્યાત્મિક વિશે. પુ. ન.

આધ્યાત્મિક

આધ્યાન ન. ધ્યાન.

આપ મેળવવું; પ્ર કે અવ-ઉપ-

મર્ગ સાથે, મેળવવું પામવું;

ચિ-ઉપમર્ગ સાથે, વ્યાપવું.

આપદ્મ સ્ત્રી આપતિ. આદત.
આમ્ર ન. કેરી.

આયાસ પુ. પ્રયત્ન, ત્રમ.
આયુષ્મત્ વિશે. પુ. ન. લાંબા
અવરદવાળું.

આરમ્ભ પુ. આરંભ, શરૂઆત.
આરાધન ન. આરાધના, મહેર
બાની મેળવવી તે.

આરોપ પુ. આરોપ.
આરોપણ ન રોપવું તે, વાગવું તે.
આર્ય પુ. આર્ય, આબરૂદારમાણ્યસ.
આર્યા સ્ત્રી. શાશ્વી સ્ત્રી.
આચરણ ન. આચાર્યદન, અંત-
રામ, ઢાંકવું તે.

આશા સ્ત્રી આશા.
આશીર્વાદ પુ. આશીર્વાદ.
આશ્રમ પુ. આશ્રમ, મઠ.
આસન ન. આસન.
આહ્લાદક વિશે. પુરુષકારક.

ઈ.

ઈચ્છા સ્ત્રી. ઇચ્છા.
ઈતિ (અભ્યય) ઇતિ, એમ.
ઈત્યમ્ (અભ્યય) એવી રીતે.
ઈન્દુ પુ. ચન્દ્ર.
ઈન્દ્ર પુ. ઇન્દ્ર.
ઈન્દ્રાણી સ્ત્રી. ઇન્દ્રની સ્ત્રી.
ઈન્ધન ન. બળતણ.

ઈષ (અભ્યય) ઇષ્ટ, ભણે.
ઈષ્ [ઇષ્ઠ] ગ. ૬. પરસ્મૈ.
ઇચ્છું.

ઈષ ગ. ૪. પરસ્મૈ. અનુ-ક્રિયા
સાથે, શોધવું.

ઈષુ પુ. તીર.
ઈષ્ટ (ઈષ્ નો ભૂ. ફ.) ઇષ્ટ,
ઇચ્છેલું.

ઈદ્ધ (અભ્યય.) અદિઆ.
ઈ.

ઈક્ષ ગ. ૧. આત્મને. ભોવું;
અપ-ઉપસર્ગ સાથે, આશ્ચ-
રાખવી;પ્ર ઉપસર્ગ સાથે, પે-
ખવું, તપાસવું પરિ ઉપ. સાથે,
પરીક્ષાલેરી, ઉપ-ઉપસર્ગ સાથે,
ઉવેખવું, બેદરકાર રહેવું.

ઈશ્વર પુ, ઇશ્વર, પરમેશ્વર.
ઉ.

ઉક્ત (ઇષ્ નો ભૂ. ફ.) કહેલું
બોલેલું.

ઉક્ષિત વિશે. પુ. ન. ઉચિત,
યોગ્ય.

ઉચ્ચૈસ્ (અભ્યય) ઉચ્ચેથી.

ઉચ્ચયિની સ્ત્રી. એક નગરીનું
નામ.

ઉચ્ચલમ્ (અભ્યય) ચળ-
કાટથી, પ્રકાશિત રીતે.

ઉચ્છ ગ. ૬, પરસ્મૈ. વીણવું.
ઉટજ પુ. ઝૂંપડું.

ઉત્ત (અભ્યય) ઉત્તે, અથવા.
ઉત્કળા સ્ત્રી. ઉત્કંઠા, ઇચ્છા.

ઉત્ક્રાંત [ઉદ્ (ક્રિપ.) + ક્રન્
 નો ભૂ. ક.] બોલેલું.
 ઉત્થાય [ઉદ્ (ઉપ.) + સ્થા નો
 સંબંધક ભૂ. ક.] ઉઠીને.
 ઉત્સન્નવર્તિન્ વિશે. પુ. ન.
 (ઉત્સન્ન પુ. બોળો.) બોળા-
 માં બેઠેલું.
 ઉત્સવ, પુ. ઓત્સવ.
 ઉત્સાહ પુ. ઉત્સાહ.
 ઉદક ન. ઉદક, પાણી.
 ઉદધિ પુ. સમુદ્ર દરિયો.
 ઉદ્ગમ પુ. ઉદ્ભવવું તે, દેખાવ.
 ઉદ્ગત (ઉદ્ ઉપ. + દન્ નો
 કર્મણિ ભૂત કૃદંત.) ઉદ્ગત,
 પ્રવિષ્ટ, તોછડો.
 ઉદ્ગ્રસ ઉદ્ભવ, જન્મ.
 ઉદ્ગમ પુ. ઉદ્ગમ.
 ઉદ્ગત (ઉદ્ + યમ્ નો કર્મણિ
 ભૂ. ક.) તૈયાર, તત્પર.
 ઉદ્ગમસમ વિશે. પુ. ન. (સમ
 વિશે. જેવું) ઉદ્ગમ જેવું.
 ઉદ્યાન ન. વાડી.
 ઉદ્યોગ પુ. ઉદ્યોગ.
 ઉપકાર પુ. ઉપકાર.
 ઉપદેશ પુ. ઉપદેશ.
 ઉપવન ન. બાગ, વાડી.
 ઉપહાર પુ. ભેટ.
 ઉપાનદ્ સ્ત્રી. બોડો, ખાસકું.
 ઉપાય પુ. ઉપાય.

ઉપાલમ્મ પુ. ઠપકો.
 ઉર્વશી સ્ત્રી. વિશેષ નામ.
 ઋ.
 ઋજુતા સ્ત્રી પ્રમાણિકપણ,
 ઋતુર્ણ પુ. વિશેષ નામ. એક
 રાત્રી.
 ઋત્વિજ્ પુ. યજ્ઞ કરનારો.
 ઋષ્ ગ. ૪ પરસ્મૈ. સમ્-
 (ઉપ) સાથે, આપાદ થવું.
 ઋષિ પુ. ઋષિ.
 ઋણ્યશૃન્ગ પુ. રામનો બનેલી.
 ઋ.
 ઋક સર્વ. એક.
 ઋતાવૃશ વિશે. પુ. ન. આ
 ભાતનું, આવું.
 ઋલાપુર ન. શહેરનું નામ.
 ઋષ (અવ્યય) નક્કી, જ.
 ઋષમ્ (અવ્યય) એ પ્રમાણે
 ઓ.
 ઓદન પુ. ભાત.
 ઓ.
 ઔષધ ન. ઔષધ, ઔસડ.
 ક.
 કઞ્ચુકિન્ પુ. કંચુકી, અંત:-
 પુરનો વડો અધિકારી.
 કટ પુ. સાદી.
 કણ્ઠક પુ. કંટો.
 કણ્ઠ પુ. કંઠ.
 કાથ્ ગ. ૧, આત્મને. વખા-

શુભું, પ્રુથામત કરવી.
 કથ્ ગ. ૧૦, કથન કરવું, કથેવું.
 કથમ્(અવ્યય) કેમ, શી રીતે.
 કથા સી. કથા, વાત.
 કથયે પુ. કંજુમ માણસ.
 કથા (અવ્યય) કથારે.
 કનીયસ્ વિશેષધારેન્હાતું,ન્હાતું
 કન્યા સી. કન્યા, કુમારિકા.
 કપટ ન. કપટ.
 કપિ પુ. વાંદરે.
 કપિલ પુ. એક ઋષિનું નામ
 કપોલ પુ. ગાલ.
 કશરી સી. અંબોડો, વેણી.
 કમ્પ્ ગ. ૧, આત્મને. કંપવું,
 હાસવું.
 કમલ ન. કમલ.
 કર પુ. હાથ.
 કરમક પુ. હાથીનું બચ્ચું
 કર્ણ પુ. કાન, કર્ણુ રાજ.
 કર્તવ્ય ન. કર્તવ્ય.
 કર્તૃ વિશે. પુ. ન. કર્તા, કરનાર.
 કર્પૂરતિલક પુ. વિશેષનામ.
 કર્પૂરતિલકસમીપમ્ કર્પૂરતિલક
 કની પાસે.
 કર્મન ન. કર્મ, કામ.
 કલક પુ. કલક, કાલ.
 કલહ પુ. કલહ, કળ્યો, કંકાસ.
 કલા સી. કળા.

કલિ પુ. કળિ, ટંટા.
 કલ્યાણ ન. કલ્યાણ.
 કલિ પુ. કલિ.
 કલિશ પુ (કલિ અને કલિશ
 પુ. રાજ) કલિરાજ.
 કાશ્ચન ન. સોનું.
 કાન્તા સી. વહાલી વહુ
 કાન્તિ સી. કાન્તિ, શાલા.
 કામ પુ. ઇચ્છા.
 કારણ ન. કારણ.
 કારાગૃહ ન. કારાગૃહ, કેદખાનું, જેલ.
 કારુણિક વિશે. પુ. ન. કરુણા-
 યુક્ત, દયાળુ.
 કારુણ્ય ન. કરુણા, દયા.
 કાર્તિક પુ. કાર્તિક મહીનો.
 કાર્ય ન. કાર્ય, કામ.
 કાલ પુ. કાળ, વખત.
 કાશ્ ગ. ૧, આત્મને. કા-ઉપ-
 સાથે, પ્રકાશવું, ચળકવું.
 કાષ્ટ ન. કાષ્ટ, હાકડું.
 કાસાર પુ. તળાવ.
 કિંકર પુ. ચાકર.
 કિન્તુ (અવ્યય) પરંતુ, પણ.
 કિંરિ પુ. શુંડ.
 કિલ (અવ્યય) ખરેખર.
 કોચકપુ. વિરાટરાજનો સેનાપતિ.
 કીર્તિ સી. કીર્તિ.

કુદુમ્બિનં પુ. કુંડંબનું માણસ.

કુણ્ઠિત (કુણ્ઠ નો ભૂ. કું.)

અટકાવામયું, ખળામયું.

કુતઃ (અવ્યય) કયાંથી.

કુત્ર (અવ્યય) ક્યાં ક્યાં.

કુષ્ ગ. ૪. પરરમૈ કાપ કરવો
ગુરસે થવું.

કુમારી સ્ત્રી. કુંવારી, કુમારિકા,

કુમ્ભકાર પુ. કુંભાર.

કુરુડ. (અકૃ.) એક દેશનું નામ

કુર્વન્ (કૃ નો પરરમૈ વ. કું)
કરવું.

કુર્વાણ (કૃ નો આત્મને. વ.
કું.) કરવું.

કૃત્તીન વિશે. કુળવાન.

કુશ પુ. રામના પુત્રનું નામ.

કુશલિન્ વિશે. કુશળ, સુખી,

કુસ્ ગ. ૪, પરરમૈ બેટવું.

કુસુમ ન પુલ.

કૃષ્ પુ. કુવો.

કૃર્મ પુ. કાચખો.

કૃ કરવું. અધિ-ઉપસર્ગ સાથે,
અધિકાર આપવો, દરાવવું;
અહમ્+કૃ અહાંકૃત કરવું,
શયુગારવું; આલિષ્ + કૃ
(આલિષ્કૃ) દેખાડવું, બતાવવું

કૃત (કૃ નો ભૂ. કું.)

કૃતજ્ઞતા સ્ત્રી. કૃતજ્ઞતા.

કૃતિ સ્ત્રી. કૃત્ય, કામ.

કૃતે (અવ્ય.) માટે, સાર, વારને.

કૃપા સ્ત્રી. કૃપા, મહેરબાની.

કૃષ્ ગ. ૧. પરરમૈ અથવા ગ. ૬,

ઉભય. આકર્ષણ કરવું; ખેડવું.

કૃષીવલ્લ પુ. ખેડુત.

કૃષ્ણ પુ. કૃષ્ણ.

કલૂષ્ ગ. ૧. આત્મને, સમર્થ થવું

કેવલ વિશે. પુ. ન. કેવળ.

કેવલમ્ (અવ્યય) કેવળ, માત્ર.

કૈકેયી સ્ત્રી. દશરથ રામની એક
સ્ત્રીનું નામ.

કોશ પુ. બંડાર.

કૌમુદી સ્ત્રી. ચંદની.

કૌશલ ન. કૃશળતા, હોશિયારી,
પ્રવીણતા.

કૌશામ્બી સ્ત્રી. એક શહેર,

કૌશિક પુ. કુશિક નો વંશજ.

ક્રમેણ (ક્રમ શબ્દની તૃતીયાનું

એકવચન) ધીમે ધીમે; આસ્તે.

ક્રીડ્ ગ. ૧, પરરમૈ ક્રીડા કરવી,

ખેલવું, રમવું.

ક્રીડા સ્ત્રી. ક્રીડા, રમત

ક્રીત (ક્રી નો ભૂ. કું) વકરાથી
લીધેલું, ખરીદાયેલું.

ક્રુધ્ ગ. ૪, પરરમૈ ક્રોધ કરવો,

ગુરસે થવું;

ક્રોધ. પુ. ક્રોધ,

ક્રોશ પુ. ક્રોશ, ગાઝ.

ક્રેશ પુ. ક્રેશ, દુઃખ.

ક (અવ્યય) ક્યાં.

ક્ષમ્ મ. ૧, આત્મને. ક્ષમા કર.

વી, માફ કરવું, ખમવું.

ક્ષમ્ (ક્ષામ્) મ. ૪, પરસ્મે. ક્ષમા

કરવી, માફ કરવું.

ક્ષમા કી. ક્ષમા, માફ.

ક્ષયિન્ વિશે. પુ. ન. ક્ષય થવું.

ઝાડું થવું.

ક્ષલ્ (ક્ષાલ્) મ. ૧૦, ધોતું.

ક્ષલ્ મ. ૧૦, (પ્ર.-ઉપ. સાથે)

પખળવું. ધોતું.

ક્ષિ (ક્ષય્) મ. ૧, પરસ્મે. ક્ષય

થવો, ધસાઇ જવું.

ક્ષિપ્ મ. ૬, ઉભય. ફેંકવું

ક્ષુદ્ર વિશે. ક્ષુદ્ર, પુચ્છ, હલકું.

ક્ષુમ્ મ. ૪, પરસ્મે. ખળખ-

ળવું, ગભરાવું.

ક્ષુધિત વિશે. પુ. ક્ષુધિત,

ભૂખ્યો.

ક્ષેત્ર ન. ક્ષેત્ર, ખેતર.

ક્ષેત્રગામિન્ વિશે. પુ. ન. તીર્થ

ભણી જવું.

ક્ષ.

ક્ષજ પુ. ક્ષંગડો માણસ.

ક્ષજ્ગ પુ. ખડગ, તરવાર.

ક્ષન્ મ. ૧, ઉભય, ખણવું,

ખેડવું.-હટ્ટ સાથે, ખેડવું.

ક્ષનિન્ ન. કોહાળો.

ક્ષલ પુ. કુચ્ચો.

મ.

ગક્ષા કી. મંગા નદી.

ગચ્છત્ (ગમ્ મ. ૧, પરસ્મે.

નો વ. ફ.) જવું.

ગજ પુ. હાથી.

ગમ્ મ. ૧૦. ગમ્વું, ધારવું.

ગમ્વકારવું.

ગત (ગમ્ નો શ્. ફ.) ગમેલું.

ગતિ કી. ગતિ.

ગન્ત્ વિશે. પુ. ન. ગમન કર-

નાર, જનાર.

ગન્ધર્વ પુ. ગન્ધર્વ, સ્વર્ગમાં રહે-

નારા દેવોની એક જાત.

ગમ્ [ગચ્છ] મ. ૧, પરસ્મે. ગમન

કરવું, જવું; અધિ-સાથે,

મેળવવું; અનુ સાથે, અનુ-

સરવું, પાછળ જવું; અવ-

સાથે, જાણવું; નિરુ-સાથે,

નિજાણવું; શરણમ્ કે વશમ્.

સાથે, સરથે જવું, તાબે થવું;

સમ્-સાથે (આ-મતે), એ-

કઠા મળું; પ્રતિ + આ-

સાથે, પાછા આવવું.

ગમન ન. ગમન, જવું તે.

ગર્તા સ્ત્રી. ખાડો.

ગદ્ય વિશે. પુ. ન. નિંદત્રા
લાયક.

ગલ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ, ગળવું,
ટપકવું.

ગલ્મ્ ગ. ૧, આત્મને. પ્ર-
સાથે, બડાઇ મારવી.

ગાત્ર ન. અવ્યય.

ગાન ન. ગાયન.

ગાહ ગ. ૧, આત્મને. અન્ન-
સાથે, ન્હાવું. (વૈશે.)

ગાયક પુ. ગાયન કરનાર, ગ-
ગિરિ પુ ગિરિ, પર્વત.

ગીત ન. ગીત.

ગુણ પુ ગુણ.

ગુણજ વિશે. પુ. ન. (ગુણ
ગુણ, અને જ્ઞા જાણવું.) ગુણ
જાણનાર.

ગુણવત્ત વિશે. ગુણવાન.

ગુણિન્ વિશે. ગુણી, ગુણવાન.

ગુરુ વિશે. ગુરુ, લાંબું.

ગુહ પુ. ગુહ, આચાર્ય, પૂજ્ય
માણસ.

ગૃધ્રરાજ પુ. ગીધ પક્ષિયોનો
રાજા, જટાયુ, જે દશરથનો
મિત્ર થાય.

ગૃહ ન. ઘર.

ગેહિની સ્ત્રી. વહુ.

જૈ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ગાવું.

ગોત્ર ન. ગોત્ર.

ગોદાવરી સ્ત્રી. ગોદાવરી નદી.

ગોપ પુ. ગોપ, ગોવાળ.

ગોષ્ઠ પુ. ન. ગાયની ઠાડ.

ગ્રથન ન. ગુંથવું તે.

ગ્રન્થ પુ. ગ્રંથ, પુસ્તક.

ગ્રહણ ન. ગ્રહણ કરવું તે,
પકડવું તે.

ગ્રામ પુ. ગામ.

ગ્રીષ્મ પુ. ગ્રીષ્મઋતુ, ઉન્હાળો.
ઘ.

ઘટ પુ. ઘડો.

ઘુષ્ ગ. ૧૦, જાડેર કરવું.

ઘૃત ન. ઘી.

ઘ.

ઘ (અભ્યય) અને.

ચકોર પુ. ચકોર પક્ષી.

ચક્ર ન. ચક્ર, પૈડું.

ચક્ષુસ્ ન. ચક્ષુ, આંખ.

ચન્નલ વિશે. પુ. ન. ચંચળ,
ચપળ.

ચળદ વિશે. પુ ન. પ્રચંડ, ઉગ્ર.

ચન્દ્ર પુ. ચંદ્ર.

ચન્દ્રાપીઢ પુ. એક રાજપુત્રનું
નામ.

ચરુ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ચાલવું,

-જા સાથે, આચરણ કરવું.

ચરિત ન. ચરિત્ર.

ચર્મ ન. ચામડું.

ચલ્ ગ. ૧, ૫૨૨મ. ચાલવું,
ચળવું.

ચાતુર્થ ન. ચતુરાધ.

ચાપ પુ. કામકું.

ચાહ વિશે. પુ. ન. ચુંહર.

ચિત્ત ન. ચિત્ત.

ચિત્રકૂટ પુ. એક પહાડનું નામ.

ચિન્ત્ ગ. ૧૦, ચિંતન કરવું,
વિચારવું.

ચિન્તા સ્ત્રી. ચિંતા, ફિકર.

ચિન્તિત (ચિન્ત્ નો ભૂ. ફ.)

ચિંતન કરેલું, વિચારાયેલું.

ચિર વિશે. પુ. ન. ચિરકાળનું,
લાંબા વખતનું.

ચિરમ્ (અબ્યય) ચિરકાળ,
લાંબા વખત સુધી.

ચિદ્ન ન. ચિન્હ.

ચુર (ચોર) ગ. ૧૦. ચોરવું.

ચોદયત્ (ચુદ્ ગ. ૧૦. નો
વર્તમાન કૃદંત) ઘેરવું, હાંકવું.

ચોર પુ. ચોર.

ચૌર્ય ન. ચોરી.

છ.

છમ્દસ્ ન. છંદ, વેદ.

છન્ન (છદ્નો કર્મણિ ભૂતકૃદંત)
હીલું, સંતાડેલું.

છાત્ર પુ. વિદ્યાર્થી, શિષ્ય.

છાયા સ્ત્રી. છાયા.

છિદ્ (કર્મણિ પ્રયોગમાં) કપાવું.

જ.

જગત્ ન. જગત.

જગત્કર્તૃ પુ. જગતનો રચનાર,
પરમેશ્વર.

જન્ [જા] ગ. ૪. આત્મને.
જન્મવું, ઉત્પન્ન થવું.

જન પુ. (એક)જથ્થા, માણસ, લોક.

જનક પુ. બાપ; સીતાનો બાપ.

જનની સ્ત્રી. મા.

જમ્બૂક પુ. શિયાળ.

જયત્ (જિ ગ. ૧, ૫૨૨મ. નો
વ. ફ.) જીતવું, વિજયી.

જયન્ત પુ. ઈંદ્રનો પુત્ર.

જરટ પુ. ધરડો પુરષ.

જરા સ્ત્રી. ધડપણ.

જલ ન. જળ, પાણી.

જલ્પ ગ. ૧. ૫૨૨મ. ખડખડવું.

જલ્પ પુ. ઉતાવળ, ત્વરા.

જાહચ ન. આગસ, સુસ્તી.

જાત (જનનો ભૂ. ફ.) જન્મેલું.

જાતિ સ્ત્રી. જાતિ.

જામાતૃ પુ. જમાધ.

જાયાપતી પુ. (દિ.) વરવહુ.

જાલ ન. જળ, પાણી.

જાસ્મ પુ. લુચ્ચો, હગ.

જિ ગ. ૧, ૫૨૨મ. જય પામવો,
જિતવું; વિ-સાથે, આત્મને
વિજય કરવો, જીતવું.

જિઘ્ઘા સ્ત્રી. જીહ્.

જિઘ્ઘામ્ ન. (જિઘ્ઘા સ્ત્રી.
જીહ્, અને અમ્ ન. ટોચ)
જીહ્વું ટેરવું.

જીર્ણ (જૃનો જૂ. ફ.) જીર્ણ.

જીર્ણ ગ. ૧. ૫૨૨મૈ. જીર્ણવું.

જીર્ણ પુ. જીર્ણ.

જીવિકા સ્ત્રી. ઉપજીવિકા.

જીવિત ન. જીવિત, જીવંતી.

જેતૃ શિ. પુ. ન. જિતનાર.

જ્ઞા ગ. ૯, જ્ઞાન થવું, જાણવું.

જ્ઞાતિ પુ. સગો.

જ્ઞાન ન. જ્ઞાન.

જ્ઞાનામૃત ન. (જ્ઞાન ન. જ્ઞાન,
અને અમૃત ન. અમૃત.)

જ્ઞાનરૂપી અમૃત.

જ્યાયસ્ વિશે. વધારે મોટું

જ્યોત્સ્ના સ્ત્રી. ચંદ્રી.

ઙ.

ઙિમ્બ પુ. બાબક.

ઙી ગ. ૧, આત્મને. ઙિહું.

ત.

તદ્ (તાદ્) ગ. ૧૦, તાડન
કર, મારવું.

તદાગ પુ. તળાવ.

તણ્ડુલ પુ. ચોખા.

તત્તઃ (અભ્ય) તેથી, પછા.

તત્ત્વ ન. તત્ત્વ.

તત્ર (અભ્ય) ત્યાં.

તથા (અભ્ય) તે પ્રમાણે.

તદા (અભ્ય) ત્યારે.

તનય પુ. તનય, દીકરો.

તનુ વિશે. પુ. સ્ત્રી. નાનું,
થોડું.

તન્મઃ ગ. ૧૦, આ. સંભાળવું,
રક્ષણ કરવું.

તપ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ. તપવું.

તપસ્ ન. તપ.

તમસ્ ન. તમસ, અંધારું.

તમિસ્રા સ્ત્રી. રાત.

તદ્ પુ. ઝાડ.

તસ્થિવસ વિશે. પુ. ન. બિભેલું.

તાઢન ન. મારવું તે.

તારક ન. તારો.

તારાગણ પુ. (તારા સ્ત્રી. તારો
અને ગણ પુ. જથ્થો.) તારા-
નો જથ્થો.

તાલુ ન. તાળવું.

તિલ્લ પુ. તલ.

તીર ન. તીર, તેડ, ઢાંઢો.

તુ (અભ્ય) પરંતુ, પણ, તો
પણ, (વાક્યની શરૂઆતમાં
વપરાતો નથી.) [દુઃખદેવું.

તુદ્ ગ. ૬. ઉભય. કનડવું,

તુલ્ (તોલ) ગ. ૧૦, તોલવું.

તુલ્ય વિશે. પુ. ન. તુલ્ય, સરખું.

तुष् ग. ४, परस्मै. सतोष
भाभवे, धरावुं.

तूल पु. कपास, इ.

तूष्णीम् (अभ्यय) भूमां, शां-
तताथी.

तृण न. तरावुं, तक्षुअवुं.

तृषित विशेष. पु. न. तरस्थुं.

तृष्णा स्त्री. तृष्णा, तरस,
धृष्टा, क्षोभ.

तृ ग. १, परस्मै. तरवुं, ओ.
गंगवुं; अव-साथे, उत्तरवुं.

तेजस् न. तेज.

त्यज् ग. १, परस्मै. तजवुं,

त्याग पु. त्याग.

त्वद् ग. १, आत्मने. उतावण
करती, अधीरा भवुं.

स्वष्टु पु. विश्वकर्मा, देवेनो
शिष्टी.

व.

वक्ष विशेष. पु. न. वक्षोगी,
अंतीक्षो, भट्टेनतुं.

वक्षिणा स्त्री. वक्षिष्वा.

वण्ड् ग. १०, ङवुं, सग
करती.

वण्ड पु. बाकडी, शिक्षा.

वण्डका स्त्री. ओ नाभतुं वि.
भ्यायण उपरतुं गंगव.

वरिष्ठ विशेष. पु. न. वरिष्ठो,
गरीय.

दर्शन न. दर्शन, देखाव.

दर्शनीय विशेष. पु. न. दर्शन
हंवा योज्य, भुजसुरत.

दशरथ पु. सूर्यवंशी राजा,
रामना आप.

दह् ग. १, परस्मै. दाह भवे,
दाहवुं, आणवुं.

दा (कर्मस्थिरप दी) दान
करवुं, आपवुं.

दा [यच्छ] ग. १, परस्मै.
दान करवुं, आपवुं; प्र-साथे,
आपवुं दान करवुं; प्रति-
साथे गद्वे आपवुं.

दातृ विशेष. पु. न. दाता, दा-
तार, आपनार.

दारिद्र्य न. दण्ड, गरीयपात्रुं.

दाहण विशेष. पु. न. जयंकर,
क्षेत्र.

दासजन पु. (दास पु. दास,
अने जन पु. जय, भाषुस.)
दास, याकर, भाषुस.

दासी स्त्री. दासी.

दिन न. दिनस.

दिवा (अभ्यय) दिवसे.

दिवाँकन पु. देव.

दिश् स्त्री. दिशा.

दिश् ग. ६, उभय. देखावुं,
गतावुं; आ-साथे, हरमा-
वुं; उप-साथे, उपदेव
करवे, समगवुं, शिभवुं;

નિરુ—સાથે, ખતાવવું,
 દેખાડવું.
 યોગ વિશે. પુ. ન. દીન, ગરીબ.
 યોગ પુ. દીગે.
 યોર્ધ વિશે. પુ. ન. દીર્ઘ, લાંબુ.
 યુઃસ ન. દુઃખ.
 યુઃસ્થિત વિશે. પુ. ન. દુઃખી.
 યુઃસ્થોદધિ પુ. (યુઃસ ન. દુઃખ,
 અને ઉદધિ પુ. સમુદ્ર.)
 દુઃખનો દરિયો.
 યુરાચાર પુ. દુષ્ટ આચાર,
 ખરાબ ચાલ.
 યુરાપ વિશે. પુ. ન. દુર્ધર્મ,
 મુશ્કેલીથી મળી શકે એવું.
 યુર્ગ ન. સંકટઃ કિલ્લો.
 યુર્ગા સ્ત્રી, દુર્ગા, દેવીનું નામ.
 યુર્જન પુ. દુર્જન, ખરાબ
 માણસ.
 યુર્દશા સ્ત્રી. અવદશા, માઠી
 હાલત.
 યુર્મિક્ષ ન. દુકાળ.
 યુર્વાસસ્ પુ. દુર્વાસા ઋષિ.
 યુષ્કૃત ન. દુષ્કૃત, દુષ્ટ કામ.
 યુષ્કૃતિ સ્ત્રી. ખરાબ ચાલ.
 યુષ્ (યુષ્ ગ. ૪. પરસ્મૈ.
 નો ભૂ. કૃ.) દુષ્ટ.
 યુહિત્ સ્ત્રી. દીકરી.
 યુત્ત પુ. હૃત, જાણુ.
 યુર વિશે. પુ. દૂર.
 યુરમ્ (અગ્નય) દૂર.

યૂષિત—(યૂષ્નો ભૂ. કૃ.) દોષ-
 વાળું, અપવિત્ર કરામણું.
 યુદ્ધમ્ અગ્નય)દંઢ, મજાણુતરીતે.
 યુશ્ [પદ્ય] ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 દર્શન કરવું, જોવું.
 યુશ્વ સ્ત્રી. પત્થર.
 યુષ્ટ (યુશ્ નો ભૂ. કૃ.) દીડેલું.
 યુશ્ય વિશે. દશ્ય, દેખાય એવું.
 યુષ્ટિપ્રસાદ પુ. (યુષ્ટિ સ્ત્રી.
 નજર, પ્રસાદ પુ. મહેબાની)
 જોવાની મહેરમાની, નિધા.
 યૃ (ચાર) ગ. ૧૦, કાટવું.
 યૈવ પુ. દેવ, ઇશ્વર.
 યૈવતા સ્ત્રી. દેવ.
 યૈવદત્ત પુ. વિશેષ નામ.
 યૈવદાર પુ. દેવદાર.
 યૈવાયતન ન. દેવાલય, દેવળ.
 યૈવી સ્ત્રી. દેવી.
 યૈવૃ પુ. દિયર.
 યૈશ પુ. દેશ.
 યૈહ પુ. દેહ [હલકાપણું.
 યૈન્ય ન. દીનપણું, ગરીબપણું,
 યૈવ ન. દૈવ, નક્ષીય.
 યાવાપૃથિવી સ્ત્રી. (દિવચનમાં)
 આકાશ અને પૃથ્વી.
 યુત્ત ગ. ૧, આત્મને પ્રકાશવું.
 ય્રઘ્ય ન. દ્રવ્ય, ધન.

अष्ट विशे. पु. न. दृष्टं न कर-
नार, जेनार.

कु ग. १, परस्मै. गणवुं, पि-
गणवुं, द्वाथी पिगणवु.

कुतम् (अव्यय) जलदी, तरत.

कुह ग. २, परस्मै. द्वा देवो.

कारका स्त्री. ऐक शङ्करनु नाम.

मिज पु. आह्वय.

म्रीप पु. दीप, भेट, अंउ.

मेष्ट पु. शत्रु.

(विशे. पु. न.) द्वेष करनार.

ध.

धन न. धन.

धनपति पु. कुमेर.

धनमान् वि. पु. न. स्त्री.

धनाढ्य.

धनिकपु. धनिक (विशे. पु. न.)

धनाढ्य.

धनुस् न. धनुष, कामकुं.

धर्म पु. धर्म, इरज.

धा (धी कर्मण्युं प्रयोगमां)

अभि-साथे, भोवावुं, नाम

देवुं-आपवुं; नि-साथे, भूकुं.

धातु पु. पेदा करनार, परमेश्वर.

धान्य, न. धान्य, अनाज.

धार्तराष्ट्र पु. धृतराष्ट्रतो पुत्र.

धाव ग. १. परस्मै. धावुं, दौडवुं.

धीमत्विशे. पु. न. उल्लुं, बुद्धिमान.

धीर ग. १०. अव-साथे,

तिरस्कारवुं.

धीर विशे. पु. न. धीर, धीरज.

वान्, हिंमती.

धीर पु. धैर्यवान् भाष्यत, द्रव्यो
भाष्यत.

धूर्जटि पु. शिव.

धृ ग. १०, धारण करवुं, देख-
दार डोवुं.

धृ ग. १. उलय, उद्-साथे,
उद्धार करवो, डोडवुं.

धृति स्त्री. धीरज, हिंमत.

धेतु स्त्री. धेतु, गाय.

ध्यान न. ध्यान.

ध्रुव विशे. पु. न. स्थिर. "

ध्वंस् ग. १. आत्मने. नाश
पामवुं.

ध्वनि पु. अवान्, शब्द
न.

न (अव्यय) नहि.

न कदापि (अव्यय) कहीये
नहि.

नख न. नख.

नगर न. नगर, शहर.

नगरी स्त्री. शहर.

नदी स्त्री. नदी.

नद पु. मोरी नदी.

नदी स्त्री नदी.

ननान्द स्त्री. नथुं.

नन्द ग. १, परस्मै. अभि-

साथे, पुथी थवुं, आनंद

पामवो, यडावुं.

नन्दिनी स्त्री. डाकरी.

નમ્ પુ. દીકરાનો દીકરો, પૌત્ર.
 નમસ્ ન. આકાશ.
 નમ્ મ. ૧. પરસ્મૈ. નમવું.
 અથ-સાથે, નમવું, નમી જવું.
 નમસ્ (અવ્યય) નમસ્કાર.
 નયન ન. નયન, નેત્ર, આંખ.
 નર પુ. નર, પુરુષ.
 નલ પુ. નળરાજ.
 નલ વિશે. પુ. ન. નવું.
 નશ્ મ. ૪. પરસ્મૈ. નાશ પામવું.
 નષ્ટ (નશ્નો ભૂ. કૃ.) નાશ
 નાગ પુ. હાથી. [પામેવું.
 નાટ્ મ. ૧૦. ભજવવું.
 નાટક ન. નાટક.
 નામ (અવ્યય) નામે, એટલે કે.
 નામન ન. નામ.
 નાયક પુ. નાયક, આગેવાન.
 નારદ પુ. એક દેવઋષિ.
 નારાયણ પુ. વિશેષ નામ.
 નારી સ્ત્રી. નારી, સ્ત્રી.
 નાવિક પુ. નાવ ચલાવનાર,
 નાશ પુ. નાશ. [ખલાશી.
 નિત્યમ્ (અવ્યય) નિત્ય, નિત, હમેશ.
 નિધિ પુ. ભંડાર.
 નિન્દ્ મ. ૧. પરસ્મૈ. નિંદવું.
 નિન્દા સ્ત્રી. નિંદા.
 નિપુજ વિશે. પુ. ન. હોશિયાર.
 નિમગ્ન [નિ(ઉપ.)+મગ્ન્ નો

ભૂ. કૃ.] ધુડેલું, ગમ્મતાર.
 નિમિત્ત ન. નિમિત્ત, કારણ, હેતુ.
 નિરતિશય વિશે. પુ. ન પૂર્ણ,
 અપ્રતિમ, અનુપમ, જોનાથી
 ખીલું ચઢીઆવું ન હોય એવું.
 નિરસ્ત [નિર (ઉપ.) + અસ્
 મ. ૪. પરસ્મૈ. નો ભૂ. કૃ.]
 વિખરાયેવું, નાશ કરાયવું.
 નિરૂપિત [નિ(ઉપ.)+રૂપ્નો ભૂ.
 કૃ.] જોવાયલું, જોણી કઠાયલું.
 નિર્દેશ પુ. સૂચના.
 નિર્ઘ્ન પુ. કાલાવાલા, આજીજી.
 નિર્મિત [નિર (ઉપ.)+મા નો
 ભૂ. કૃ.] નિર્માણ કરેલું, સર-
 જાયલું, ઉપજાયલું, કરાયલું.
 નિર્ઘૃતિમત્ વિશે. પુ. ન. નિ-
 રંતરાણું.
 નિવૃત્ત [નિ ઉપ.)+વૃત્તનો ભૂ.
 તદ્દંત] પાછું આવેલું.
 નિવેશિત [નિ(ઉપ.)+વિશ્ના
 પ્રેરક પ્રયોગનું કર્મણિ ભૂત
 કૃદંત) મુકેલું.
 નિશા સ્ત્રી. રાત.
 નિશાચર પુ. દૈત્ય.
 નિશિત વિશે. પુ. ન. તીક્ષ્ણ,
 ધારવાળું.
 નિષ્પેષ્ટ વિશે. પુ. ન. સ્તબ્ધ,
 સ્થિર, નિશ્ચળ.
 નિષળ્ણ [નિ (ઉપ.)+સદ્ નો

બૂત કૃદંત] બેઠેલો, બેસતો.
 નિષ્ક પુ. સેનાપતિ.
 નિષ્ણાત [નિ (ઉપ.)+જ્ઞાનો
 ભૂ. ક.] પ્રીણ.
 નિષ્ફલ વિશે. પુ. ન. ફળ
 રહિત, વ્યર્થ.
 ની ગ. ૧, ઉભય લેખ જવું,
 દોરી જવું; આ-સાથે,
 આણવું, લાવવું; પરિ-મ.થે,
 પરણવું; પ્ર-સાથે, રચવું;
 અપ-સાથે, ખસેડવું, વિ-સાથે,
 શિખવવું, વિનય [શિખવવો.
 નીચેરાણ વિશે. (નીચેસ્
 અને આણ્યા સ્ત્રી. નામ.)
 જેતું નામ નીચેસ્ છે તે.
 નીતિ સ્ત્રી. નીતિ, રાજનીતિ.
 નૃ પુ. નર, પુરુષ.
 નૃત્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. નૃત્ય કરવું.
 નૃત્ય ન. નૃત્ય.
 નૃપ પુ. રાજા
 નૃપતિ પુ. રાજા.
 નૃપત્વ ન. રાજપણું.
 નૃશંસ વિશે. પુ. ન કૂર, દુષ્ટ.
 નેત્ર ન. નેત્ર. આંખ.
 નૈયાયિક પુ. ન્યાયશાસ્ત્રી.
 નૌ સ્ત્રી. નાવ, વહાણ.
 કાયનો સ્ત્રી. શરીરરૂપી વહાણ.

ન્યાય પુ. ન્યાયશાસ્ત્ર.
 ન્યાયસભા સ્ત્રી. (ન્યાય પુ.
 ઇનસાફ, અને સભા સ્ત્રી.
 કચેરી) ઇનસાફની કચેરી.
 પ
 પક્ષિન્ પુ. પક્ષા, પંખી.
 પક્ક પુ. કાઠવ.
 પચ્ ગ. ૧. ઉભય, પાક કરવો, રાંધવું.
 પચ્ચટ્ટી સ્ત્રી. પંચવટી.
 પઞ્જર પુ. પાંજરું.
 પટ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. પાક શીખ-
 વો, બાણવું, શીખવું.
 પળિહત પુ. પંડિત.
 પળ્ય ન. મુલ્ય, નર. પુણ્યપળ્ય
 ન. પુણ્યરૂપી કિંમત.
 પત્ ગ. ૧. પરસ્મૈ. પતન પામ-
 વું, પડવું. આ-સાથે, ખનવું;
 ઉદ્-સાથે, ઉડવું, ઉઠવું.
 પતન ન. પડવું તે.
 પતિત (પત્નો ભૂ. ક.) પડેલું.
 પત્તિ પુ. પાળો.
 પત્ની સ્ત્રી. પત્ની, વહુ.
 પથ્ય ન. શરીરને સુખાકારી
 આપે એવું ઓસડ, હિતકારક
 વસ્તુ.
 પદ્ ગ. ૪. આત્મને. ઉદ્-સાથે,
 ઉપજવું, ઉત્પન્ન થવું, નિસ્-
 સાથે, નિપજવું.

પ્રતિ-સાથે, તરફ જવું, કરવું.
 પદ ન. પગલું.
 પદ્મ ન. કમળ.
 પદ્મ ન. પાણી.
 પર વિશે. પુ. ન. પરમ, શ્રેષ્ઠ.
 પરકીય વિશે. પુ. ન. પારકું.
 પરમ્ (અવ્યય) તેપણુ.
 પરમ્ વિશે પુ.ન. પરમ, અત્મંત.
 પરવશ વિશે. પુ. ન. પરાધીન.
 પરશુ પુ. ફરશી.
 પરશુરામ પુ. પૃથ્વી નક્ષત્રી
 કરનાર બ્રાહ્મણુ યોદ્ધો.
 પરાક્રમ પુ. પરાક્રમ.
 પરાધીન પુ. પાછલો ભાગ.
 પરિણામ પુ. પરિણામ.
 પરિહર્તવ્ય વિશે. પુ. ન. ત-
 જવા લાયક.
 પરિહિત પરિ (ઉપ.) + ધા
 નો ભૂ. કૃ.] પહેરેલું.
 પર્ણ ન. પાંદડું.
 પર્યાકુલ વિશે. પુ. ન. વ્યા-
 કુલ થયેલો, ગમરાયેલો.
 પર્વત પુ. પર્વત.
 પલ્લવ પુ. પશ્ચવ, ફણુગો.
 પલ્લવ પુ. ન. તળાવડું.
 પવન પુ. પવન.
 પવિ પુ. વજ્ર.

પશુ પુ. પશુ.
 પશ્ચાત્ (અવ્યય) પછી.
 પશ્યત્ (દ્રષ્ટ ગ. ૧, પરસ્મે.
 નો વ. કૃ.) જોતું.
 પા [પિબ્]ગ. ૧, પરસ્મે. પાન
 કરવું, પીવું. (કર્મણિરૂપ પી)
 પાંસુ પુ. કુળ.
 પાઠ પુ. પાઠ.
 પાઠશાળા સ્ત્રી. પાઠશાળા.
 પાણિ પુ. હાથ.
 પાણ્ડવ પુ. પાંડુ રાજાનો પુત્ર.
 પાત પુ. પડવું તે, પતન. [વસ્તુ.
 પાત્ર ન. યોગ્ય માણસ, યોગ્ય
 પાદ પુ. પગ.
 પાદપ પુ. ઝાડ.
 પાન્થ પુ. મુસાફર, પંથે ચાલનારો.
 પાપ ન. પાપ; (વિશે પુ. ન.) પાપી.
 પાપ પુ. પાપી માણસ.
 પાર ગ. ૧૦, પાર પડવું, ઓ-
 જંગવું.
 પાર પુ. પાર, છેડો.
 પારિતોષિક ન. ધનમ.
 પાર્થિવ પુ. રાજા.
 પાલક વિશે. પુ. ન. પાળનાર.
 પિન્ડ પુ. પીંડ, પ્રેતને બળિ-
 દાનમાં આપેલો ભાતનો ગોળો.
 પિતૃ પુ. પિતા, આપ; દિ. આપાપ.

પિતૃચ પુ. કોકા.

પીઢ મ. ૧૦, પીઠવું.

પીઢા સ્ત્રી. પીઠા.

પુચ્છકાવલમ્બન ન. (પુચ્છક ન. પૂંછડું, અને અવલમ્બન ન. ટેકા) પૂછડાનો ટેકા.

પુણ્યન.પુણ્ય;(વિશે.પુ.ન.)પવિત્ર.

પુણ્યવત્ વિશે. પુ. ન. પુણ્ય-વાન, પુણ્યશાળી.

પુત્ર પુ. પુત્ર, દીકરો.

પુત્રજન્મસમ વિશે. દીકરાના જન્મ જેવું.

પુત્રીકૃત વિશે. (પુત્ર દીકરો અને કૃત કરેલું.) દીકરા તરીકે માનેલું, દત્તક કરેલું.

પુનર (અવ્યય) ફરી.

પુરઃ (અવ્યય) આગળ (સ્થળ.)

પુરતસ્ (અવ્યય) આગળ, સમક્ષ, રૂપરૂ.

પુરા (અવ્યય) પૂર્વે.

પુરાણ ન. પુરાણ.

પુરી સ્ત્રી. પુરી, શહેર.

પુરુષ પુ. પુરુષ, મરદ.

પુષ્ મ. ૪, પરસ્મૈ. પોષવું.

પુષ્પધારિન વિશે. પુ. ન. પુષ્પ ધરાવનાર, ફુલવાળું.

પુષ્પિત વિશે. પુ. ન. પુષ્પ-વાળું, ફુલેલું.

પુસ્તક ન. પુસ્તક.

પૂજ મ. ૧૦, પૂજવું.

પૂજ્ય વિશે. પુ. ન. પૂજ્ય.

પૂજા સ્ત્રી. પૂજા.

પૂજાસ્થાનન.સત્કારનુંકારણ-પાત્ર પૂત (પૂ નો ભૂ. ફ.) પવિત્ર દ્રવ્યલું, પાવન.

પૂર મ. ૧૦, પૂર્ણ કરવું, ભરવું. પૂર્વાર્ધ પુ. પહેલો ભાગ, પૂર્વાર્ધ. પૃથ્વી સ્ત્રી. પૃથ્વી.

પૃષ્ઠ (પ્રચ્છ નો ફ) પુછાયલું.

પૌર પુ. પુરવાસી, નગરવાસી.

પ્રકર્ષ પુ. ઉત્કૃષ્ટતા; અત્યંતતા.

પ્રકાશ પુ. પ્રકાશ.

પ્રકૃતિ સ્ત્રી. પ્રધાનમંડળી, પ્રધાન; પ્રકૃતિ, સ્વભાવ.

પ્રકૃતિસિદ્ધ વિશે. પુ. ન.

[પ્રકૃતિ સ્ત્રી. સ્વભાવ અને સિદ્ધ (સિદ્ધ મ. ૧, કે મ. ૪ નો ભૂ. ફ.) સિદ્ધ થયેલું] સ્વભાવસિદ્ધ, સ્વાભાવિક.

પ્રચ્છ [પૃષ્ઠ] મ. ૬. પરસ્મૈ.

પ્રશ્ન કરવો, પુછવું; આ-સાથે, (આત્મને.) નિકળતી વેળાએ પુછવું, વદાય લેવી.

પ્રજા સ્ત્રી પ્રજા, રૈયત; સંતતિ.

પ્રજા પુ. ડાહ્યા માણસ.

પ્રતનુ વિશે પુ. ન. થોડું, ન્હાનું.

પ્રતિકૃતિ સ્ત્રી. છબી, નકલ.

પ્રતિક્રિયા સ્ત્રી. બહો, વેર
વાળું તે; વેર લેવાની રીત.
પ્રતિજ્ઞાત [પ્રતિ ઉપ. + જ્ઞા
નો ભૂ. કૃ.] પ્રતિજ્ઞા કરીને
કહેલું, કહ્યું.

પ્રતિપદ્ સ્ત્રી. પડવો.

પ્રતિષ્ઠાપન ન. સ્થાપના.

પ્રતિહત (પ્રતિ (ઉપ.) + હન્
નો કર્મણિ ભૂત કૃદંત.] અડ-
ચણુ કરેલી, અટકાવેલું, બંધ
કરેલું.

પ્રત્યય પુ. વિશ્વાસ.

પ્રથ્ ગ. ૧૦, પ્રસિદ્ધ કરવું.

પ્રથમ વિશે. પુ. ન. પ્રથમ, પહેલું.

પ્રથમસુકૃત ન. (પ્રથમ પહેલું
અને સુકૃત સત્કર્મ) પૂર્વનું
સત્કર્મ.

પ્રદેય વિશે. પુ. ન. અપાવાનું,
લગ્નમાં આપવા યોગ્ય.

પ્રપન્ન [પ્ર (ઉપ.) + પદ્ ગ. ૪,
નો કર્મણિ ભૂત કૃદંત] જો-
ડાયેલું, યુક્ત.

પ્રબલ વિશે. પુ. ન. પ્રબળ,
મજબુત.

પ્રભવ પુ. ઉત્પત્તિસ્થાન, ઉત્પત્તિ.

પ્રમા સ્ત્રી. પ્રમા તેજ.

પ્રમુ પુ. પ્રભુ, ધર્મર.

પ્રમૂત વિશે. પુ. ન. પુષ્કળ.

પ્રમદા સ્ત્રી. જુવાન સ્ત્રી.

પ્રમાણ ન. પ્રમાણ.

પ્રયાગ ન. પ્રયાગ, આશ્વાત્થ.

પ્રવર્તન ન. પ્રેરણા, સ્થાપના.

પ્રવાહ પુ. પ્રવહ.

પ્રવિષ્ટ [પ્ર (ઉપ.) + વિષ્ નો ભૂ.
કૃ.] પ્રવેશ કરેલું.

પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. પ્રવૃત્તિ પદ્ધતિ.
વાળુ વળણ; માહિતી, ખબર.

પ્રશસ્ય વિશે. પુ. ન. પ્રશંસા.
ને પાત્ર, વખાણવા લાયક.

પ્રશ્રય પુ. સમ્મતતા, વિનય.

પ્રસન્ન [પ્ર (ઉપ.) + સદ્ નો
ભૂ. કૃ.] પ્રસન્ન.

પ્રસાદ પુ. કૃપા, મહેરબાની.

પ્રસ્થાપિત (પ્ર+સ્થા ના પ્રેરક
પ્રયોગનું કર્મણિ ભૂ. કૃ.)
મોકલેલું.

પ્રાચી સ્ત્રી. પૂર્વ દિશા.

પ્રાક્ષ પુ. ડાહ્યો માણસ.

પ્રાણ પુ. (બહુવચનમાં) પ્રાણ,
જીવ.

પ્રાણિન પુ. પ્રાણી.

પ્રાતર (અવ્યય) પ્રાતઃકાળે,
પરોઢીએ, સત્તરે.

પ્રાપ્ત [પ્ર (ઉપ.) + આપ્ નો ભૂ.
કૃ.] પ્રાપ્ત થયેલું, પામેલું.
પહોંચેલું.

પ્રાયસ (અવ્યય) ધણું કરીને.

પ્રાચીણ્ય ન. પ્રવેશ્યતા, હોશિયારી.

પ્રાશ્નિક પુ. પ્રશ્ન કરનારો.

પ્રાસાદ પુ. મહેલ.

પ્રાસાદતલ ન. (પ્રાસાદ મહેલ અને તલ ન. પૃષ્ઠ.) મહેલની અગાશી.

પ્રિય વિશે. પુ. ન. પ્રિય, વહાલું.

પ્રિયંવદા સ્ત્રી. શુકુન્તલાની સખીનું નામ.

પ્રિયતમા સ્ત્રી. અતિ પ્રિય સ્ત્રી.

પ્રિયવાદિન્ વિશે. પુ. ન. મીઠું બોલનાર.

પ્રિયવાદિત્વ ન. મીઠાબોધાપણું.

પ્રિયાપ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. (પ્રિયા સ્ત્રી. વહાલી, અને પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. ખમર) વહાલીના ખમર.

પ્રી [પ્રીણ] ગ. ૧૦, પ્રસન્ન કરવું, ખુશી કરવું.

પ્રીતિ સ્ત્રી. પ્રીતિ, પ્રસન્નતા.

પ્રેમન્ પુ. ન. પ્રેમ, પ્રીતિ.

પ્રયસ વિશે. પુ. ન. વધારે પ્રિય, વધારે વહાલું, વહાલું.

ફ.

ફલ. ન. ફળ.

ફલ્ ગ. ૧. પરસ્પૃ. ફળરૂપ થવું, ફળદાયક થવું.

ફલાશિન્ વિશે. પુ. ન. ફળખાનાર.

ઘ.

ઘન્ધુ પુ. બંધુ. સગો.

ઘલ ન. બળ, લક્ષ્મર.

ઘલિ પુ. બંળદાન.

ઘલિ પુ. બલિરાજ.

ઘલિસ્ (અવ્યય) બહાર.

ઘહુ વિશે. પુ. ન. બહુ.

ઘહુશસ્ (અવ્યય) ઘણી વખત, વારંવાર.

ઘાણ પુ. બાણ, તીર.

ઘાન્ધવ પુ. બાધ, સગો.

ઘાલ પુ. બાળક, હોકરો.

ઘાહુ પુ. બાહુ, હાથ.

ઘાહુલ્ય ન. પુષ્કળતા, બહુપણું, બહુત્વ.

ઘિઢાલ પુ. મિથાડો.

ઘિન્દુ પુ. ટપકું.

ઘિમ્ભ ન. બિંબ.

ઘીઝ ન. બીઝ, બી.

ઘુચિ સ્ત્રી. બુદ્ધિ.

ઘુચિપ્રમાણ પુ. (બુદ્ધિ બુદ્ધિ અને પ્રમાણ પુ. શક્તિ.) બુદ્ધિની શક્તિ.

ઘુધ્ ગ. ૧. હિલખ. બોધ થવો, જાણવું, સમજવું.

ઘુદ્ધ પુ. ડાહ્યા માણસ.

ઘ્ઘાન્ પુ. ઘ્ઘા; ન પરઘ્ઘા.

ઘ્ઘાચિદ્ વિશે. પુ. ન. સ્ત્રી.

ઘ્ઘાને જાણનાર, તત્ત્વજ્ઞાની.

ઘ્ઘારણ્ય ન. એકજામલનું નામ.

આદ્યજ પુ. આદ્યજ.

ઝૂતે (ઝૂ ગ. ૨, તું આત્મને. પુ.

૩, તું એક. વ) કહે છે.

મ.

મક્ત (મજ્ નો ભૂત કૃદંત)

તક્ષીન, તત્પર, પરાયણ.

મક્ત પુ. ભક્ત, ભગત.

મક્તિ સ્ત્રી. ભક્તિ.

મક્ષ ગ. ૧૦. ભક્ષણ કરવું,
ખાવું.

મગવત્ વિશે. પુ. ન. દિવ્ય,
પૂજ્ય.

મગિની સ્ત્રી. બહેન.

મગીરથ પુ. એક સૂર્યવંશીરાજ.

મજ્ પુ. ભંગ.

મજ્ ગ. ૧, ઉભય. ભજવું, સેવવું;
આશરો લેવો; પકડવું.

મમ્ ન. ભલું, સુખ, કલ્યાણ.

મય ન. ભય.

મયંકર વિશે પુ. ન. ભયંકર.

મર પુ. ભાર, વજા.

મર્ત પુ. ભર્તા, ધણી, શેઠ.

મવત્ સર્વ. તું, તમે, આપ.

મવત્સકાશ પુ. (મવત્ આપ,

અને સકાશ પુ. પડોશ)

આપની હજુર.

મવિષ્યાતિ (મૂના ભવિષ્યકાળ.

ના પુ. ૩, તું એક વ.) થશે.

માગીરથી સ્ત્રી. ભાગીરથી, ગંગા.

માર પુ. ભાર.

મારતવર્ષીય પુ. ભારતવર્ષનો

એટલે હિંદુસ્થાનનો રહેવાશી.

માર્યા સ્ત્રી. ભાર્યા, વહુ.

માવય (મૂના પ્રેરકના આચાર્ય

પુ. ૨, તું એ. વ.) કર; સમજ;

બનાવ; સંભાળવે (પ્રેરકનું

કર્મ (ચિરપ) સંભવનું જણાય છે.

માચિન્ વિશે. પુ. ન. ભાવી,

થનાર, થવાનું.

માષ્ ગ. ૧, આત્મને. કહેવું.

પ્રતિ+માષ્ જવાખ આપવો,

ઉત્તર આપવો.

માસ્વરશુક્લ વિશે. પુ. ન.

ચળકતો ઘોળો (રંગ).

મિક્ષ્ ગ. ૧, આત્મને. ભિક્ષા

માગવી, ભીખવું, ભીખ માગવી.

મિક્ષા સ્ત્રી. ભિક્ષા.

મિક્ષુક પુ. ભિક્ષુક, માગનાર,

ચાચક.

મિદ્ બેઠવું.

મીતિ સ્ત્રી. ભીતિ, ખીક.

મીમ પુ. પાંડુના બીજા દીકરા-

નું નામ.

મીરુ વિશે. સ્ત્રી. ખીકણ (સ્ત્રી)

મૂ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ. હોવું, થવું;
અનુ+મૂ અનુભવવું; ઉદ્+મૂ
ઉત્પન્ન થવું, નિપજવું.

મૂત ન. પ્રાણી.

મૂતાર્થ પુ. સત્ય, વસ્તુતા.

મૂતિ સ્ત્રી. ચઢતી, આબાદી.

મૂપ પુ. ભૂપ રાજ.

મૂઢત્વ પુ. રાજ; પર્વત.

મૂમિ સ્ત્રી. ભૂમ, ભોંય, પૃથ્વી.

મૂયસ્ વિશે. પુ. ન. બહુ મોટું,
વધારે મોટું.

મૂરિ વિશે. પુ. ન. સ્ત્રી. બહુ

મૂષ્ ગ. ૧૦, ભૂષણ કરવું,
શણગારવું, શોભાવવું.

મૂષળ ન. ભૂષણ, ધરણું.

મૂ ગ. ૧, ઉભય. ભરવું;—કર્મ-
શિરૂપ, ક્રિયતે.

મૂત્ય પુ. ચાકર.

મોગ પુ. ઉપયોગ.

મોજન ન. ભોજન, ભ્રમણ.

મોસ્ (અવ્યય) અરે, અહો.

અમર પુ. અમરો, મધમાખ.

આતૃ પુ. બાતા, બાઈ.

આન્ત (અમ્ નો ભૂ. કં.)
બ્રમણમાં પડેલું, આવડું.

મ.

મણિ પુ. મણિ.

મણિકાર પુ. ઝવેરી.

મળદ્વપ પુ. મંડપ, માંડવો.

મતિ સ્ત્રી. મતિ, બુદ્ધિ.

મત્સ્ય પુ. માછલું,

મદ્ [માદ્] ગ. ૪. ૫૨૨મૈ.

મદમાં હોવું, માંડ થવું, ભૂલ
ખાવી; પ્ર+મદ્ (પ્રમાદ) ભૂલ
કરવી, ભૂલ ખાવી.

મદ પુ. મદ.

મદન પુ. મદન, કામદેવ.

મદિરા સ્ત્રી. મદિરા, દારૂ.

મદિરાક્ષી સ્ત્રી. મનોહર નેત્ર-
વાળી સ્ત્રી.

મધુ ન. મધ.

મધુકર પુ. મધ કરનારો, ભમરો.

મધુરમ્ (અવ્યય) મધુર રીતે.

મન્ ગ. ૪, આત્મને. માનવું,
વિચારવું. અનુ+મન્, કથલ
રાખવું; અવ+મન્, અપમાન
કરવું, અવજા કરવી, તિરસ્કાર
કરવો.

મનઃસંયમ પુ. (સંયમ પુ.

નિગ્રહ, કબજામાં રાખવું તે.)

મનને કબજામાં રાખવું તે.

મનસ્ ન. મન.

મન્તુ પુ. વિશેષ નામ.

મન્ત્ર ગ. ૧૦, નિ+મન્ત્ર ગ.

૧૦, આત્મને. આશંત્રણ કરવું,
નોતરવું.

मन्त्र पु. मंत्र.
 मन्त्र विशेष. पु. न. मन्त्र, धीमुं.
 मयूर पु. मोर.
 मरण न. मरण, मोत.
 मरुत पु. पवन, वायुदेव, देव.
 महत् विशेष. पु. न. महा, भ-
 दान, मोड़.
 महात्मन् पु. महात्मा, महापुरुष.
 महारिपु पु. (रिपु पु. शत्रु)
 मोटा शत्रु.
 महिमन् पु. महिमा.
 महिष पु. पांडो.
 महिषासुर पु. ऐक दैत्यनुं नाम.
 महिषी स्त्री. पटशर्पिणी.
 महो स्त्री. पृथ्वी.
 महोत्सव पु. महोत्सव.
 मा (अन्वय) ना, नहि.
 मा-निर् साधे, निर्माय करवुं,
 निपन्नवपुं, (निर्मयिते) भ-
 शिष्टव.)
 मांस न. भंस.
 माणवक पु. विशेष नाम.
 मातृ स्त्री. माता. मा.
 माधुर्य न. मधुरपण्डुं, भीमाद्य.
 मानव पु. मायुस, मानव.
 मानिनी स्त्री. मानवाणी स्त्री.
 मावत पु. पवन, वयुदेवता.
 मार्ग न. १०, शोधवुं.

मार्ग पु. मार्ग, रस्ती.
 मासा स्त्री. मासा.
 माष पु. अड्ड.
 मास पु. मास, महिनो.
 मासचतुष्टय न. (मास पु.
 महिनोचतुष्टय न. मोड्डुं.)
 चार महिना.
 मित्र न. मित्र.
 मित्रता स्त्री. मित्रता, मित्राद्य.
 मिलित्वा (मिल् नो सम्बंध
 लू. इ.) मणीने,
 मुक्त (मुक् नो लू. इ.) मुक्ता,
 छुड़ं थयेलुं.
 मुक्ता स्त्री. मोती.
 मुक्ति स्त्री. मुक्ति, मोक्ष.
 मुख न. मुण, भेडा.
 मुख्य विशेष. मुण्य.
 मुञ्च [मुञ्च] ग. ६, छिलप.
 मुक्त करवुं, मुक्तवुं, छटा करवुं.
 मुद् ग. १, आत्मने. पुशी वपुं.
 मुष्टि पु. मुठी.
 मुद् ग. ४, परस्मै. मोड पा-
 भवो, घेवा वपुं, भेलान वपुं.
 मूक विशेष. पु. न. मुग्धा, शीत.
 मूर्ख पु. मूर्ख, सुरण.
 मूर्ख्यत न. (द्यत न. सो.)
 सो मुरणाओ.
 मूर्च्छा ग. १, परस्मै. मूर्च्छा
 आवरी, घेरी आवरी.

મૂર્તિ સ્ત્રી. મૂર્તિ, પ્રતિમા.
 મૂર્તિમત્ વિશે. મૂર્તિમાન,
 સાક્ષાત્, પ્રત્યક્ષ.
 મૂર્ધન પુ. માથું, મસ્તક.
 મૂલ ન. મૂળ, તળીયું.
 મૃ [મ્રિય] મ. ૬. આત્મને.
 મરવું.
 મૃગ મ. ૧૦ આત્મને. શીખવું.
 મૃગ પુ. હરથ.
 મૃત્યુ પુ. મૃત્યુ, મોત.
 મૃદુ સ્ત્રી. માટી, મોટાડી.
 મુશ્ મ. ૬, પરસ્મૈ. વિ+મુશ્
 પારખ કરવી, પરીક્ષા કરવી.
 મેઘ પુ. મેઘ, વાદળ.
 મેઘજાલ ન. વાદળનો જથ્થો.
 મેદિની સ્ત્રી. પૃથ્વી.
 મેધાધિન વિશે. પુ. ન. બુદ્ધિ-
 માન, કાલું.
 મેલ પુ. મેળાપ, સંપ.
 મૈત્રાવરુણ પુ. સોમયજ્ઞ કરા-
 વરાવનારમાંનો એક ગોર.
 મોક્ષ પુ. મોક્ષ.
 મોલક પુ. લાડુ.
 મૌકિક ન. મોતી.
 મૌન ન. મુન્યાપણું.
 ય.
 યક્ષ પુ. યક્ષ, કુબેરનો સેવક.
 યજ્ઞ મ. ૧, ઉત્તમ, યજ્ઞ કર-
 વો, પૂજવું.

યજ્ઞમજ્ઞ પુ. યજ્ઞમાન, યજ્ઞ
 કરનાર.
 યજ્ઞિય વિશે. પુ. ન. યજ્ઞસંબંધી,
 યજ્ઞનું.
 યત્ મ. ૧, આત્મને. યત્ન કરવો,
 મથવું, મહેનત કરવી.
 ડચત્ (ડચ્ ઉપ+ચત્, એ
 ધાતુનો વર્તમાન કૃદંત.) ઉકર્તા,
 તૈયાર થતાં.
 યતિ પુ. જતી, યોગી.
 યતઃ (અવ્યય) જેથી, કારણ કે.
 યત્ન પુ. પ્રયત્ન.
 યત્ર (અવ્યય) જ્યાં. [જેમ-
 યથા (અવ્યય) જે પ્રમાણે,
 યદા (અવ્યય) જ્યારે.
 યદિ (અવ્યય) જો.
 યન્ત્ર ન. યંત્ર, સાંચો.
 યશસ્ ન. યશ, જશ.
 યશસ્વત્ વિશે. પુ. ન. જશ-
 વાળું, પ્રખ્યાત.
 યાજ્ઞ મ. ૧, ઉત્તમ. યાચના
 કરવી, યાચવું, માગવું.
 યાજક પુ. યાચક, માગનાર.
 યાત (યા નો ભૂ. કૃ.) ગયેલો.
 યા-મા+યા, આવવું, સમ
 ઉપ+મા ઉપ+યા, આવવું.
 (સમાયાત ભૂ. કૃ.)
 યાત્ર સ્ત્રી. દેરાણી કે જોડાણી.
 યાત્રિક પુ. યાત્રાળુ.

યાચત્ (અન્યથા) જ્યાં સુધી.
યુક્ત (યુક્તો નો બુ. કૃ.) યુક્ત.
જોડાયેલું.

યુક્ત ન. યુક્ત, લડાઈ.
યુક્ત સ્ત્રી. યુક્ત, લડાઈ.
યુક્ત ગ. ૪, આત્મને. યુક્ત કરવું,
લડવું.

યુથ ન. જુઓ, ટોળું.
યોગિન પુ. યોગી, જોગી.
યોજન ન. જોજન, ચાર ગાઉ.
યોષ પુ. જોષો, લડવૈયો.

ર.

રક્ષ ગ. ૧. પરસ્પૃ. રક્ષણ કરવું,
ખચાવવું. સંભાળવું.

રક્ષણ ન. રક્ષણ, ખચાવ.

રક્ષસ્ ન. રાક્ષસ.

રક્ષા સ્ત્રી. રક્ષા, ખચાવ, રક્ષણ.

રક્ષિત (રક્ષ્ નો બુ. કૃ.)
રક્ષાયેલું, ખચાચાયેલું.

રક્ષિતૃ પુ. રક્ષક, (વિશે. પુ.
ન.) રક્ષણ કરનાર.

રક્ત વિશે. પુ. ન. રાતું, લાત.

રઘુ પુ. (અહુ.) રઘુરાજના વંશજ.

રઘુનાથ પુ. રઘુએનો રાજા.

રચ્ ગ. ૧૦, રચવું, ગોઠવવું.

રજની સ્ત્રી. રાત.

રજ્જુ સ્ત્રી. દોરડી.

રજસ્ ન. રજ, ધુળ, પરાગ.
રતિ સ્ત્રી. કામદેવની સ્ત્રીનું નામ;
ખુશી, મગ.

રત્ન ન. રત્ન.

રથ પુ. રથ.

રથ્ય પુ. ઘોડો.

રથ્યા સ્ત્રી. શેરી.

રમ્ ગ. ૧, આત્મને. આરંભ
કરવો, હાથમાં લેવું; આ-સાથે,
ચલુ કરવું.

રમ્ ગ. ૧, આત્મને. રમવું,
આનંદ થવો.

વિ+રમ્ પરસ્પૃ. ચોભવું, ખંધ
કરવું.

રમણ પુ. વહાલો, ધણી.

રમા સ્ત્રી. લક્ષ્મી.

રવિ પુ. રવિ, સૂર્ય.

રસ પુ. રસ.

રાક્ષસ પુ. રાક્ષસ; દુષ્ટ પુરુષ.

રાજ્ ગ. ૧, પરસ્પૃ. અને આ-
ત્મને. વિ+રાજ્ વિરાજવું,
વિરાજમાન થવું, શોભા-
માન દેખાવું.

રાજદ્વાર ન. (દ્વાર ન. બારણું)
દરબાર, સરકાર કચેરી.

રાજન પુ. રાજા

રાજપુત્ર પુ. રાજાનો કુંવર.

રાજપુરુષ પુ. રાજાનો માણસ,
અધિકારી.

રાક્ષી સ્ત્રી. રાણી.

રાજ્ય ન. રાજ્ય.

રાજ્યલોભાકુટ વિશે. પુ. ન.

રાજ્ય ન. રાજ્ય+લોભ પુ.

+ભાકુટ ખેંચાયલું.) રાજ્ય.

ના લોભથી ખેંચાયલું.

રાત્રિ સ્ત્રી. રાત્રિ, રાત.

રામ પુ. વિશેષ નામ.

રાવણ પુ. રામનો શત્રુ, લંકા-

સશિ પુ. હગથો. [નો રાજ્ય.

રાટ્ર ન. દેશ.

રીતિ સ્ત્રી. રીત.

રુચ્ ગ. ૧, આત્મને. રચિ થ-

વી, ગમવું.

રુદ્ર રડવું.

રુદ્ધ ગ. ૪, આત્મને. અનુ +

રુદ્ધ માનવું. તામે થવું.

નિ+રુદ્ધ, (કર્મણિ પ્રયોગમાં)

અટકાવવું, થોભવું.

રુદ્ધ ગ. ૧, પરસ્પૃ. ચડવું.

પ્ર+રુદ્ધ, ઉગવું.

રેરે (અભ્યય) અરે !

રોદન ન. રૂદન, રડવું તે.

લ.

રુદ્ધ ગ. ૧૦. સમ-સાથે, લક્ષ

આપવું, બોલવું, પરીક્ષા કરવી,

સામંત કરવું.

રુદ્ધમણ પુ. રામનો ભાષ.

રુદ્ધમી સ્ત્રી. લક્ષ્મી.

રુદ્ધવેલા સ્ત્રી. યુક્તની ધડી.

રુદ્ધિમન પુ. થોડાપણું, હલકાપણું.

રુદ્ધુ વિશે. પુ. સ્ત્રી. ન. લક્ષુ,

થોડું, નાનું.

રુદ્ધુ ગ. ૧, આત્મને. ઓળ-

ગવું, હરાવવું.

રુદ્ધુ ગ. ૬. આત્મને. લગ્ન

પામરી, લાભવું, શરમાવું.

રુદ્ધા સ્ત્રી. લગ્ન, લાભ.

રુદ્ધા સ્ત્રી. લતા, વેલ.

રુદ્ધાગૃહ ન. સ્તામંડપ, વેલનો

માંડવો.

રુદ્ધ ગ. ૧, આત્મને. લાભ

થવો, મેળવવું.

રુદ્ધ ગ. ૧, આત્મને. અણ

+રુદ્ધ આશરો લેવો, પકડવું.

રુદ્ધના સ્ત્રી. સ્ત્રી.

રુદ્ધ પુ. રામનો પુત્ર.

રુદ્ધ પુ. લવલેય. રજકણ, અણ.

રુદ્ધન ન. લુણ, મીઠું; (વિશે.

પુ. ન.) ખારું.

રુદ્ધગૂલ ન. પુંખડું.

રુદ્ધ પુ. લાભ.

રુદ્ધ ન. જાતિ (સ્ત્રી વર્ગમાં

કે પુરુષવર્ગમાં હોવાપણું.)

રુદ્ધ. ૪, પરસ્પૃ. લોટવું, આળોટવું.

રુદ્ધ ગ. ૪. તથા ૬, પર-

रश्मि. लोभ करवो—रामवो,
बकसवुं, मोहित भुं.
लोभक पु. लोभ, दुःख.
लोभ पु. लोभ.

व.

वक्षस पु. वंश, कुल.
वक्तृ विशे. पु. न. वक्ता.
वक्षस न. अती.
वचन न. वचन; उपदेश, विनंति.
वचनीय विशे. पु. न. निंद;—
न. निंद; उपदेश निंद होय ते.
वचस् पु. वचन.
वचक पु. वक्ता.
वचस् पु. वचन.
वच ग. १, परस्मै वचुं, वहेवुं.
वच पु. वच, वारवुं ते.
वच स्त्री. वच, वृत्तान स्त्री.
वन न. वन.
वनवासिन् विशे. पु. न. वन-
मां वसनार—रहेनार.
वनौकस् पु. वनमां रहेनार.
वन्द ग. १, आत्मने, वंदन
करवुं, नमवुं.
वयस् न. वय, वयस.
वयस्य पु. मित्र.
वर पु. वरदान, अक्षिप्त, प्रसाद.
वरतनु विशे. पु. न. स्त्री.
वृत्तसुरत अंगवाणुं.

वरम् (अप्यय) वर, वरदान, वरि.
वराह पु. वृद्ध, वृद्ध.
वर्ण ग. १०, वर्णवपुं, वरणावपुं.
वर्ण पु. वर्ण, वर्ण, वर्ण.
वर्मन् न. वर्मन्.
वल्गु पु. वल्गु.
वशा स्त्री. वशा, वशी.
वस् ग. १, परस्मै. वसवुं.
रहेवुं; अर्धिवस् रहेवुं.
वस्तु (वस्तो व. ३.) वस्तु.
वसति स्त्री. वसती, रहेवुं.
वसन न. वस्त्र.
वसन्त पु. वसन्त ऋतु.
वसु न. वसु, धन.
वसुदेव पु. वसुदेवो ज्ञान.
वसुधा स्त्री. पृथ्वी.
वस्तु न. वस्तु, वास्तविक पदार्थ.
वस्त्र न. वस्त्र.
वह ग. १, वृत्तय. वहेवुं, वेध
वपुं.
वा (अप्यय) अथवा.
वाक्पटुता स्त्री. (पटुता स्त्री.
हुंकारा) वाक्पटुता स्त्री.
वाक्य न. वाक्य, शब्द.
वाच् स्त्री. वाक्, वाणी.
वाचा स्त्री. वाक्, वाणी.

વાઙ્મય ગ. ૧, ૫૨૨મે. ધૃત્યું.
 વાળી સ્ત્રી. વાણી.
 વાત પુ. વા; વતન.
 વાતાયન ન. આરી.
 વાદ ગ. ૧૦, આત્મને. અ-
 મિ+વાદ નમવું.
 વાપી સ્ત્રી. વાવ.
 વાયસ પુ. કાગડો.
 વાયુ પુ. વયુ.
 વારિ ન. વાણી.
 વાર્તા સ્ત્રી. વાર્તા, વાત.
 વાસ પુ. વાસ.
 વાસન્ ન. વસ્ત્ર, કપડું.
 વાસિત વિશે. પુ. ન. ખુશ.
 બોધાર થએલું.
 વાસુદેવ પુ. કૃષ્ણ.
 વિકાર પુ. વિકાર, રૂપાંતર,
 કેન્દ્રી.
 વિકાસ પુ. વિકાસ, પ્રકાશ,
 વસ્તર.
 વિગ્રહસંધિ પુ. (વિગ્રહ પુ.
 લડાઈ, સંધિ પુ. સલાહ) લ-
 ડાઈ અને મલાહ.
 વિગ્ન પુ. વિગ્ન, અડચણ.
 વિદિષ્ટ વિશે. પુ. ન. વિચિત્ર,
 રંગમેરગી,
 વિજ્ઞાન. દોહન, ધન વિત્ત.
 વિદ્ [વિન્દ્] ગ. ૧, ઉચ્ચ.
 મેગરવું.
 વિદ્ ગ. ૪, આત્મને. વિવિધાન
 હોવું. હોવું.
 વિદ્યા સ્ત્રી. વિદ્યા.

વિદ્યુત સ્ત્રી. વીજળી.
 વિદ્યુત્ત્વ ન. વિદ્યુતા, વિદ્યાનપદ્યું.
 વિદ્યુત્ત વિશે. પુ. ન. વિદ્યાન,
 ભણેલું.
 વિધિપુ વિધિ, ધર્મશાસ્ત્રની આચાર.
 વિધૃત (વિ+ધૃ+ધૃતો કર્મણી
 ભૂત કૃતં) દ્વચ્છી ગમેલું,
 આધાર-આશરો આપેલો.
 વિવેચ વિશે. પુ. ન. કરચ
 ચેત્ત્ય.
 વિનય પુ. વિનય. નમ્ર ॥.
 વિના (અથ) વિના, ભસ્ત્રાચ.
 વિનાશ પુ. નાશ.
 વિવત્તિ સ્ત્રી. વિપત્તિ, વપત,
 આશ્વ.
 વિપદ્ સ્ત્રી. વિપત્તિ. વપત,
 આશ્વ.
 વિપ્રિય ન. અપ્રિય કામ, તક-
 સીર; (વિશે. પુ. ન.) અશુભ-
 મતું.
 વિમલ પુ. ધન, દોહત, વૈભવ.
 વિમાર્ગ પુ. આડો માર્ગ-રસ્તો.
 વિમુક્ત વિશે. પુ. ન. અવગા
 મડાવાળું.
 વિચિત્ર ન. આકાશ.
 વિયોગ પુ. વિયોગ.
 વિરાવ પુ. ચીસ.
 વિરૂપ વિશે. પુ. ન. વિરૂપ,
 કાન્ડરું.
 વિવર ન. ગુફા.
 વિવાહ પુ. વિવાહ. [તરેહનું.
 વિવિધ વિશે. પુ. ન. વિવિધ,

विश्व ग. ६, परस्मै. प्रवेक्ष
कः वे, येसवुं; उप+विश्व
येसवुं.

विश्वय [वि(उप)+वृष् ग.
४, परस्मै. तो भू. कृ.] शुद्ध.

विश्वसि श्री. शुद्धि. स्वच्छता.

विश्रामहेतोः विश्राम पु.

विसाभो+हेतु पु. सपथ. ओ
शब्दो नो समास विश्रामहेतु
पु. तेनी पयमी अथवा पक्षी
विलङ्कितानु ओकवचन) विसाभो
भावाना समग्रथी.

विश्व न. विश्व.

विश्वकर्मन् पु. विश्वकर्मा.

विश्वामित्र पु. ओक ऋषि.

विश्वासकारण न. विश्वास

पु. लईसो. कारण न. कार-
ण) विश्वासनु कारण.

विष न. विष, जेर.

विष्णु पु. विष्णु.

विहग पु. पक्षी.

विहित [वि+(उप.)+धातो
भू. कृ.] इरभावेलुं, स्थापेलुं;
करेडुं.

वीथि श्री. रस्ते.

वीर पु. वीर शूरा, लईरथो.

वीर्य न. वीर्य. पगडम.

वृ-इपसर्ग परि साथे, विंदा-
णवुं, धेरवुं.

वृक्ष पु. वृक्ष, आड.

वृत्त ग. १, आत्मने. वर्तवुं,
डेलुं. नि+वृत्त पाछा आववुं;
प्र+वृत्त शरु करवुं, सेध येसवुं;
परा+वृत्त पाछा वणवुं, प-
रावृत्त स. भू. कृ. पाछा
वणने; प्रति+नि+वृत्त पाछा
आववुं.

वृत्ति श्री. वृत्ति, धंधो.

वृथा (अव्यय) वृथा, होकट.

वृद्धिमत् (परी. पु. न. वधवुं;
ल आलुं.

वृष्ट ग. १, आत्मने. वृष्टि
थवी, वधवुं.

सम् + वृष्ट, वृष्टि थवी,
वधवुं, आत्माद थवुं.

वृन्त न. थंड, सांठो.

वृष पु. पगड.

वृषभचक्र पु. महादेव.

वैद्य पु. वेद.

वेद्यस् पु. प्रज्ञा.

वेष् ग. १, आत्मने. धुमवुं,
थरथरवुं.

वैकुण्ठ न. विष्णुनु स्वर्गभां
रडेवानु ठोकाथुं, वैकुण्ठ.

वैद्याय न. असकयता, धुष्टता.

वैर न. वैर, शत्रु-व, दुश्मनाध.

व्यथा श्री. व्यथा, पीडा, धम.

ઘસન ન. ઘસન, કુઃખ,
સંકટ, દેવ, લત.
ઘ્યાક્રમેય વિશે. પુ. ન. અર્થ
સમજાવવા યોગ્ય, અર્થ કરવા
યોગ્ય.

ઘ્યાન્ન પુ. વાપ.

ઘ્યાપ પુ. પારધી.

ઘ્યાધિ પુ. રાગ.

ઘ્યાલી સ્ત્રી. ગધેણુ.

ઘજ્ઞ મ. ૧, પરસ્મે. જવું.

ઘ્રીહિ પુ. યોખા કે યોખાનો
દાણો.

ઘ.

ઘંસૂ મ. ૧, પરસ્મે. પ્રશંસા
કરી વખાણવું. કહેતું;

ઉપસર્ગ આ સાથે. મ. ૧. આ.

ત્મને. આજ્ઞા રાખવી, તકસિવું.

ઘકુન્તલા સ્ત્રી. વિશેષ નામ.

ઘક્ષ મ. ૧, આત્મને. શંકા

લેવી, વહેમ આણવા.

ઘક્ષ્ઠા સ્ત્રી શંકા, વહેમ.

ઘઠ પુ. લુચ્ચો, ઠગ.

ઘત ન. સો, ચતક.

ઘત્રુ પુ. શત્રુ, દુસ્ત્રમન.

ઘત્રુષિગ્રહ પુ. શત્રુ સાથે લગ્ન.

ઘમૈન્ (અભ્ય) ધીમે ધીમે,

હળવે હળવે.

ઘમ્ (ઘામ્) મ. ૪, પરસ્મે.

શીત થવું.

ઘમ્બૂક પુ. વિશેષ નામ.

ઘમ્બુ-પુ. શંતુ, શિવ, મહાદેવ.

ઘમ્યા સ્ત્રી. સેજ, પથારી.

ઘર પુ. તીર.

ઘરદ્ સ્ત્રી. શરદઃ ઋતુ.

ઘરીર ન. શરીર.

ઘરીરસ્થ વિશે. પુ. ન. શરી-
રમાં રહેતું.

ઘવ ન. શમ, મુકદ્.

ઘલ ન. શલ, હથિયાર.

ઘાસા સ્ત્રી. શાખા, ડાળી.

ઘાન્તા સ્ત્રી. રામની બહેન.

ઘાન્તિ સ્ત્રી. શાંતિ.

ઘાલા સ્ત્રી. શાળા.

ઘાસ્ રાજ્ય ચલાવવું,

ઘાસત્ (ઘાસ્ નો વ. ક.)

રાજ્ય ચલાવવું.

ઘાસન ન. શાસન, કુકમ.

ઘાલ ન. શાલ.

ઘિક્ષ મ. ૧, આત્મને. શીખવું.

ઘિક્ષર પુ. ન. શિક્ષર.

ઘિક્ષરિન્ પુ. પર્વત.

ઘિરસ્ ન. શિર, માથું.

ઘિલા સ્ત્રી. શિળા, પથર.

ઘિવ ન. કલ્યાણ, સુખ.

ઘિવાલય ન. શિવનું દહેરં.

ઘિશિર પુ. ન. શિશિર ઋતુ.

ઘિશુ પુ. બાળક.

શિષ્ય પુ. શિષ્ય, વિદ્યાર્થી.

શીવ ન. શીવ, માયું.

શુક પ. સુહો, પોપત.

શુક્લપક્ષ પુ. (શુક્લ વિશે.

પુ. ન. ધાતુ+પક્ષ પુ. પ-
ખરાડીયું. શુક્લ પક્ષ, સુદ,
અમવાયયું.

શુષ્ઠ ગ. ૧, પરસ્મે. શાયતું,
શોક કરવો.

શુભ ગ. ૧, આત્મને. શોભવું.
ધટારત હેવું.

શુભ વિશે. પુ. ન. શોભા આ-
પનાઈ, સાઈ.

શુષ્ઠ ગ. ૪. પરસ્મે. સુકાવું.

શુદ્ધ પુ. ૬.

શુદ્ધ પુ. વિશેષ નામ.

શૂલિન્ પુ. શિવનું નામ.

શૂળાલ પુ. શિયાળ.

શોભન વિશે. પુ. ન. શોભા
આપનાઈ, સાઈ.

શોભા સ્ત્રી. શોભા.

શૌર્ય ન. શૌર્ય, પરક્રમ.

શ્મશાન ન. સ્મશાન.

શ્યામ વિશે. પુ. ન. શ્યામ, કાળો.

શ્યામિકા સ્ત્રી. મેન, અસ્પૃશ્યતા.

શ્રદ્ધા સ્ત્રી. શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ.

શ્રદ્ધેય વિશે. પુ. ન. વિશ્વાસ
રાખવા યેગ્ય, વિશ્વસનીય.

શ્રમ (શ્રામ) ગ. ૪. પરસ્મે.
શ્રમ કરવો, આટવું.

શ્રિ ઉપ+શ્રમ (શ્રામ)

વિશ્રામ લેવો, વિશ્રાન્તિ લેવી,
થક ખાવો.

શ્રમ પુ. શ્રમ, મહેનત.

શ્રવણ ન. શ્રવણ રવું તે, સાં-
ભળવું તે.

શ્રિ ગ. ૧, લિઘવ.-ઉપસર્ગ આ
+શ્રિ. આશ્રય લેવો, આશરે
જવું-રહેવું, શરણે જવું.

શ્રોમન્ વિશે. પુ. ન. શ્રમંત,
અમાદ, સુખી.

શ્રોષેણ પુ. વિશેષ નામ.

શ્રુ શ્રુ શ્રુ દરવું, સુણવું. સાં-
ભળવું. [ભળવું તે.

શ્રુતિ સ્ત્રી. ધર્મશાસ્ત્ર, વેદ: સાં-

શ્રુતિમત્ વિશે. પુ. ન. વેદ
જાણનાર, વેદ પારગત.

શ્રેષ્ઠ વિશે. પુ. ન. શ્રેષ્ઠ.

શ્રયમ્ વિશે. પુ. ન. બહેતર,
કદ્યાણુકારક.

શ્રોતૃ વિશે. પુ. ન. શ્રોતા, સાં-
ભળનાર.

શ્લઘ વિશે. પુ. ન. ઢીલું થયેલું.

શ્લાઘ્ ગ. ૧, આત્મ. વખ મેલું.

શ્લિઙ્ ગ. ૪. પરસ્મે. ભેટવું,

આ (ઉપ)+શ્લિઙ્ ભેટવું.

શ્લોક પુ. શ્લોક, કવિતા, છંદ.

શ્વસૂ સ્ત્રી. સાસુ.

શ્વન્ (અવ્યય) આવી કીધે.

શ્વપદ પુ. શિકારી પ્રાણી.

શ્વત વિશે. પુ. ન. સરેહ, ધોળું.

સ.

સંકટ ન. સંકટ, સંકટામળ્ય.

સંગત ન. સંગત, સોખત.

સંગમ પુ. સંગમ.

સંગીત ન. સંગીત, ગાયન.

સંગમોત્સુક વિશે. પુ. ન. મે.

જાપને મટે આપુર, મગરાને
દે-નેગર.

સંઘાત પુ. જથો, સમુદાય.

સંચલન ન. આમ તેમ ચા-
લવું તે.

સંતત [સમ્ (ઉપ)+તત્ નો

બૂ ફ. ૧] તપેલું, બળેલું.

સંદેશ પુ. સંદેશો.

સંદેહ પુ. સંદેહ, શંકા.

સંનિધિ પુ. પડેશ.

સંપદ જ્ઞ. સપતિ, આગ્રાહી.

સંપર્ક પુ. સંબંધ, સંસર્ગ.

સંપાર પુ. તૈયારી, સામગ્રી.

સંમાર્જન ન. વાસીદું વાળવું

તે, કચરો કાઢવો તે.

સંશય પુ. અશય.

સંસાર પુ. મંસાર, ભવ, દુનિયા.

સસિ પુ. મિત્ર, ઘેસ્તદાર.

સસો જ્ઞી. બહેનપણી.

સગર પુ. સર્વવંશી રાજાનું નામ.

સચિવ પુ. પ્રધાન.

સત્ (અસ્ દોષુ, થવું, એ
ધાતુનો વર્તમાન કૃત) જ્ઞી. ૧.
સાર્, બહુ; પુ. સન્નન,
બનો માણસ, સાધુ.

સત્તત્વ ન. ખરેખરું તત્ત્વ.

સત્ત્વ ન. સત્ય, બલમનસાધ.

સત્ય ન. સત્ય, -વિશે. પુ. ન.
ખરું, સત્ય.

સત્યમ્ (અવ્યય) ખરેખાત.

સત્ત્વરમ્ (અવ્યય) સત્ત્વર, જલદી.

સદ્ (સોદ્) ગ. ૧, પરસ્મે.
અવ+સદ્(સોદ્) દુઃખી થવું;
ઉપસર્ગ નિ+સદ્ (નિષોદ્)
ગ. ૧. પરસ્મે. એસવું.

સદમ્ જ્ઞી. ન. સભા.

સદા (અવ્યય) સદા, સર્વદિન,
હમેશ.

સદાચાર પુ. સદાચાર.

સદૈવ (સદા+દૈવ) અવ્યય.
હમેશાં, સદા.

સદ્ગન ન. ધર.

સન્ (અસ્ ગ. ૨, નો વ. ફ-
સત્નું પ્રથમા એ. વ.) જ્ઞી.

સમા જ્ઞી. સભા, ધર.

સમચિત્ત વિશે. પુ. ન. (સમ
વિશે. સરખું ચિત્ત ન. ચિત્ત)
સરખા દિલવાળું, સમાનમણ્ડું.

સમરાજન ન. રણુભૂમિ.
 સમયે વિશે. પુ. ન. સમયે,
 બળવાન બેરાવર.
 સમાજ પુ. સમાજ, સભા, મંડળ.
 સમુદ્ર પુ. સમુદ્ર, કારિયો.
 સમૂહ પુ. સમૂહ, સમુદાય.
 સમૃદ્ધિ બી. સમૃદ્ધિ, વિપુલતા.
 સમ્યક્ (અવ્યય) સાક્ષ, ઠીક.
 સરસ્ ન. સરોવર.
 સર્પ પુ. સર્પ, સાપ. [બધે.
 સર્વજ્ઞ (અવ્યય) સર્વ ઠેકાણે.
 સર્વથા (અવ્યય) સર્વથા. સર્વ
 રીતે. [હમેશ.
 સર્વદા (અવ્યય) સર્વદા, સદા,
 સવિત્ર પુ. સવિતા, સૂર્ય.
 સવ્યેષ્ટ પુ. સારથિ. [સહેવું.
 સહ ગ. ૧. આત્મને. સહન કરવું,
 સહ (અવ્યય) સાથે.
 સહચરી બી. સહચર, સોખ-
 તણુ, સોખતમા રહેનારી.
 સહસા (અવ્યય) એકદમ, એ.
 કાએક.
 સાક્ષિન પુ. સાક્ષી.
 સાધયિતવ્ય વિશે. પુ. ન.
 સાધીકાયા તેવું, કર્તવ્ય (વસ્તુ).
 સાધુ પુ. સાધુ, સત્પુરુષ:-વિશે.
 પુ. ન. સાક્ષ.
 સાધ્ય વિશે. પુ. ન. મળી કહે
 એવું, કરી શકાય એવું, હવ્ય.

સામ્ય ગ. ૧૦ સાંત પાડવું.
 સામર્થ્ય ન. સામર્થ્ય, બેર.
 સારજ પુ. એક જાતનું પક્ષી.
 સારથિ પુ. સારથિ.
 સારમેય પુ. કૂરો.
 સાર્ય પુ. સ.થ, ટાળું, કાદબો.
 સાશક્ક વિશે. પુ. ન. શક બ-
 રેવું, વેરેમી.
 સાષ્ટાઙ્ગપાતમ્ (સામાસિક અ-
 વ્યય) સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરીને.
 સાહસ ન. સાહસ, બેખમનું કામ.
 સિંહ પુ. સિંહ.
 સિંહાસન ન. સિંહાસન.
 સિષ્ (સિષ્) ગ. ૧. ઉભય.
 અભિપ્રેક્ષ કરવો, સિંચવું, છાંટવું.
 સીતા બી. વિશેષ નામ.
 સીમન્ બી. સીમા, હદ.
 સુ (નામને આરંભે અવ્યય
 તરીકે) સાક્ષ.
 સુકૃત ન.
 સુકૃતિ બી. } સતકમ
 સુચરિત ન.
 સુખ ન. સુખ, સ્વસ્થતા, નિરાંત.
 સુખમાજ્ વિશે. પુ. ન. બી. સુખી.
 સુખલેશ પુ. (લેશ પુ. બંધ)
 સુખનો અંશ.

सुगन्धि विशेष. पु. न. स्त्री. सु-
गन्धी, सुवासित, पुष्पमोदार.
सुजन पु. सुजन, सारी माधुस.
सुमन्त्र पु. रामनो सारथि.
सुरभि विशेष. पु. न. स्त्री.
पुष्पमोदार.
सुवर्ण न. सोनं.
सुवर्णकार पु. सोनी.
सुवृत्त विशेष. पु. न. सारी व्याधनुं.
सुष्ठु (अभ्यय) ज्ञेय, ठीक.
सुहृद् पु. मित्र.
सूक्त न. वेदो भंत्र.
सूत्रधार पु. सूत्रधार.
सूद् ग. १०, नि उप. + सूद्
(निषूद्) नाशकरवो, इना करवुं.
सूय पु. रसोद्यो.
सुनु न. दीकरी.
सूर्य पु. सूर्य.
सू (सर) ग. १ परस्मै. सरवुं,
असवुं, नवुं; उपसर्ग प्र+सू
(सर) प्रसार यत्रो, प्रसवुं,
इव वुं अनु (उप)+सू (सर)
अनुसवुं, पाछा नवुं.
सूज ग. १, परस्मै. सरवुं.
निपन्नवुं; मूडी-छोडी देवुं;
अति + सूज आपवुं.
सृष्टि स्त्री. सृष्टि
सेना स्त्री. सेना.

सेनापति पु. सेनापति, लश्-
करी सरदार.
सेव् ग. १, आत्मने. सेवा क.
रवी, सेववुं; उपसर्ग परि+
सेव् सेववुं, अंगीकार करवुं.
सैनिक पु. लश्करी सिपाही,
लडवैयो.
सोत्कण्ठ विशेष. पु. न. शिंतातुर.
सोम पु. सोमवल्ली के सोमरस.
सोमवासर पु. सोमवार.
सोढ (सह नो भू. कृ.) स-
हेवायुं. [सुरती.
सौन्दर्य न. सुंदरपणुं, पुष्प.
स्तुति स्त्री. स्तुति, वभाषु,
प्रार्थना.
स्तेज पु. योर.
स्त्रीरत्न न. रत्नरूप स्त्री.
स्था [तिष्ठ] ग. १, परस्मै.
स्थिति होवी, उभा रडेवुं;
(कर्मस्थिप स्थी). अनु
(उप) + स्था (तिष्ठ)
प्रभाषेवर्तवुं. दुकन अग्न-
वो; प्र(उप)+स्था (तिष्ठ)
आत्मने. निष्कणवुं, अक्षरवुं;
उद्+स्था (तिष्ठ) उडवुं.
स्थान न. स्थान, जग्या, ठेकाणुं.
स्निग्ध ग. ४, परस्मै. स्नेह राभवो.

स्निग्ध (स्निग्धं भूतं कृदंतं)
 भाषाणु, भमताणु, स्नेहशील.
 स्नेह पु. स्नेह. [धातुकुं.
 स्वप्न ग. १, आत्मने. इरुतुं.
 स्वर्ण ग. १, आत्मने. अरु-
 अरी करवी, सरसाध करवी.
 स्पृश ग. ६, परस्मै. स्पर्श
 करेते, अउकतुं.
 स्पृष्ट (स्पृश तो भू कृ.)
 स्पर्श करेते, अउकतुं.
 स्पृह ग. १०, यहापुं, अंपु,
 तृष्णा यवी.
 स्फुर ग. ६, परस्मै. इरुतुं,
 पकडतुं, तरुतुं.
 स्मि ग. १, आत्मने. हसपुं.
 महां मग्नकावपुं उपसर्ग वि
 +स्मि विस्मय पाभवे, आ-
 श्रय पाभपुं.
 स्मृ (स्मर), ग. १, परस्मै.
 स्मरथु इरुतुं, संभारतुं याद
 राभपुं; उपसर्ग वि+स्मृ
 (स्मर), विस-पुं, भूती नपु.
 स्मृति स्त्री. स्मन्थु, याददस्त.
 स्मृति (धर्मशस्त्र).
 स्मृ ग. १, आत्मने. भरपुं,
 नीये पडपुं.
 स्मृद् सृष्टिर्ता; (विशे. पु.
 न.) सरजनार.

स्वकृत्य न. पोतानी इरु.
 स्वदेश पु. (स्व पोतानो+देश
 पु. मुक्क) ररदेश.
 स्वप्न न. स्वप्न, श्रमथु.
 स्वर्ण पु. स्वर्ण.
 स्वविषय पु. (विषय पु.
 मुक्क) पोतानो मुक्क.
 स्वप्न स्त्री. अहंत. [कल्याणु.
 स्वस्ति (अय्य) स्वस्ति, अयं उ,
 स्वस्थ १. विशे. पु. न. स्वस्थ, शांत.
 स्वाद् ग. १, आत्मने. स्वाह
 पडवे. याभपुं, लापुं.
 स्वादु विशे. पु. न. स्त्री. स्वा-
 दवाणुं.
 स्वामिगुणोपेत विशे. पु. न.
 (स्वामिन् धर्मी+गुण गुण
 +उपेत युक्त) धर्मीना गुणो-
 धा युक्त.
 स्वामिन् पु. स्वामी, धर्मी.
 स्वास्थ्य न, स्वस्थत; शाति.
 स्वोद्य १. विशे. पु. न. पोतानु.
 ह.
 हन् हसपुं, भा-पुं.
 हरण न. हरथु करुं ते,
 लघ नपुं ते.
 हरि पु. १. वक्ष्य नाम.
 हरिण पु. हरथु.
 हर्ष न. हरेष.

હલાહલ ન. હાહાહા, એર.
હવિષ્ ન. અગિદાન.
હસ્ ગ. ૧, ૫૨૨મે. હસવું,
વિ ઉપ. + હસ્ મસ્કરીમાં
હસવું, મસ્કરી કરવી.

હસ્ત પુ. હાથ.

હિ, અપિપમિ, મોહસવું.

હિત વિશે. પુ. ન. હિતકરક—
ન. હિત, બાધું.

હિતકર વિશે. પુ. ન. હિતકર,
-કાયદાકરક.

હિમ ન. અરફ.

હુતમુજ્ પુ. અમિ.

હ ગ. ૧, ઉત્તમ. હરેષ્ કરવું.

લઘ સેવું, હરી જવું; ઉપ-
સર્ગ આપ્ત આહાર કરવો,

આવું; યત કરવો,—

પરિ (ઉપ)+હ, અસેડવું, દૂર
કરવું, ઉપસર્ગ પ્રપ્ત, પ્રહાર
કરવો, મારવું; ઉપસર્ગ વિપ્ત
કોડા કરવી.

હૃદય ન. હૃદય, હૃદય.

હે (અભય) અહો, અરે.

હેમન્ ન. સોનું. (કરનારો.)

હોત્ પુ. પુરોહિત, ગૌર, હવન

માત્ર (અભય) ગમ કાલે.

હાદ્ ગ. ૧૦, આ ઉપ + હાદ્

પુશી થવું, આનંદ પામવો,

આહ્વાહિત થવું.

હે ગ. ૧, ઉત્તમ. મોલાવવું.

ગુજરાતી સંસ્કૃત શબ્દકોશ.

અખંડ કથાણુ દશસ્તિ અખય.
અમિ અમિ પુ. દુતમુજ પુ.
અનલ પુ.

અમ્ર અમ્ર ન.

અમ્રેજ અલ્લ પુ.

અમણિત અસંકલેય વિશે.

અગાશી પ્રાસાદતલ ન. (પ્રા.
સાદ મહેલ+તલ તળિયું,
૫૪).

અગોચર અમૂલિ સ્ત્રી.

અંગીકાર કરવું પરિ (ઉપ)+
જ્ઞેઝ ગ. ૧. આત્મને.

અજવાળીયું શુદ્ધપદ પુ.

અજ્ઞાન અજ્ઞાન ન.

અટકાવું નિ ઉપ+રઘ્ (ક-
ર્મણિ પ્રયોગમાં.) [પરરમ્.

અટકાવવું વિ ઉપ+રમ્ ગ. ૧.

અટકાવાયકું કુણ્ઠિત (કુણ્ઠ
નો કર્મણિ ભૂ. ક.)

અટકાવેલું પ્રતિહત (પ્રતિઉપ.
નહન નો કર્મણિ ભૂ. ક.)

અડકવું સ્પૃશ્ ગ. ૬, પરરમ્.

અડ્યશ્ચમાંઆવેલું પ્રતિહત (પ્રતિ
ઉપ+હન નો કર્મણિ ભૂ. ક.)

અડકેલું સ્પૃષ્ટ (સ્પૃશ્નો ભૂ. ક.)

અડક માલ પુ.

અણુમતું વિપ્રિય વિશે.

અણુભંસાદાર અવિશ્વાસ્ય વિશે.

અતિશય } અતોચઅવ્યય; પરમ
અત્યંત } વિશે.

અત્યંતતા પ્રકર્ષ પુ.

અથવા અથવા અવ્યય; હત
અવ્યય; જા અવ્યય.

અદેખાષ અક્ષમા સ્ત્રી.

અધર્મ અધર્મ પુ.

અધિકારી રાજપુરુષ પુ.

અધિકાર આપવો અધિક
(અધિ ઉપ+ક્ર).

અધિપતિ અધિપતિ પુ., મતૃપુ.

અધીરા થવું. ત્વર ગ.

૧૦, આત્મને.

અનર્થ અનર્થ પુ.

અનાજ ધાન્ય ન.

અનાથ અશરણ વિશે.

અનિષ્ઠ અનર્થ પુ.

અનુભવવું અનુ (ઉપ)+મૂ ગ.

૧, પરરમ્. માલય (સૂ

ના પ્રેરક પ્રયોગના આગા-

થતું દિ. પુ. એકવચન.)
 અનુસરવું અનુ(ઉપ)+સ્ટ (સર)
 ગ. ૧. ૫૨૨મૈ. અનુ+(ઉપ)
 +ગમ્ (ગચ્છ)ગ. ૧. ૫૨૨મૈ.
 અને ચ અવ્યય.
 અંતઃકરણ અન્તઃકરણ ન.
 અંતઃપૂરનો વડો અધિકારી
 કચ્ચુકિન્ પુ.
 અંતરાય આચરણ ન.
 અંદરનો આત્મા-અવ અન્તરા-
 ત્મન્ પુ.
 અંધારું તમસ્ ન.
 અપરાધનો લેશ અપરાધલક્ષપુ.
 અપવિત્ર દરાયેલું દૂષિત (દૂષ-
 નો ભૂ. ક.)
 અપ્રિય અપ્રિય વિશે.
 અભિષેક અભિષેક પુ.
 અભિષેક કરવાને અભિષેકતુમ્
 (અભિ+ઉપ. + સિચ્ ગ. ૬,
 ઉભય પ. નો ભૂ. ક.)
 અભ્યાસ અધ્યયન ન.
 અમૃત અમૃત ન.
 અંબોડો કવરી સ્ત્રી.
 અરે મોસ્ અવ્યય; હા અવ્યય;
 રેરે અવ્યય. હે અવ્યય.
 અર્થ અર્થ ન.
 અર્થ કરવા યોગ્ય ઠગાઠયેયવિશે.
 અવકાશ અવકાશ પુ.
 અવગ્તા અવધીરણા સ્ત્રી.
 અવગ્તા કરવી અથ ઉપ+મન્

ગ. ૪, આત્મને.
 અવદક્ષા દુર્દેશા સ્ત્રી.
 અવયવ ગાત્ર ન.
 અવળા મ્હોવાણું વિમુક્ત વિશે.
 અવાળ ધ્વનિ પુ.
 અવિષય અમૂલિ સ્ત્રી.
 અંશ લેશ પુ.
 અશુદ્ધ દૂષિત (દૂષ્નો ભૂ. ક.)
 અસત્ય અનૃત ન.; અસત્ય ન.
 અસ્થિર અધ્રુવ વિશે.
 અસંખ્યતા વૈયાત્ન ન.
 અસ્વચ્છતા શ્યામિકા સ્ત્રી.
 અહિં અત્ર અવ્યય.
 અહિંઆ હહ અવ્યય.
 અહો મોસ્ અવ્યય; હે અવ્યય;
 રેરે અવ્યય.

આ.

આંખ નયન ન.; ચક્ષુસ્ ન.;
 નેત્ર ન.
 આંસુ અશ્રુ ન.
 આકાશ અમ્બર ન.; વિચિત્ર ન.;
 નભસ્ ન.
 આકાશ અને પૃથ્વી ઘાવા-
 પૃથિવી સ્ત્રી. (દિવચનમાં).
 આગળ પુરસ્ અવ્યય; પુરતસ્
 અવ્યય.
 આગેવાન નાયક પુ.
 આચરવું આ (ઉપ) + ચર ગ.
 ૧, ૫૨૨મૈ.

आचार्य आचार्य पुः गुरु पु.
 आच्छादन आवरण न.
 आञ्ज अञ्ज अव्यय.
 आ जतनुं पतादृश विशेष.
 आञ्ज निर्वन्ध पु.
 आञ्ज आदेश पु. आज्ञा स्त्री.
 आञ्ज रस्ते विमार्ग पु.
 आञ्ज आ+नी ग. १, उभय.
 आत्मा आत्मन् पु. अन्तरा-
 त्मन् पु.
 आतुर सौत्कण्ठ विशेष.
 आत्मी अतः अव्यय.
 आदर आदर पु.
 आध्यात्मिक आध्यात्मिक विशेष.
 आनन्द धेवो इम् ग. १, आत्मने.
 आनन्द पाभवे, अभि उप +
 नन्द ग. १, परस्मै.
 आप भवत् सर्वनाम.
 आपनार दातृ पु. न.
 आपनी ह्युर भवत्सकाश पु.
 (भवत् सर्व. आप अने
 सकाश पु. पञ्चम.)
 आपवुं दा (यच्छ) ग. १,
 परस्मै. अति उप + सृज् ग.
 १, परस्मै. प्र उप. + दा
 (कर्मणि ३५. दी.)
 आपवा योग्य प्रदेय विशेष.
 आप्त आपद् स्त्री; विपद्

स्त्री; विपत्ति स्त्री.
 आपश्छार भाषुस आर्य पु.
 आपाद भीमत् विशेष.
 आपाद धवुं सम् उप. + ऋध्
 ग. ४, परस्मै.
 आपादी भूति स्त्री, संपद् स्त्री,
 समृद्धि स्त्री.
 आपतेम याधवुं ते संचलन न.
 आयुष्य जीवित न.
 आराधना आराधन न.
 आरंभ आरम्भ पु.
 आरोप आरोप पु.
 आर्य आर्य पु.
 आववुं आ उप. + या; सम् उप.
 + आ उप. + या.
 आवती काले श्वस् अव्यय.
 आशरे नवुं आ (उप.) + श्रि
 ग. १, उभय.
 आशरो आपेक्षो विधृत (वि
 उप + धृ. तो कर्मणि भू. कृ.)
 आशरो लेखो अव (उप.) +
 लम्ब ग. १, आत्मने, भज्
 ग. १, उभय.; परि उप. +
 सेव् ग. १, आत्मने.
 आशा आशा स्त्री.
 आशा राप्ती आ (उप.) +
 शंस ग. १, आत्मने.
 आशय पाभवुं वि (उप.) + हिम

મ. ૧, આત્મને.
આશીર્વાદ આશીર્વાદ પુ.
આશ્રય સંશ્રય પુ.
આશ્રિત અનુજીવિન વિશે.
આસન આસન ન.
આસ્તે ક્રમેણ(ક્રમની તૃતીયાનું
એકવચન); શનૈસ્ અ.અયમ.
આળસ જાડય ન.
આળોટવું લુટ્ મ. ૪, ૫૨૨મૈ.
ઈ.

ઈન્દ્રીય આક્લભૌમપુ.અક્લપુ.
ઈન્દ્રીય અક્લમૂમિ સ્ત્રી.
ઈન્દ્રવું હૃષ્ [હૃષ્] મ. ૧,
૫૨૨મ; ઘાઝ્ મ. ૧, ૫૨૨મૈ.
ઈન્દ્ર અભિરુચિ સ્ત્રી. અમિ-
લાષ પુ. હૃષ્ઠા સ્ત્રી. કામ
પુ. લોભ પુ. તૃષ્ણા સ્ત્રી.
હૃષ્કણ્ઠા સ્ત્રી.
ઈન્દ્રેણુ હૃષ્ (હૃષમ.૧,૫૨૨મૈ.નો
ભૂ. કૃ.)
ઈન્દ્ર અદિત ન.: વ્યથા સ્ત્રી.
ઈન્દ્રાક્ષની કચેરી ન્યાયસભાસ્ત્રી.
ઈન્દ્રામ પારિતોષિક ન.
ઈન્દ્રની રાજધાની અમરાવતી
સ્ત્રી.

ઉ.

ઉચ્ચ ચણ્ડ વિશે.

ઉબળો ઉજ્જ્વલમ અ.અયમ.
ઉડવું હી મ. ૧, આત્મને., ઉદ્
ઉપ. + પન્ મ. ૧, ૫૨૨મૈ.
ઉતરવું અવતરન્ [અવ (ઉપ.)
+ત્ મ. ૧, ૫૨૨મૈ.નો પ. કૃ.]
ઉતરવું અવ(ઉપ.)+ત્ મ. ૧, ૫૨૨મૈ.
ઉતાવળ જવ પુ.
ઉતાવળથી સમ્ભરમ અ.અયમ.
ઉત્કંઠા ઉત્કળ્ઠા સ્ત્રી.
ઉત્કૃષ્ટતા પ્રકર્ષ પુ.
ઉત્પત્તિ પ્રભવ પુ.
ઉત્પન્ન થવું જન્ (જા)મ. ૪,
આત્મને.; ઉદ્ (ઉપ) + ખૂ
મ. ૧, ૫૨૨મૈ.; ઉદ્ (ઉપ)+
પદ મ. ૪, આત્મને.
ઉત્પન્ન થયેલું જાત ભૂ. કૃ.
ઉત્પત્તિસ્થ ન પ્રભવ પુ.
ઉત્સહ ઉત્સાહ પુ.
ઉદ્ધાર કરવો ઉદ્ ઉપ.+ધૃ મ.
૧, ૧૦, ઉમય.
ઉદ્યમ ઉદ્યમ પુ.
ઉદ્યમ જેવું ઉદ્યમસમ વિશે.
ઉદ્યોગ ઉદ્યોગ પુ.
ઉદ્યોગી દક્ષ વિશે.
ઉપશ્રવિકા જીવિકા સ્ત્રી.
ઉન્હાળો પ્રીતમ પુ.
ઉપકાર ઉપકાર પુ.
ઉપગમ્યકું નિર્મિત [નિર્ (ઉપ.)
+મા નો ભૂ. કૃ.]

ઉપદેશ ઉપદેશ પુ.; વચન ન.
 ઉપભોગ ભોગ પુ.
 ઉપરી અધિપતિ પુ.
 ઉપાય ઉપાય પુ.
 ઉમર વયસ્ ન.
 ઉવેખવું ઉપ (ઉપ.)+ઈશ્ ગ.
 ૧, આત્મને.

ગિ.

ગિગવું રહ્ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.; પ્ર
 ઉપ.+રહ્.
 ગિઃવું સ્થા[તિષ્ઠ] ગ. ૧, ૫૨૨મૈ;
 ઉદ્ ઉપ.+પત્ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 ગિહીને ઉત્થાય (ઉદ્ ઉપ. +
 સ્થા નો સંખ'ધક ભૂ. કૃ.)
 ગિભા રહેવું સ્થા [તિષ્ઠ] ગ.
 ૧, ૫૨૨મૈ.
 ગિમેલું તસ્થિવસ્ વિશે.

નંક.

ઝપિ ઝપિ પુ.

એ.

એ અપિ અવ્યય.
 એક પક સર્.
 એકડું કરવું તે અવચય પુ.
 એકઠા મળવું સમ્ (ઉપ.) +

ગમ્ [ગમ્] ગ. ૧, આત્મને.

એકદમ } સહસા અવ્યય.
 એકાએક }

ગોટલા માટે અતઃ; યવ.

એ પ્રમાણે યવમ્ અવ્યય.

એમ્ હિતિ અવ્યય.

એવી રીતે હિત્યમ્ અવ્યય.

ઓ.

ઓત્સવ ઉત્સવ પુ.
 ઓહું થતું ક્ષયિન્ વિશે.
 ઓપાવવું કત્થ ગ. ૧, આત્મને.
 ઓસડ અગદ પુ.; ઔષધ ન.
 ઓળંગવું તૃ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ;
 પાર ગ. ૧૦; લઘ્ ગ. ૧.
 આત્મને; સમ્ કે ઉત્ (ઉપ.)
 +તૃ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.

કે.

કંકાસ કઠિ પુ.; કલહ પુ.

કંજુસ માણસ કવર્ય પુ.

કંઠ કણ્ઠ પુ.

કથા કથા બી.

કચરો કાઢવો તે સમાર્જન ન.

કચેરી સભા સ્ત્રી.

કદિયે નહિ ન કદાપિ અવ્યય.

કનડવું તુદ્ ગ. ૬, ઉભય.

कपट कपट न.
 कपातुं छिद् (कर्मणि प्रयोगभा.)
 कपास तूल पु.
 कणगभां राभतुं ते संयम पु.
 कथुव राभतुं अनु (उप.)+मन्
 ग. ४, आत्माने.
 कथुनेलु प्रतिज्ञान [प्रति(उप.)
 +ज्ञा नो भू कृ.]
 कभण कमल न; पद्म न.
 कं'पुं कम्प ग. १, आत्मने.
 कर भावय (भू धातुना प्रेरक प्र.
 (योगना आसार्थतुं द्वि.पु.अेक.)
 करणदार अधमर्ण पु
 करतुं कुर्वत् (कृ नो परस्मै.व-
 कृ.) कुर्वाण (कृ नो आत्म-
 ने. व. कृ.)
 करनार कर्तृ विशेष.
 करवा योग्य विधेय पु.
 करायतुं निर्मित [निर् (उप.)
 +मा नो भू कृ.); कृत (कृ
 भू. कृ.); विहित [वि
 (उप.)+धा नो भू. कृ.]
 करुणा कादण्य न.
 कर्तव्य कर्तव्य न.
 कर्पूरनिभकनी पास कर्पूरति-
 लकसमीपम् अव्यय.
 कलंक कलङ्क पु.
 कल्याण कल्याण न.; भद्र न.;
 शिव न.

कल्याणकारक भेयस् विशेष,
 कवि कवि पु.
 कविराज कवीश पु.
 कडे छे झूते (झू ग. २, तुं
 आत्मने. वर्तमान कणना
 त. पु. अे. व.)
 कडेतुं उक्त (वच् नो भू. कृ.)
 कडेतुं कथ ग. १०; भाष् ग.
 १, आत्मने; शैस् ग. १,
 परस्मै; वच् ग. १, परस्मै.
 कक्षा प्रभाषे यासतुं अनु उप.
 +स्था [तिष्ठ] ग. १, परस्मै.
 कला कला स्त्री.
 कटो कण्टक पु.
 कठो तीर न.; पार पु.
 कठो पितृव्य पु.
 कभटो वायस पु.
 कथयो कूर्म पु.
 कटव पङ्क पु,
 कान कर्ण पु.; अण न;
 क्षुति स्त्री.
 कान्त कान्ति स्त्री.
 कक्षो सार्थ पु.
 कभ कर्मन् न.; कृति स्त्री.
 अनुष्ठान न.; कार्य न.
 कभकुं चाप पु.; धनुस् न.
 कभरेव मदन पु.
 कारण कारण न.; निमित्त न.

कर्तिक भद्रिगे कर्तिक पु.
 कलावाला निर्वन्ध पु.
 काल काल पु.
 काले इयाम विशे.
 कंवा अथवा अव्यय; वा
 अव्यय; उत अव्यय.
 कर्ति कीर्ति स्त्री.
 कुंभार कुम्भकार पु.
 कुटुम्बुं भक्ष्यस कुटुम्बिन पु.
 कुतरो सारमेय पु.
 कुमेर धनपति पु.
 कुमारिककन्यास्त्रीः कुमारी स्त्री.
 कुशल कुशलिन विशे.
 कुण वंश पु.
 कुणवान कुलीन विशे.
 कुपो कूप पु.
 कृतयता कृतज्ञता स्त्री.
 कृपा कृपा स्त्री.
 के अथवा अव्यय; वा अव्यय;
 उत अव्यय.
 केदम्बानुं कारागृह न.
 केम कथम् अव्यय.
 केरी आम्र न.
 केवल केवल विशे. केवलम्
 अव्यय.
 केकेयी केकेयी स्त्री. फल. यशमनी
 स्त्रीषु नाम.
 केदालो खनित्र न.

केय कोय पु.
 कया क अव्यय; कुत्र अव्यय.
 क्यारी कुतः अव्यय.
 क्यारे कदा अव्यय.
 क्लेश क्लेश पु.
 कोडा कीडा स्त्री.
 कोडा करी कोडा ग. १, परस्मै.
 क्रूर नृशस विशे.
 क्रोध क्रोध पु.
 क्षमा क्षमा स्त्री.
 क्षमा कवी क्षम् (क्षाम्) ग.
 ४, परस्मै; क्षम् ग. १, आत्मने.
 भ.
 अंड द्वीप पु.
 अमर वार्ता स्त्री.; प्रवृत्ति स्त्री.
 अभवुं क्षम् ग. १, आत्मने;
 क्षम् [क्षाम्] ग. ४, परस्मै,
 अ वुं खंस् ग. १, आत्मने.
 अराण क्षम दुष्कृति स्त्री.
 अराण यास दुराचार पु.
 अराण भाषुस दुर्जन पु.
 अरीदायतुं कीत (कीता भू. ई.)
 अरेमर किल अव्यय.
 अरेमर् ताव सत्तत्त्व न.
 अरेभात सत्यम् अव्यय.
 अलासी नाविक पु.
 असवुंसु (सर) ग. १, परस्मै.

ખસેડવું પરિ ઉપ.+હ ગ. ૧,
 ઉભય.;અપ ઉપ. +નો ગ. ૧,
 ઉભય.
 ખળખળવું શ્રુમ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ.
 ખળામલું કુણ્ઠિત (કુણ્ઠ નો
 ભૂ. ફ.)
 ખાડો ન. ગર્તા સ્ત્રી.
 ખાકું લઘણ વિશે,
 ખાવું અદ્ ગ. ૨, પરસ્મૈ; આ
 (ઉપ)+હ ગ. ૧, ઉભય.;મધ્
 ગ. ૧૦
 ખાસકું ઉપાનદ્ સ્ત્રી.
 ખુશકારક આહ્વાદક વિશે.
 ખુશખેદાર વાસિત વિશે; સુ-
 ગન્ધિત વિશે.; સુરભિ વિશે.
 ખુશી રતિ સ્ત્રી.
 ખુશી થવું આ ઉપ.+ હાદ્ ગ.
 ૧૦, ઉભય.
 ખુશી કરવું પ્રી [પ્રીન્] ગ-
 ૧૦; મુદ્ ગ. ૧, આત્મને.;
 પ્ર. (ઉપ)+મુદ્ ગ. ૧, આત્મને.
 ખુશસુરત દર્શનોય વિશે.
 ખુશસુરત (સ્ત્રી.) ચરતનુ વિશે.
 ખુશસુરતી સૌન્દર્ય ન.
 ખેચેલું આકૃષ્ટ (આ ઉપ.+
 કૃષ્ નો ભૂ. ફ.)
 ખેલું કૃષ્ ગ. ૬. પરસ્મૈ.
 ખેડુત કૃષીબલ પુ.

ખેતર ક્ષેત્ર ન.
 ખેલવું ક્રીડ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 ખોટો રસ્તો વિમાર્ગ પુ.
 ખોદવું खन् ગ. ૧, ઉભય.; ઉદ્
 ઉપ.+ खन् ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 ખોદેલું ઉત્સાત [ઉદ્ (ઉપ.)
 +खन् નો ભૂ. ફ.]
 ખોળામાં ખેડેલું ઉત્સજ્ઞવર્તિન્
 વિશે. (ઉત્સજ્ઞ પુ. ખોળા).
 ખોળી કલાયેલું નિરૂપિત (નિ
 ઉપ.+રૂપ્ પુ. ભૂ. ફ.)

ગ.

ગર્ધકાથ દાસ્ અવ્યય.
 ગંગા ગન્તા સ્ત્રી.; ભાગીરથી સ્ત્રી.
 ગથવું ગળ્ ગ. ૧૦, ઉભય.
 ગથકારવું ગળ્ ગ. ૧૦; ફક્ષ્
 ગ, ૧, આત્મને.
 ગતિ ગતિ સ્ત્રી.
 ગંધર્વ ગન્ધર્વ પુ. સ્વર્ગમાં રહે
 નારા દેવોમાંની એક જાત.
 ગભરાયેલો આન્ત(અમનો ભૂ. ફ.)
 પર્યાકુલ વિશે.
 ગભરાવું શ્રુમ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ.
 ગમવું ગમ્ ગ. ૧, આત્મને.
 ગયેલું ગત (ગમ નો ભૂ. ફ.)
 ચાત (ચા નો ભૂ. ફ.)
 ગરમ ચળદ વિશે.

गरीय दीन विशेषः।

गरीयपथुं वारिष्य न.; वैन्यन.

गर्विष्ठ उद्धत (उद्धृ ३५. + हन
नो कर्मणि लृ. कृ.)

गवैयो गायक पु.

गणवुं गल् ग. १, परस्मै. व्रु
ग. १, परस्मै.

गांडा थवुं मदू [मादू] ग. ४,
परस्मै.

गाडि क्रोश पु.

गाय धेनु स्त्री.

गायन गान न.; संगीत न.

गायनी कंड गोष्ठ पु. कृ. न.

गाध कपोल पु.

गावुं गै ग. १, परस्मै.

गीत गीत न.; संगीत न.

गुंथवुं ते ग्रथन न,

गुथ्य गुण पु.

गुथ्य लथुनार गुणज्ञ विशेषः।

गुथुवान गुणवत् विशेषः। गुणिन्
विशेषः।

गुन्हेगार अपराधिन् विशेषः।

गुन्हे अपराध पु.

गुक्ष विवर न.

गुर गुरु पु.; आचार्य पु.

गुरसे थवुं कृष् ग. ४ परस्मै.

कृष् ग. ४, परस्मै.

गोडगुं रक्ष ग. १०.

गोर होवृ पु.

गोत्र गोत्र न.

गोवाग गोप पु.

घ.

घटारट छेवुं शुभ्ग. १, आत्मने.

घो घट पु.

धलीवार बहुशस् व्यञ्जय.

धल्यं करोने प्रायस् व्यञ्जय.

धल्यं अतीव व्यञ्जय; परम
विशेषः।

धर गृह न.; भवन न.;

सञ्चन न.

धडपथु जरा स्त्री.

धरडे पुरष जरठ पु.

धरेल्यं अलङ्कार पु.

धसाध नवुं क्षि (क्षिय) ग. १,
परस्मै.

धी घृत न.

धेरवुं परि (३५.) + वृ

धेधा थवुं मुद् ग. ४ परस्मै

धोडा अम्ब पु.; रथ्य पु.

थ.

थोर चकोर पु.

थदती मूर्ति स्त्री. अभ्युदय पु.

थदवुं आ (३५.) + हृद्ग. १.
परस्मै.

थदियातुं न होय जेवुं निर-

તિશય વિશે.

ચતુરાષ્ઠ ચાતુર્ય ન.
 ચપળ ચચ્ચલ વિશે
 ચંદનીકૌમુદીત્રી.;ચ્યોસ્ત્રાત્રી.
 ચન્દ્ર હન્દુ પુ. ચન્દ્ર. પુ; ચન્દ્ર.
 મસ પુ.
 ચંદ્રાપીઠ ચન્દ્રાપીઠ પુ. એક
 રાજપુત્રનું નામ છે.
 ચમત્કારિક હથિયાર અજ્ઞ ન.
 ચરિત્ર ચરિત ન
 ચાહવું સ્પૃહ ગ. ૧૦; અભિ
 ઉપ.+નન્દ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 ચળકતો ધોળો (રંગ,) માસ્વર-
 શુક્લ વિશે.
 ચળકવું પ્ર ઉપ+કાશ્ ગ. ૧,
 આત્મને.
 ચળકાટથી ઉજ્જ્વલમ્ અભય.
 ચળવું ચલ ગ. ૧. ૫૨૨મૈ.
 ચાકર કિક્કર પુ.; ચૃત્ય પુ.
 ચાકર મ.ણસ દાસજન પુ.
 (દાસ પુ. ચાકર, અને જન
 પુ. માણસ).
 ચાકરી કરનાર અનુજીવિન વિશે.
 ચાખવું સ્વાદ ગ. ૧, આત્મને.
 ચામડું ચર્મન ન.
 ચારનો જથો ચતુષ્ટય ન.
 ચાર મહિના માસચતુષ્ટય ન.
 ચાલ માધાર પુ.
 ચાલવું ચલ ગ. ૧. ૫૨૨મૈ.;

ચલ્લ ગ. ૧. ૫૨૨મૈ.

ચાહના અમિલાષ પુ.
 ચિંતન કરવું ચિન્ત્ ગ. ૧૦.
 ચિંતાતુર સોત્કણ્ઠ વિશે.
 ચિત ચિત્ત ન.
 ચિન્હ ચિહ્ન ન.
 ચાસ ચિરાવ પુ.
 ચોખા તળુક પુ.
 ચોર સ્તેન પુ.; ચોર પુ.
 ચોરવું ચુર (ચોર) ગ. ૨૦.
 ચોરી ચોર્ય ન.

છ.

છતાં સન્ (અસ્ ના. વ. કૃ.
 સત્તનું પુ. પ્રથમાનું એ. વ.)
 છંદ છન્દસ્ ન.; શ્લોક પુ.
 છમી પ્રતિકૃતિ ત્રી.
 છાંટવું સિઝ્ ગ. ૬, ૫૨૨મૈ.
 છાતી વક્ષસ્ ન.
 છાયા છાયા ત્રી.
 છુપાવેલુંછન્ન(છદ્નો કર્મશિલ્પ.કૃ.)
 છુટું કરવું મુચ્ [મુઝ્] ગ. ૬,
 ઉભય; ઉદ્ ઉપ. + છુ ગ.
 ૧, ૧૦, ઉભય.
 છુટું થયેલું મુક્ત(મુચ્નો ભૂ. કૃ.)
 છોડો પાર પુ.
 છેવટ પરિણામ પુ.
 છોકરી નન્દિની ત્રી.
 છોકરો બાલ પુ.; હિન્મ પુ.
 શિશુ પુ.

છોડવું ઉદ્ધૃ ઉપ. + ધૃ ગ. ૧૦,

ઉભય.

છોડી દેવું ત્યજ્ ગ. ૧, પરસ્મે;

વિ (ઉપ) + સૃજ્ ગ. ૬,

પરસ્મે.

જ.

જગત્ જગત્ ન.

જગ્યા સ્થાન ન.; શાલા સ્ત્રી;

અવકાશ પુ.

જગલ અટવી સ્ત્રી.; અરણ્ય ન.

જટાયુ ગૃધ્રરાજ પુ.

જતું ગચ્છત્ (ગમ્ ગ. ૧,

પરસ્મે. નો વ. ૬.)

જથો અવચય પુ.; સંવાત પુ.;

સમુદાય પુ.

જતાનખાનું અન્તઃપુર ન.

જનાર ગન્તુ વિશે.

જન્મ ઉન્નવ પુ.

જન્મવું જન્ [જા] ગ. ૪,

આત્મને.

જન્મેલું જાત (જન્નો ભૂ. ૬.)

જન્માર્ધ જામાતૃ પુ.

જમીન મૂમિ સ્ત્રી.

જલદી દૂતમ્ અવ્યયઃ અચિ-

રાત્ અવ્યય. સત્વરમ્ અવ્યય.

જવાળ આપવો પ્રતિ ઉપ. +

ભાષ્ ગ. ૧, આત્મને.

જવું ક્રિયાપદ) ગમ્ [ગચ્છ]

ગ. ૧, પરસ્મે.; વ્રજ્ ગ. ૧.

પરસ્મે.; સૃ ગ. ૧, પરસ્મે.

જવું (ક્રિયાવાચકનામ) ગમન ન.

અત્યય પુ.

જશ યશસ્ ન.

જયક મિશ્રુક પુ.; યાચક પુ.

જયવું યાચ્ ગ. ૧, ઉભય.

જલ્લવું જ્ઞા; હુષ્ ગ. ૧, ઉભ-

ય.; અવ (ઉપ.) + ગમ્

(ગચ્છ) ગ. ૧, પરસ્મે.

જલ્લે દૃષ અવ્યય.

જાત વર્ણ પુ.

જાતિ જ્ઞાતિ સ્ત્રી.

જાત્રાણ યાત્રિક પુ.

જહેર કરવું ઘુષ્ (ઘોષ્) ગ. ૧૦.

જસુદ્ધ દૂત પુ.

જળ જાલ ન.

જતવું જયત્ (જિ ગ. ૧,

પરસ્મે. નો વ. ૬.)

જતાયલું અભિમૂત (અભિ

(ઉપ) + મૂ નો ભૂ. ૬.)

જંઘળી જીવિત ન.

જલ જિલ્હા સ્ત્રી.

જલવું ટેરવું જિલ્હાપ્ર ન. (જિ-

લ્હા સ્ત્રી જલન અગ્ર ન. ટોચ).

જરણ્ જીર્ણ (જૃ નો ભૂ. ૬.)

જવ જીવ પુ.

જવવું જીવ્ ગ. ૧, પરસ્મે.

જુદીજુદી જાતનું વિવિધ વિશે.

જુવાન સ્ત્રી પ્રમદા સ્ત્રી.

જૂઠું અનૂત ન.; અસત્ય ન.

જેથી યતઃ અવ્યય.

જે પ્રમાણે યથા અવ્યય.

જેમ યથા અવ્યય.

જો યદ અવ્યય.

જોષ્ઠને અલોક્ય (અવ

ઉપ+લોક નો. સં. ભૂ. ૬.)

જોજન યોજન ન.

જોડયકું યુક્ત (યજ્ઞ નો ભૂ.

૬.); પ્રપન્ન (પ્ર ઉપ+પદ્ નો

ભૂ. ૬.)

જોડા ઉપાનદ્ સ્ત્રી.

જોડું પશ્યત્ (દશ્ ન. ૧.

પરસ્મૈ. નો વ. ૬)

જોનાર વૃષ્ટિ વિશે.

જોર બલ ન.; સામર્થ્ય ન.

જોરાવર પ્રબલ વિશે; બલવત્ વિશે.

જોવાની મહેરબાની દૃષ્ટિ પ્રસાદ

પુ. (દૃષ્ટિ સ્ત્રી. નજર +

પ્રસાદ પુ. મહેરબાની).

જોવાયકું નિરૂપિત (નિ ઉપ.

+ રૂપ નો ભૂ. ૬.)

જોવું દશ્ [પશ્ય] ગ. ૧,

પરસ્મૈ; દૃક્ષ ગ. ૧, આત્મને;

ઘ (ઉપ) + દૃક્ષ ગ. ૧.

આત્મને; સમ્ ઉપ+લક્ષ ગ.

૧૦.

જ્ઞાનશી અમૃત જ્ઞાનામૃત ન.

(જ્ઞાન ન. જ્ઞાન, અને અમૃત

ન. અમૃત).

જ્યાં યત્ર અવ્યય.

જ્યાં મુધી યાવત્ અવ્યય.

જ્યારે યદા અવ્યય.

ઝ.

ઝંખવું સ્પૃહ ગ. ૧૦. [પુ.

ઝડ તદ્ પુ.; વૃક્ષ પુ.; પાદપ

ઝુંપડું ડટજ પુ.

ઝેર વિષ ન.

ટ.

ટટા કલિ પુ.; કલહ પુ.

ટપકું ગલ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.

ટપકું બિન્દુ પુ.

ટેવ વ્યસન ન.

ટાચ અગ્ર ન.

ટાળું ચૂષ ન.

ઠ.

ઠમ ઝાઠ પુ.; જાલમ પુ.; જલ

પુ.; વશક પુ.

ઠારો વશક પુ.

ઠપકા ઉપાલમ્ભ પુ.

ઠરાવવું ઘણિ (ઉપ.) + કુ.

डीक वरम् अव्यय; सम्यक्
अव्यय.

डेकांशुं स्थान न.

५.

अध कलङ्क पु.

अधुं धीमत् विशे; मेधाविन्
विशे.

अशो-भायुस मङ्ग पु.; प्राज्ञ
पु.; बुध पु.

अणी शाखा स्त्री.

अक्षर वराह पु.

६.

अभयो राशि पु.

अकिंशु आवरण न.

अकिंशुं छन्न (छद् नो कर्माणि
भू. कृ.)

अलिं यथेयं श्लथ विशे.

७.

अक्षीर विप्रिय न.

अक्षवपुं लुभ् ग. ४, परस्मै.

अक्षसपुं आ (उप.)+शंस ग.

१. आत्मने.

अक्षवा लायक परिहर्तव्य विशे.

अक्षपुं त्यज् ग. १. परस्मै.

अक्षो आतप पु.

अप तपस् न.

अपासपुं परि (उप.)+ईक्ष् ग.

१, आत्मने.

तपेयुं संतप्त [सम् (उप) +

तप् नो भू. कृ.]

तमे भवत् सर्व; युष्मद् सर्व.

तस्त अचिरात् अव्यय; अन-

न्तरम् अव्यय; द्रुतम् अव्यय.

तरेक्षुं स्फुर ग. १. परस्मै.

तरेवार असि पु.; खड्ग पु.

तरेष तृष्णा स्त्री.

तरेषुं तृषित विशे.

तरेक्षतरेक्षुं विविध विशे.

तथ तिल पु.

तथाव कासार पु.; तडाग पु.

तथावपुं पल्लव पु. न.

तण्डुं मूल न.

तरे तत्त्व न.

तरेयानी ब्रह्मविद् पु.

तरेपर उद्यत विशे.

तामे यपुं शरणम् ३ वशम्

गम् [गच्छ] ग. १, परस्मै;

अनु (उप.) + रुध् ग. ४.

आत्मने.

तारे तारक न.

तारानो ज्यो तारागण पु.

(तारा स्त्री. तारे + गण

पु. ज्यो.)

तिक्षु निशित विशे.

तिरस्कार अवधोरणा स्त्री.

तिरस्कारं अव (उप.) + धीर्

ग. १०.; अव उप. + मन् ग.

४, आत्मने.

तीरद्विष्ट पु.; दार पु.; बाण पु.

तीर्थं लक्ष्मी न तु क्षेत्रगामिन्
विशे.

दुग्ध भुज्र विशे.

दुस्य तुल्य विशे.

तेज तेजस् न. प्रभा स्त्री.

तेज तीर पु.

तथी अतः अव्यय; ततः अव्यय.

ते प्रभाक्षे तथा अव्यय.

तैयार उद्यत (उद् + उप. + यम्

नो कर्मणि मू. ई.); सिद्ध

(सिद्ध ग. १. ई. ग. ४. नो

भू. ई.)

तैयारी सम्भार पु.

नोछडा उद्यत (उद् उप +

द्यन् नो कर्मणि भू. ई.)

तोपक्ष परम् अव्यय; तु अव्यय.

तोणवुं तुल्य ग. १०.

त्या तत्र अव्यय.

त्याग त्याग पु.

त्यारे तदा अव्यय.

त्वरा जव पु.

त्वरा करी त्वद् ग. १, आ.

त्मने.

थ.

थड वृन्त न.

थनार } भाविन् विशे.
थवानु }

थर थरुं वेप् ग. १, आत्मने.

थुं मू ग. १, परस्मै.

थशे भविष्यति (भू धातुं
लविष्यकाण १. पु. ओ. १.)

थाकषुं अम् [आम्] ग. ४,
परस्मै.

थाक भावो वि उप. + अम्
ग. ४, परस्मै.

थोडापक्षुं लक्षिमन् पु.

थोडुं प्रतनु विशेष्य; अल्प
विशे.; तनु विशे.

ढ.

दक्षिणा दक्षिणा स्त्री.

दगो देवा द्रुद् ग. ४. परस्मै.

दंड दण्ड पु.

दंडुं दण्ड ग. १०.

दया कारुण्य न.

दयाणु कारुणिक विशे.

दर्शन दर्शन न.

दरभार राजद्वार न.

दरिद्र दरिद्र विशे.

दरियो उदधि पु.; समुद्र पु.

दतार दातु विशे.

दर मदिरा स्त्री.

दासी दासी स्त्री

द्विपर देव पु.

द्विपक्ष द्विपक्ष न.

द्विपक्षे द्विपक्षे अव्यय.

द्विपक्ष भगवत् विशे

द्विपक्ष द्विपक्ष स्त्री.

दीक्षेपुत्र पु.; सूनु पु.; आत्मज पु.

दीक्षे तरीके मानेधुं, } पुत्रीकृत
इतके करेधुं } विशे.

दीक्षाना नमः नमः पुत्रजन्म-
सम विशे.

दीक्षी आत्मजा स्त्री.; पुत्री स्त्री.;

दत्त स्त्री.; कन्या स्त्री.

दीक्षे दृष्ट (दृष्ट नो भू. इ.)

दीक्षीर दुःखित विशे.; वि-
षण्ण (वि उप. + सद् ग.

१. परस्मै. नो भू. इ.)

दीक्षे दीप पु.

दुःख क्लेश पु.; दुःख न.; पीडा
स्त्री.; व्यसन न.; अनिष्ट न.;
विषद् स्त्री.

दुःख देव तुद् ग. ६, उभय.;
पोद् ग. १०.

दुःखनो हरियो दुःखोदधि पु.
(दुःख न. दुःख+उदधि पु
हरियो).

दुःखी दुःखित विशे.

दुःख यवुं अव+उप+सद्
(सोद्) ग. १, परस्मै.

दुःखी दुर्भिक्ष न.

दुनिया लोक पु.; संसार पु.

दुर्जन दुर्जन पु.

दुष्ट दुष्ट (दुष्ट ग. ४, परस्मै.
नो भू. इ.)

दुष्ट काम दुष्कृत न.

दुश्मनार्थ वैर न.; विग्रह पु.

द्वत द्वत पु.

द्वर द्वर विशे.

द्वर द्वरम् अव्यय.

द्वर करुं अपउप+नी ग. १, उभय.

द्वेष्माधुं आविस्+कृ (आवि-
ष्कृ); निरु उप+दिश्व ग.

६. उभय.

द्वेष्म योवुं दृश्य विशे.

द्वेष्माव उन्नम पु.

द्वेष्मावुं वरतनु विशे.

द्वेष्मर होवुं धृ ग. १०.

द्वेष्मरी नो द्वेष्मरी यातु स्त्री.

देव विवौकस् पु.; देव पु.;

देवता स्त्री.; महत् पु.

देवदार देवदार पु.

देवदार अधमर्ण पु.

देवण देवकुल न.; देवालय
न.; देवायतन न.

देवोतो शिष्टी त्वष्ट पु.

देश देश पु., जनपद पु.; राष्ट्र
न.; विषय पु.

देह. वेह पु.; द्यारीर न.
 दैत्य असुर पु.; राक्षस पु.;
 रक्षस् न.; निशाचर पु.
 दैतुं द्याव ग. १, परस्मै
 दैरदी रज्जु स्त्री.
 दैरुं } नी ग. १, डक्ष.
 दैरी नुं }
 दैरती संगत न. मित्रता स्त्री.
 दैय दृश्य विशेष.
 दृष्टि दृष्टि स्त्री.
 दैय करनार द्रष्टु पु.
 ध.

धडुं स्वप्न ग. १, आत्मने;
 द्रुग ग. १ परस्मै.
 धृषी रमण पु.; स्वामिन् पु.;
 अधिपति पु.; भर्तृ पु.
 धृषीना युष्मदी युक्त स्वामी-
 गुणोपेत विशेष.
 धन अर्थ पु.; द्रव्य न.; वस्तु न.;
 वित्त न.; विभव पु.; धन न.
 धनवान् धनभाज् विशेष.; ध
 निक पु.
 धनो वृत्ति स्त्री.
 धरुं तुष ग. ४, परस्मै
 धर्म धर्म पु.
 धर्मशास्त्रिणी आशा विधि पु.
 धारयु करुं धृ ग. १०.

धारवाणुं निश्चित विशेष.
 धारुं गण् ग. १०
 धीमेधीमे क्रमेण (क्रमनी तृती-
 यानु ओङ्गवयन); धनैस्
 अभ्यय.
 धीमुं मन्द विशेष.
 धीरज धृति स्त्री.
 धूम्रुं वेप् ग. १, आत्मने.
 कम्प् ग. १, आत्मने.
 धृतराष्ट्रो पुत्र धार्तराष्ट्र पु.
 धृष्टता वैयाव न.
 धौं क्षल (क्षाल्) ग. १०, प्र.
 उप. + झल् (क्षाल्) ग. १०,
 धौं धवल विशेष. प्रवेत विशेष.
 ध्यान ध्यान न.
 न
 न ओणगाय ओं अघर्ष-
 नीय विशेष.
 नक्षल प्रतिकृति स्त्री,
 नक्षी पक्ष अभ्यय.
 नगरवासी पौर पु.
 नगर दृष्टि स्त्री.
 नटी नटी स्त्री.
 नथं ननान्द्र स्त्री.
 नदी नद पु.; नदी स्त्री.
 नभुं नम् ग. १, परस्मै.
 नन्द ग. १, आत्मने; अभि

(ઉપ.) + વાદ્ ગ. ૧૦.
 નમસ્કાર નમસ્ અભ્યય.
 નરમ મૃદુ વિશે.
 નવું નવ વિશે.
 નશીય દેષ ન.
 નહાનું પ્રતનુ વિશે, અરુપ વિશે.;
 તનુ વિશે.; લઘુ વિશે.
 નહિ ન અવ્યય, (આગાર્થમાં
 નકાર) મા અવ્યય.
 નાટક નાટક ન.
 નાત જ્ઞાતિ સ્ત્રી.
 ના પાડવી અથ ઉપ. + સદ્
 (સોદ્) ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 નામ નામન ન. અભિધાનન.
 નામ રેવું અભિ ઉપ. + ધા
 (કર્મણિ પ્રયોગમાં ધી)
 નામે નામ અવ્યય,
 નાયક નાયક પુ.
 નારી નારી સ્ત્રી.
 નાશ નાશ પુ.; અત્યય પુ.;
 વિનાશ પુ.
 નાશ પામવું ઘણું ગ. ૧, આ.
 ત્મને; નશ્ ગ. ૪, ૫૨૨મૈ.
 નાશ પામેલુ નષ્ટ (નશ્નો બૂ.ક.)
 નિમિહ સંયમ પુ.
 નિધા દૃષ્ટિપ્રસાદ દૃષ્ટિ સ્ત્રી.
 નજર અને પ્રસાદ પુ. મહે.
 રચાની).

નીચે નમવું અથ ઉપ. + નમ્
 ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 નિંદવા લાયક નહોં વિશે.;
 બચનીય વિશે.
 નિંદવું નિન્દુ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
 નિંદા નિન્દા સ્ત્રી.
 નિપળવવું નિદ્ (ઉપ.) + મા
 (નીર્મયિતે કર્મણિ ૩૫); સૃજ્
 ગ. ૬, ૫૨૨મૈ.
 નિરાંત સુખ ન.
 નિરાંતવાળું નિર્વૃત્તિમત્ વિશે.
 નિરૂપયોગ અસારતા સ્ત્રી.
 નીકળવું નિદ્ (ઉપ.) + ગમ્
 (ગચ્છ) ગ. ૧, ૫૨૨મૈ. પ્ર-
 ઉપ+સ્થા ગ. ૧, આત્મને.
 નિપળવું ઉદ્ (ઉપ.) + મૂ ગ. ૧
 ૫૨૨મૈ; નિસ્ (ઉપ.) + પદ્,
 (નિષ્પદ્) ગ. ૪, આત્મને.
 નુકશાન અપાય પુ.; અહિત પુ.
 નુર ઘણ્ય ન.
 નોતરવું નિ (ઉપ.) + મન્ ગ.
 ૧૦, આત્મને.
 ન્યાયશાસ્ત્ર ગણનાર નૈયાયિક પુ.
 ન્હાવું અથ (ઉપ.) + ગાદ્ ગ.
 ૧, આત્મને.
 ૫,
 પકડવું અથ (ઉપ.) + લઙ્

ग. १. आत्मने; घृ ग. १,
 उभय.; मज्ज ग. १, उभय.
 पक्षवुं ते (क्रियावाचक नाम)
 ग्रहण न.
 पक्षी बिहग् पु.; पक्षिन् पु.
 पभाणवुं प्र विपक्षल् (क्षाल्)
 ग. १०.
 पम पाद पु.
 पगलुं पद् न.
 प'भी पक्षिन् पु.
 पछी ततः अव्यय; पञ्चात्
 अव्यय; अनन्तरम् अव्यय.
 पंचवटी पंचवटी स्त्री.
 पटराष्ट्री महिषी स्त्री.
 पडवुं (क्रियापद) पत् ग. १, परस्मै.
 पडवुं (क्रियावाचक नाम) पतन
 न.; पात पु.
 पडेलुं पतित (पत् नो भू. क.)
 पडोश्च संनिधि स्त्री सकाश्च पु.
 पशु अपि अव्यय; किन्तु
 अव्यय; परंतु अव्यय; तु
 (वाक्यनी शरआतमा वपरातो
 नथी) अव्यय.
 पंड आत्मन् पु.
 पंडित पण्डित पु.
 पत्थर अश्मन् पु.; दृशद् स्त्री.
 शिला स्त्री.
 पथारी शय्या स्त्री.

परश्वुं परि (उप)+ नी ग.
 १, उभय.
 परमेश्वर जगत्कर्तृ पु.; ईश्वर
 पु.; देव पु.
 परानग्री अनुज्ञा स्त्री.
 पराक्रम पराक्रम पु. वीर्य न.;
 शौर्य न.
 पराम रजस् न.
 पराधीन परवत् विशेष.
 परिश्राम परिणाम पु.
 परिश्रद्धा ब्रह्मन् न.
 परीक्षा करवी वि उप. मृश
 ग. १, परस्मै. सम् (उप.) +
 लक्ष् ग. १०.
 परीक्षा क्षेत्री परि (उप.) +
 ईक्ष् ग. १, आत्मने.
 परोदये प्रातरु अव्यय.
 परोक्षो अतिथि पु.
 पर्वत गिरि पु.; पर्वत पु.;
 शिखरिन् पु.
 पवन पवन पु.; मरुत् पु.; वात
 पु.; मावत् पु.; वायु पु.
 पवित्र पुण्य विशेष.
 पवित्र क्नायलुं पूत (पूना भू. क.)
 पशु पशु पु.
 प्रसरवुं प्र (उप.) + सृ ग. १, परस्मै.
 पडेरलुं परिहित (परि उप.
 धा+ नो भू. क.)

પહેલાં પુરા અભ્યય.

પહેલું પ્રથમ વિશે.

પહેલેલું પ્રાપ્ત (પ્ર ઉપ. +
આપ્ નો ભૂ. ક.)

પાંજરે પજ્જર પુ.

પાંદડું પર્ણ ન.

પાછા આવવું નિ (ઉપ.) +
ઘૃત્ ગ. ૧, આત્મને; પ્રતિ
ઉપ. + નિ ઉપ. + ઘૃત્; પ્રતિ
ઉપ. + આ ઉપ. + ગમ્ ગ. ૧,
પરસ્મે.

પાછા વળવું પરા (ઉપ.) +
ઘૃત્ ગ. ૧, આત્મને.

પાછો ભાગ પાર્શ્વ પુ.

પાછું વળીને પરાઘૃત્ય.

પાછું આવેલું નિઘૃત્ત (નિ +
ઘૃત્ નો ભૂ. ક.)

પાઠ પાઠ પુ.

પાઠશાળા પાઠશાળા સી.

પાડો મહિષ પુ.

પાણી ઉલ્ક ન. જલ ન. ધારિ
ન. પયસ્ ન.

પાપ પાપ ન.; અધર્મ પુ.

પાપી પાપિન્ વિશે. પાપ પુ.

પામવું પ્ર (ઉપ.) + આપ્.

પામેલું પ્રાપ્ત [પ્ર (ઉપ.) +
આપ્ નો ભૂ. ક.]

પાર પાર પુ.

પારકું પરકોચ વિશે.

પરખ કરવી વિ ઉપ. + મૃશ્ ગ.
૬, પરસ્મે. સમ્ ઉપ. + લક્ષ્
ગ. ૧૦, ઉભય.

પાર્ધી ઘ્યાધ પુ.

પાવન પૂત (પૂ નો ભૂ. ક.)

પાળનાર પાલક વિશે.

પાળો પત્તિ પુ.

પિમળવું ટ્રુ ગ. ૧. પરસ્મે.

પિંડ પિણ્ડ પુ.

પીડવું પીડ ગ. ૧૦.; તુદ્ગ. ૬, ઉ.

પીડા પીડા સી.; ઘયથા સી.

પીવું પા (વિશ્ ગ. ૧, પરસ્મે
(કર્મણિ૩૫ પી).

પુણ્ય પુણ્ય ન.

પુણ્યપી મૂલ પુણ્યપુણ્ય ન.

પુણ્યશાલી પુણ્યવત્ વિશે.

પુત્ર પુત્ર પુ.; આત્મજ પુ.; સૂત્ર પુ.

પુરાણ પુરાણ ન.

પુરૂષ પુરુષ પુ.; નૃ પુ.; નર
પુ.; જન પુ.; માનવ પુ.

પુરુષ પ્રમૂત વિશે.; મૂરિ વિશે.

પુસ્તક ગ્રન્થ પુ.; પુસ્તક ન.

પૂછાનો ટેકા પુછકાવલમ્બન
ન. (પુછક ન. પૂછડું અને
અવલમ્બન ન. ટેકા).

પૂછડું લાકુગૂલ ન., પુછક ન.

पूज्यं प्रच्छ (पृच्छ) ग. १.

परस्मै.

पूजयेतुं पृष्ट (पृच्छते। भू. ३.)

पूज्यं पूज ग. १०, यज्ञ ग.

१, ङिभ्य.

पूज पूजा स्त्री. अर्चन न.

पूजने। सामान अर्च्ये न.

पूज्य भगवत् विशेष. पूज्य विशेष.

पूर्युं अलम् (तृतीया साधे.)

पूर्युं निरतिशय विशेष.

पूर्युं सत्कर्म प्रथमसुकृत न.

(प्रथम पडेयुं अने सुकृत न. सत्कर्म)

पृथ्वी पृथ्वी स्त्री; पृथिवी स्त्री;

वसुधा स्त्री.; भूमि स्त्री.;

मही स्त्री.; मेदिनी स्त्री.

पेटे इव अव्यय.

पेटेलुं प्रविष्ट (प्र ङिभ्य. +

विष् नो। भू. ३.)

पेदा करनार धातु पु.

पेदा थयेलुं जात (जनते। भू. ३.)

पेसवं विष् ग. १, परस्मै

पे।लो भाग पूर्वार्ध पु.

पैकुं चक्र न.

पैमो अर्थ पु; धन न; प्रव्य

न.; वसु न.; वित्त न.;

विभव पु.

पोतानी इंग स्वकर्तव्य न.

पोतानुं स्वोय रिशे.; आत्मीय

विशे.; स्व (सर्नाम).

पोतानो मुक्क स्वविषय पु.

पोपट शुक्र पु.

पोष्यं पुष् ग. ४. परस्मै.

प्रकाश प्रकाश पु.

प्रकाशयुं चुत् ग. १, आत्मने.;

प्र ङिभ्य. + काश् ग. १, आ-

त्मने.; वि ङिभ्य. + राज् ग. १

ङिभ्य.

प्रभ्यात् यशस्वत् विशेष

प्रतिभा मूर्ति स्त्री.

प्रधान अमात्य. पु.; सचिव पु.;

प्रकृति स्त्री.

प्रधान भंडणी प्रकृति स्त्री.

प्रमाण प्रमाण न.

प्रयत्न आयास पु.

प्रवाद प्रवाद पु.

प्रतीयता कौशल न; प्राची-

ण्य न.

प्रश्न करन.री प्राश्निक पु.

प्रसन्न प्रसन्न [प्र (ङिभ्य.) +

सद् नो। भू. ३.]

प्रसन्न थयुं तुष् ग. ४, परस्मै.

प्रसन्नता अनुरजन न.; प्री-

ति स्त्री.

प्रसाद वर पु.

प्रसिद्ध करुं प्रथ् ग. १०.

પ્રાણ પ્રાણ પુ. (અહુવચનમી).

પ્રાણી પ્રાણિન પુ.; મૂત ન.

સરથ ન.

પ્રમાણિકપણં ક્ષજુના સ્ત્રી.

પ્રાર્થના પ્રાર્થના સ્ત્રી.; સ્તુતિ સ્ત્રી.

પ્રાર્થના કરવી પ્ર ઉપ + અર્થ.

૧૦ આત્મને. અમિ ઉપ.

+ અર્થ ગ. ૧૦, આત્મને.

પ્રીતિ પ્રીતિ સ્ત્રી.; પ્રેમનુપુ, ન.;

સ્નેહ પુ.; અનુરાગ પુ.; અ.

નુરક્તિ સ્ત્રી.

પ્રેમ પ્રેમન પુ. ન.

પ્રેરણા પ્રેરણા સ્ત્રી.; પ્રવર્તન ન;

પ્રતિષ્ઠાપન ન.

૩.

કથુગો પલ્લવ પુ.

કરકવું સ્પન્દુ ગ. ૧, આત્મને.;

સ્ફુર ગ. ૧, ઉભય.

કરજ ધર્મ પુ.

કરમાવેલું વિહિત (વિ+ઉપ.

+ધા નો ભૂ. કૃ.)

કરસી પરશુ પુ.

કરીને પુનરુ અવ્યય.

કળ ફલ ન.

કળ અનાર ફલાશિન્ વિશે.

કળદાયક થવું ફલ ગ. ૧, પરસ્મૈ

કળ રહિત નિષ્ફલ વિશે.

કાણું વૃંદાદ ગ. ૧૦.

કુલ કુલુમ ન.; પુષ્પ ન.

કુલરાણુ પુષ્પચારિન્ વિશે.

કુલેલું પુષ્પિત વિશે.

કેંકવું અસ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ.

ક્ષિપ્ ગ. ૬, પરસ્મૈ.

કેરકાર વિકાર પુ.

કેાગટ વૃથા અવ્યય

અ.

અક્રશ અજ પુ.

અક્ષિત વર પુ.

અચાવ રક્ષણ ન.; રક્ષા સ્ત્રી.

અચાવવું રક્ષુ ગ. ૧, પરસ્મૈ.

અચાવાયલું રક્ષિત (રક્ષ નો

ભૂ. કૃ.)

અચ્યુ વત્સ પુ,

અકાષ્ટ મારવી પ્ર ઉપ + ગજ્ઞ

મ. ૧, આત્મને.

અનાવવું દિશ્ મ. ૧. ઉભય;

નિર ઉપ. + દિશ્ મ ૬.

આવિષ્ + ક્ષ (આવિષ્ક))

ઉભય.

અદલે આપવું પ્રતિ (ઉપ.) + દ્વા

(ચક્ષ) ગ. ૧. પરસ્મૈ.

અદલો પ્રતિક્રિયા સ્ત્રી

અદલાય નહી એવું અક્ષય વિશે.

અધું અલિલ વિશે.

અધે સર્વત્ર અવ્યય

અનાવ અર્થે પુ.

અનાવ (મનથી) માવય (મૂ
ના પ્રેરકનું આશય કિ. પુ.
એ. વ.)

અડઅડવું જલ્પ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
અરધ્વ દિશ ન.

અરોઅરી કરવી સ્પર્શ ગ. ૧.
આત્મને.

અસ અલમ્ (તૃતીયા સાથે)

અહાનું નિમિત્ત ન.; કારણ ન.

અહાર બહિસ્ અવ્યય.

અહુ મૂરિ વિશે.; બહુ વિશે.;
પ્રમૂત વિશે. અહુપણું બાહુલ્ય ન.

અહુ મોહું મૂયસ્ વિશે.

અહેનર વરમ્ અવ્યય.

અહેન મગિની સ્ત્રી.; સ્વસ્ત્ર સ્ત્રી.

અહેનપણી સ્ત્રી સ્ત્રી.

અળ લલ ન.

અળાણુ દુઘ્ધન ન.

અળઃ કૃષમ પુ.; કૃષ પુ.

અળવાન લલવત્ વિશે.; પ્રલલ
વિશે.

અળિહાન લલિ પુ.; હવિસ્ ન.

અળેત્રું સંતત્ત (સમ્ ઉપ. +
તપ્ નો ભૂ. કૃ.)

આગ ઉપવન ન.

આપ પિતૃ પુ.; જનક પુ.

આરણું દ્વાર ન.

આરી વાતાયન ન.

આનંદ વ્રાન્ત (વ્રમનો ભૂ. કૃ.)

આળક ડિમ્મ પુ.; વાલ પુ.;

શિશુ પુ.

અળવું લહ્ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.

અિંઅ વિમ્બ ન.

અી વાજ ન.

અિલાડો વિડાલ પુ.

અીક મીતિ સ્ત્રી. મય ન.

અીકથુ (સ્ત્રી) મીરુ સ્ત્રી.

અીળે ઠેકાણે અન્યત્ર અવ્યય.

અીના અર્થે પુ.

અીરાજવું વિ ઉપ. + રાજ ગ.
૧, ઉભય.

બુદ્ધિ બુદ્ધિ સ્ત્રી.; મતિ સ્ત્રી.

બુદ્ધિની શક્તિ બુદ્ધિપ્રભાવ પુ.
(બુદ્ધિ સ્ત્રી.; પ્રભાવ પુ.
શક્તિ.)

બુદ્ધિવાન બુદ્ધિમત્ વિશે.; મેધા-
ચિન્ત વિશે.; ધીમત્ વિશે.

બુડેત્રું નિમમ્મ (નિ ઉપ. + મસ્જ
નો ભૂ. કૃ.)

બેટ દ્વીપ પુ.

બેડેલો નિષળ્લ (નિ ઉપ. + સલ્
નો ભૂ. કૃ.)

બેડેળ વિરૂપ વિશે.

બેભાન થવું મુહ્ ગ. ૪, ૫૨૨મૈ.

બેસવું ઉપ (ઉપ.) + વિશ્ ગ.
૧, ૫૨૨મૈ.; નિ (ઉપ.) +

सद्व (निषीद) ग. १, पर२मै.
 भोक्षवाती छद् वाक्पटुता
 स्त्री. (वाक् स्त्री. वाष्प, अने
 पटुता स्त्री. होक्षिपारी).

भोक्षावुं द्वे ग. १, उभय.; अभि
 उप. + धा (कर्मणि प्रयो-
 गमां धी).

भोक्षनारो वक्तृ पु. न.

भोक्षेत्तु उक्त (वच् नो भू. कृ.)
 अक्षने लक्ष्यनार ब्रह्मविद् विशेष.

अक्षा ब्रह्मन् पु.; वेधस् पु.

आक्षेप्य ब्राह्मण पु.

भ.

भङ्ग भङ्ग पु.

भङ्ग भक्त पु.

भङ्गि भक्ति स्त्री.

भङ्गवुं नाट् ग. १०.

भङ्गवुं भङ्ग ग. १, उभय.

ट् ग. १, पर२मै.

भङ्गार भाण्डागार पु.; कोश
 पु.; निधि पु.

भङ्गरो अमर पु.; अलि पु.;

मधुकर पु.

भङ्गवुं अट् ग. १. पर२मै.

भय भय न.; भीति स्त्री.

भयङ्करभयङ्करविशेष दारुणविशेष.

भःवुं भृ ग. १, उभय. (अयते

कर्मणि १५); पूर ग. १०, उभय.

लक्ष्मनसाध कावण्य न.

भङ्गं हित न.; सत् (अस्त्वि)

कर्तारि वर्तमान इदंत.)

भक्षो भाक्षस सत् पु.

भाउ आतृ पु.; बाम्धव पु.

भात ओदन पु.

भार भार पु.

भाववुं स्वाद् ग. १, आत्मने;

रुच् ग. १, आत्मने.

भिक्षा भिक्षा स्त्री.

भीष्म भागः } भिक्ष ग. १,

भीष्मवुं } आत्मने.

भीम भीम पु. पांडुना ज्येष्ठ

पुत्रनु नाम.

भुज्ये क्षुधित विशेष

भुज भुज पु.; बाहु पु.

भुङ्ग किरि पु.; वराह पु.

भुव भावी मद (माद्) ग.

४, पर२मै. प्र उप. + मद्

(माद्) ग. ४, पर२मै.

भेट उपहार पु.

भेटवुं कुस् ग. ४, पर२मै.;

श्लिष् ग. ४, पर२मै.

भेदवुं भिद्.

भोय भूमि स्त्री.

भोजन भोजन न.

भोभियो मार्गोपदेष्टृ पु.; मा-

गैर्दर्शक पु.

मञ्जुत रते वृद्धम् अन्वय.

मञ्ज रति स्त्री.

मठ मठ पु.; आश्रम पु.

मड्डुं शब्द न.

मथुं यत् ग. १, आत्मने.

मढ मढ पु.

मध मधु न.

मधुर रीते मधुरम् अन्वय.

मन मनस् न.; मानस न.

मनने कर्मणर्भा राभुं ते मनः-

संयम पु.

मनेहरे नेत्रवाणी स्त्री. मदिरा-
क्षी स्त्री.

मभताणु त्रिग्व्य विशेष. (स्निह
ने। भू. कृ.)

मरथ्य मरण न.

मरह पुरुष पु.

मरुं मृ (त्रिग्व्य) ग. १, आत्मने.

मस्करीभां हसुं वि (उप.) +

हस् ग. १, परस्मै.

महात्मा महात्मन् पु.

महादेवमहादेवपु. वृषभध्वजपु.

महाराज महाराज पु.

महिनो मास पु.

महिमा महिमन् पु.

महेनत करी यत् ग. १, उल्लय.

महेर्यानी कृपा स्त्री प्रसाद पु.

मेहेर्यानी मेणवरी ते आराधनन.

महेध प्रसाद पु.

मणवाने मुश्केल दुर्लभ विशेष;

कुराप विशेष.

मणने मिलिस्वा (मिल् ने।

संयधक भू. कृ.)

मणे तेवुं साध्य विशेष.

माडवे लतागृह न.

मांस मांस न.

मा जननी स्त्री.; मातृ स्त्री.

मा (नाह) मा अन्वय.

मायनार मिश्रुकपु; याचक पु.

मायुं याच् ग. १, उल्लय, प्र

उप+अर्थ ग. १०, आत्मने;

अभि उप. + अर्थ ग. १०,
आत्मने.

माटी मृदू स्त्री.

माटे कृते अन्वय.

माही हाहा दुर्दशा स्त्री.

मायुम जनपु.; मानवपु.; नरपु.

मात्र केवलम् अन्वय.

माथुं मस्तक न.; शिरस् न.;

शीर्ष न.; मूर्धन पु.

मानवाणी स्त्री. मानिनी स्त्री.

मानुं मन ग. ४. आत्मने.; अनु

(उप.)+रुध् ग. ४, आत्मने.

माह कणुं क्षम् ग. १. आत्मने.

क्षम् (क्षाम्) ग. ४, परस्मै.

माही क्षमा स्त्री.

આપાપ પિતૃ પુ. દ્વિ. વ.
 આપાળુ ક્ષિપ્ત વિશે.
 માર્ગ માર્ગ પુ.
 માર તાઢન ન.
 માર મારવો તઢ (તાઢ) ગ. ૧૦.
 મારવું પ્ર (ઉપ) + હ ગ. ૧,
 ઉભય.; તઢ (તાઢ) ગ. ૧૦.
 મારવું તે (ક્રિયાવાચક નામ)
 તાઢન ન.
 માળા માલા સ્ત્રી.
 મિઠાશ માધુર્ય ન.
 મિત્ર મિત્રન.; વયસ્ય પુ.; સુહૃદ્ પુ.
 મિત્રાષ્ટ મિત્રતા સ્ત્રી.
 મિથ્યા પદાર્થ અવસ્તુ ન.
 મિથ્યા પદાર્થની કલ્પના અવ-
 સ્ત્વારોપ પુ.
 મીઠા બોલાપણું પ્રિયવાદિત્વ ન.
 મીઠું લઘન ન.
 મીઠું બોલનાર પ્રિયવાદિન્ વિશે.
 મુખ્ય મુખ્ય વિશે.; પ્રધાનતમ
 વિશે.
 મુંગા મુંગા તૂળીમ્ અવ્યય.
 મુંગો મૂક વિશે.
 મુઠી મુષ્ટિ પુ.
 મુરખામી વૈયાત્ય ન.
 મુશ્કેલીથી મળી શકે એવું દુર્લભ
 વિશે.; દુરાપ વિશે.
 મુસાફર પાન્થ પુ.

મુસાફરીનો થાક અખ્વલેદ્ પુ.
 (અખ્વન્ પુ. રસ્તો + લેદ્
 પુ. થાક.)
 મૂર્છા આવવી મૂર્છા ગ. ૧,
 પરસ્મૈ.
 મૂર્દતની ધડી લગ્નવેલા સ્ત્રી.
 મૂકું મુચ્ (મુઝ્) ગ. ૬,
 પરસ્મૈ; નિ ઉપ. + ધા.
 મૂકાયલું મુક્ત (મુચ્ નો ભૂ. ફ.)
 મૂકેલું નિવેશિત (નિ ઉપ. +
 વિશ્ ના પ્રેરક પ્રયોગનું ક-
 મંથિ ભૂ. ફ.)
 મુંગાપણું મૌન ન.
 મૂલ મૂલ્ય ન.; પણ્ય ન.
 મૂળ મૂલ ન.
 મેહેરખાની મેળાવી તે આરા-
 ધન ન.
 મેહેનતુ દક્ષ વિશે.
 મેળવવું પ્ર (ઉપ.) + આપ્; અવ
 (ઉપ.) + આપ્; અધિ (ઉપ.)
 + ગમ્ (ગચ્છ) ગ. ૧, પર-
 સ્મૈ. લભ્ ગ. ૧, આત્મને.
 વિદ્ (વિન્દ્) ગ. ૬, ઉભય.
 મેળાપને માટે આતુર સજ્જમો-
 ત્સુક વિશે.
 મૈત્રી મૈત્રી સ્ત્રી.; સ્નેહ પુ.
 મોઠલવું પ્ર (ઉપ.) + દિ.
 મોઠલેલું પ્રસ્થાપિત વિશે.

भोक्ष मुक्ति स्त्री. मोक्ष पु.
 भोक्तुं महत् विशेषः; ज्ञायाय विशेषः.
 ज्ञायाय विशेषः; पर विशेषः.
 भोरो शत्रु महारिपु पु.
 भोत मृत्यु पु.
 भोती मुक्ता स्त्री.; मौक्तिक न.
 भोर मयूर पु.
 भोऽं मुक्त न.
 भोऽ भक्षकावयुं स्त्रिम ग. १.
 आत्मने.

य.

यक्ष यक्ष पु.
 यक्ष करनार यज्ञमान पु.
 यक्ष करनो यज्ञ ग. १, उलप.;
 आ (उप.)+ह ग. १, परस्मै.
 यक्षयुं } यक्षिय विशेषः.
 यक्षसंभंधी, }
 यंत्र यन्त्र न.
 याददास्त स्मृति स्त्री.
 यादराप्पुं स्मृ ग. १, परस्मै.
 युक्ता युक्त (युज् नो भू. क.);
 प्रपन्न (प्र उप+पद् ग. ४,
 आत्मने. नो भू. क.);
 उपेत भू. क.
 योगी योगिन पु.; यति पु.
 योग्य योग्य विशेषः; उचित विशेषः.
 योग्य भाष्यस पात्र न.

योग्य वस्तु पात्र न.
 योग्य वर्तुल्यं भाषार पु.
 २.
 रक्षक रक्षक पु.; रक्षित पु.
 रक्षय रक्षज न.; रक्षा स्त्री.
 रक्षय करनार रक्षित विशेषः
 रक्षय करवुं रक्ष ग. १, परस्मै.;
 तन्त्र ग. १०, आत्मने
 रक्षयुं रक्ष ग.. १, परस्मै.; अक्
 ग. १, परस्मै.
 रक्षायुं रक्षित (रक्ष्णो भू. क.)
 रघुओनो राज्ञ रघुनाथ पु.
 रघुराजना वंशज रघु पु. अ. १.
 रंग रङ्ग पु.; वर्ण पु.
 रंजणी विचित्र विशेषः.
 रययुं रय ग. १०; प्र (उप.)
 +नी ग. १, उभय.
 रज अनुज्ञा स्त्री.
 रज्जुं रज्जु
 रज्जुने (किपावायकनाम) रोदनन.
 रज्जुभि रज्जुभि स्त्री.; सम-
 राक्षण न.
 रत्न रत्न न.
 रत्नरूप स्त्री खोरत्न न.
 रथ रथ पु.
 रमत क्रीडा स्त्री.
 रमयुं क्रीडा ग. १, परस्मै.; रम
 ग. १, आत्मने.

रस रस पु.

रस्तो वटर्मन् न.; वीथि स्त्री.

रहेष्वायु वास पु.

रहेषुं अभ्युषिवस् विशे.

रहेषुं वस् भ. १, ५२२भै.; अधि

(उप).+वस् भ. १, ५२२भै

रांधुं पच ग. १, ५२२भै.

राक्षस राक्षस पु रक्षस् न.

राजनीति राजनीति स्त्री.,
नीति स्त्री.

राजपुत्र राजपुत्र पु.

राज राजन् पु.; नृप पु.;

नृपति पु.; भूप पु.; भूभृत्

पु. पार्थिव पु.

राजपथुं नृपत्व न.; राज्य न.

राजना भ.थुम् राजपुरुष पु.

राज्य अनावताने अभिषेक्तुम्

(अभि उप.+सिच्नो डे. कृ.

राज्य राज्य न.

राज्य अरुं शासत् (शास्
नो व. कृ.)

राज्य यथावत् शास्

राज्यना सोमथी जेयायलुं

राज्यलोभाकृष्ट विशे.

राभना पुत्रतुं नाम कुश पु.

राभनी अडेन शान्ता स्त्री.

रीत रीति स्त्री.

३ तुल पु.

रयि रुचि स्त्री.; अभिरुचिस्त्री.

रहन रोदन न.

रैयत प्रजा स्त्री.

राम रोग पु.: व्याधि पु.

रौप्यं ते (क्रियावाचक नाम)

आरोपण न.

ल.

लभ जुं नी ग. १, उभय;

बह् भ. १, ५२२भै. अप

उप+नी न. १, ५२२भै.

लभ जुं ते (क्रियावाचक नाम)

हरण न.

लभ जेसपुं प्र (उप.)+वृत् ग.

१, आत्मने.

लभ देवुं ह ग. १, उभय.

लक्ष्मी लक्ष्मी स्त्री.; रमा स्त्री.

लभेलुं प्रणित भू.कृ. लिखित विशे.

लंगरी खञ्ज विशे.

लभावतुं वृद्धिमत् विशे.

लग्नमां आपरा योग्यप्रदेयविशे.

लज्यैथो योध पु; वीर पु.

लज्ज युद्ध न.; युध् स्त्री.;

विग्रह पु.

लज्ज अने सदाह विग्रहसंधि

पु. द्वि. व.

लज्ज युध् ग. ४, आत्मने.

लत वयसन न.
लश्करी सिपाय सैनिक पु.
लांग आवरदावाणुं आयुष्मत्
विशे.

लांग वमत सुधी चिरम्
अपय.

लाङ्गी दण्ड पु.

लाङ्गुं काष्ठ न.

लाज लज्जा स्त्री.

लाजपुं लज्ज ग. १, आत्मने.

लाडु मोदक पु.

लाभ काम पु.

लाभक यवुं अर्ह ग. १, परस्मै.

लास रक्त विशे.

लावपुं ला (उप.)+नी ग. १,
उभय.

लुब्धो बल पु.; छठ पु.;

बञ्चक पु.; जाबम पु.

लेशभाग लक्ष पु

लोह लोक पु.; जन पु.

लोहपुं लुह ग. ४, परस्मै.

लोह राप्ते लुह ग. ४, तथा
ग. ६, परस्मै.

व.

वंश वंश पु.

वज्रा वक्त्र पु.

वमत काळ पु.

वभाष्य हनुवि स्त्री.

वभाष्यपुं वर्ण ग. १०, उभयः

शंस ग. १, परस्मै. प्रलाष

ग. १, आत्मने. कथ्य ग.

१, आत्मने.

वभाष्यवा लायक प्रशस्य विशे.

वयन वचन न.; वचस् न.

वज्र वज्र पु. न. पवि पु.

वध वध पु.

वधपुं वृध ग. १, आत्मने.;

सम् उप. +वृध ग. १,

आत्मने.

वधपुं वृद्धिमत विशे.

वधारे नातुं कनीयस् विशे.

वधारे मोतुं ज्यायस् विशे.

वधारे वहातुं प्रेयस् विशे.

वन वन न.; भदवी स्त्री.;

अग्रण्य न.

वनमारुहेनार वनवासिन् विशे.;

वनौकस् विशे.

वरपुं वर्ण ग. १० उभय.

वरदान वरदान न.; वर पु.

वरवहु जायापत्नी पु. द्वि. व

वसतु वसतु (वस् तो व. कृ.)

वसंत वसन्त पु.

वसपुं वस् ग. १, परस्मै.

वस्तु वस्तु न.; अर्थ पु.

वहाय नौका नौ स्त्री.स्त्री.;

वहासाभां वहासी प्रियतमा स्त्री.
 वहासी कामता स्त्री.; नेहिनी स्त्री.
 वहाधुं प्रिय विशेषः प्रियतम
 विशेषः; प्रियस् विशेषः.
 वहालो बल्लभ पु.; रमण पु.
 वहेतुं बह् ग. १, ५२२भै.
 वहेभ शङ्का स्त्री.
 वहेभ आशुगे शङ्क ग. १,
 आत्मने.
 वही, वहीने दृष्टो ब्रौहि पु.
 वणश्च प्रवृत्ति स्त्री.; मति स्त्री.
 वणी अपि अव्यय.
 वांके अपराध पु.
 वांङ्गं जानर पु.; कपि पु.
 वाङ्ग्य वाक्य न.
 वाध व्याघ्र पु.
 वाधश्च व्याघ्रो स्त्री.; व्याली स्त्री.;
 वाडो वाटिका स्त्री.; उद्यान न;
 उपवन न. [वाष् स्त्री.
 वाणी वाणी स्त्री. वाचा स्त्री.
 वात वार्ता स्त्री.; कथा स्त्री.
 वाढ्य मेघ पु
 वाढ्येनो नथो मेघजाल न.
 वायु वायु पु.; वात पु.
 वायुवता मरुत् पु.
 वातां वार्ता स्त्री.
 वारंवार वारंवारम् अव्यय;
 अनेकशस् अव्यय; बहु-

शस् अव्यय.
 वाव वापी स्त्री.
 वावतुं वष् ग. १, ५२२भै.
 वावतुं ते (क्रियावाचक नाम)
 आरोपण न.
 वास्ने कृते अव्यय.
 वास वास पु.
 विभरायधुं निरस्त (निरु उप.
 +अस् ग. ४, ने। भू. कृ.)
 विभेरतुं निरु(उप.)+अस् ग. ४, ५२२भै.
 विघ्न विघ्न पु.
 विचार विचार पु.; मति स्त्री.
 विचारतुं चिन्त् ग. १०; ईश्
 ग. १, आत्मने.
 विचारयधुं चिन्तित (चिन्त्
 ने। भू. कृ.)
 विचित्र विचित्र विशेषः.
 विदाय लेवी आ (उप.) +
 प्रच्छ (पृच्छ) ग. १.
 आत्मने.
 विधा विधा स्त्री.; विद्वत् न.
 विधार्थी विधार्थिन् पु.; शिष्य
 पु.; छात्र पु.
 विद्वान् विद्वत् विशेषः.
 विद्वानपथुं } विद्वत् न.
 विद्वता }
 विनंति विनय पु.
 विनंति करणी अमि उप. +

અર્થ ગ. ૧૦ આત્મને.; પ્ર ઉપ. +
 અર્થ ગ. ૧૦, આત્મને.
 વિનવવું પ્ર (ઉપ.) + અર્થ ગ.
 ૧૦, આત્મને.
 વિના વિના અભ્યય.
 વિયોગ વિયોગ પુ.
 વિવાહ વિવાહ પુ.
 વિશ્વ વિશ્વ ન.
 વિશ્વકર્મા વિશ્વકર્મનુપ. ત્વષ્ટુ.
 વિશ્વાસ વિશ્વાસ પુ.; અસાધી.
 વિશ્વસનું કારણ વિશ્વાસ.
 કારણ ન.
 વિસ્તાર વિકાસ પુ.
 વિસામો ખાવાના સખ્યબી
 વિશ્રામહેતો:
 વી'ટાળવું પરિ (ઉપ.) + ઘ.
 વીજળી વિદ્યુત્ સ્ત્રી.
 વીણવું ઉચ્છ ગ. ૬, ૫૨૨મૈ.
 વીર્ય વીર્ય ન.
 વેણી કવરી સ્ત્રી.
 વેદ વેદપુ. છન્દસન.; શ્રુતિ સ્ત્રી.
 વેદ જાણનાર શ્રુતિમત્ વિશે.
 વેર વાળવું તે પ્રતિક્રિયા સ્ત્રી.
 વેશ પલાપુર ન.
 વેશ ભતા સ્ત્રી.
 વેહેમી સાશક્ક વિશે.
 વેકુંઠ-વિષ્ણુનું રહેવાનું ઠેકાણું
 વૈકુણ્ઠ ન.
 વેશવ પ્રમાણ પુ.; વિશવ પુ.

૨૧.

શંકા શક્તા સ્ત્રી.; સંદેહ પુ.
 શંકા ભરેલું સાશક્ક વિશે.
 શણગાંવું મૂષ્ ગ. ૧૦, ઉભય.
 અભ્ય + છ (કર્મણિ પ્રયો-
 ગમાં ક્રિ).
 શતક શત ન.
 શત્રુ અરિ પુ.; શત્રુ પુ.; રિપુ
 પુ.; દ્રેષ્ટુ પુ.
 શત્રુ સાથે લડાઇ શત્રુવિગ્રહ પુ.
 શરણે જવું શરણમ કે વશમ
 + ગમ્ (ગચ્છ) ગ. ૧, ૫૨૨મૈ:
 આ (ઉપ.) + શિ ગ. ૧, ઉભય.
 શરદઋતુ શરદ્ સ્ત્રી.
 શરમાવું છડજ્ ગ. ૧, આત્મને.
 શરીર શરીર ન.
 શરીર રૂપી વહાણ કાયનો સ્ત્રી.
 શરીરમાં રહેતું શરીરસ્થ વિશે.
 શરણાત આરમ્ભ પુ.
 શર કરવું આ (ઉપ.) + રષ્
 ગ. ૧, આત્મને.; પ્ર (ઉપ.)
 + ઘૃત્ ગ. ૨, આત્મને.
 શહેર મનર ન.; નગરી સ્ત્રી;
 પુર ન.; પુરી સ્ત્રી.
 શાણી સ્ત્રી. માર્યા સ્ત્રી.
 શાંત મુક વિશે.; સ્વસ્થ વિશે.

शांतता मौन न.

शांत रीते तूष्णीम् अव्यय.

शांत धनुं शम् (शाम्) ग.

४, ५२२भै.

शांत पाठुं सान्त्वय. १०, ५२२भै.

शान्ति शान्ति स्त्री. स्वास्वयं न.

साप्तीत करुं समुप. + लक्ष

ग. १०, उभय.

शब्द शाब्द न.

शाणा शाला स्त्री.

शिकारी व्याघ्र पु.

शिकारी प्राणी श्वापद पु.

शिक्षा दण्ड पु.

शिभवुं उप (इप.) + दिश

ग. ६, ५२२भै.; वि (इप.) +

नी ग. १, उभय.

शियाण शृगाल पु. जम्बूकपु.

शियाणे शिशिर पु. न.

शिव शिव पु.; धूर्जटि पु.;

शूलिन् पु.; शम्भु पु.

शिवतुं देः शिवालय न.

शिशिरऋतु शिशिर पु. न.

शिष्य शिष्य पु.; छात्र पु.;

विद्यार्थिन् पु.

शीघ्रं शिक्ष ग. १, आत्मने.;

पद् ग. १, ५२२भै.

शुद्ध शुद्ध विशे.; विशुद्ध (वि

उप. + शुष् ग. ४, ५२२भै.

ने। भू इ)

शुद्धि शुद्धि स्त्री.; विशुद्धि स्त्री.

शूर शूर पु.

शूर शूर पु.; वीर पु.

शेरी रथ्या स्त्री.

शोभ करवे। } शुष् ग. १,

शोभतुं } ५२२भै.

शोधुं मृग ग. १०, आत्मने.;

माण ग. १०, उभय.; अनु

उप + इष् ग. ४, ५२२भै.

शोभतुं वि उप + राज् ग. १,

उभय.

शौर्य शौर्य न.; पराक्रम पु.

स.

संकट संकट न.; दुर्ग न.;

व्यसन न.; अनिष्ट न.; वि-

पद् स्त्री.

संकटमय संकट न.

संगम संगम पु.

संगति संगति स्त्री.; संगमपु.

संगीत संगीत न.

संतति संतति स्त्री.; प्रजा स्त्री.

संतोष पामने तुष् ग. ४, ५२२भै.

संदेश संदेश पु.

संप मेल पु.

संपत्ति संपत्ति स्त्री.; संपद् स्त्री.

संयध संपर्क पु.

संभवतुं गणाय छ संभाव्यते

[सम् (उप.)+म् उं प्रेरक
 कर्मणि वर्तमान ट्. अ. १]
 संभारवुं स्मृ ग. १, परस्मै.
 संभाणवुं रक्ष् ग. १, परस्मै.
 तन्त्र ग. १०, आत्मने.
 संसर्ग संपर्क पु.
 संसार संसार पु.
 संगो ज्ञाति पु.; बन्धु पु. वा
 न्धव पु.
 सभणुं सकलविशेः भवितुविशे.
 सभा करी दण्ड ग. १०.
 सभजन संजग पु.; आर्यपु.
 सत् पु.
 सन्नय येयो उद्यत (उद् +
 यम् नो कर्मणि भू. ३.)
 सतावतुं तुद् ग. ४, ६.
 सत्कर्म सत्कर्मन् न.; सुकृत
 न., सुकृति स्त्री.; सुचरित न.
 सत्कारतुं कारणं पूजास्थान न.
 सत्पुंश्च सत्पुद्गलपु.; साधु पु.
 सत्यसत्यन. भूतार्थपु., सत्य न.
 सदा सदैव (सदा + एव) अव्यय.
 सदाचार सदाचार पु.
 सभा सभा स्त्री.; सदस् स्त्री.;
 समाज पु.
 सम्पत्ता सम्पत्ता स्त्री.; प्रभवपु.
 सभक्ष पुरतस् अव्यय.
 अभज भाजय (भृ ना प्रेरकना

आगार्यनुं द्वि. पु. अ. ५.)
 सभजवुं कुष् ग. १, उभय.
 सभजवुं उप (उप.) + दिष् ग.
 १, उभय.
 सभर्थ समर्थ विशेष.
 सभर्थ यतुं कृष् ग. १, आत्मने.
 सभान गणतुं समचित्त विशेष.
 सभुदाय संघात पु.; समूह पु.;
 अवचय पु.
 सभुद् समुद्र पु.; उदधि पु.
 समूह समूह पु.
 सरकवुं स्मृ ग. १, परस्मै.
 सरकारी क्येरी राजद्वार न.
 सरभाहीधवाणुं समचित्त विशेष.
 सरपुं तुल्य विशेष.; सम विशेष.
 सर्व रीते सर्वथा अव्यय.
 सरन्नार स्रष्टृ पु.
 सरन्वुं सृज् ग. ६, परस्मै.
 सरन्नयतुं निर्मित (निद्र ६५.
 + मानो भू. ३.)
 सरवुं नृ ग. १, परस्मै.
 सरस छन्दर्वीर्यधृग. १, आत्मने.
 सरोवर कासार पु.; सरस् न.
 सवारे प्रातर अव्यय.
 सहियर सहवरी स्त्री.
 सहेवाधुं सोढ (सह्-१ भू. ३.)
 सडेवुं सह् ग. १, आत्मने.

सांथो यन्त्र न.
 सांभजनार ओतु विशे.
 सांभजुं (क्रियापठ) अ.
 सांभजुं ते (क्रियावाचक नाम)
 अति श्री. अषण न.
 सांसतां रहेवुं-यवुंशम[शाम]
 ग. ४, पररभै.
 साक्षात मूर्तिमत् विशे.
 साक्षी साक्षिन् पु.
 साथे सह अभ्यय.
 साद्री कट पु.
 साधवा योग्य साधयितव्य
 विशे.
 साधु सत् पु.
 साप सर्प पु.
 साभर्थ सामर्थ्य न.; प्रभावपु.
 सारथि सारथि पु. सव्येष्ट पु.
 सारी यावतु पुण्यवत् विशे.;
 सुवृत्त विशे.
 साइ शुभ विशे; शोभन विशे.
 साइ भभसुकृतन.; सुकृति श्री.
 सुचरित न.; पराक्रम पु.;
 विक्रम पु.
 साइ कृते अभ्यय.
 साइ सम्यक् अभ्यय.
 साष्टांग नभरभार साथे साष्टां-
 यपातम् (साभासिक अभ्यय.)

सासु श्वभू श्री.
 साहस कर्भ साहस न.
 सिंह सिंह पु.
 सिंहासन सिंहासन न.
 सीमा सीमन् श्री.
 सिंभुं सिब् [सिब्] ग. ६,
 पररभै.
 सुंवाणुं मृदु विशे.
 सुंदर चारु विशे.
 सुभ सुख न.; कल्याण न.;
 मद्र न.
 सुभनो अंश सुखलेश पु.
 सुभीसुखिन् विशे.; निर्दृतिमत्
 विशे.; श्रीमत् विशे.; सुखभाह
 विशे.; कुशलिन विशे.
 सुभुं शुष् ग. ४, पररभै.
 सुयना निर्वेश पु.
 सूत्रधार सूत्रधार पु.
 सूर्य सूर्यपु.; रवि पु.; सवितृ पु.
 सृष्टि सृष्टि श्री.
 सृष्टिकर्ता सृष्ट पु.
 सन्नग शय्या श्री.
 सेना सेना श्री.
 सेनापति सेनापति पु.
 सेवुं सेव ग. १, आरपने.
 मन् ग. १, उभय; परि

(७५.) + लोच् भ. १,
आत्मने.
सो द्यत न.
सोनाभोर निष्क पु.
सोनी सुवर्णकार पु.
सोनु सुवर्ण न.; काञ्चन न.;
हेमन् न.
सोम्यतश्च } सहचरी
सोम्यतमां रहेनारी } ओ.
सोम्यत करानार याज्ञिकमानो
ओक मैत्रावरुण पु.
सोमरस } सोम पु.
सोमवक्षी }
सो मुरभा मूर्खशत न.
सोथा भोदुं वर विशे.
ओ नारी ओ.; ललना ओ.;
मोहिनी ओ.
सोम्य निष्पेष्ट विशे.
स्यश्च स्यल न.; शाला ओ.
स्थापना प्रतिष्ठापन न.; प्रवर्त-
न न.
स्थापेयं विहित [वि (७५).
+ धा नो भू. कृ.]
स्थिर स्थिर विशे.; ध्रुव विशे.;
अक्षर विशे.; निष्पेष्ट विशे.;
अविचलित (अ + विच-
लित-वि ७५. + चल् नो
भू. कृ.)

स्नेह स्नेह पु.; प्रीति ओ.; प्रे-
मन् पु. न.
स्नेह राभवो स्निह भ. ४,
परस्मै.
स्मृति (धर्मशास्त्र) स्मृति ओ.
स्वच्छ अवदान विशे.
स्वदेश स्वदेशपु.; स्वविषय पु.
स्वप्न स्वप्न पु.
स्वभाव प्रकृति ओ.
स्वर्ग स्वर्ग पु.
स्वस्थ स्वस्थ विशे.
स्वर्गमां रहेनारा देवोमानो ओक-
गत गन्धर्व पु.
स्वस्थता स्वास्थ्यन.; सुख न.
स्वादित् स्वादु विशे.
स्वाभाविक प्रकृतिसिद्ध विशे.
७.

७थ्युं हन्.
७७ सीमन् ओ.
७मेश सदा (अव्यय); सदैव
(सदा + एव) अव्यय.
७रक्त अपाय पु.
७रथ्य मृग पु.; हरिण पु.
७रथ्य ७रतुं ते (कियावायक नाम)
हरण न.
७रामतुं अभिभूत[अभि (७५.)

મૂનો ભૂ. કૃ.]

હરાવવું લઙ્ઘ્ ગ. ૧, આત્મને;

પરા ઉપ. + જિ (જય)

ગ. ૧, આત્મને.

હરિક્ષાપ અક્ષમા સ્ત્રી.

હરવું } હ ગ. ૧, ઉભય.
હરી જવું }

હલકાપણું લઘિમન્ પુ.

હલકું ક્ષુદ્ર વિશે.

હવણાં અધુના (અભ્યય.)

હવન કરનારો હોલુ પુ.

હવેલી હર્મ્ય ન.; પ્રાસાદ પુ.

હસવું સ્મિ ગ. ૧, આત્મને.

હળવે હળવે જ્ઞાનૈસ્ અભ્યય.

હળાહળ ઝેર હલાહલ ન.

હાથ હસ્ત પુ.; કર પુ.; પાણિ
પુ.; વાહુ પુ.

હાથણી વશા સ્ત્રી.

હાથમાં લેવું રમ્મ ૧, આત્મને.

હાથી હસ્તિન પુ.; ગજ પુ.;

નાગ પુ.

હાથીનું અચ્યુ કરમ્મક પુ.

હાર આરી પરા (ઉપ.) + જિ
(જય) ગ. ૧, આત્મને.

(કમળીશ્વરમા)

હાલવું કમ્પ ગ. ૧, આત્મને.

હાલે આલે નહીં એવું અવિચ-
લિત (અ+ચિ+ચલ નો
ભૂ. કૃ.)

હિંદુસ્તાનનો રહેવાસી ભારતવ-
ર્ષીય પુ.

હિતકારક હિત વિશે.; હિતકર
વિશે.

હિતકારક વસ્તુ પથ્ય ન.

હિંમત ધૃતિ સ્ત્રી.

હુકમ આજ્ઞા સ્ત્રી.; આદેશપુ.;
શાસન ન.

હુકમ બળવો અનુ ઉપ. + સ્થા
(તિષ્ઠ) ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.

હૈયું હૃદય ન.; અન્તઃકરણ ન.

હોવું મૂ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.; અસ્
ગ. ૨, ૫૨૨મૈ.; શૂલ્ ગ. ૧,
આત્મને.; વિદ્ ગ. ૪,
આત્મને.

હોશિયાર નિપુણ વિશે.

હોશિયારી કૌશલ ન.; પ્રાવી-
ણ્ય ન.; પદુતા સ્ત્રી.

ઉત્તમ ડિક્શનેરીઓ

ધી સ્ટુડન્ટસ ઇંગ્લીશ ઇન્ડુ ગુજરાતી

ગીદ્ય કવર **ડિક્શનેરી** કી. રૂ. ૬-૦-૦

ધી ગુજરાતી ઇન્ડુ ઇંગ્લીશ

ગીદ્ય કવર **ડિક્શનેરી** કી. રૂ. ૪-૦-૦

ઉપલી ખન્ને ડિક્શનેરીઓ સાથે ખરીદનારને રૂ. ૬-૦-૦માં
મળશે પોસ્ટેજ ખર્ચ માફ છે. એક ડિક્શનેરી મંગાવનારને પણ
પોસ્ટેજ માફ છે આ ડિક્શનેરી ખરીદનારે આ લાભ લેવા ચુકવું
નહિ. એવી ખાસ લખામણ છે

Ready And just Ready

A Best & cheap Dictionary

THE NEW STANDARD DICTIONARY

It contains all words Accuring in the
English literature with their proper and most
suitable Gujarati Equivalents their synonyms
in various senses, Exhaustive explations of
technical words, parsing Derivatives from all
classical & other languages Besides it is a
good instructor to all technical students, it
triumphally rivalled other Dictionaries &
stands top most in such a Competitive age
This proves its superiorits over others.

Price Rough Rs 10-0-0 Grased Rs 12-0-0

વાંચતાં લખતાં બાણુનાર દરેક જણુ પોતાના
લાભાર્થે કૌસમાં દર્શાવેલા ઉત્તમ પુસ્તકો
ખાસ ખરીદશોજ.

દેશીનામું	૧-૦-૦	ધ. ગુજરાતી પોકેટ	} ૨-૮-૦
લખચંદ્રિકા	૧-૦-૦	ડીક્ષેતરી	
નિબંધ રીપોર્ટ	૮-૧૨-૦	ગુ. ધ પોકેટ	} ૨-૮-૦
ઈંગ્લીશ ટીચર	૧-૮-૦	ડીક્ષેતરી	
ઈંગ્લીશ-ગુજરાતી.	} ૧-૮-૦	સીલ્વર સ્ટાર	} ૧-૦-૦
પત્ર વ્યવહારનો ખજાનો		ગુ. ઇ. ડીક્ષેતરી	
પાઠમાળાની આધડો		મેકમીક્લન રીડના મીનોગો	
લા. ૧ લો	૦-૨-૦	લા. ૧ લો	૦-૬-૦
લા. ૨ જો	૦-૩-૦	લા. ૨ જો	૦-૮-૦
લા. ૩ જો	૦-૩-૦	લા. ૩ જો	૦-૧૨-૦
લા. ૪ થો	૦-૪-૦	લા. ૪ થો	૧-૪-૦
લા. ૫ મો	૦-૧૨-૦	લા. ૫ મો	૧-૮-૦
ઝોખાહરણ	૧-૮-૦		
હોરેસીયસ	૦-૧૨-૦		
લેમ્બરોઈસ	૧-૮-૦		

તે ઉપરાંત તમામ જાતનાં ગુજરાતી તથા ઇંગ્રેજી
પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું:—

રીચીરોડ }
અમદાવાદ. }

શાહ. નારાયણલાલ મોતીલાલ
બુધસેતર

અશુદ્ધશોધન.

પૃષ્ઠ. સ્ત્રી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧ ૪	ઋ, લ	ઋ, લ
૨ ૮	ઋ, ઋ	ઋ, ઋ
„ ૧૪ (કાલમ ૪)	ઢય	ઢય
„ ૨૩ („ ૨)	ઠય	ઠય
„ ૨૭ („ ૨)	ઢય	ઢય
૩ ૨ („ ૪)	ઘય	ઘય
„ ૧૭ („ ૧)	ઘય	ઘય
૪ ૨૨ („ ૪)	ઘ	ઘ
૪ ૧૨	પરસ્મેપદ પ્રત્યય લેનારો એટલે આત્મનેપદી	પરસ્મેપદ...પર-સ્મેપદી
„ ૧૮	ચણી	મણી
„ ૨૨	અનંભાં	અંતના
„ ૨૪	ઉ ડ નો અ	ઉ ડ નો જો
૫ ૨૬	વિવરણ	વિપુરણ
૬ ૧૬	યચ્	પચ્

પૃષ્ઠ. સ્તીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૬ ૨ (કાલમ ૩)	હું નમે છે	તું નમે છે
૮ ૨૪	ગુણોમાં	ગણોમાં
૮ ૧૯ (કાલમ ૧)	ગુણ	ગણ
૧૦ ૨૪ („ ૩)	તિષ્ઠામિ	તિષ્ઠામિ
„ ૨૪ („ ૪)	દ્વયતિ	દ્વયતિ
૧૨ ૧૨ („ ૪)	ચારયન્તિ	ચોરયન્તિ
„ ૨૦	કેન્દ્રાર છે	કેન્દ્રાર થાય છે
૧૩ ૨૭	ઉદ્ગચ્છતિ	ઉદ્ગચ્છતિ
૧૪ ૧૦	પર્વના	પૂર્વના
૧૫ ૧૭	પૃ. ૬ ટીપ *	પૃ. ૬ ટીપ +
૧૫ ૧૯	ઋ લ	ઋ કે લ
૧૯ ૧૦ (કાલમ ૧)	કવિઃકુદ્ધો	કવિર્કુદ્ધો
„ ૧૮	નગર ગચ્છામિ	નગરં ગચ્છામિ
„ ૨૧	કુધો મોક્ષં	કુધો મોક્ષં
૨૩ ૨૦ (કાલમ ૧)	અધ્ય	અધ્ય
૨૪ ૭ („ ૧)	અલંકારેર્મૂષયતિ	અલંકારેર્મૂષયતિ
„ ૯ („ ૧)	વાર્ગરિઙ્ગયન્તિ	વાર્ગરરિઙ્ગયન્તિ
„ ૧૧ („ ૨)	પદાભ્યામ્	પાદાભ્યામ્
૨૬ ૨૨ (કાલમ ૩)	સીદ્ધાસન	સિદ્ધાસન
૨૭ ૧૮ („ ૧)	આચાર્યાઃ	આચાર્યાઃ ।
„ ૧૯	ન્યારે ધ ધાતુને	ન્યારે ધૃ ધાતુને
૩૨ ૨૦	સાન્દર્ય વડે	સૌન્દર્ય વડે
„ ૨૭	પૃ. ૨૮ ટીપ	* પૃ. ટીપ
૩૫ ૧૫	નમઃ અને સ્વસ્તિ	નમઃ, સ્વસ્તિ
૩૫	હરિશ્ચ ગોવિન્દશ્ચ	હરિશ્ચ ગોવિન્દશ્ચ

पृष्ठ. क्षीटी.

अशुद्ध.

शुद्ध.

जल्पतः

नन्दश्च के हरिर्गो-
विन्दश्चजहातः

३८ १३ (३।३म २) सु
" १७ (" १) व्याघ्नो
" १७ (" २) आचाय
" २७ (" २) इश्वरस्य
४० १८ (" ३) नृत्य
४१ ७ (" १) मोदकान्
४२ २१ नच्छ
४२ २१ गच्छयते
४३ १९ जनैर्दश्यामहे
४४ २२ दीप * शुओ।

सुष्ठु
व्याघ्रो
आचार्य
ईश्वरस्य
नृत्य
मोदकान्
गच्छ
गच्छयते
जनैर्दश्यामहे
दीप * अने ५.१८
दीप ÷ शुओ।

४५ ४१ (३।३म) श्रुयन्ते
४६ ७ अत्
" २८ दीप + शुओ।
५० ८ (३।३म १) विरूप
५१ २ (" २) पञ्चवट्या
" ४ (" २) गङ्गायाः
" ७ (" २) गच्छन्ति
" ८ (" १) शरीरम्
" ८ (" २) चितया
" १० " २) अनुरागो
" १६ (" २) गजस्य
" १७ " २) पल्लवः

श्रूयन्ते
ई अस्
दीप × शुओ।
विरूप
पञ्चवट्या
गङ्गायाः
गच्छन्ति
शरीरम्
चिन्तया
अनुरागो
गजस्य
पल्लवः

पृष्ठ.	क्षीप्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध
५४	१ („ १)	सदा * एव	सदा + एव
„	८ („ १)	प्रभूत	प्रभूतं
५४	९ („ १)	धर्मा	धर्मे
„	१९ („ १)	वाप्या	वाप्यां
„	१९ („ १)	प्ररोहति	प्ररोहन्ति
„	२४ („ १)	कन्ययो	कन्ययो
५७	२२ („ १)	आह्वयत्	आह्वयत्
„	२३ („ १)	ऽन्यजाव	ऽन्यजाव
५८	१२ („ २)	शत्रुथी	शत्रुथी
५८	२३	तद्धिय प्रत्यय	तद्धितना प्रत्यय
५८	१४	चिन्मय	चिन्मय
५९	२५ (श्लोम ३)	३२	३२
६०	२ („ २)	पवनरे।	पवनने।
„	२ („ ३)	विराव	विराव
„	१७ („ १)	हृदयम्	हृदयम्
६३	७ („ १)	अनेन	जनेन
„	१३ („ २)	चत	चन्त
६५	१८	ऋ, ऋ	ऋ ऋ
„	२२	गुरुः	गुरुः
„	२३	गुरुन्	गुरुन्
६६	५	कर्तृ	कर्तृ
„	६	कर्तृणि	कर्तृणि
„	७	कर्तृभिः	कर्तृभिः
६८	९ (श्लोम २)	अनु=मन्	अनु+मन्
„	१० („ २)	निर+भा	निर+भा

पृष्ठ. लीटी.	अशुद्ध.	शुद्ध.
२१ („ १)	इन्द्र शत्रून	इन्द्रः शत्रून्
७० १०	दीर्घ ऋ	दीर्घ ऋ
११	ऋ थाय छे	ऋ थाय छे
१४	गुरो	गुरोः
७२ ३ (कालम १)	भारतवर्षीय	भारतवर्षीय
७३ १ [„ २]	पथ्यस्य	पथ्यस्य
२ [„ २]	क्रोधेन	क्रोधेन
१४ „ १]	पात्रेनो	पात्रेनो
७४ १४	स्रष्टु	स्रष्टु
७५ ११	श्वश्रभ्याम्	श्वश्रभ्याम्
१२	श्वश्रभ्यः	श्वश्रभ्यः
७६ १३	मातृभ्यः	मातृभ्यः
७७ २४ (कालम ३)	शम्बुक	शम्बुक
७८ १ („ १)	शूद्र	शूद्र
३ („ ३)	प्र+स	प्र+सृ
१३	रक्षति	रक्षति
२४ (कालम १)	नमी	नमी
८० २५ („ १)	हुर्ग	दुर्ग
८१ ११ [„ २]	निषीतदम्	निषीदतम्
१८ [„ १]	कथ	कथं
८२ ११ [„ १]	ना थाओ	इना थाओ
२१	द्वियन्	द्वियन्
८४ २ (कालम १)	पराक्रमेण	पराक्रमेण
२ („ २)	प्यनृत	प्यनृतं
४ („ १)	चितं	चितं

પૃષ્ઠ. લીલી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૮૬ ૨૭ [„ ૧] દોરો		દેવો
૮૭ ૧૫ [„ ૨] ઉત્+ધૃ		હૃદ+ધૃ
૮૮ ૧૯ [„ ૧] વાર્તા ધ્રુવા		વાર્તા ધ્રુવા
„ ૨૪ („ ૧) સ્પૃષ્ટાડસિ		સ્પૃષ્ટોડસિ
„ ૨૫ („ ૧) રામેણઃ વહવઃ		ગામેણ વહવઃ
૮૯ ૨૯ +અઃ વાક્યોનાં		† આ વાક્યોનાં
૯૨ ૪ ધ. મત્ અને વત્		૨ મત્ અને વત્
„ ૯ મગવદિ		મગવદ્મિ
„ ૧૨ વગવતોઃ		મગવતોઃ
૯૩ ૨૧ (કાલમ.૨) શ્રામંત		શ્રીમંત
„ ૨૪ („ ૧) મૃત્		મૂનૃત્
„ ૨૬ ઇ ઉમેરવાથી		ઈ ઉમેરવાથી
૯૪ ૯ (કાલમ.૧) ઉપ+ઈશ્		ઉપ+ઈશ્
૯૫ ૬ („ ૨) પુષ્તૈ સહ		પુષ્તૈઃ સહ
„ ૨૩ નામોનો		નામનો
„ ૨૬ એથો		એવો
૯૬ ૪ (કાલમ.૨) હેતા		રહેતા
૯૯ ૨૪ (કાલમ.૧) અનુજાવન્		અનુજીવિન્
૧૦૦ ૪ („ ૩) વર્ત્તમન્		વર્ત્તમન્
„ ૨૪ + હન્ અંતર્યાગી		† હન્ અંતર્યાગી
૧૦૧ ૨૧ (કાલમ.૨) પૂર્વાર્ધ		પૂર્વાર્ધ
„ ૨૫ („ ૨) પ્રશન્		પ્રસન્
૧૦૨ ૯ („ ૧) મવ		મવ
„ ૧૨ („ ૨) દણ્યહ્યન્તુ		દણ્યહ્યન્તુ
૧૦૩ ૭ („ ૧) કૈકેયાહ્વાનઃ		કૈકેચ્યાહ્વાનઃ

पृष्ठ. क्षीरी.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१०५ २८	सेदुषः	सेदुषः
१०६ १६	अयसा	अयसा
” २२	मन	मनम्
१०८ १५ (श्लोक २)	पूजास्यान	पूजास्थान
१०९ १४	राशयो	राशयो
११० ३	न लिङ्गं	न च लिङ्गं
११५ ६१	घरद्रामं	चदद्रामं
” २६	† पृ ६३	† पृ ६३
११८ १०	सर्वस्यैः	सर्वस्यै
१२० २० (श्लोक १)	दुर्गा	दुर्गा
१२१ ८	”	अमृषु
” २३	इमाम	इमाम
१२९ १३ (श्लोक २)	पुत्रीकृत	पुत्रीकृत
” १६ (” २)	पुरा	पुरः
” २२ (” २)	साथी	सौथी
१३१ २	यताऽवधीरणाम	यतोऽवधीरणाम्
१३३ २१	स्वर्गा	स्वर्गो
१३४ ३	अर्थमनय	अर्थभनर्थ
” ४	भीतिः	भीतिः
” ७	मित्र	मित्रं
” १२	सत्य	सत्यं
” १३	भोजनं	भोजन
१३५ २	चिन्तयन्ति	चिन्तयन्ति
” ७	अवदत्	अवदत्
१३६ ८	जम्बूकोऽह	जम्बूकोऽहं

पृष्ठ.	दीर्घ.	अशुद्ध.	शुद्ध.
..	१८	परा त्य	परावृत्य
१३८	८	ऋ अथवा ऋ	ऋ अथवा ऋ
..	७	ऋ अथवा ऋ	ऋ अथवा ऋ
१३७	१	अणी	अणी
१३९	८	अस्मिल्लोके	अस्मिल्लोके
१४१	१०	वाक्+पु	वाक्+सु
१४३	१४	उटलीउवार	उटलीउवार
१४४	१८ (अक्षम१)	अङ्गल	अङ्गल
१४५	११ („ २)	अर्या	अर्या
१४६	१२ („ १)	विचलीत	विचलित
..	२८ („ १)	पास्	पास्
१४७	२७ („ १)	इन्धन	इन्धन
१४८	११ („ २)	ऋण्यशृङ्ग	ऋण्यशृङ्ग
..	१६ („ २)	नाम.	नामवेक्षण
१४९	१३ („ १)	कवरी	कवरी
१५०	८ („ १)	क्यां क्यां	क्या
..	६ („ १)	कुष्	कुप
..	१७ („ २)	कौशाम्बी	कौशाम्बी
१५४	१३ („ २)	तमिस्रा	तमिस्रा
१५५	४ („ १)	भूगां,	भूगां, शां-
१५६	२९ („ १)	पु. ६२	पु. न. ६२
१५७	८ („ १)	द्रुतम्	द्रुतम्
१५८	१ („ १)	क्षुं	क्षुं
..	८ („ १)	परम्	परम्
१६३	१९ („ १)	प्रयस्	प्रयस्

पृष्ठ.	लीटी.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१७४	२ („ १)	शीष	शीर्ष
„	५ („ २)	श्रवणु रवुं	श्रवणु करवुं
„	१५ („ १)	पु. ६	पु. ११
„	१९ („ २)	श्रयस्	श्रयस्
१७५	३ („ १)	श्वत	श्वेत
„	८ („ १)	संगोत	संगीत
„	२५ („ २)	समा	सभा
१८१	९ (कालभ १)	आवरण	आवरण
„	२३ („ १)	कवरी	कवरो
„	२६ („ १)	अर्ध्य	अर्ध्य
१८३	५ („ २)	प. ६.	प. ६.
१८४	२२ („ २)	समोर्जन	संमार्जन
१८५	२१ („ १)	भू. ६.	नो भू. ६.
१८६	७ („ १)	कीति	कीर्ति
„	७ („ २)	कडा	कीडा
„	२८ („ २)	ण वुं	णरवुं
„	२४ („ २)	सत्तत्त्व	सत्तत्त्व
१८७	२१ („ १)	गभराथेले	गभराथेले
१८८	५ („ २)	धटारट	धटारत
१९१	७ („ १)	यद्	यदि
१९४	१३ („ १)	द्वृ	दुहितृ
१९५	१७ („ १)	स्वामी	स्वामि
„	१७ („ २)	अधङ्घ्	अलङ्घ्
१९६	३ („ २)	नर्ह्य	गर्ह्य
„	८ („ २)	नीर्भीयते	निर्मीयते
„	१९ („ २)	अहित पु.	अहित न.

प्र. क्र.	श्री. क्र.	अशुद्ध.	शुद्ध.
"	२३ (,)	२) नैयायिक	नैयायिक
१९७	५ (,)	१) विहग	विहग
"	९ (,)	१) पद्	पद्
"	२० (,)	२) शिक्षरिन्	शिक्षरिन्
१९८	१४ (,)	२) पिब	पिब
"	१७ (,)	२) पुण्यपुण्य	पुण्यपण्य
"	२० (,)	२) अवलम्बन्	अवलम्बन
१९९	९ (,)	१) अलम्	अलम्
२००	२ (,)	२) पुष्पधारिन्	पुष्पधारिन्
"	१२ (,)	१) प्रेमन्	प्रेमन्
२०१	१३ (,)	१) बाहुल्य	बाहुल्य
२०२	१२ (,)	१) ब्राह्मण	ब्राह्मण
२०२	१९ (,)	१) तृ. ग. १	अ२५ वुं ना तृ. ग. १
२०३	२० (,)	२) केवलम्	केवलम्

Ready and just Ready

**A Complete Key to Gothal's Arithmetic
for High Schools.**

**Vol. I & II Rs. 2-8-0 (Two rupees & Eight annas,
(in crown size forms about 40, Pages about 64.)**

By B. N. Patel.

Whole revised and enlarged with additions of many examples and their workings, and also with questions, set at the Bombay University Matriculation Examination upto the year 1928, worked over Ready. (5th Edition out) Ready.

(Revised & Enlarged,)

(8000 Copies out,)

Rs. 1-4-0 only.

Notes on Macmillan's New English Reader IV,

By T. S. TRIVEDI, M.A.,

Formerly English Teacher,

Proprietary High School,

AHMEDABAD.

NARAMLAL MOTILAL BOOKSAILER.

